

אין יוצאים לטיול מן הבוקר – פרט להליכה לבריאות.

מחצות היום (12:45) אין ללמוד אלא בדברים ה"רעים" המותרים בת"ב – משנ"ב תקנ"ג, ח ומותר אף ללמוד לאחרים – שו"ת כת"ס או"ח. **הסיבה לאיסור:** דרך אדם לחשוב על מה שלמד ביום עד שנת הלילה, ויבא ללימוד תורה המשמחת בליל ת"ב – חת"ס. מרן החזון איש נהג לומר אחרי חצות ערב ת"ב תהילים דרך אמירה ובקשה. החפץ חיים לימד זאת על הלומדים דברי תורה רגילים אחרי חצות, וכך נהג בעצמו – ביאורה"ל תקנ"ג.

סעודה המפסקת

נהוג כיום לאכול סעודה מליאה אחרי חצות היום ובסמוך לערב את הסעודה ה"מפסקת", ואם אכלו פת אחרי חצות צריכה ה"מפסקת" להיות בפת ולהיות נפרדת – בתפילת מנחה, או אחרי ברכת המזון של הראשונה לעבור למקום אחר או עכ"פ לאחר שהייה של חצי שעה.

דיני הסעודה

אוכלים בישיבה על הארץ (אך עוד לא חולצים הנעליים) ואין אוכלים בה יותר מתבשיל אחד, ונהגו ביצה קשה קרה או עדשים, הרגילים לערב הביצים עם העדשים – דווקא כשנתבשלו בסיר אחד.

הגדרת תבשיל

1 מבושל, צלוי, מטוגן, כבוש או מעושן אפילו נאכל חי. אין לאכול שתי ביצים אחת קשה ואחת רכה.

2 לביבות ממולאות בגבינה או אטריות עם גבינה – שני מאכלים (משנ"ב)

3 כמה מיני מאפה – מין אחד (לא כולל הפת)

4 פירות וירקות חיים, לבן יוגורט גבינה – ללא הגבלה. אף שמפוסטרים (אבני ישפה להגרי"פ פיינהנדר זצ"ל) לדעת הגר"ע יוסף זצ"ל עדיף שלא לשתות (בנוסף לתבשיל) תה או קפה. ויש מתירים כי רק עירוי – שערים מצוינים בהלכה. **אין לאכול ולשתות:** דג (חשוב מידי ומצמיא), חמוצים, חר"ף, חרדל, כריין, קטשופ (פרישות מהנאה). אין שותים שיכר וכל המשכר.

5 בברכת המזון, אין מזמנים, אפילו אכלו שלשה באותו מקום. וטוב שישבו במשך הסעודה כל אחד בפניה אחרת. כשקשה לברך בישיבה על הארץ – אפשר לברך בישיבה על כיסא.

אחרי הסעודה המפסקת, מותר לחזור ולאכול עד שקיעת החמה (19:42) אלא אם כן, קיבלו על עצמם בפירוש שלא לאכול יותר (יש אומרים, שאפילו קבלה בלב - קבלה), ובכל אופן נכון יותר להתנות בפירוש בפה או בלב, שאין מקבלים על עצמם התעניית עד בין השמשות (שו"ע תקנ"ג, א ומשנ"ב).

זמן תחילת העיניינים: השנה שקיעת החמה של ח

באב – 19:42

כדי לצאת ידי תוספת ת"ב ראוי להקדים 5 דקות לפני השקיעה – מועדים וזמנים חלק ז'

ליל תשעה באב

בליל תשעה באב מתפללים בנחת ודרך בכי כאבלים. המתפלל ביחידות (יש אומרים שאף

הנשים) **קוראים איכה והקינות** (חיי אדם קל"ה, י"ט ומ"ב תקנ"ט, ה). ובכל פרק איכה מגביהים יותר הקול (רמ"א תקנ"ט, א)

חוזרים מבית הכנסת בליל תשעה באב ביחידות, כאבלים ואין להיפרד זה מזה בברכת "לילה טבא" שזה בכלל שאילת שלום (מהרי"ל ומהניג וורמייזא, קכ"ב). בבית, משאירים אורות רק כפי הצורך (שולחן שלמה תקנ"ט, א).

הלכות יום תשעה באב

שלשה מיני הלכות והנהגות ביום ת"ב

א. חמישה עיניינים: אכילה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמה"מ. **ב. עניני אבלות:** איסור לימוד תורה, ישיבה נמוכה, איסור שאילת שלום ואיסור מלאכה. **ג. מיעוט בתענוג:** צער בשינה, איסור עישון והרחת בשמים.

אכילה ושתיה

1. חולה אפילו אין בו סכנה שהצום מזיק לו פטור מלצום, והוא הדין המבריא ממחלה והצום יריע מצבו ויחזירו למחלתו – לא יאכל מעדנים ויאכל וישתה. מי שאם יצום בת"ב לא יוכל לצום ביום הכיפורים – אל יצום בת"ב (ציץ אליעזר). וכן כל מי שמרגיש בחילות, סחרחרות מתמשכות או הקאות וחולשה הקריבה לעילפון – יפסיק הצום מיד.

2. מעוברות ומיניקות המצטערות – פטורות, והוא הדין כשיש חשש לחלב והתינוק זקוק לו. ואין צריך לנסות תחליפים (חזו"א נ"ט, ג-ד והליכות שלמה ט"ז, י). **למעשה** דעת הגר"ש אוערברג זצ"ל שאם בדרך כלל קשה עליה הצום – יש להקל ובפרט בחודשים הראשונים ובוודאי אם יש חשש לעובר או שכבר הפילה פעם.

3. יולדת: תוך 3 ימים – ודאי שלא תצום. וכן תוך 30 יום – כל שמרגישה רע – לא תצום. אכן, אפילו תוך 7 ימים אם מרגישה טוב והרופא מסכים – תצום. ומפלת ר"ל (לאחר 30 יום להריון) – דינה כיוולדת (א"א תנינא תקנ"ג, קנ"ד).

4. אין שתיה ואכילה "לשיעורים" בת"ב כמו ביוה"כ, פרט לנמצאים במקומות מאד חמים ועוסקים בפעילות גופנית מאמצת כגון: **חיילים** – יתחילו מתחילת הצום בשיעורין (כל 9 דקות עד 30 גרם מוצקים ועד 40cc שתיה). **האוכל ומרגיש טוב** – ימשך לצום – (חת"ס או"ח קנז. אג"מ, או"ח ב, קיב ושבת הלוי)

5. היכול לצום מספר שעות בלבד – עדיף שיתחיל ביום מאשר בלילה (קרוב יותר לעיצומו של החורבן).

הערה: האוכל פת נוטל ידיו כרגיל, וכן למים אחרונים, בברכת המזון יוסיף "נחם". ולא יאכלו שלשה יחד שלא יתחייבו בזימון. **חולה האוכל**, מכל מקום גם הוא אינו מניח תפילין עד מנחה (מהר"ם שיק), ולדעת מרן הגר"ש זצ"ל אחר חצות 12:45 – ניחח תחילה תפילין לפני שיאכל ובמנחה ניחח שוב.

לקיחת תרופות: חולה שצם אך צריך לקחת כדורים לרפואה, מותר לבלעם בלי מים, או בעזרת משקה מר כגון מים עם תמצית תה בלי סוכר וכדומה, וכן מותרים סירופים שאינם טעימים (כף החיים, ל"ד ושו"ת שבט הלוי ד, נ"ד ומבית לוי, בין המצרים).

שטיפת הפה: אסורה רחיצת הפה וצחצוח שיניים עם מים (שו"ע תקס"ז, ג ומקור חיים תרי"ג) **המצטער** צער גדול מאי שטיפת הפה, יש להקל, אם

מכופף ראשו כלפי מטה (משנ"ב שם, י"א), והסובל **מריח הפה**, רשאי לנקות שניו עם מברשת ומשחת שיניים בלא מים (שו"ת מנח"י ד, ק"ט).

קטנים וקטנות עד בר מצוה ובת מצוה – אינם צריכים להתענות כלל (חיי אדם קל"ג, ו ומשמעות משנ"ב תקנ"ט, ה). אך לא יאכלו מעדנים וממתקים.

רחיצה

אסורה אפילו הושטת אצבע למים צוננים לתענוג.

אחרי שנת הלילה – נוטלים שלש פעמים עד סוף קשרי האצבעות. **אחרי עשיית צרכים** אם לא לקראת תפילה, עדיף לגעת בעל (גם של ת"ב) כדי לאפשר רחיצה במים. משנ"ב ר"ג. הנוגע ב"מקומות המכוסים" אפילו באצבע אחת – רוחץ כל היד עד קשרי האצבעות (דה"ח יוה"כ דיני רחיצה, א). כמו כן, המקפיד לקנח עצמו במים לאחר עשיית צרכיו ["בידך"], או לנטוף דם מחוטמו – מותר לרוחוץ (שו"ע תקנ"ד, כ"ט ותרי"ג, א).

התלכלכו הגוף או הידיים – מותר לרחצם אפילו בסבון ואם צריך אף במים חמים. **שטיפת העיניים** – בשחר, רשאים להעביר את האצבעות הרטובות מן הנטילה על העיניים. והסובלים מהפרשות או מי שנדבקו ריסי עיניו מהבכי על החורבן – מותר לשטפם.

תינוקות – מנקים כרגיל, עדיף לא באמבטיה, אלא אם כן עוטים כפפות. **לצורכי בריאות** – פצעים, מניקה, איסטניס שאין דעתו מיושבת כשאינו שוטף פניו – מותרים לרחצם. **ולעניני ההיגיינה לשמירה מה"קורונה"** – אין ספק, שזו רחיצה לבריאות ממש, ואף לשמירה מהידבקות חלילה, ומותר בוודאי להשתמש ב"אלכו ג'ל" וכשאינו, ובמקום הצורך, מותר בוודאי בסבון, ועל כל פנים, במים פושרים, בכל פעם שהדבר נצרך, לאורך כל יום תשעה באב. **אמנם**, כשאפשרי לשמר את היגיינת הידיים **בתבישת כפפות** – **וודאי עדיף**. כשם שמורים הפוסקים, לענין רחיצת תינוק, או הדחת כלים הנצרכים, שעדיף לעטות כפפות, **והוא הדין לענייננו**.

שטיפת כלים או מאכלים – מותרת, ועדיף, אם די, בצונן. ובוודאי יש להעדיף בכפפות או מדיח. **סיכה וקוסמטיקה** **1.** אסור לסוך אפילו חלק מהגוף בשמן, תחליב או קרם לטיפוח ויפוי העור. מותרת משחה על פצע או צריבת שמש, שפתיים או ידיים שנבקעו מיובש. דאודורנט בספריי – מותר. וכן, מותרת מריחת נוזל נגד יתושים. **2** טבעות, צמידים, עגילים – הרגילים תמיד להיות על הגוף – אין צורך להסירם. **3.** צביעת שפתיים, ריסים, פנים, ציפורניים – אסורה. **פרט לכלה** תוך 30 יום לנישואיה, כדי שלא תתגנה על בעלה (מ"ב תקנ"ד, כ"ט).

נעילת הסנדל

אסורים: כל נעל, סנדל או נעלי בית מעור חיה ובהמה, וכן המחופה עור מלמעלה אף שאין הסוליה מעור.

לבני ספרד יש המתירים כשהעור ברצועה מלמעלה רק להחזיק הנעל. קישוטי עור על הנעל מותרים (הגר"י פישר זצ"ל)

מותרים: נעלי בד, עץ, גומי, פלסטיק, שעם. נעל **סקאי** (דמוי עור): הגר"ש אלישיב התיר ולדעת הגר"ש אוערברג זצ"ל: אם דומים ממש לעור, אסורים משום מראית העין. נעל מחומר מותר שרגילים בה כל השנה והיא נוחה, ואין מרגישים

בה את הקרקע – יש להימנע לנעלה, אא"כ יש צורך רפואי.

ב. ענייני אבלות איסור תלמוד תורה

פיקודי ד' ישרים משמחי לב (תהלים י"ט, ט), על כן אסור לתלמוד תורה אפילו לא בהרהור, בין לאנשים ובין לנשים. אבל מותר לתלמוד בענייני החורבן, ספר איוב והלכות אבלות ר"ל ומנוחה, ורק פשוטן של דברים אבל לישא וליתן בהלכה או לתלמוד דרך פלפול אסור. (שו"ע תקנא, א-ג ומ"ב). תינוקות של בית רבן בטלים, ויש מתירים לתלמוד עמם בדברים הרעים, ועדיף לספר להם על החורבן סיבותיו ותוצאותיו, דברים המשברים לב התינוק. **מותר לתלמוד ספרי מוסר ותולדות וסיפורי צדיקים והנהגותיהם, וספרים על השואה ועל צרות ישראל (שלמי מועד בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל)** ומרן החזון איש זצ"ל עיין בת"ב בספר סדר הדורות ובשם הגדולים להרחידי"א.

נאמרות תהילים

נחלקו הדעות אם מותרת (משנ"ב תקנ"ב, ז) והגר"מ פיינשטיין זצ"ל - אסור. הכרעת הגר"ש וזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי עמ' מ"ה) שנוהגים שלא לומר, אפילו מי שיש לו סדר קבוע בכל יום. ומ"מ לצורך יולדת או חולה ר"ל – מותר, כיון שזהו דרך בקשה

ישיבה על הקרקע

בני ספרד – עד 10 ס"מ גובה. **בני אשכנז** – עד 30 ס"מ גובה. כשיש בעיות אורתופדיות או מעוברת – יושבים על כיסא רגיל. בנסיעה באוטובוס, רכבת קלה – אם קשה לעמוד מותר לשבת.

ישיבה על הקרקע עד חצות היום (12:45) בלבד. לאחר מכן הממשיך לשבת גוערים בו.

שאילת שלום

אין שואלים "מה שלומך?". ואין אומרים "בוקר טוב", ואם ישאלו לשלומנו עונים בשפה רפה ובכובד ראש. מותר לומר "מזל טוב", "להתראות", "באי"י וכדומה. ומותר לשאול איך צמים? ולברך ברכת רפואה שלמה, וברכה לאריכות ימים.

עשיית מלאכה

נהגו שאין עושים מלאכה עד חצות היום אא"כ שכיר החייב לעבוד או בתפקידים עם ציבור. ואין לפתוח חנות אלא אחר חצות. אכן, מותרת מכירת דברי מאכל – כל היום (תוס' חיים על ח"א קל"ה, י"ט).

הערה: מותר לטאטא הבית לאחר חצות, אבל אין להדיח הרצפות, (ערוה"ש תקנ"א, כ"א). פרט לצורך חולה ר"ל (שו"ת התעוררות תשובה או"ח של"ט).

ג. מיעוט בתענוג

צער בשינה: ישנים רק עם כר אחד או בלי כרית, יש המניחים בשנת הלילה תחת ראשם לבינה. (וי"ש אבן מראשותיו" – במקום המקדש) והמצטער אינו נוהג בזה. **עישון:** אין מעשנים עד חצות היום (12:45) ולאחר מכן רק בצנעה. ואין מריחים בבשמים בתשעה באב.

סדר התפילה

לדעת ערוה"ש תקנ"ו והגר"ש ואזנר זצ"ל אין **אומרים** פרשת העקידה וקריאת שמע שלפני הקרבנות

ואומרים כל מה שהוא מסדר התפילה: פרשת התמיד ואיזהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל, אומרים מזמור לתודה (מ"ב סוס"י נ"א) ואומרים פיטום הקטורת שלפני התפילה אבל לא שלאחריה,

ואין אומרים "שיר של יום" אלא במנחה ומשלימים פיטום הקטורת.

בהנחת תפילין במנחה אין לקרוא פרשיות התפילין (רמ"א תקנ"ט, ד ומ"ב ולוח א"י).

אמירת "עננו" ו"נחם"

עננו אומר היחיד המתענה, (אף כשהוא בציבור) בשומע תפילה. **בני ספרד** אומרים "עננו" בכל התפילות, ובני אשכנז רק במנחה, **השוכח עננו** וכבר חתם "שומע תפילה" - אינו חוזר, ואם נזכר, יאמר באלוקי נצור.

אף מי שאינו צם מוסיף במנחה **"נחם וכו'** וחזותם **"מנחם ציון ובונה ירושלים"** ורבים **מבני ספרד** אומרים נחם בכל התפילות. **השוכח לומר "נחם"** אינו משלימו בשומע תפילה, אלא ברצה לפני ותחזינה ואינו חותם ברוך מנחם ציון וכו' אלא מסיים ותחזינה וכו' נזכר לאחר מכן, יאמר אותו באלוקי נצור, כמובן, בלי חתימה.

בספר "תורת חיים" (תקנ"ט, ב) הביא, שלאחר אמירת הקינות, או במוצאי תשעה באב היה מניח את ספר הקינות בבית הכנסת ולא מחזירו הביתה, שאם ייקחנו לביתו לשנה הבאה - נראה כמתייאש מן הגאולה.

מוצאי תשעה באב

סיום התענית – 20:06 צאת הכוכבים לחומרא – 20:16

יש נוטלים ידיים כהוגן. קידוש לבנה: מקדשים לאחר שטעמו מעט, ויש שכתב, שירחץ ידיו ופניו קודם קדוש הלבנה (החיד"א במורה באצבע, רל"ט). ויש לקדשה במנעלים רגילים (מ"ב תכ"ו, יא) ומותר לרקוד ולשיר כנהוג (תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך שליט"א א, ר"ו). **הציבור מקדשה, מיד אחרי התפילה** ואין מניין מאוחר יותר לקדשה - יכול לקדשה אף בלא טעימה ונעילה, משום ברוב עם הדרת מלך (א"ר תר"ו, ט). **ומנהג בעלז** - שאין מקדשים את הלבנה אלא למחרת בליל י"ב.

סיום מנהגי האבלות

לבני ספרד – מותרים מיד בכל, פרט לברכת שהחיינו ומוזיקה, שממתינים עד חצות עשירי.

ובשר ויין – אסורים לבני ספרד כל יום עשירי ולבני אשכנז מותר הכול רק מחצות יום עשירי (12:45) כולל בשר ויין. **אמנם, חל תשעה באב ביום חמישי** - כהשנה, כיון שיום "עשירי באב" ערב שבת - **מותר בכל הנ"ל לכבוד שבת** (משנ"ב תקנ"ח). אלא

שדעות שונות בפוסקים, האם היתר המשנ"ב כבר מהלילה: **דעת הגר"י פישר זצ"ל** ב"אבן ישראל" וכן הוכיח **הגר"א פאלק זצ"ל** בשו"ת מחזה אליהו, פ"ו שמותרים בכיבוס ואף בתספורת ורחיצה **לכבוד שבת** כבר בליל ששי, וכן משמע בסידור היעב"ץ.

ולדעת הגר"נ קרליץ זצ"ל מותר לכתחילה לכבס במוצאי הצום לכבוד שבת כיוון שתקנת עזרא לכבס ביום ה', **ומותר** לכבס גם מה שאינו לשבת, שבזה לא גזרו (וכן דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל במילואים לשש"כ מ"ב, ט"ז שבמכונת כביסה אפשר להוסיף גם מה שלא לכבוד שבת) ואבל תספורת ורחיצה אסורים לדעת הגר"ק זצ"ל עד הבוקר, ומותרים מיד בבוקר. ודעת הגר"ש וזנר זצ"ל

(ב"קובץ מבית לוי" בין המצרים), שיש להקל מליל ו' גם בכביסה שאינה לצורך שבת, והתיר רחיצה **בצונן** מהלילה, אבל לעניין תספורת, לדעתו יש להחמיר לכתחילה ולהמתין לבוקר.

בני אשכנז הנוסעים בבוקר עשירי באב מבינים לחו"ל או לחופשה ואינם יכולים לקחת עימם כביסה

מלוכלכת רשאים לכבסה אחרי הצום בצנעה, כשאין כל אפשרות אחרת – דעת הגר"מ גרוס שליט"א.

שבת נחמו – ואתחנן י"א מנחם אב

ראוי לכבדה ולענגה יותר משאר שבתות השנה להראות שאין חפצים להישאר באבלות ומצפים לנחמת ציון בירושלים (יוסף אומץ תתצ"ד).

יום רביעי ט"ז באב – **"לא היו ימים טובים לישראל כט"ז באב"** (תענית ל)

א. פסקו מתי מדבר מלמות. ב. הותרו שבטים לבא זה בזה. ג. פסקו לחטוב עצים למערכה ויכלו לעסוק יותר בתורה (רבינו גרשום, ב"ב קכ"א). אין אומרים בו תחנון, וידוי. ואף לא במנחה שלפניו. אין מתענים בו אפילו חתן ביום חופתו ואף לא ביאחריצ"ט. **בני אשכנז**, אומרים "למנח" ובני **ספרד** אין אומרים.

מיום ט"ז באב יש להרבות בלימוד תורה בלילה שמתקצרים הימים ומתארכים הלילות"

והלומד בלילה ומקיים העומדים בבית ד' בלילות זוכה ומזכה לכל העולם כולו

מחרה יבנה המקדש

עם ד' כולו עומד בתפילה יום יום, מבקש ומתחנן, לפני אבינו שבשמים, כי במהרה יזכור את בניו ובנותיו, וישבו לציון ברחמים רבים, וישכין שכינתו בבית מקדשנו, וישבו כוהנים לעבודתם ולוויים לשירם ולזמרם - ככתחילה. כדברי דעה"ה נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ד' וגו". **והנה גילו לנו חז"ל**, כי, כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו - **כאילו נחרב בימיו** - משמע, כל עוד לא זכינו לתקן את הגורמים והסיבות להסתרת הפנים, איך נעמוד ונבקש מלפניו על גאולתנו? ולמדונו בגמ' יומא ט ע"ב: "בית שני, אעפ"י שהיו עוסקים בתורה במצוות ובגמ"ח, לא נחרב אלא בעוון שנאת חינם, השקולה כנגד ג' עבירות החמורות וכו' ועל שביזו בה תלמידי חכמים...."

על כן, כתב מרן רבי ישראל מאיר הכהן, בעל ה"חפץ חיים" זי"ע בקונטרס אהבת חסד פרק ב:

"אם לא נחזק עצמנו בכל כוחנו, לסור מעוונות אלו, ולהסיר השנאה הטמונה בלבנו, ולייקר ולכבד מורי ההוראה מלמדי התורה הקדושה, לתקן את אשר קלקלנו, נהיה חס ושלום נמקים חלילה בגלות, ועוד נהיה נתבעים על כבוד שמים שנתבזה על ידנו."

כלל גדול בתורה - אהבת הבריות

ציוונו הבורא יתברך בתורתו - תורת אמת, אשר כל דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום (משלי ג, י"ז): **"ואהבת לרעך כמוך"** (ויקרא י"ט, י"ח) וברש"י על פי תורת כוהנים: **"אמר רבי עקיבא, זה כלל גדול בתורה."**

וכך מדריכנו הרמב"ם בהלכות דעות פרק ו הלכה ג:

" מצוה על כל אדם לאהוב כל אחד ואחד מישראל כגופו, שנאמר: 'ואהבת לרעך כמוך', לפיכך צריך לספר בשבחיו ולחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממונו עצמו ורוצה בכבוד עצמו"

א. **"לספר בשבחיו"** - ההיפך המוחלט מלשון הרע, רכילות והוצאת שם רע:

אֲדַבְרָה, תָּן בְּלִבִּי שְׂפָרָאָה פֶּלֶא אֲחַד מְעֻלַת חֲבֵרֵינוּ וְלֹא חֲסָרֵנוּם, וְשִׁנְדָּבֵר פֶּלֶא אֲחַד אֶת חֲבֵרוֹ בְּדַבְרֵי הַיָּשָׁר וְהַרְצִי לְפִינִי, וְאֵל יַעֲלֶה שֵׁם שְׂפָאָה מֵאֲחַד עַל חֲבֵרוֹ חֲלִילָה (תפילה שקודם התפילה לרבי אלימלך מליז'נסק זי"ע).

ב. "לחוס על ממונו" - שולחן ערוך חושן משפט רנ"ט, ט: נאמר "לכל אבדת אחיך" (דברים כ"ב, א) - בכלל מצות השבת אבדה, למנוע ולהציל ממון חברו מהפסד. ומי שאינו מציל - עובר בלא - "לא תעמוד על דם רעך" כדברי הרמב"ם ספר המצוות ל"ת רצ"ז "חייב ביני שמים, לשלם לחברו על הנזק שנגרם, והיה יכול למנוע..." **דוגמאות:** המגלה דליפה מאחד מדודי השמש שבגג הבניין... הרואה ששכן החנה מכוניתו והשאיר אורותיה דולקים..... המרחיח עוגה או תבשיל שכנראה נשרפים ונחרכים אצל שכנים.... **חובה** ליידיע, ולעשות כל שאפשר למניעת הנזק.

ואין צריך לומר, קל וחומר - לחוס על נפשו. ספר החינוך, מצווה רל"ט: בכלל "השבת אבדה" הוא, שאם רואה את חברו שסר מדרך הישרה עליו להחזירו אליה, שהרי הדברים קל וחומר, אם צייתה תורה להשיב אבדת **ממונו**.. קל וחומר אבדת **נפשו**.. שנאמר: "ולא תעמוד על דם רעך".

מין החזון איש זצ"ל באגרותיו, **אגרת ל"ג**, מציין את החשיבות העליונה בהרגשת האחריות של הכלל כלפי הפרט: "נהנה אני לשמח לבות בני אדם, ומאד חובתי להיזהר מלגרום אי נעימות לבני אדם, אף לרגע אחד" **ובאגרת קכ"ג:** "העצה למי שחסר רגש ההשתתפות בצער הזולת, להשתדל תמיד להיטיב עם סביבתו ולהצילם מצער, ואם רואים מי שמצטער או כועס, ישתדל בכל מאודו לשמחו, להרגיעו ולהניח את דעתו - והמעשה פועל על הלב, וכן יתפלל על צרת זולתו אף כשאין הדברים יוצאים מן הלב, ואף אם המצטער המוני, הדיוט ובזוי [בינינו].

אהבת הבריות - הלכה למעשה

"חובה תמידית על האדם לעזור לזולתו בכל יכולתו, ואם רואה את חברו שמצטער, או שכוועס, ישתדל בכל מאודו לשמחו ולהרגיעו ולהניח את דעתו. וראוי למנות בכל מקום ישוב מתנדבים המוכנים לכל דבר עזרה להציל את בני המקום מכל נזק וסכנה בגופם או בממונם, ואין צריך לומר, להציל את נפשם מכל חטא ועוון. (אהבת חסד ענייני גמ"ח פרק ט"ז).

בכלל אהבת הבריות - לאהוב השלום ולשנא המחלוקת, ולהתרחק תמיד מכל ריב ומדון, ובפרט יש להיזהר משנאת חינוס ששנאת חינוס שקולה כנגד שלש העבירות החמורות ביותר, שמקדש שני, אעפ"י שהיו עוסקים בתורה ובמצוות, לא נחרב אלא בעוון שנאת חינוס. (עפ"י גמרא סנהדרין ק"י עמ' א)

איסור השנאה "שנאת אדם מישראל - אסורה מן התורה, שנאמר: "לא תשנא את אחיך בלבבך" (ויקרא י"ט, י"ז). וכל השונא אחד מישראל, בין שנאה גלויה ובין נסתרת בתוך לבו, עובר בלא תעשה (מג"א קנ"ו, ב ומ"ב, ד). **ואפילו אותו אדם גרם לו צער ובושה - אל ישנאו,** אלא ישאלנו: למה עשית לי כך וכך... "המרגיש שחברו שונאו, ישתדל לברר את סיבת השנאה, ובמידת הצורך יתנצל בפניו, אולי יסלח לו, ממשך הלה בשנאתו, ילכו אצל רב מורה הרואה או אפילו חבר של שניהם וידונו ביניהם לברר העניין" (רמב"ם ספר המצוות לא תעשהש"ב ובהלכות דעות ו, ה)

ושלושה דברים הנובעים מן השנאה אסורים: א. אינו מדבר עמו שלוש הימים, מחמת האיבה, כשנפגשו כל יום. ב. דורש רעתו. ג. שמח לאידו. (חפץ חיים לאוין ח, ט"ו ואהבת חסד פרק ב, י).

הערה: תרעומות וביקורות, **מוצדקות** על הזולת - **אינה שנאה,** אלא אדרבה, היא הזדמנות לקיים

מצות תוכחה, על פי כללי ההלכה, והיא חסד אמתי להנחות ולחזק, את הזקוק לכך, בבחינת "כל ישראל ערבים זה בזה, ובאופן הנכון - "את אשר יאהב יוכיח", והיא **אהבת הבריות** באופן מהודר.

עצות להסיר שנאה: 1. לדון לכף זכות (אור החיים ויקרא ט, י"ז). 2. לישא בעול עם חברו כדי להסיר השנאה מלבו. 3. יתפלל על חברו בלב שלם על הצלחתו, ויידע שאזי אם הוא גם צריך לכך - הוא נענה תחילה.

לימוד זכות

"מצוה לדון כל אחד מישראל לכף זכות וללמד תמיד סגוריה על עם ישראל, שנאמר: "בצדק תשפוט עמיתך" (ויקרא י"ט, ט"ו) ודרשו חז"ל בגמ' שבועות ל ע"א: והווי דן את חברך לכף זכות, ואדרבה החושד בכשרים - עוון חמור הוא: **"אחד הדברים המעכבים את התשובה,** החושד בכשרים, לפי שקל הדבר בעיני הבריות, שאומרים בלבם לא עשיתי לו מאומה, רק חשבתי בלבי, ואין זה אלא חשד, והוא אינו יודע שמיש אדם כשר כבעל עבירה, שאפילו בחשד במחשבה כבר ביטל מצוה דאורייתא של "בצדק תשפוט עמיתך (רמב"ם הלכות תשובה פרק ד, ד) "אדם שמעשיו נתונים לשיפוט לטוב או למוטב, **אם הוא ירא שמים** - חובה לדונו לכף זכות, למרות ששיקול הדעת נוטה לחובה. **היה אדם בינוני** שנוהר מן החטא ורק לעיתים נכשל - כשהספק שקול, יש להכריעו לזכות. **נוטה הספק לחובה** - נכון להישאר בספק ומידת חסידות לדונו לזכות. **רוב מעשיו לרוע או שאינו ירא שמים** - יש לדונו לחובה, ומכל מקום, **כשהאדם אינו מוכר והמעשה אינו מוכרע** - יש לדונו לזכות. (הלכות לשון הרע לחפץ חיים ג, ז, ובבאר מים חיים).

תיקון לחושד בחברו: "החושד את חברו ותבעו על דבר שאין בו - צריך לפייסו ולברכו, שכשחשד עלי הכהן בחנה שהיא שכורה, ואמרה לו 'כי אישה קשת רוח אנכי', ובאתי לבקש על בן, 'ויען עלי ויאמר, לכי לשלום ואלוקי ישראל ייתן את שלתך" (שמואל א, י"ז) (גמ' ברכות ל"א ע"ב).

שנאת אחים ותלמידי חכמים

כלל ישראל מורכב מהרבה עדות, זרמים וקהילות של יראים ושלמים, עובדי ד', כאשר כל אחד בוחר לו דרך בעבודת ד' ובהשקפת החיים, בדרך רבו ומנהיגו, כמקובל כמיוסד מהררי קודש, מדורי דורות, ובעוונותינו הרבים, פעמים שההבדלים מעוררים פירוים גדולים ומחלוקות נוראות עד כדי שנאה ממש, ועל זה היה דוה לבנו ! האיסור לבזות תלמידי חכמים **שולחן ערוך יו"ד רמ"ג, ו:** עוון גדול הוא לבזות תלמידי חכמים או לשנאותם, וכל המבזה את החכמים, אין לו חלק לעולם הבא, והוא בכלל "דבר ד' בזה", ונקרא "אפיקורס" (גמ' סנהדרין צ"ט) ואין רפואה למכתו (גמ' שבת קי"ט ע"ב).

מי נקרא תלמיד חכם לעניין זה ? חפץ חיים "שמירת הלשון פרק ט"ז ועוד : **תלמיד חכם הראוי להורות ויגע בתורה או תופס ישיבה ומעמיד תלמידים, או אב"ד וכן, המנהיג קהילה בדרכי התורה והיראה.**

המדבר על תלמיד חכם או רב, לשון הרע : איסורו חמור בהרבה מכל המדבר לשון הרע (חפץ חיים הלכות לשון הרע כלל ח סעיף ד). **הערה: חכם הנחשב לגדול הדור, וכן חכם מופלג בחכמה יותר משאר החכמים שבדורו - דינם כרבו מובהק אף שלא למד מהם !!!**

חינוך קטנים לכיבוד תלמידי חכמים

אב או אם המזכירים תוך כדי דיבור שמות רבנים תלמידי חכמים או אדמו"רים בדרך גנאי או זלזול, וילדיהם שומעים, כגון שאומרים: "אם הייתי במקומו, הייתי מנהיג כך וכך... " - עוברים בכמה איסורים חמורים. ואין זה מן הפליאה, שיש בין בני הדור הצעיר בימינו, הגדלים בעזות, ללא שום כיבוד והערכה לגדולי הדור, לתורה ולומדיה ולחכמיה. **הערה:** זהירות מיוחדת נדרשת בנושא זה, סביב שולחן השבת, ועל כן, יש לקרוא ליד שולחן השבת מתוך ספרים השווים לכל נפש, דברי הלכות נחוצות, ודברי חיזוק ושמירת הלשון, וסיפורי צדיקים, ובהם יחוסו ההורים על נפשם ועל טוהר משפחתם.

התרחקות ממחלוקת "המחלוקת **שנאה** עד מאד לפני הבורא יתברך, ויש להתרחק ממנה בכל נפשו ומאודו, **כבורח מן האש"** (מסכת דרד ארץ זוטא) "אל תשקצו את נפשותיכם במחלוקת המכלה גוף ונפש וממונו,.... וראיתי לבנים שהשחירו... ומשפחות שנספגו... ישרים הוסרו מגדולתם ועיירות גדולות נתערערו,, וקבוצים נפרדו וחסידים נפסדו ואנשי אמנה אבדו ונכבדים קלו ונפסדו בסיבת המחלוקת וכו' ולכן שנאו אותה ונסו מפניה והתרחקו מכל אוהביה ורעה" (צוואת הרמב"ם לבנו רבי אברהם). ואמרו חז"ל (גמ' חולין פ"ט עמ' א) "אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שכולם פיו בשעת מריבה, שנאמר: "תולה ארץ על בלימה" (איוב כ"ו, ז) - קצור שולחן ערוך כ"ט, ט.

חובת לימוד הלכות בין אדם לחברו

"הגיד לך אדם מה טוב ומה ד' דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוך" (מיכה ו, ח) **רמב"ם הלכות דעות פרק א הלכה ו:** "מצות עשה מן התורה ללכת בדרכי ד' יתברך, שנאמר: "ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו" (דברים י"א, כ"ב) וכך למדו חז"ל בפרוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון, אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחום, אף אתה היה רחום וכו', להודיע שהן דרכים טובים וישרים, וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כוחו" **"הלל אומר, הוי מתלמידיו של אהרון: אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה"** (אבות א, י"ב) "לתורה" כדברי בעל ה"אמרי אמת" - למדרגת ישראל בשעת מתן תורה, "כאיש אחד בלב אחד" לאביהם שבשמים, מדרגה שעליה נאמר: אילו קרבנו לפני ה' סיני... דיינו ! שלשה סימנים המה המאפיינים את האומה הישראלית: רחמנים, ביישנים וגמלי חסדים (גמ' יבמות ע"ט), והמכנה המשותף בשלשתם - הנהגות ערכיות ביחסים שבין האדם עם זולתו, משפחתו וסביבתו, ואמנם כן, עיקר חובת האדם לעסוק תמיד ב"תיקון המידות והמעשים", עבודה הבאה לידי ביטוי, במיוחד, בהנהגתו עם הבריות, שהיא אבן הבוחן, כדברי חכמינו באבות ג, י"ג: **"כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו"**

על כן, גדולי הדורות עוררו והזהירו רבות, אודות החובה לעסוק בלימוד ההלכות שבין אדם לחברו, כעניין הלכתי ולא כעניין מוסרי-ערכי בלבד. וכך לימדנו מרן החפץ חיים זצ"ל בפתיחתו לקונטרס "כבוד שמים":

"ואין שום עצה כי אם שילמד אותן [הלכות גזלה, אונאה, מזיק חברו וכיוצא בזה] מתוך ספרי הלכה כמי שלומד שאר הלכות, וכל זמן שאינו לומדן רק מספרי מוסר וכו' מדמה בנפשו שהוא רק עניין מוסרי בעלמא, ובאמת הלא הירבה הקב"ה

לצוות ולהזהיר על זה, יותר מעל שאר ענייני התורה" וכך קובע מרן החזון איש זצ"ל בספרו אמונה ובטחון עמ' כ"ח: "וכמו שלא יתכן לשמור את השבת בלא דעת הלכותיה, ולא יתכן להישמר ממאכלות אסורים מבלי דעת האסור והמותר, כן לא יתכן להישמר מגזל וחמס, בלי לימוד ההלכות שבין אדם לחברו....." ומן הקניינים העיקריים להשתלם באהבת המשפט.... ובלכות שבין אדם לחברו בפרט..... ושצריך שאלת חכם בכל מה שנוגע בענייני חברו..... שגדרי הגזל והחמס אינם נפטרין על פי דעת בני אדם, רק על פי חוקי התורה וכל שהוא נגד הדין – הוא גזל, אף שאין בני אדם מסכימים עליהם ברגש"

סגולה גדולה להתקבלות התפילות ולהתפלל בכוונה

קיצור שולחן ערוך סימן י"ב סעיף י"ב "טוב ליתן צדקה קודם התפילה שנאמר: אני בצדק אחזה פניך" (תהלים י"ד ט"ו), **גם יקבל עליו קודם כל תפילה מצות ואהבת לרעהו כמוך** (וירא י"ח י"ט), ויכוון לאהוב את כל אחד מישראל כנפשו, כי אם חס ושלום יש פירוד לבבות ישראל למטה, אזי גם למעלה אין התאחדות, אבל התאחדות בגופיהם מלמטה גורם התאחדות ודביקות נפשיותהם למעלה, ועל ידי זה גם תפילותיהם מתאחדות, ואז בהיות תפילותיהם כלולות יחד - רצויה התפילה לפניו יתברך שמו"

וזה גם כן, סגולה להתפלל בכוונה: באם נתבונן, נמצא כי ה"מחשבות הזרות" בשעת התפילה, סובבות בדרך כלל אודות הדברים המעסיקים אותנו ביום שלנו..... כאשר אדם מושיט לפני תפילה את ידו אל הכיס או הארנק ומוציא פרוטות לצדקה, צריך הוא לזכור, שיש כעת ממש אנשים הנצרכים לעזרה כדי לקנות לילדיהם פת לחם.... וכאשר יקבל עליו לאהוב כל אחד מישראל כגופו... יזכור כעת, ממש כשהוא עומד להתפלל, נכנסות יולדות לחדרי לידה... ואולי משפחותיהן אינם יודעים כלל מה היא אמירת תהילים? ומה היא תפילה?... עשרות חדרי ניתוח פועלים, לא עלינו סביב השעון, וכעת נכנסים אנשים לניתוח, ואולי אין מי שיבקש עבורם, רפואה שלימה?... ואז אין ספק שהתפילה תקבל משמעות רבה יותר, כאשר נשתחרר מעט מה"בעיות שלנו" שנדמה כאילו הן הבעיות הגדולות כרגע בעולם....

לסיים יש לדעת: "עיקר מצות אהבת ישראל היא מפני שהם עבדי ד' יתברך, והאהבה המלך, אוהב בניו ועבדיו, וככל שתגדל עבודתם ושירותם למלך – יאהבם יותר" (אבות דרבי נתן סוף פרק ט"ז) מאן, שאת חכמי התורה ותלמידיהם שהם גדולי עבדי ד' יתברך – יש לאהוב ביותר (גמרא שבת ק"ט).

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק
דיני האבילות השנה במוצאי ט' באב (ליל שישי) ובי' באב (יום שישי) קודם חצות

שאלה: מה הם דיני האבילות השנה במוצאי ט' באב (ליל שישי) ובי' באב (יום שישי) ערש"ק פ"ר ואתחנן?

תשובה: השנה שחל ט' באב ביום חמישי, מותר לכבס להתרחץ ולהסתפר – מיום שישי בבוקר [גם אם המטרה לא לכבד שבת], ובמקום הצורך מותר לכבס בגדים הנצרכים לשבת כבר בליל שישי.

(תקנח, א ד"ה שלא) שמותר לאכול "תבשיל של בשר" במוצאי ט' באב בכל שנה, וע"ע במשנ"ב תקנא, סג.]

ברכת "שהחינו" – אין לברך ברכת "שהחינו" במוצאי ט' באב ויום י' אב עד חצות (שע"ת תקנח, ב).

בישול בט' באב לכבוד שבת – עוד יש לציין, שאם יש צורך והדבר נחוץ, מותר לבשל עבור שבת בט' באב אחרי חצות (וע"ע במשנ"ב תקנ"ד, יט), אבל לא לנקות הבית.

קידוש לבנה – המשנ"ב (תכו, י) כותב בשם הדרכי משה, שאם ט' באב חל ביום ה' יש להמתין לקדש את הלבנה עד מוצאי שבת שהוא י"ב לחודש. אמנם מבואר שם במשנ"ב (ס"ק יא) שכל זה לדעת הרמ"א שסובר שאין ראוי לקדש את הלבנה במוצאי ט"ב, אבל דעת האחרונים בכל זה דמקדשין אפילו במוצאי ט' באב רק שצריך לטעום קודם וכן צריך ליהרר שלא לקדש בלי מנעלים – וממילא לפי"ז גם השנה מקדשין במוצאי ט' באב וכמו בכל שנה.

וכותב האליה רבה (תקנא, מו) שאדרבה נוהגים לקדש את הלבנה במוצאי ט' באב, וכמשי"כ האריז"ל כי בט' באב נולד בן דוד ומבשרים לבנה לישראל.¹ ונסיים בדבריו הנפלאים של ה'סדר היום' (סדר ט"ב) אודות ההנהגה במוצאי ט' באב: "אחר שהוא בתענית ובשברון מתנים מתאבל על חורבן ירושלים, ראוי ודאי הוא להקביל פני השכינה (קידוש לבנה²) משאר לילות וכן נהוג, וילך לביתו ויקבל תנחומין על אבילותו, ויאמין באמונה שלימה שאלהינו יתברך ויתעלה ינחמנו מאבלנו כאשר הבטיחנו ע"י נביאיו, ומעתה יעסוק בעסקיו ובחפצי שמים, אבל לא ישחך אותו מלבו כדכתיב אם אשחך ירושלים וכו'".

לימוד תורה בערב ט' באב אחרי חצות – ובשולי הדברים נציין משי"כ הביה"ל (תקנ"ג, ב ד"ה ולכן) שכותב בשם המאמר מרדכי: "ואי לא דמיסתפינא מחברייה הו"א דאפילו ביום ט"ב עצמו היה לנו להקל דבעוה"ר נתקלקלו הדורות וביום ט"ב מטיילין בשווקים ומשיחין שיחת חולין ואפילו היודעים ספר וקצת הלומדים מקילין בזה ופשיטא דבאופן זה טפי הוי עדיף להו ללמוד כו', כלום אסרו הלמוד אלא כדי שיהיו יושבין בעניני צער ואבילות ומתוך כך זוכרין ודואגין על חורבן הבית והנה מטיילין ומשיחין שיחת חולין ומשיחין דעתן מן האבלות ומתוך כך באים לידי שחוק והיתול. אלא דמאחר שאיסור ברור הוא בש"ס ופוסקים פשיטא דאין לנו כח להקל ושומר נפשו ירחיק עצמו משחוק והיתול וטיוול והשם יכפר בעד השוגגים, אמנם **בערב ט' באב יש להקל כיון שלא הוזכר בש"ס ופוסקים וכן אני נוהג אף בחול וסמיכנא בהא על מהרש"ל ז"ל**, ומ"מ מי שמרגיש בעצמו שיוכל לדחוק וללמוד דברים המותרים ולא ימעט מפני זה בלימודו קדוש יאמר לו ואחר כונת הלב הן הדברים עכ"ל". וכן דעת מרן הגריש"א זצ"ל.

ובפרט בתקופתנו שמצב המגיפה גורם נסיונות של רפיון בעסק התורה, ודאי מי שמרגיש שלימוד

¹ בפמ"ג (שם מ"ז אות ח) כותב שהמשיח נולד במוצאי ט"ב. וע"י היטב במדרש (איכ"ד א, נא) ובירושלמי (ברכות ב, ד) ובבראשית רבתי ויצא עמ' 131.

² בגמ' בסנהדרין (מב, א) אמרו "כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה". וע"ע בדרכי משה (תכו, ג) דברים נשגבים אודות הירקודים בקידוש לבנה.

'שמיעת מיני נגינה' ו'ברכת שהחינו' – אסורים כמו בכל שנה עד חצות היום בי' באב. ויש שמחמירים גם בבשר ויין עד חצות. ואם יש צורך מותר לבשל בט' באב אחרי חצות עבור השבת.

ה ר ת ב – ד ב ר :

אבילות במוצאי ט' באב ובי' אב – בשו"ע ורמ"א (תקנח, א) מבואר שמאחר שבית המקדש נשרף לעת ערב של יום התשיעי ונמשך עד לסוף יום העשירי, אז הגם שקבעו את התענית ואת עיקר האבילות לט' בו מפני "שאחלתא פורעניתא עדיפא", מ"מ נוהגים שלא לאכול בשר ויין עד חצות היום של י' באב, וכן נוהגים שלא להתרחץ ולהסתפר ולכבס עד חצות היום. אך כותב המשנ"ב (שם, ג): "וכשחל ט' באב ביום ה' שאז יום עשירי הוא ערב שבת, מותר בכל זה לכבוד שבת".

ליל שישי – וע"ד מרן הגריש"א זצ"ל ההיתר הוא רק ביום שישי החל מהבוקר אבל לא במוצאי הצום בליל שישי. וכ"ה בלוח לא"י (להגרימ"ט): "אולם לכבס ולרחוץ מותר למחר מיד בבוקר מפני כבוד השבת". וראה גם בהערה¹ בשם הקיצור שו"ע.

שלא לכבוד שבת – ועל דעת מרן הגריש"א זצ"ל – מאחר שהתירו לכבוד שבת, כבר לא גזרו בזה כלל, ומותר לכבס להתרחץ ולהסתפר מהבוקר של יום שישי גם אם המטרה לא לכבוד שבת. דהיינו שאמנם סיבת ההיתר הוא "לכבוד שבת" אבל מכח זה כבר לא אסרו כלל.

לצורך שבת בליל שישי – ומ"מ במקום הצורך יש להקל לכבס גם בליל שישי (מוצאי הצום) בגדים הנצרכים לשבת.

בשר ויין ותזמורת – והנה בפשטות מה שהתירו הוא כיבוס רחיצה ותספורת – מאחר שבכל אלו יש כבוד שבת, אבל אין לא לאכול בשר ויין קודם חצות מאחר שבזה אין כבוד שבת, וכפי שכותב הערוה"ש (תקנח, ב): "אבל לאכול בשר קודם חצות פשיטא שאסור דלא כיש טועים בזה". אך דעת מרן הגריש"א היתה שיש להקל בבשר גם לפני חצות², אך "תזמורת" אין להקל קודם חצות³.

אולם נראה שאם צריך לטעום מהמאכל לראות אם חסר תבלינים וכדומה – מאחר שזה כבוד השבת שזה ודאי מותר [ונבלא"ה מבואר בביה"ל

¹ וכ"מ בקיצור שו"ע (קכד, כ): "אם יום העשירי חל בערב שבת מותר לרחוץ ולהסתפר ולכבס מיד בתזמורת מפני כבוד השבת" (ודאה בשש"כ ח"ב פמ"ב הע' טז מש"כ בזה).

² בספר מור ואהלות להרב אליהו פוסק זצ"ל (עמ' 78) כותב: ובהלכות מדפיסין דאסור לאכול בשר עד חצות, ויש בקבלה שהרב הצדיק המפורסם ר' לוי יצחק מבארדשוב זצ"ל פ"י דברי המג"א דהכל מותר גם בבשר, ויעו"ש מש"כ שהטעם כדי שלא לעשות כחוקות הגויים שאין אוכלים בשר ביום שישי (ע"י מג"א תקנא, כח), ושלא יהיה ניוזק משינוי וסת בשבת, וגם מצד שצ"ל שגדרי חצות לא יבטלו (ע"י מג"א רנ, א), ושגם לא יהיה סתירה שר"ח"ציה מותר ובבשר אסור.

³ תזמורת חמור טפי מבשר ויין שאסור מתחילת ימי בין המצרים לעומת בשר ויין שאסור רק בתשעת הימים ולכן י"ל שהשנה לא אסרו ביום ו' את דיני ט' הימים אבל עדיין עומד בתקופה האיסורים של ימי בין המצרים. ועוד שאילו בשר מוגדר בשו"ע (תקנא, ט) "יש נוהגים" ואילו מיני נגינה מתבטא המשנ"ב (שם, טז) "אסור לעשות ירקודין ומחולות מ"ז בתמוז ואיסור זה (אלא שבלא"ה צ"ע מה שהשו"ע לא הביא איסור זה יעו"ש במג"א סק"י שכותב "נראה ל"י), ובא"ר שם מתבטא "וריקוד ומחולות נוהגין לאסור בין המצרים בכל ענין".

**ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי
ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל'
ושא"ס**

זמן כיבוש האורות לבילי תשעה באב

כתב השו"ע (תקניט ג'): ואין מדליקין נרות
בלילה, כי אם נר אחד לומר לאורו קנינות ואיכה.
והמג"א כ' בשם המהרי"ל שיש להדליק עוד נר אחד,
שאם יכבה נר החזון ידליק ממנו, וכ' המג"א שמשמע
מדבריו שהקהל לא אומר איכה וקנינות, אלא רק
מקשיב ושומע את הש"ץ, ולכן הציבור יכול לשבת
בחסכה. והט"ז כ' שכל הציבור אומרים הקנינות,
ולכן נראה שבכל אזור בביהכ"ס ידליקו נר, לפי
הצורך, והבאה"ט הביא דברי הבאה"ט הקדמון,
דמש"כ השו"ע "כי אם נר אחד" היינו דוקא בכניסת
הלילה, אך בשעת קריאת איכה וקנינות יכולים שכל
אחד ידליק נר לעצמו. ושמעתי מגאב"ד
מאנצסטער הגרא"י וועסטהיים זצ"ל לדייק
שהפוסקים הנ"ל התירו להדליק נרות נוספים כדי
שיוכלו לקרא האיכה והקנינות, ואולם בזמן תפילת
ערבית לא איפשרו להדליק כלל נרות, ואפשר שהוא
מפני שכולם יודעים להתפלל מעריב בע"פ ואינם
צריכים אור לכן. ועי' תמה על מנהג העולם
שמשאירים את רוב האור בתפילת מעריב ומכבים
אותו יותר לאחר מכן, בשעת האיכה והקנינות, בעוד
שמהשו"ע והפוסקים הנ"ל משמע להיפך, שבשעת
הקנינות והאיכה רק התירו להדליק עוד נרות, מפני
שלא יודעים לקרותם בע"פ, אך בזמן תפילת מעריב
צריכה להיות חשיכה גמורה, ככל האפשר, עד כאן
הערני הגרא"י וועסטהיים זצ"ל ודפ"ח.

ואולם מצוה לישב מנהג העולם, שבשעת תפילת
ערבית מדליקים יותר תאורה מאשר בשעת אמירת
האיכה והקנינות. וכן בס' הלכות חג בחג (פ"ט) כתב
שנהגו לכבות את האורות רק לאחר שמו"ע וקדיש
"תתקבל", ולכא' הלא צדקו דברי הגרא"י
וועסטהיים הנ"ל, שצריך להיות להיפך. וחשבתי
שאולי אדרבה, מזה שהשו"ע והפוסקים לא ביארו
כלל כיצד נוהגים בתפילת ערבית, מוכח מינה
שהמנהג היה לכבות את האורות ולהדליק נר אחד
רק לאחר ערבית ולא קודם.

דהנה מקור מנהג זה הובא ברא"ש תענית פ"ד
ל"ח ובהגה"מ תעניות פ"ה ובמהרי"ל ובעוד פוסקים,
וכ' דמקורו עפ"מ"כ באיכ"ר פ"א (א', א') שקרא
הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם: "מלך בשר ודם
כשמת לו מת והוא מתאבל, מה דרכו לעשות? אמרו
לו: "מכבה את הפנסין". אמר להם: "כך אני עושה,
שנאמר "שמש וירח קדורו וכוכבים אספו נגהם",
עכ"ד המדרש. ואולי י"ל שנהגו להתחיל מנהג
אבלות זה רק משעת העיסוק בחורבן, היינו באיכה
ובקנינות, ולא קודם לכן בשעת תפילת מעריב, שאין
בה שום איזכור לאבלות.

והנה ראיתי דבר פלא במשנה ברורה. דהנה
הרא"ש וההג"מ והב"י והמהרי"ל וכל שאר
הפוסקים הערו מקור מנהג זה מד' המדרש איכ"ר
הנ"ל, ואילו המשני"ב כתב: "אין מדליקין וכו', משום

דכתוב "במחשכים הושיבני". וצ"ע מהיכי נפק ליה
להמשני"ב טעם זה. ואכן שמחתי למצוא מש"כ
הלבוש, וז"ל: "אין מדליקין נרות בביהכ"ס, לומר
שכבה נר ישראל, וכתוב "שמש וירח קדורו" וכתוב
"במחשכים הושיבני", עכ"ל. ואמנם עדיין צ"ע מדוע
הביא מקור אחר מכל דברי הראשונים והפוסקים,
ובפרט שגם הלבוש עצמו (שהמשני"ב, אגב, לא
הזכירו) הביא ב' טעמים נוספים נוספים לזה, ואת
הטעם המובא בהראשונים, וצ"ת. שוב הראוני שגם
במנהגים (טירנא) הובא טעם זה.

ואולי אפשר בדרך אפשר, שהמשני"ב כיוון בזאת
להדגיש דוקא את הטעם המובא כפוסק באיכה,
לומר דבאיכה והקנינות דייקא מתחילים במנהג
כיבוי האור, אך לא קודם לכן, דכיוון דהאי קרא
ד"מחשכים הושיבני" נאמר באיכה, ע"כ מקריאת
האיכה ממעטין האור ויושבין במחשכים. ומצינו גם
בקדמונים שהמנהג לשבת על הקרקע החל מאיכה
ולא מתפילת מעריב.

ויש מקצת ראייה לדברינו ממש"כ הט"ז ריש סימן
תקנ"א דהב"י בשם אבודרהם כ' שבת"ב שחל
במוצ"ש מברכים על הנר קודם איכה, ונ"ל הטעם
דבאיכה כתיב "במחשכים הושיבני", ע"כ ירד
תחילה על המאור, עכ"ל. ומשמע דרק מזמן איכה
לא משתמשים באור. ומ"מ אין זוהי ראייה ברורה,
כיון שבלא"ה לא מברכים אף פעם על הנר קודם
מעריב. ומרן הגר"ח קניבסקי כ' לי בזה כך "המנהג
גם במעריב למעט האורות".

**יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בני
ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'**

**האורות והערות לימי בין המצרים ותשעה באב
בקש רבי לעקור תשעה באב חל להיות בשבת,
ואמאי לא בקש לעקור י"ז בתמוז**

במגילה ה. – ה: אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא
רבי נטע נטיעה בפורים, ורחץ בקרונה של ציפורי
בשבעה עשר בתמוז, ובקש לעקור תשעה באב ולא
הודו לו, אמר לפניו רבי אבא בר זבדא רבי לא כך
היה מעשה [פרש"י, לא בקש לעקור לגמרי אלא
אותה בלבד] אלא תשעה באב שחל להיות בשבת
הוה ודחינהו לאחר שבת ואמר רבי הואיל ונדחה
ידחה ולא הודו לו חכמים, קרי עליה טובים השנים
מן האחד (ופרש"י טובים השנים אילו לא שמעתי
הייתי טועה בדבר עכשיו טוב לי שלימדתני האמת)
עכ"ד הגמרא.

והנה בסוגיין מבואר דרבי רחץ ב"ז בתמוז,
ונחלקו הראשונים בהבנת דבר זה, התוס' שם ד"ה
ורחץ הקשו וא"ת מאי איריא לרחוץ אפילו לאכול
נמי מותר כדתניא בר"ה יח: אין צרה ואין שלום
רצו מתענין לא רצו אין מתענין, וי"ל דכיון דקבלוהו
כבר אבותינו על עצמם מסתמא גם הם קבלוהו
עכ"ל, ומבואר דכיון דברצו תליא מילתא לא קבלו
עליהם אלא איסור אכילה, וכ"כ הרשב"א שם ד"ה
ורחץ.

אבל הריטב"א שם כתב ב' תירוצים וז"ל ולפיכך
רחץ רבי ב"ז בתמוז, ואפשר דהוא הדין שאכל
דרצו אין מתענין כלל, אלא דנקט רחץ דמיפרסמא
מילתא, אי נמי לא אכל כיון דנהוג בה איסורא כגון
בזמן הזה נהגו בו עינוי שלא לפרוץ גדרם של
ראשונים שנהגו כן ע"ש.

ומה שרצה לעקור ת"ב - בתוס' ד"ה ובקש הקשו
היכי ס"ד דהאי תנא דרבי היה רוצה לעקור ט' באב
לגמרי, והא אמרינן (תענית ל:) כל האוכל ושותה
בתשעה באב אינו רואה בנחמתה של ירושלים, ועוד

דהא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא אי"כ
גדול ממנו בחכמה ובמנין, ויש לומר דלא רצה
לעקרו אלא מחומרא שיש בו יותר משאר תעניות,
אי נמי י"ל דרצה לעקרו מתשיעי ולקבעו בעשיירי
כדאמר רבי יוחנן (תענית כט.) אילו הואי התם
קבעתיה בעשיירי עכ"ל.

ומקשים העולם לדברי רבי אבא בר זבדא דס"ל
דתשעה באב שחל בשבת היה רוצה לעקרו הואיל
ואדחי אדחי, הא י"ז בתמוז באותה שנה חל נמי
בשבת (דהלא חדש תמוז חסר) והוא היה נדחה
ואמאי לא רצה רבי לעקרו.
ויש ליישב בכמה אופנים -

א. למה שכתב הריטב"א הנ"ל דמה שרחץ
רבי ב"ז בתמוז הו"ה שלא התענה לק"מ ד"ז בתמוז
עקרו גם כשאינו חל בשבת, וכ"ש כשחל בשבת,
והרבותא שעקר נמי תשעה באב שחל בשבת.

ב. וי"ל עוד דגם בימי רבי היו מתענין אלא
כיון דברצו תליא מילתא היה עיקר הדיון של רבי
לעקור תשעה באב דצריך להתענות בו מדינא
ובכללו נכלל כל אותן הצומות שרצו מתענין, וי"ז
בתמוז בכלל, וכל בקשת רבי היתה עוד לפני י"ז
בתמוז של אותה שנה.

ויש לרמוז בזה מה דאמר ליה טובים השנים מן
האחד, וכוונתו דלמאי דאמרת דהמעשה היה **בתי"ב**
שחל בשבת ובקש לעקרו הואיל ונדחה ידחה, ולפי"ז
נתחדש דרצה לעקור ב' תעניות וטובים השנים מן
האחד, דלמאי ששמעתי שרצה לעקור ת"ב דילמא
בקש לעקור רק תענית ת"ב וכמו שכתבו התוס'
דבקש לעקרו מחומרא שיש בו יותר משאר תעניות
ודו"ק.

ג. בימי רבי היו מקדשין עפ"י הראיה
כמבואר בר"ה כה. דאמר ליה רבי לרבי חיי אזיל
לעין טב וקדשיה לירחא ע"ש, ויתכן דבשנה זו היה
י"ז בתמוז ביום ו' ולא היה צריך לעקרו, ועברו
לתמוז ות"ב חל בשבת, שו"ר שכבר כתב כן בשו"ת
חת"ס או"ח סי' ל"ג.

ד. עוד יש ליישב עפ"מ"כ בבני יששכר
לחודש תמוז אב מאמר ג' אות ב' וז"ל בקש רבי
לעקור ת"ב שחל להיות בשבת אמר כיון דאדחי
אדחי וחכמים לא הודו לו, ונראה לפרש מה שרבנו
הקדוש דוקא בקש לעקור תשעה באב שחל להיות
בשבת, דהנה אמרו בגמרא (ירושלמי מו"ק ג הלכה
ז) אחד מבני המשפחה וכו' תדאג כל המשפחה, נולד
בן זכר באותה משפחה נתרפאה כל המשפחה, והנה
בתשעה באב לאחר חצות זמן לידת בן דוד, והנה
בתשעה באב שחל להיות בשבת הנה רבנו הקדוש
(שבת נו.) דמבית דוד קאתי הרגיש בשבת שכבר
נולד בן דוד ונתרפאה כל המשפחה, ובקש לעקור
את התענית לגמרי ואמר הואיל ואדחי אדחי,
משא"כ שאר החכמים שאינם מאותה משפחה לא
הרגישו בזה עכ"ל, וכ"כ באגרא דפרקא בליקוטים
שבסוה"ס אות ט', וכיון דכל מה שבקש לעקור ת"ב
הוא מחמת לידת משיח לא בקש לעקור אלא תשעה
באב שאז נולד משיח ולא שבעה עשר בתמוז.

ה. בשו"ת חת"ס או"ח סי' ל"ג כתב וזת"ד
דבי"ז בתמוז לא ס"ל כיון דאדחי אדחי דהרי גם
י"ח בתמוז הוא בין המצרים, משא"כ ט' באב
שמשעבר היום ליכא איבול למ"ד מר"ח עד אחר
התענית, וע"כ אמר כיון דאדחי אדחי ע"ש.

**טעם המנהג בלימוד מסכת מועד קטן בימי בין
המצרים ות"ב**

בש"ע או"ח סי' תקנ"ד ס"ב ומתר ללמוד מדרש איכה ופרק אלו מגלחין עכ"ל, ויש שנהגו ללמוד ב' פרקים הראשונים לפני ת"ב ופרק אלו מגלחין בת"ב ולעשות סיום וסעודת מצוה במוצאי ת"ב. ויש לבאר מנהג זה עפ"משי"כ באוהב ישראל פינחס וז"ל למה קורין פרשת פינחס בשבת בין המצרים ברוב שנים, אשר כל עקרי המועדים כתובים בפרשה זו, וע"כ לא דבר ריק הוא, אך בכונה מכוונת עשו חז"ל זה ברוח קדש, אמנם י"ל בהעיר לב ושום שכל דאלו הכ"א יום שבין י"ז בתמוז לט' באב הם מקוריים ושרשיים לכל המועדות של כל השנה שהם בכללן גם כן כ"א יום, היינו שבת ור"ח, ז' ימי הפסח, יום חג השבועות, ב' ימים של ר"ה, יום הכיפורים, ח' ימי חג הסוכות, וסימנך אך טוב לישראל ואלו הכ"א שבין המצרים הם מקוריים שרשיים להם וכו', ואם ירצה ה' כשנזכה במהרה בימינו לעשות תשובה ומעשים טובים לזכך החומר ולהעביר זהם הזהב, אז יתגלה רב טוב הצפון וכו' ואז יהיו הכ"א ימים ימים טובים גדולים ונוראים אשר אין להעריך וכו', ועל כולם יהיה ט' באב למועד יותר גדול, ולזה אנו קורין פרשת פינחס אשר כל המועדות כתובים בו בימים האלו, כי מהם נמשכים כל המועדות, והמשכיל יבין כל זה, ע"ש עכ"ל.

ובדרך זה אף אנו נמי נימא דמה"ט נהגו ללמוד בימים אלו מסכת מועד קטן בו נכללים הלכות חול המועד, כי ימים אלו גנוזים בהם שרשם של המועדות ודו"ק.

כל רודפיה השיגוה בין המצרים

בעבודת ישראל פירש כל רודפי ה' השיגוה בין המצרים, ודבר גדול דיבר כי ידוע כי העולם הזה הוא משל והכל רמיזא דחכמתא וממנו ליקח לעבוד את ה', וביארו בספרים דבזמן שמתעורר האהבה לגשמיות יוכל להתעורר לאהבת ה', וכן כשמתעורר יראה יוכל להתעורר ביראת ה', וכן בזמן שמתעורר רדיפה ממנו נקח לעבוד את ה' ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו.

תפקיד החבר טוב

גיטין נה: אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים, ומקשים והלא קמצא היה אוהבו של בעל הסעודה ולא עשה כלום, ומה אשמתו בחורבן ירושלים. ובפשוטות י"ל הכונה כמבואר במדרש איכה פרק ד' סי' ג' הדא דבריאתא אמרין בין קמצא ובין בן קמצא חרב מקדשא, ופירש העץ יוסף וז"ל זהו שהבריות אומרים למשל בניהם בין וכו' כלומר בין טעות שנפל בין קמצא כו' שלא דדקק השליח היטב עכ"ל, ובדרך זה נפרש דברי הגמרא דאין הכונה שבאשמת שניהם חרבה ירושלים אלא הכונה על הטעות שארע בין קמצא לבין בן קמצא ע"י השליח ודו"ק.

וברך רמז י"ל דיש טענה הטענה על קמצא אוהבו, הלא כל מטרת חבר טוב הוא למידות טובות, וכמבואר באדר"נ פרק ח' וקנה לך חבר כיצד מלמד שיקנה האדם חבר לעצמו, שיאכל עמו וישתה עמו ויקרא עמו וישנה עמו, ויגלה לו כל סתריו, סתר תורה וסתר דרך ארץ, שכשיושבין ועוסקין בתורה וטעה א' מהם הלכה או ראש הפרק, או שיאמר על טמא טהור או על טהור טמא, ועל אסור מותר ועל מותר אסור חבירו מחזירו ע"ש, וזו הטענה על קמצא כיצד יתכן שקמצא היה לו אוהב שיבזה לאדם באופן נורא כ"כ, **אשרי המשכיל.**

מעלת עין טובה חשובה יותר מבנין בית המקדש

בגיטין נ. אצל שדר בידיה עגלא תלתא, בהדי דקאתי שדר ביה מומא בניב שפתים, ואמרי לה בדוקין שבעין, וכו' סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות וכו', סבור למקטליה אמר להו רבי זכריה יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג, אמר רבי יוחנן ענוונותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלו והגליטנו מארצנו עכ"ל. ובפני מנחם ואתחנן תשנ"ג מאמר ב' כתב וז"ל ועל זה אמר רבי זכריה בן אבקולס יאמרו בעלי מוין קריבין לגבי מזבח, שסבר בדעתו שעדיף שיחרב בית המקדש ותישאיר עין טובה, סבור למקטליה וכו' אמר להו רבי זכריה יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג, שייסברו שנהרג בגלל שהטיל מום אבל לא בגלל המסירה, לא בגלל צרות עין ולשון הרע, ואין ראוי שיהיה כך, וזהו ענוונותו של רבי זכריה וכו', שסבר שאפילו אם יחרב בית המקדש אין לוותר על עין טובה עכ"ל, והוא דבר מבהיל.

ובאמת יש לזה מקור ביומא נג: מעשה בכה"ג אחד שהאריך בתפלתו ונמנו אחיו ליכנס אחריו התחילו הם נכנסין והוא יוצא, אמרו לו מפני מה הארכת בתפלתך אמר להם קשה בעיניכם שהתפללתי עליכם ועל בית המקדש שלא יחרב, אמרו לו אל תהא רגיל לעשות כן שהרי שנינו לא היה מאריך בתפלתו כדי שלא להבעית את ישראל עכ"ל, הרי דבכדי שלא להבעית את ישראל לא היה לו להאריך ולבקש על בית המקדש שלא יחרב.

איכה ישבה בדד

יש להמתיק ולפרש איכה ישבה בדד" ר"ת בכל דרכך דעה, כי בעמקי החשך והקליפות שם נמצא השי"ת.

לא אליכם כל עוברי דרך

יש לפרש בב' אופנים דקאי על זהירות ומיעוט לילך בדרכים בימים אלו וכמבואר בש"ע סי' תקנ"א צריך ליהרר משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב שלא לילך יחיי מארבע שעות עד תשע שעות. עוד יש לפרש דקאי על זהירות מליך בדרכים וכמבואר בספרים עה"פ ואיש אשר יהיה טהור הוא משום **בדוד לא היה**, ובפרט בחודשי תמוז ואב שהם חודשי העינים.

נר מערבי בזמן הזה

בקינות קינה י' - איכה ישבה חבצלת השרון אות ק' **וכבה נר הזולק במערב**, ויש להעיר על מש"כ השפ"א בשם החידושי הרי"מ חנוכה תרל"א על נר מערבי כיון שדולק בנס דולק גם עתה בנס במקום שנגנז עכ"ל.

משה ואהרן בהר ההר

בקינות קינה מ"א - אוריך דמעות, עדי יהיו כנחל, ויגיעו לקברות שני שרי אציליך, משה, ואהרן בהר ההר, ותמוה דהא מקום קברות אהרן היה בהר ההר וכמבואר במדבר פ"כ פס' כ"ח, וקבורת משה היה בהר נבו כמבואר דברים לד, א'.

וראיני דיש שהפסיקו בין משה לאהרן וה"פ שני שרי אציליך משה, ואהרן שמקום קבורתו היה בהר ההר, אלא דתמוה שלא הזכירו מקום קבורת משה. ואולי מ"ש משה, ואהרן בהר ההר קאי על זמן פטירת אהרן שהיה עמו משה בהר ההר, ויום פטירתו היה בא' אב ובספרים שזכותו מגין על עם ישראל בחודש זה שהיה חורבן בהמ"ק, ודו"ק.

לדעת - אוצר ידיעות / הרב אליעזר הלוי אפל

חורבן הצפוי מראש

בין שני החורבנות שאירעו ביום תשעה באב היה הבדל גדול ובוטל. עבוד בבית ראשון הרי "לא האמינו מלכי ארץ כל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי ירושלים", בטוחים היו ישראל כי הבית יהא נכון לעולם, ולא האמינו אפילו לנבואות הנביאים שניבאו על חורבנו, הרי שלגבי הבית השני מבואר במקומות שונים כי ידעו גם ידעו כי סופו של הבית להחרב. עד כדי כך שהיו רבים שלא רצו לעלות לארץ ישראל עם עזרא הסופר, בטענה כי אין זו גאולה שלמה.

עדות לכך אנו רואים בדברי סדר היום, הכותב בסדר קריאת שמע - "ושמעתי, שזה השבח של אמת ויציב שלחו בני הגולה שהיו רחוקים מירושלים, ולא היו עם עזרא בבבל, ושלא עזרא אחריהם ולא רצו לעלות, באמרם, **שכיון שהיו עתידין להגלות פעם אחרת ובית המקדש עתיד ליחרב למה לנו להכפיל יגונו פעם אחרת** טוב לנו לעמוד במקומו ולעבוד את ה'. ושמעתי שהם אנשי טוליטולה והקרובים אליהם. וכדי שלא יחזיקו אותם באנשי רשע ומחוסרי אמנה חלילה, כתבו להם זה השבח הגדול וענין הג' גליות והגאולות הנרמזים בו".

כדברים האלו כותב גם האברבנאל, בספרו משמיע ישועה, וכלשונו, "אבל אמתת הענין הוא, שאנשי הגולה ידעו שבבית שני לא היה ארון כפורת וכוברים, ולא תתמיד הנבואה רוח הקדש, ולא יהיו שם שאר הדברים הקדושים, **ושהיה בית שני עתיד להחרב**, ולכן לא רצו לעלות שמה ולא בחרו באותה פקידה, אף כי בראותם כי דניאל נביא קדוש ה' לא עלה שמה... וגם אשר היו בספרד ובקצוות המערב לא רצו לעלות לבית שני, אולי שנתפרסמו אצלם נבואות דניאל וידעו מהגלות העתיד וגם מחמשת הדברים הקדושים שחסרו מבית המקדש ומפני כן לא רצו לעלות, וכן היו עולי בבל עם היותם יותר קרובים לירושלים".

סיפורים כעין אלו מופיעים במקומות נוספים. רבי שלמה עדני בעל הפירוש **מלאכת שלמה** על המשניות, מגדולי חכמי תימן ותלמידו של רבי בצלאל אשכנזי בעל השיטה מקובצת, כותב בהקדמה לפירושו, "ועוד קיבלנו כי אנו מן הכת ששלח להם עזרא לעלות בבניין בית שני ויתנו כתף סוררת ויקללם". גם כאן ידועה המסורת כי היה זה מפני שידעו כי אין זו גאולה שלמה ועתיד הבית להחרב.

מסורת נוספת בענין זה מובאת בסדר הדורות [ח"א בהשמטות דף צ"ג. ג.] בשם הסמ"ע, כי הטעם שהיו גזירות רבות בוורמייזא יותר מבשאר הקהילות היא, כי בחורבן בית ראשון נתיישבו היהודים בוורמייזא, ואחר כלות גלות בבל בע' שנים כשחזרו ישראל לירושלים ולארץ ישראל, לא רצו בני וורמייזא לחזור, "כי היו חשובים בעיני השרים והיו עשירים גדולים, ובעוון זה נתחדש עליהם גזירות".

אך מפליאים ביותר הם דברי הגמרא במסכת נזיר, שם נאמר כי לא רק זאת שידעו ישראל כי הבית עומד להחרב, אלא אף ידעו באיזו שנה בדיוק יהא הדבר! וכך מופיע שם בגמרא (נזיר לב:), "כשעלו נזירים מן הגולה ומצאו בית המקדש חרב, אמר להם נחום המדי, אילו הייתם יודעין שבית

המקדש חרב הייתם נוזרים, אמרו לו לא, והתירן נחום המדי. וכשבא הדבר אצל חכמים אמרו, כל שזר עד שלא חרב בית המקדש – נזיר, ומשחרב בית המקדש אינו נזיר. (נחום המדי וחכמים נחלקו בדיני נדרים אם פותחין בנולד, ראה בתוס' ובמפרש שם).

ובגמרא שם אומר רב יוסף, "אי הואי התם הוה אמנא להו, הכתיב (ירמיהו ז ד), היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה, זה מקדש ראשון ומקדש שני".

רב יוסף תמה על אותם נזירים שזרו לאחר חורבן הבית בלי לדעת שכבר חרב הבית, להם פסקו כי אינם נזירים מאחר שניזירותם היא נזירות טעות. וכי לא ידעו שהבית היה עומד להיחרב? הלא כבר ניבא ירמיהו, "היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה", שלש פעמים, המורה כי הבית השני יחרב ויקום שלישי תחתיו!

ותירצו בגמרא, "נהי ידיעין להו דחרוב מי יודעין לאימתו", אכן נזירותם של הנזירים בטעות הייתה, כי גם אם ידעו שיחרב בית המקדש, לא ידעו אימתו יהיה הדבר.

וחזרו והקשו, "אמר אביי, ולא ידעין לאימתו", וכי לא ידעו מתי יהיה הדבר, "והכתיב (דניאל ט כד), שְׁבֻעִים שְׁבַעִים יִחַדְתָּן עַל עִיר קְדֻשְׁךָ", הלא כבר נבא דניאל שמעת חורבן בית ראשון ועד

חורבן בית שני יעברו "שבועים שבעים" – שבעים שמיטות, שחשבונו ארבע מאות ותשעים שנה, ולאחר נכוי שבעים שנות גלות בבל, יצא החשבון כי הבית השני יעמוד ארבע מאות ועשרים שנה, כאשר אכן היה! ומדוע אמרו כי לא ידעו הנזירים את זמן החורבן?

ותירצו, "ואכתי מי ידיעין בהי יומא", בכל זאת אין אנו יודעים באיזה יום בשנה זו יחרב הבית, ועדין היה מקום לנזירים לחשוב שעדין לא חרב. מדברי הגמרא אנו למדים, כי חשבון שבעים השמיטות לא היה פירוש שנאמר למפרע, לאחר החורבן, אז הבינו את פירוש הפסוקים, אלא מראש אכן ידעו ישראל את הפירוש המדויק ואת הנבואה הנוראה כי הבית עומד להיחרב. אף לא היה זה דרש בעלמא כי אם מציאות ברורה עד שרצו לפסוק הלכה על פיה.

על פי דברים אלו כי אכן ידעו ישראל כי חורבן הבית מתקרב בשנה היעודה, ניתן להבין את דברי החתם סופר בתשובותיו (או"ח קנז), הכותב כי בסוף ימי בית שני החלו ישראל להתענות את ארבע התעניות הקבועות על החורבן, וכשלונו, "בסוף ימי בית שני, משגלו סנהדרין וקודם לזה, כבר התענו כל ד' צומות כמוכח ביוסיפון" (לעת עתה לא מצאתי את מקור הדברים ביוסיפון). הדברים לכאורה מתמיהים – מה ראו ישראל להתענות על בית הקיים ועומד? אך על פי האמור, אכן בסוף ימי הבית ידע כל אחד כי מתקרב זמן חורבנו, וכבר הרגישו בנפשם אבלות על החורבן הממשמש ובא.

אכן ארבעים שנה קודם החורבן כבר היו גם סימנים אחרים שהורו כי החורבן קרב, כדברי הגמרא (יומא לט): "תנו רבנן, ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין, ולא היה לשון של זהירות מלבין, ולא היה נר מערבי דולק, והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן, עד שגער בהן רבן יוחנן בן זכאי. אמר לו: היכל היכל! מפני מה אתה מבעית עצמך? יודע אני בך שסופך עתיד ליחרב, וכבר נתנבא עליך זכריה בן עודא פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך".

למרות שמפשוטות הגמרא נראה כי רבן יוחנן הבין מפתחת הדלתות כי החורבן קרב, הרי שכאמור כבר היה הדבר ידוע לכל כי החורבן עומד לבא, ואף ידעו את השנה המדויקת.

יתכן שאף רבי צדוק שהתענה ארבעים שנה קודם החורבן שלא יחרב הבית, כדברי הגמרא (גטין נו), עשה כן על פי חשבון זה כי החורבן קרוב. אם כי ראיתי בספר יוחסין כי רבי צדוק עשה זאת על פי הסימנים הנוכרים בגמרא שאירעו ארבעים שנה קודם החורבן.

הדברים האמורים כי כבר ידעו מיום בנין הבית כי החורבן בא יבא, נידונים גם לענייני הלכה. כידוע תיקן הלל הזקן פרוזבול שלא תשמש השמיטה את החובות. בגמרא במסכת גטין (לו.) הקשו איך יתכן לתקן תקנה זו לעקור מצוות שמטה מן התורה. ותירצו שהלל תיקן בזמן הזה שאין שמטה נוהגת אלא מדרבנן.

ותמה ר"ת בתוס' שם (ד"ה בזמן שאתה משמט), איך יתכן לומר כן והרי היו יובלות נוהגים בבית שני, כמו שהוכיח שם רבנו תם. ותירץ כי הלל תיקן הפרובול לדור שאחר החורבן, וכלשון התוס' "ולא תיקן הלל פרוזבול לדורו, שהרי היה בזמן הבית, ודהלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותו בפני הבית ק' שנה (שבת טו.) אלא לאחר חורבן, דחוו ידעי דחרוב ביתא כדאמרין בניזיר".

אכן הרמב"ן שם תמה על עצם רעיון זה לתקן תקנות לזמן שלאחר החורבן, וכדבריו, "אי אפשר לומר שיתקן הלל ויאמר לכשיחרב בית המקדש יעשו פרוזבול, חס ושלום שלא היה פותח פיו לטען ולא מתקן תקנות לחרבן, אף על פי שהיו יודעין שיחרב".

במקום נוסף מצאנו בגמרא כי כבר ידעו ישראל כי החורבן עומד לבא. במסכת יומא (לח.) שנינו, "של בית אבטינס לא רצו למד על מעשה הקטורת", ואמרו על כך בגמרא, "אמרו להם חכמים, מה ראייתם שלא למד, אמרו יודעין היו של בית אבא שבת זה עתיד ליחרב אמרו שמה ילמוד אדם שאינו מהוגן וילך ויעבוד עבודת כוכבים".

כמו כן מצאנו במסכת חגיגה (טז:) כי יהודה בן טבאי בנבואו להשבט, נקט לשון "אראה בנחמה", ופירשו שם תוס' (ד"ה אראה), "לישנא קלילא הוי בלשון קצר, כלומר לא יוכל לראות בנחמות ציון אם לא עשה זה". המהרש"א שם עומד ותמה, הלא יהודה בן טבאי היה בתקופת הזווגות, זמן רב מאד לפני החורבן, ואיך נשבע בנחמת ירושלים.

ואכן היעב"ץ בהגהותיו שם מיישב על פי הדברים האמורים כי ידעו שסופו של הבית להחרב, ועתידה לבא נחמה אחריו.

לא נותר לנו כי אם לקוות, כי כשם שראינו את נבואת דניאל מתקיימת במועדה, כך נזכה לראות את נבואתו על קץ הימין במהרה בימינו.

לית ח"ץ / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מצ'סט'ר)

שפית' לא ידעתי' – אשמע!

לפעמים שומעים דרשה ונהנים, ולפעמים יש דרשה – אפי' קצרה – שמראשה עד סופה מלאה תוכן! דברים מאירים השופכים אור, דברים המעוררים וקולעים אל השערה. השנה בליל ש"ק פ' דברים תש"פ, סובבו מן השמים שאתפלל במחזיקי הדת פה במאנשעטסער יצ"ו וזכיתי לשמוע דברים נפלאים בין קבלת שבת למערב מהרה"ג ר' ישראל ראקוב שליט"א ר"מ בישיבת שערי תורה, פשט רמז

ודרוש, מילי מעלייתא ויסודיים לקראת המועד הבעל"ט, המועד שמקוים שיהפך לימי ששון ושמוחה בעגלא ובזמן קריב. ונעתיק יסודות הדברים ולהרחיב בהם בס"ד כיד ה' הטוב עלינו.

דבריו סובבו על הפסוק בפרשת דברים (א', ל"ב) וּבְדַבַּר הַזֶּה (שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ) אֵינְכֶם מֵאֲמִינִים בְּיַדְדְּכֶם אֲלֶיְכֶם – וצ"ב היתכן אשר הדור דיעה שראו מול עיניהם אותות ומופתים של יציאת מצרים וקריעת ים סוף, מתן תורה וירידת המן ועוד ועוד, לא יאמינו!:

משנת האמרי פנחס

ולפני שנמשיך בביאור הדבר, נקדים מימרא מהרה"ק ר' פנחס מקוריץ זי"ע בספרו אמרי פנחס (שער ד - שבת ומועדים אות שש"ט) וז"ל "בימי בין המצרים, האדם הוא בחי' קטנות, ויכול לראות גודל פחיתות וגריעות עצמו, ומימים אלו ימשיך בחי' זו על כל השנה כמו בסוכות שממשיכין שמחה על כל השנה" – ויבאר למטה בעזרתו יתברך.

השורש של ט' באב

והנה המתבונן בט' באב, ידע שמקור הבכי כבר מושרש בדור הדיעה, כאשר חזרו המרגלים (במדבר י"ד, א') וַיִּכְפּוּ הָעַם בְּלִלְיָהּ הַהוּא. ובגמ' תענית (כ"ט) שנינו על האי פסוק "הם בכו בכיה של חנם ואני אקבע להם בכיה לדורות", וע' ברמב"ן עה"ת שהוא מפורש בקרא (תהלים קו כד - כז), וימאסו בארץ חמדה ולא האמינו לדברו וירגנו באהליהם ולא שמעו בקול ה' וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות, וכפרש"י שם. ולכן כאשר נבין ביתר עומק פרשת המרגלים, ולמה בכו כלל ישראל נגיע לשורש הדברים בס"ד.

ביאור טעות המרגלים

והנה החפץ חיים בשמירת הלשון (ח"ב פרק י"ט) מרחיב בביאור חטא המרגלים, שכלל ישראל בכו ולא האמינו, הרי היו קדושי עליון המוכנים בשם "דור דיעה" והיתכן שיהיה להם נסיון להאמין ביכולת השם! ומבאר הכהן הגדול מאחי מרנא החפץ חיים, כי טעו לחשוב, שבכדי לזכות לנצח עם רב כזה וגיבורים כאלו, צריך לזה זכות גדולה ונוראה, אבל לא לאנשים כמותם שמקורב עשו העגל וגם בשר תאוה (והגם שעשו תשובה על זה ובכו כדאיאת בפרקי דר"א מ"מ לא האמינו שהיו במדרגה הראויה. ומגלה הח"ח דברים יסודיים וחיזוק רב כי כל עוד שהאדם אינו מורד ח"ו בהקב"ה יכול לרוות לכל טוב ונעתיק לשונו הזהב בזה" –

וְיַעַל שְׂאֵתָם אֲוִרִים, שֶׁהִבְטַחְתָּ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּנִתְיַת הָאָרֶץ הַיָּא דְנִקָּא אִם נְהִיָּה צְדִיקִים, הַיָּא טְעוּת מֵעֲקָרָה. הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֵינוֹ מְדַקְדֵּק עַל הָאָדָם לֹמֵר, אוֹשִׁיעַן רַק בְּאִפְן שְׂתַהֲיָה צְדִיק, רַק אוֹמֵר לוֹ, לֹא אוֹשִׁיעַן אִם תַּהֲיָה מוֹרֵד, חַס וְשָׁלוֹם, וְלָזָה סִימָנוּ הַוֹשֵׁעַ וְכָלֵב וְאֶמְרוּ (שֵׁם ט'), "אֵן בְּה' אֵל תִּמְרְדוּ". וְכָל זְמַן שְׂאֵין אָדָם מוֹרֵד בְּהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְעַקֵּר מִצּוּתוֹ בְּכַנְיָהּ, יוֹכֵל לְקוֹת לְכָל טוֹב (!!) והיינו הכוונה בפסוק בפרשת דברים הנ"ל "ובדבר הזה אינכם מאמינים בה' אלקיכם" כי לא האמינו שהם ראויים לזכות לארץ ישראל.

רמז וביאור חסידי מהרא"ש עה"ת

והנה גילה הרה"ג ר' ישראל שליט"א הנ"ל דבר נפלא ביותר בדברי פירוש הרא"ש בפרשת ויצא (כ"ט, ד' - ה') עה"פ "וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אֲחֵי מֵאֵין אֲתֶם וַיֹּאמְרוּ מִחוּרָן אֲנַחְנוּ: וַיֹּאמֶר לָהֶם הַיְדַעְתֶּם אֶת לְבָן בֶּן נְחוּר וַיֹּאמְרוּ יְדַעְנָנוּ" ואלו דבריו אחי מאין

אתם ויאמרו מחורן אנחנו הידעתם את לבן בן נחור ויאמרו ידענו. פשט לעתיד לבא ישאלו את ישראל הבאים מתחת יד הגלות, "אחי מאין אתם, ויאמרו מחורן אנחנו". פירוש מחורנו של מקום אנחנו, שבעי רוגו ועגומי נפש, "הידעתם אם הלבנו עונותיכם בניחור גרון אשר צעקתם מתוך הלחץ אשר לחצו אתכם בגלות, ויאמרו ידענו!" כן יהי רצון במהרה". עכ"ד. זאת אומרת כי לעתיד לבוא, כאשר יוצאים בגלות – שיהיה בקרוב בימינו – ישאלו אותנו האם ידענו או לא ידענו? ומה רוצים לברר שידענו או לא? והוא, "אם הלבנו עונותיכם בניחור גרון אשר צעקתם מתוך הלחץ אשר לחצו אתכם בגלות?", ושאלה זו יהיה כאשר שבעים רוגו ועגומי נפש מחורנו של מקום ("בן נחור") – שיהיה חרוף אף עלינו, ובכל זאת רוצים לברר האם ידענו שיהיה לנו היכולת "ללבן (לשון "לבן") עונותינו! ומבואר כאן עוד חידוש, שיש מציאות של ליבון עונות "בניחור גרון אשר אשר צעקתם מתוך הלחץ אשר לחצו אתכם בגלות" שצריך ביאור וברירור, איך יתכן כפרת ומחילת עונות בלי תשובה, ויתבאר בהמשך. אולם בינתיים עלינו לראות מה שמבואר כאן שנאמר לעתיד לבוא על זאת השאלה – "ידענו?", כי אמנם ידוע לנו שיש לנו היכולת והכח, אף מתוך שפל המדרגיה, בזמן שיש עלינו חרוף אף, מ"מ, בידינו לצעוק לו יתברך. וא"כ במקום שנאמר עלינו "וּבְדָבַר הָאֵהָ (שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ) אֵינְכֶם מְאָמְיִים בְּיַדְךָ אֱלֹקֵיכֶם" נאמר וּבְדָבַר הָאֵהָ הֵינְכֶם כֵּן מְאָמְיִים בְּיַדְךָ אֱלֹקֵיכֶם! ולפי שנבוא לברירור ענין זאת הצעקה, חייבים להשריש בנו זאת התקודה כי אף כאשר עומדים בשפל המדרגיה, תמיד יש לנו היכולת והאופן לגשת אליו יתברך – לצעוק מתוך הלחץ, ומעתה עלינו לדעת כי כאשר יבוא הגאולה במהרה, נאמר על זאת השאלה – "ידענו?" ואולי דברי האמרי פנחס הנ"ל יהיה להם פנים חדשות, "בימי בין המצרים, האדם הוא בח' קטנות, ויכול לראות גודל פחיתות וגריעות עצמו" – כי אף כאשר רואים עצמינו ב"פחיתות וגריעות עצמו", ושפלות זו מדה טובה, מ"מ חייבים לזהר שלא לילך באותם טעות של דור המרגלים, ולהפחד כי חמת פחיתות מדרגתנו, לא נזכה ח"ו להגאולה, כי אדרבא כל עוד שלא מורדים בו יתברך ח"ו, יכולים לבטוח בו!

חיזוק גדול בהמשך דברי החפץ חיים
וכמה נפלאים הם המשך דברי החפץ חיים וחיזוק והוראה למעשה, ואלו דבריו שם "ועתה נבאר מה שפיתנו בתחלה, שפיון יצר הרע זה של מרגלים נמצא גם אצלנו והוא, דאם נבוא לאיש הישראלי ונאמר לו, אתה מאמין שיש שכר גדול למקמי התורה? ישיב לך, בודאי אני מאמין באמונה שלמה, שיפה שעה אחת של קרת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה. ואם תאמר לו, אם כן, למה אתה מתרפה מלמוד התורה, ועל ידי זה בא ממילא רפיון גדול לקיים המצוות? ישיב לך, אמת, אשרי מי שזכה ללמוד התורה ולקיים מצוותיה, ויזכה בזה לענג גדול של חיי העולם הבא, אבל מי יוכל לזכות לזה, אם לא אנשים יחידים בעולם, כי לזה צריך להפקיר כל פחות הגוף, ולא יהיו חיי חשוּבין אצלו כלל, דהינו שצריך לפרש מכל עניני העולם ולישב בבית המדרש יום וילילה, ויהיו כל מחשבותיו דבוקות בה' ובתורתו, ולהנהיגה כזו צריך להיות איש קדוש. איש כזה זוכה לגן עדן, אבל לא אנשים פשוטים כמוני!

אכן באמת זוהי טעות מעקרה. לא חִיבָה תוֹרָה לְבַעַל הַבַּיִת, שְׂיִלְמַד כֹּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה וְלֹא יִתְעַסֵּק בְּעַסְק כָּלֵל, רַק שְׂיִתְעַסֵּק בְּעַסְק וְיִקְבֵּעַ עֵתִים לְתוֹרָה. (כמובן, מי שביכולתו ללמוד, ופרנסתו מצויה לו, מחוייב במצות תלמוד תורה, ומרנא הח"ח מיירי במי שמפרנס בני ביתו, וקובע עתים לתורה), אכן זה צִוְיָה הַתּוֹרָה, שְׂיִהֶיָה הַעֲסָק בְּאֵמוּנָה וּבְלֵי תְרַמִּית, כְּמוֹ שְׂאִמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכֵרֵנוּם לְבִרְכָה (שֵׁבַת ל"א.), שְׂשׂוֹאֲלֵינּוּ לוֹ לְאָדָם, נִשְׂאֵת וְנִתְּתָ בְּאֵמוּנָה? קְבֵעַת עֵתִים לְתוֹרָה? וְכֵן לְכָל הַמְּצוּת, פְּאִשֵׁר נִתְּבוֹן הֵיטֵב נִמְצָא, שְׂלֹא הַחֲמִירָה הַתּוֹרָה כָּלֵל עַל הָאָדָם, וְזֶהוּ מֵה דְכָתִיב בְּקָרָא (מִכָּה ו' ג'), "עֲמִי, מֵה עֲשִׂיתִי לָךְ וּמֵה הִלַּאתִיךָ, עֲנֵה בִי". וְרַק הַעֲשֵׂר צָרִיךְ לְהִזְהֵר שְׂלֹא לְהִיּוֹת, חֵס וְשֵׁלוֹם, מוֹרֵד בְּמַלְכוּת שֵׁל עוֹלָם, דְּהֵינּוּ שְׂלֹא לְבַטֵּל, חֵס וְשֵׁלוֹם, אוֹ לְעַבֵּר בְּיָדֵים עַל הַלְּאִוִּין שֵׁבַתוֹרָה. אֲבָל אִם אֵינְנוּ מוֹרֵד, בְּוַדַּאי יִזְכֶּה לְמַעֲלָה בְּאִפְּסֵי הַיּוֹתֵר נְעִלָה".

ביאור דברי הרא"ש לזכות לליבון עונות ע"י צעקה מתוך לחץ הגלות
והנה אודות החידוש בדברי הרא"ש כי בצעקה מתוך הלחץ מספיק לליבון עונות, וכלשונו הנ"ל "הידעתם אם הלבנו עונותיכם בניחור גרון אשר צעקתם מתוך הלחץ אשר לחצו אתכם בגלות", ביאר הג"ה ישראל שליט"א ע"פ חידושו של הבן איש חי בספרו "בניהו בן יהודה" על הגמ' (חגיגה ה.). "אמר רבי חנינא בר פפא כל העושה דבר ומתחרט בו מוחלין לו מיד, שנאמר "ולא יראוני", הא יראוני, מוחלין להם מיד". והתוס' מעוררים מהגמ' (יומא פ"ו) שיש ארבע חילוקי כפרה, והרי על לא תעשה, אין התשובה מספקת, ומקדים הבן איש חי לדייק הלשון "ומתחרט בו", ומבאר, כי המתחרט מכח יראת העונש, הרי אינו מתחרט רק מכח דבר צדדי, משא"כ מי שזכה ליראת הרוממות, דקודשא בריך הוא רב ושליט על כולא, הרי אז "מתחרט מכח גופו של אותו דבר שעשה שנמאס בעיניו", וזו חרטה דבוקה בגופו של אותו דבר. ובנוסח הישיבות, הוסיף מסתמים, כי מי שזוכה ליראת הרוממות, ומגיע לטהרה יתירה בו יתברך, הרי אז הוא בגדר "מקח טעות", כי מעולם לא הכיר, מיהו המצווה לו שלא לעבור על זאת העבירה, וממילא המכירה אינה חלה מעיקרא.

ולכן כאשר "צעקתם מתוך הלחץ אשר לחצו אתכם בגלות", הרי אז זוכים לליבון עונות, כי הצועק מתוך הלחץ, הרי מכיר כי אין עוד מלבדו, וקוב"ה רב ושליט על כולא, והרי זאת גופא מספקת לזכות למחילת עונות. וביותר, בימים אלו כאשר ממשיכים לראות עד כמה הקב"ה רב ושליט על כולא!" בכל רחבת תבל, רואים בחוש, שהוא מושל בכל! שואלים לחתן, מתי מתחתן, מהו התשובה "לא יודע!" שואלים מה יהיה? מה עונים "לא יודע". ובהכרה זו צועקים לו יתברך.

ורמז נאה שמעתי אודות השנה תש"פ – בפסוק "שפת לא ידעתי אשמע", "שפת" היינו תש"פ, מה שומעים כל הזמן "לא יודע, לא ידעתי", והיינו "שפית" (ת-ש"פ), "לא ידעתי" – אשמע! ודבר זה גורם ליראת הרוממות, באופן שיכולים לצעוק אליו יתברך, ואז אף כאשר הוא מצב של "בן נחור" (חרון אף) הרי זוכים ל"לבן" ליבון עונות. ומוטל עלינו ביחד להיות "צועק מתוך הלחץ" מכח ההכרה הברורה ביראת הרוממות ולזכות למחילת עונות, ולצאת מהגלות בקרוב – אמן!

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד משרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד

מה הפירוש חטאה בכפלים לקתה בכפלים
אמרו חז"ל בילקוט: חטאו בכפלים שנאמר חטא חטאה ירושלים ולקו בכפלים שנאמר, כי לקתה מיד ד' כפלים בכל חטאתי' ומתנחמים בכפלים, שנאמר נחמו נחמו עמי.
וצ"ב מה ביאור הענין "כפלים" שהזכירו חז"ל?
מה שגרמו לאומות העולם להיזדרז
אלא פירש הרב יעקב נוימן בספרו דרכי מוסר (שבת נחמו) ולדעתי אפשר לפרש, כי הקב"ה נתן את התורה לעם ישראל, לא רצה שהתורה תהי' רק לבני ישראל וכל הגוים ישארו פראים, כי רחמנותו ואהבתו של הקב"ה גם על הגוים היא חלה, כי הם יציר כפיו ולכן החזיר הקב"ה על כל האומות, שיקבלו את התורה. אבל הם לא הבינו את האושר של התורה בשביל כל האנושיות. רק עם ישראל הבין, כי בלי תורה, נחרב כל העולם והבריאה לא יכולה להתקיים. כי פשוט בלי התורה, איש את רעהו חיים בלעו.
ובני ישראל קבלו על עצמם להשפיע על כל העולם מרוח התורה, כמו שכתוב "כי מציון תצא תורה". בשביל זה התורה נתנה בשבעים לשון, כי הקב"ה רצה, שכולם יבינו את התורה. ואמרו חז"ל בפסחים (דף פ"ז) לא הגלה הקב"ה את ישראל בין האומות אלא כדי שיתוספו גרים, רואים, כי תעודת ישראל היא, לא רק שהם לבד ישמרו את התורה, אלא להשפיע ולהפיץ את רוח התורה על הגוים.
אבל ההשפעה של עם ישראל על האומות, היא לא בחרב ובחנית, אלא ע"י התנהגותו הקדושה בצניעות ובמדות טובות בזה משפיע ישראל על האומות, כמו שמספרים על האדמו"ר מקוצק זצ"ל, כשספרו לו, כי באו גנבים ונגבו מביתו כל מה שהי' שם, אמר בתמיחה, איך זה יכול להיות, והלא כתוב "לא תגנובו": כשבני ישראל מגיעים למדרגה גבוהה כזו, אם כתוב לא תגנובו, הם לא מבינים, איך גונבים, זה מוכרח להשפיע גם על הגוים, שהם לא יהיו גנבים פשוטים.
כשנסעתי להלוי' של ה"חפץ חיים" זצ"ל, ספר לי איש אחר, כי פעם נסע ברכבת עם ה"חפץ חיים" וראה כשהמבקר נכנס לבקר את הכרטיסים, הראה לו שני כרטיסים, ושאל אותו, רבי, הלא אתה נוסע לבד ולמה אתה מראה שני כרטיסים, אמר לו, היות כי החוק הוא, כי על כרטיס אחד יכולים להוליך פוד משא, ודעתו כי בחבילה יש יותר מפוד, לכן לקח עוד כרטיס כדי שלא תהי' בזה גזילה, וכן ביום שנפטר ה"חפץ חיים" דבר מושל המחוז לפני פקידיו בעיר לידא על גדולתו של ה"חפץ חיים" כשהי' צריך לשלוח מכתב ע"י שליח, הי' קונה בול והי' קורע, כדי שלא לגזול את אוצר המלוכה, כשהגוים היו שומעים דברים כאלה הי' עושה רושם עליהם.
לכן אם רואים בזמננו, שהגוים נעשו פשוט חיות טורפות, כיכ ירדו פלאים, שנאבד מהם צלם האלקים, שלא מרחמים על אנשים ונשים וטף והורגים במיתות משונות, אל יחשוב כל בן ישראל מה הוא אשם בזה, כי אולי אנחנו אשמים בזה, כי אילו אנחנו היינו במדרגה גבוהה במדות טובות, כמו שהתורה דורשת מאתנו, אז היינו משפיעים על הגוים, שהם לא יהיו לכל הפחות חיות טורפות, כי אנחנו צריכים להיות המורים לכל העולם, וכן כשרואים ברחוב חילול שבת בפרהסי' אל יחשוב

האיש החרד, מה אני אשם בזה, כי יכול להיות אם החרדים היו בעצמם שומרים את השבת כמו שצריכים בכל הקדושה ובכל היראה, אז היה משפיע גם על החפשי שלא יחלל שבת. כמו שמצינו בימי חז"ל, שאמרו כי בקושי התירו לומר שלום בשבת, כי הם הגיעו למדרגה, שהרגישו כ"כ את קדושת השבת, שהי' קשה להם להגיד שלום בשבת. לכן בזמנם גם העמי הארץ פחדו להגיד דבר שקר בשבת. ועם הארץ, אעפ"י שכל השבוע לא מאמינים לו, שהפירות הן מעושרים, אבל בשבת מאמינים לו, מפני שאימת שבת עליו. מרן הגאון ר' ישראל סלנטר זצ"ל אמר, כי בית המוסר בקובנה משפיע בלי ידיעה על הפרופסור בברלין, שלא ימיר דתו. אבל אם אנחנו יורדים, אז כל העולם יורד, כי אנחנו המורים לכל העולם, לכן חטאו בכפלים, מפני שאנחנו אחראים בעד החטאים של הגוים, ולקינו בכפלים בשביל חטאתינו ובשביל החטאים של כל הגוים. ומתנחמים בכפלים, כי אנחנו מקיים ליום הגאולה, כי לא לבד שאנחנו נעמוד במדרגה גבוהה, אלא כל הגוים ילמדו מאתנו, כמו שכתוב והלכו גוים לאורך. עכ"ל הרב נוימן זצ"ל.

כל מה שיגרם מחמת החורבן יזקף עליהם

והגרי"ש אלישיב זצ"ל ביאר (הו"ד בגליון שואלין ודורשים ת"ב תש"פ) שנחשב שחטאו בכפליים כיון שכל חטא הוא גם גרמא בניזיקין של חורבן בית המקדש ולכל הצרות והפורענויות ר"ל שבו בעקבות החטא. ואם כן חטאו בכפלים, ומידה כנגד מידה אף נענשו כפליים.

ואף הנחמה תהיה בכפליים כמבואר בבבא קמא (ס, ב) "כי תצא אש ומצאה קוצים שלם ישלם המבעיר" - למרות שהבעיר מדורה קטנה בתוך חצרו, חייב על שיצאה מעצמה והזיקה. כמו כן אמר הקדוש ברוך הוא למרות שאתם הבערתם את האש בציון שהרי עוונותיכם גרמו למקדש שיחרב, בכל זאת אני אשלם את הבערה כאילו אני הצתתי את

האש שנאמר "כי אתה ה' באש הצתה", אני אהנה ויבנה את בית המקדש כהמשך הפסוק "ובאש אתה עתיד לבנותה". וכיון שיש חילוק גדול בין מי שעושה טובה ובונה בית חרב לבין המחריב עצמו שמתוך שמכיר באשמתו בוודאי יבנהו יותר בשלמות. כך זו הנחמה בכפליים שלמרות שאנחנו החרבנוהו בחטאינו, אך הקב"ה יתייחס בזמן הנחמה כאילו הוא החריבו, ולכן נזכה לנחמה גדולה בכפליים.

ונראה שהנחמה בכפליים היא מידה כנגד מידה ובעין שהחטא נחשב כפליים, כך כל מצוה נמדדת בכפליים הן על עצם המצוה, והן על הטובות והברכות הרבות שמשפיע על העולם בעקבות כך. וממילא אף שכרו בכפליים על המצוה ועל הישועה והגאולה שבה מחמתו.

ואל לנו לשכוח כי אם האדם נתבע כגרמא בניזיקין, כמה שר יקבל על ההצלה שהביא במעשיו הטובים, שהרי כל מעשה טוב, כל לימוד, כל שמירת ההלכה וכל התגברות על ניסיון, השכר עצום הן לאדם עצמו והן להגנת כל הסביבה. ואמרו חז"ל "מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות" (רש"י שמות לד, ז), וממילא אם משלמים כך במידת פורענות בצרות הרבות ל"ע, הרי שבמידה טובה השכר פי חמש מאות.

כמה טובה ונחמה בכפליים מביא לכל העולם כולו בכל מעשה קטן, בשיעור אחד, בכוונה נוספת

בתפילה, בחיזוק במוסר, איננו יכולים לראות בעיני בשר ודם כמה מחלות מנענו וכמה חרון אף הסרנו בכך.

אם רק נאזין ונתעורר לקול הדופק על פתחי ליבנו לאורך שנות הגלות בהן לא התעוררנו, שהרי "כל שלא נבנה בית המקדש בימיו, כאילו נחרב בימיו", נזכה להיות גרמא להיטיב, ועל ידי כן נביא ברכה, רפואה ורוב טובה עם גאולת ציון וירושלים במהרה בימינו. עכ"ל הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

לחזור על אותה עבירה אי"ז רק פעמיים אותו חטא, אלא החטא גדול וחשוב כפלים

והרב אליהו ברך פינקל כתב לישב וי"ל ע"פ מה ששנינו (יומא פה, ב) האומר אהטא ואשוב אהטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, ובגרמא יומא פז, או פריד למה לי תרי זימני, ומשני דכיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לן כהיתר, והנה ברמב"ם בהלכות תשובה פ"ד ה"א קרי ליה כפי גודל חטאו, ומבואר שפעמיים לחזור על אותה עבירה אי"ז רק פעמיים אותו חטא, אלא החטא גדול וחשוב כפלים.

כיון שהיו גרים בירושלים נחשב למרידה גדולה

עוד י"ל ככוונת המדרש דדוקא באנשי ירושלים נחשב כפליים, כי בכל עבירה גודל המרידה בהקב"ה תלוי במי שעבר את העבירה, ומה שאדם גדול יותר עובר את העבירה היא חשובה מרידה גדולה יותר, ולא רק מצד חילול ד' שבו אלא העבירה עצמה גדולה יותר, ואנשי ירושלים שהיו על יד בית המקדש שזה מקור להשראת יראת שמים כמו שכתבו תוס' בב"ב ובא, א ד"ה כי מציון, לכן אצלם החטא נחשב כפלים. ודוק. עכ"ל הרב אליהו ברוך פינקל זצ"ל.

לתגובות: P0583271323@gmail.com
כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגרי"ש פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית

הערות בעניני תשעה באב

א. משנכנס אב ממעטים בשמחה: משנכנס אב ממעטים בשמחה (תענית דכ"ו ע"ב), ולכא' היכן יש דין שמחה דבעי למעטה בימים אלו. [נועי' בשעה"צ סי' תקנ"א סק"א שהביא דעות אם בימים אלו רק ממעטים בשמחה או שאין שמחים בו כלל].

ושמעתי לפרש ע"פ המבואר בפסחים דל"ו ע"ב דמעצרת ועד החג (סוכות) הוא זמן שמחה לפי שאז הוא זמן קצירה ולקטיטה, וד"ז נפק"מ לדינא לענין ביכורים ע"ש בסוגיא, לפיכך אמר' שבימים אלו אף שהם ימי שמחה מ"מ בעי למעטה קצת מהשמחה. ומצאתי עוד בספרי עה"פ 'וביום שמחתם' (במדבר י', י'), דאיכא למ"ד דקאי על שבתות שהם ימי שמחה ותענוג, ואיכא למ"ד דקאי התמידים, שבכל יום ויום שמחים ישראל על שקרבנם מתקבל לרצון לפני אביהם שבשמים. והנה לדברי כולם אין לזה שייכות להא דאמרו משנכנס אב ממעטין בשמחה, שהרי בשבת ליכא כלל דיני אבילות ואין ממתעטים בשמחה, ובכל יום ויום בזה"ז דליכא תמידים לא שייכא כלל האי דין שמחה, ולא רק משנכנס אב, ובע"כ צ"ל כמו שכתבנו לעיל.

ב. בשר ויין לקטנים שלא הגיעו לחינוך להתאבל על ירושלים (9-10), המג"א (סי"ק ל"א) מיקל, וכ"פ הח"א, והא"ר (סכ"ד) והדגול מרבבה (סעי' ט') אוסרים, וכ"פ המ"ב (סק"ע) והשעה"צ (סי"ק ע"ו).

והוכיח הדג"מ מדברי הרמ"א סעי' ט' דמראש חודש מצניעין הסכין של שחיטה, משמע דאף קטנים אסורים בבשר. ולענין בשר שנשאר משבת, הברכ"י (אות ו') כתב שיש מקילין, ואף דלמעשה לא מקילין בזה כמש"כ השע"ת (בסעי' ט'), מ"מ כתב המקור חיים (לבעל החוות יאיר) שלתינוקות עד גיל חינוך, לחורבן הבית מותר להאכיל ממה שנותר משבת, וכ"פ הגר"נ קרליץ זצ"ל.

ג. גדרי האבילות דט"ב: הנה מצינו באבל על המת, דיום הראשון חמיר מאוד וקרינן ביה 'ואחריתה כיום מר' ואסור להניח בו תפילין, ואח"כ ג' ימים לבכי, ואח"כ ז' לאבילות. ובפשוטו אין לדבר הבנה, על מה מתאבלים ובוכים, הא הכל בגזירת עליון והכל לטובה. ומצינו בראשונים ב' נוסחות, הנמוק"י במועד קטן (דף י"ח מדפי הרי"ף ד"ה כל המתקשה) כתב, שרצון הקב"ה שיבכה ויתאבל כשיעור כדי שישמר מן החטא ויפחד מדיניו, ע"כ, והיינו שזה כדי לחזק את האמונה בשכר ועונש. ובחינוך (מצוה רס"ד) כתב, שנצטוינו להתאבל משום שאנו מאמינים שהקב"ה לא עשה בלי סיבה, ולכן נתנו את זמן האבילות כדי שיתבונן בנפשו שעוונותיו גרמו, וכשיתבונן בזה ישית דעתו לעשות תשובה ויכשיר מעשיו לפי עתו. ובסוף דבריו כתב, ולאפוקי מהכופרים שסוברים שמות של בהמה ושל אדם אחד הוא וזהו ממקרי הזמן, ולכן נצטוינו להתאבל כדי להשריש בקרבינו שהכל נעשה ע"י מסובב. ומבואר שזה כדי לחזק באמונה שהכל נעשה בהשגחה, ועל ידי זה יחזור בתשובה.

אולם אבילות דתשעה באב ענין אחר לגמרי, והוא צער על החסרון הנורא שנוצר בנו שהפסדנו את בית חיינו, ובירושלמי בפ"א דיומא ה"א אמר' 'אמרו כל דור שאינו נבנה בימיו מעלין עליו כאילו 'הוא' הרחיבו. ובספרי האחרונים הגדירו זאת, דאבילות על המת הוא בשביל לעורר דברים חיצוניים הנ"ל, אבל אבילות דט"ב הוא על החסרון הפנימי שכל אחד הפסיד, וד"ז יבואר עפמש"כ בבית ישי (סי' קי"ט) לבאר הא דאיתא בסוכה (דכ"ה ע"א) דאבילות של מת הוא טרדא דרשות, ופרש"י שאע"פ שהוא חייב לנהוג אבילות של נעילה רחיצה וסיכה להראות כבוד מתו, אינו חייב להצטער, ע"כ, והיינו כי מצות אבילות על המת אינה אלא דין התנהגות חיצונית להראות כבוד המת אבל לא צער פנימי בלב, ותדע דקי"ל מת שאין לו אבילים באים עשרה בנ"א ויושבים במקומו כל ז' ימי האבילות ושאר העם מתקבצים עליהם (שבת דף קנ"ב ע"א, שו"ע יו"ד סי' שע"ו ס"ג), ודבר זה אינו אלא התנהגות חיצונית של אבילות לכבוד בעלמא, ע"כ. ולפ"ז יובן מש"כ ביחזקאל (פרק כ"ד פסוק כ"ב) שאין אבילות אלא במקום מנחמים ואין לנהוג מנהג אבילות אלא במקום שיש מנחמים, וע"ש במצודות. ולפ"ז שמעתי מחכ"א חידוש לדינא, דהנה השו"ע באו"ח סי' תקנ"ד ס"ג לענין איסור תלמוד תורה בתשעה באב כתב דאסור אף בהרהור, ומאידך ביו"ד הלכות אבילות השמיט דין זה, ואמר ליישב ע"פ הנ"ל דאבילות על המת שהוא רק התנהגות חיצונית ואין צריך צער בלב שרי להרהר בדברי תורה, ובה חלוק אבילות על המת מאבילות על החורבן, [ובאמת מצינו כן בלקט יושר הל' שמחות, דאבל מותר להרהר בד"ת רק שלא יוציא בשפתיו, ולהנ"ל אפשר דלענין אבילות דחורבן ביהמ"ק מודה דאסור].

אולם דבריו מחודשים ואינם מוכרחים, דאפשר דאיסור תלמוד תורה אינו מחמת הלימוד בעצמו אלא מחמת השמחה שבא מלימוד התורה כדכתיב פקודי ה' ישירים משמחי לב, ולפיכך אין נפק"מ אם

לומד בפה או בהרהור, וצ"ע. [נועפ"ז יובן הא דאיתא בתענית ל' ע"א דדיני אבילות בט"ב שוה לאבילות על המת, ומ"מ כתבו המאירי הרא"ש והריטב"א שכל זה במצות ל"ת אבל במצות עשה שבאבל כגון כפית המטה ועטיפת הראש ט"ב אינו שווה לאבילות על המת, והיינו כנ"ל דכל הדברים החיצוניים אינם שייכים לאבילות דט"ב דהוי אבילות שבלב].

ולפ"ז אפשר דמה דאיתא ביבמות דמ"ג ע"ב דאבילות דט"ב קילא טפי משום דהיא אבילות ישנה ואבילות של רבים, אין זה משום שבאמת היא קילא טפי מאבילות על המת, אלא משום דאבילות דחורבן ביהמ"ק ענינו שיצטער בליבו, והיינו צער אמיתי ולא חיצוני לבד, ולכן אי אפשר לחייבו להיות בהנהגת צער יותר מדי, דא"כ יוצא שאין זה צער אמיתי.

ובאמת הדברים מפורשים בטור בס' תקנ"ב סעי' ב' דהנה מדיני דגמ' ערב ט"ב אסור בבשר משום שיש בהם שמחה, ודעת ראבי עזרי דבבשר עוף דלית בהן שמחה מותר, והטור השיג דאף שאין בו שמחה אסור שלא משום שמחה לבד אסרו בשר אלא כדי להרבות אבל, תדע שהרי אבל אחר מצוה להשקותו יין כדאמרינן לא נברא יין אלא לנחם בו אבלים שמצוה לנחמו לשכח צערו שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש, והכא אסרו יין כי אם ישתה ישכח רישו ומצוה שיזכור החורבן הבית ויצטער עליו, הלכך מטעם זה יש לאסור אפילו עופות כמו שאר בשר, ע"כ. ומבואר דאבילות חדשה דהיינו אבילות על המת הרי הוא אבל בעצם, אלא שנתנו חכמים דיני הנהגת אבילות משום כבודו של מת, אבל אין דברים אלו באים כדי שיצטער ויתאבל, ואדרבה רש"י כתב שאין כלל דין שיצטער, אבל באבילות ישנה דהיינו אבילות על חורבן ביהמ"ק הוא עשיית דברים כדי שיזכור את מה שהיה לנו ויתאבל ויצטער, ולכן בזה אסרו אף בבשר עוף. ובהה"ה יתישב עוד, הא דאמרו שם ביבמות דלר"י כל שלשים יום אסור ליארס מפני האיבול, ופריך קו"ח מהא דאסור בשבוע שחל בו ט"ב משא ומתן ואפ"ה מותר ליארס, ק"ו באבילות על המת דמותר במשא ומתן כ"ש דשרי לאירס, ומשני לבסוף שאני אבילות חדשה מאבילות ישנה ושאיני אבילות דרבים מאבילות דיחיד, ופרש"י דתשעה באב הוי אבילות ישנה ואבילות דרבים הלכך קילא, והקשה תוס' דא"כ תיקשי אמאי אסור במשא ומתן, ותיקשי ק"ו כדמיעקרא. ולהנ"ל א"ש דכונת התרצן שלכך אבילות ישנה גידרה אחר לגמרי, דאינו דיני אבילות כמו אבילות על המת, אלא זה כדי לעורר את הצער, ולפיכך דינו שונים שאסרו משא ומתן שזה מעורר את האבילות יותר, והתירו אירוסין.

ד. גדרי אבילות של ימים אלו: חורבן הבית מובא בספרים שהוא בגדר מיתה בכלל ישראל, דלקיחת המקדש הוא כלקיחת הנשמה, ונשארנו אנחנו כגוף בלא נשמה. ערב ט"ב גדרי האבילות הוא כמותו מוטל בפניו (וכן הוא בלשון הגמ' בתענית דף ל' דומה כמי שמתו מוטל לפניו) ויש לו דין אונן שאסור בבשר ויין, ובט"ב עצמו דעת מרן הגרי"ז שגידרו כאבילות שבעה ובלא דין אנינות. אולם בימי המצרים לא נתבאר גידרו אם הוא כאבילות שלושים או כאבילות י"ב חודש דקיל טפי. והנה דעת הרמ"א שאין מסתפרים מ"ז בתמוז, ומצינו באחרונים שאין בו היתר דשיעור גערה דאיכא באבילות ד"ב חודש, וכדמבואר בפתחי תשובה יו"ד ס' שז סק"ד בשם החת"ס (ס' שמי"ז) שבני אשכנז שרגילים לגלח זקנם שיעור גערה שלשים יום, אם

תכפוהו שלשים לאביו ולאמו עם אבילות דרבים מ"ז בתמוז יסתפר כל שהוא ביום י"ח, ע"ש. הרי דלא התיר להסתפר כהיתרא דשיעור גערה, אלא רק להסיר קצת כדי שלא יהיה ראוי לגערה, אי"כ חזינן שעשהו כאבילות שלשים. אולם לדינא לא קי"ל הכי, דיעו"ב במ"ב ס' תקנ"א מ"ב ס"ק פ"ז דקודם ר"ח מותר לו להסתפר כדרכו, ומר"ח קודם שבוע שחל בו – לט"ז מותר ולא"ר אסור להסתפר כדרכו, ומשבוע שחל בו לכ"ע אסור להסתפר כדרכו. ועי"ע בשעה"צ שם סק"ד בשם חת"ס, שאבילות זו קילא מאבילות בתוך שלשים לענין תספורת לבעל ברית, ע"ש.

ה. אבל בתלמוד תורה: אבל אסור בשמחה ולפיכך אסור בתלמוד תורה שמביאה לשמחה כדכתיב "פקודי ה' ישרים משמחי לב", אולם אין השמחה נגרמת מחמת המצוה כ"א מחמת גוף התורה, וכדחזינן שסוגית החורבן ועניני אבילות מותרים לתלמוד בט"ב אף שמקיים בזה מצות תלמוד תורה, ולפיכך לא יועיל שילמד סוגיא בש"ס ויכוין שאינו חפץ לקיים בזה מצות ת"ת.

ונחלקו הפוסקים האם בט"ב מחויב במצות תלמוד תורה בדברים המותרים, דדעת הכף החיים (תקנ"ד סק"י) שאינו אלא רשות, וכן הביא השדה חמד (אס"ד בין המצרים ס' ב' אות י"ב) בשם השלחן גבוה, ודעת השדה חמד (שם) והערוך לנר (מ"ק טו ע"א) שבדברים המותרים הרי הוא מחויב מדין והגית בהם יומם ולילה. ולמעשה הריטב"א (במ"ק שם ד"ה ואי קשיא לך) הביא בזה ב' דעות, אולם בדבריו מבואר דליכא חובה לתלמוד כל היום וסגי במה שקרא ק"ש שחרית וערבית. ויש שדייקו מדברי הטור בס' תקנ"ט שאין אומרים בת"ב בקדושה פסוק 'ואני זאת בריתי' כיון שהכל בטלים בו, ופי' הבי" שכוונתו שבטלים מדברי תורה, ומשמע שאין כלל חיוב בתלמוד תורה. והנה בנדרים דף ח' ע"א איתא, אמר רב גידל אמר רב האומר אשכים ואשנה פרק זה אשנה מסכתא זו נדר גדול נדר לאלהי ישראל, ומקשי' והלא מושבע ועומד הוא ואין שבועה חלה על שבועה, ולכא' לצד שאבל פטור ממצות תלמוד תורה, אמאי לא משני דרב גידל קאי בט"ב או באבל דפטור ממצות ת"ת ושפיר חלה השבועה. ושמעתי ליישב בכמה פנים, א' דהסיבה שבאמת אבל פטור מת"ת אף דשרי ליה לתלמוד בדברים המותרים, וא"כ אית ביה החיוב והוגית בו יומם ולילה, נראה שמלבד מה שאינו מחויב משום שתורה משמחי לב, איכא עוד מיעוט במו"ק דף טו ע"א אבל אסור בדברי תורה מדקאמר רחמנא ליחזקאל דום, והיינו שביום הזה יש ענין שיהיה שקוע באבלו שתדום, ולפיכך אין זה חובה כ"א רשות, ומעתה נראה שבזמן שאינו דום ומתעסק בדברים אחרים ודאי שהוא מחויב בתלמוד תורה, ולפיכך גם אז הוא מושבע ועומד מהר סיני. ב', הנה בסוגיא בנדרים קשה עוד אמאי חשיב מושבע ועומד מהר סיני, וכי יש חיוב לתלמוד דוקא מסכתא זו, ועי"ש בשלמי נדרים שתי' שאף שאינו מושבע לתלמוד דוקא פרק זה או מסכתא זו מ"מ כשלומד מקיים מצוות ת"ת שהוא מושבע עליה מהר סיני, וא"כ אין שבועתו חלה משום שהוא שבועה על שבועה, ע"ש, ולפ"ז גם בט"ב, אף שאינו מצווה אז במצות ת"ת מ"מ כשלומד מקיים מצוה דאורייתא ושפיר חשיב מושבע ועומד. ג', ואפשר עפמ"ש"כ הר"ן שם שהטעם דחשיב מושבע ועומד משום דאמר' בקידושין דף ל' ע"א ת"ר ושנתם שיהיו דברי תורה מחודדין בפ"ך שאם ישאלך אדם דבר שלא תגמגם ותאמר לו וכו',

ואפשר שמצד והגית בו יומם ולילה אין מצווה לתלמוד דוקא פרק זה, אבל מצד ושנתם הרי הוא מחויב כל רגע לשנות ולשנות כל התורה כולה, ומעתה נראה שכיון שהמצוה שלא תגמגם ותאמר לו, אי"כ מחויב אף בזמנים שאינו חייב במצות ת"ת כדי שבסוף ידע ולא יגמגם לו, ולהכי אף בט"ב כשיכול לתלמוד חשיב מצווה ועושה.

ולענין תהילים, המ"ב בס' תקנ"ד סק"ז הביא בזה דעות, והחזו"א אמר שאשה יכולה לומר תהילים, וראיתי מובא בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א שאמר דיתכן שזה דוקא לאשה שאינה מצווה לתלמוד לכך אין על תהילים דין של דברי תורה, אבל איש שמחוייב בת"ת אפשר דאסור בזה, עכ"ל. ולא זכיתי לירד לעומק סברתו, וכי ס"ל שלאיש יהיה מותר לתלמוד גמרא כשאינו מתכוין למצוות תלמוד תורה כ"א לידעה בעלמא, וצ"ע. ושמעתי עדות נאמנה מחכ"א, שהחזון איש עצמו אמר תהילים בת"ב, ולפ"ז ברור הדבר שאף לאיש מותר לומר תהילים.

ו. קימה בפני תלמיד חכם: במועד קטן דכ"ז ע"ב איתא, הכל חייבים לעמוד בפני נשיא חוץ מאבל וחולה, ובט"ב אי מחויב לעמוד בפני ת"ח לא נתפרש בשו"ע, ובגליון מהרש"א ס' שע"ו כתב בשם השבות יעקב (שו"ת ח"א ס' כ"ו) שאין צריך, וטעמו מבואר בשבו"י דכיון דדרשינן בקידושין דלי"ב ע"ב שחייב רק בקימה שיש בה הידור, ומה"ט בבית הכסא אין צריך לקום כיון שאין בקימה זו משום הידור, כן נמי אבל שמעולל בעפר אין זה קימה שיש בו הידור. אולם יש לדון שבתשעה באב שכולם באותו מצב אי"כ אפשר שאז היא קימה של הידור, וחייבים לקום לת"ח או לזקן, אולם גם אם חייבים לקום מ"מ אפשר דאבל בט"ב א"צ לקום מאחר דאבילותו שונה ואין צריך לקום, וצ"ע.

[והנה הורה החזו"א שאבל אף שאינו חייב לעמוד בפני תלמיד חכם, מ"מ רשאי לעמוד. וכן מבואר בתוס' במו"ק שם ד"ה לכל אומרים, שאבל וחולה אפילו עמדו אין צריך לומר שבו, וכן משמע בהרמב"ם (פ"יג מאבל ה"ה). וד"ז א"ש לטעם זה שלא נתמעט מחובת קימה כ"א משום שאין זה קימה של הידור].

ז. שו"ע ס' תקנ"ט סעי' ה', בשעת קינות אסור לספר דבר ולצאת חוץ, כדי שלא יפסיק לבו מן האבל. ומה"ט נמי יש נוהגים שלא לעשות מלאכה בט"ב כדמבואר בשו"ע ס' תקנ"ד סעי' כ"ב כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות, ואפילו לרמ"א שהתיר אחר חצות, מ"מ כתב המשנ"ב (שם ס"ק מט) שלא ימשוך בעסקיו כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות. ומ"מ לדברי כולם חזינן שעד חצות חמיר טפי, ולפיכך יש שנהגו שלא לדבר דברים בטלים כלל עד חצות כדי שלא לסיח דעתם מן האבילות.

ח. בירך בפה"ג על היין או שהכל על בשר לאחר ר"ח אב (ולבני ספרד משבוע שחל בו), י"א שיטעום מעט, מאחר שמדינא דגמ' כל האיסור הוא רק בסעודה המפסקת ורק ממנהגא אסור מר"ח, כדמבואר בר"ס תקנ"ב, ולכך כדי שלא יהיה ברכה לבטלה עדיף שיטעום מעט.

אולם כשבירך על המאכל בתענית עצמו, אף כשהוא נדחה, כיון שאסור באכילה ושתייה שב ואל תעשה עדיף, אף שע"ז תהא הברכה לבטלה, מ"מ כיון שגם האיסור ברכה לבטלה הוי רק מדרבנן לכן שב ואל תעשה. אולם כשבירך ביום, י"א דלפמ"ש"כ המ"ב בס' ר"ו סק"י"ב דבשתיקה אפילו שהה הרבה לא הוי הפסק כל שלא הסיר דעתו, אי"כ אפשר

דבכה"ג נצרכוהו שישתוק עד סוף התענית, ואז ישתה.

ט. ציצית בט"ב, כשלוש 'טלית קטן' בבוקר אם פשוט בלילה יש דעות אם צריך לברך עליו בבוקר (עי' מ"ב סי' תקנ"ה סק"ב), ובלקט ישר (הלכות ט"ב) הביא מהתרומות הדשן שלא היה פושט הט"ק בלילה כשהלך לישון כדי שלא יצטרך לברך עליו, וכן נהגו כדי לצאת נפשם מידי ספיקא אם לברך בבוקר, [אפי' שדעת התורה"ד שאם פשוט צריך לברך עליו בבוקר כדמבואר בלקט ישר שם, מ"מ יש חולקים]. ומ"מ בט"ב יש להצניע הט"ק תחת בגדיו עד חצות, ולא כמו כל השנה שיש ענין ללוששו על בגדיו כדי שתמיד יראהו ויזכור המצוות, (שו"ע סי' ח' סעי' יא, וסי' תקנ"ה סעי' א').

ברכת שעשה לי כל צרכי, דעת הגר"א (הובא במעשה רב אות ח') שמברך רק בלילה כשנעל מעליו, ובמ"ב סי' תקנ"ד סקל"א הביא שהסכמת הרבה אחרונים דאף בט"ב וביה"כ יכול לברך שעשה לי כל צרכי. וע"ע במ"ב סי' נ"ב סק"י שהביא פלוגתא עד מתי אפשר לומר ברכת השחר, ומסיק דלכתחילה צריך להזהר שלא לאחר הברכות יותר מד' שעות על היום ובדיעבד עד חצות, ע"ש, ומשמע דעכ"פ אחר חצות אין לאומרים כלל. ומ"מ בזמנינו שהולכים עם נעלי בית דעת הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל שלכו"ע יכולים לברך ביום, ורק בזמנם שהלכו רק עם גרבים בלי נעלים כלל דעת הגר"א"ל שלא לברך. במוצאי ט"ב נוהגים לחזור וליטול הידים כד"ן, ונוטלים נטילת שמונה כקימת שחרית.

י. בית חיינו: בתפילת שבת ר"ח אומרים 'ונטל כבוד מבית חיינו', וכן בברכת ההפטרה 'רחם על ציון כי היא בית חיינו', ואמר מרן הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל שהעולם סבור שבלי בית המקדש זה חיים אלא דיש איזה חסרון במעלה, אבל כאן כתוב אחרת שהיא בית חיינו, ובלי ביהמ"ק חסר לנו כפשוטו בעצם החיים.

יודוע דבריו הנוראים של רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל, דהנה כתיב (שמות לח, כא) אלה פקודי המשכן משכן העדת, ופירש"י המשכן משכן שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבניו על עונותיהן של ישראל, ומבואר דלקיחת המקדש היה בתורת משכון. והקשה ר' חיים דכיון דמקדש היה בית חיינו, א"כ איך הקב"ה יכול לקחת מאיתנו המקדש בתורת משכון, הא כתיב (דברים כד, ו) 'לא יחבל רחם ורכב כי נפש הוא חובל', דילפינן מיניה שלא ימשכנו בדברים שעושים בהן אוכל נפש, וא"כ איך נטל מהם המקדש. וביאר שאין הני נמי, דכשיגיע הזמן ונרגיש שבית המקדש היא עצם החיים שלנו, מיד יחזירהו הקב"ה לנו, וכל גולתינו הוא על המצב והריחוק שאין אנו מרגישים זאת שהיא בית חיינו. [יודוע מש"כ החסיד יעב"ץ בסידורו 'בית יעקב' וז"ל: אלמלא לא היה אלא עוון זה בידינו שאין מתאבלין על ירושלים כראוי, די להאריך גלותינו, והיא בעיני הסיבה קרובה היותר גלויה עצומה וחזקה לכל ההשמדות המופלגות הגדולות הנוראות המבהילות הרעיונים אשר מצאנו בגלות בכל מקומות פזורינו על צוארנו נרדפנו, לא הונח לנו להרגיע בגויים עם שפלותינו ענינו ומרודינו, לפי שיצא האבל הלז מלבינו, בהיותנו שוקטים בארץ לא לנו, ע"ש. והנה הוא כתב שהכל הוא עונש על מה שאין אנו מתאבלין כראוי, אך לדברי הגר"ח אין זה בגדר עונש אלא שאם היו מתאבלין כראוי אז אף קודם שנטהר מעונותינו היינו נגאלין והיה נבנה ביהמ"ק].

ועפמש"כ רש"י דהמקדש נלקח בתורת משכון, ביאר הגר"ח מבריסק זצ"ל מה שכתוב 'ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה', ד'שביה בצדקה' היינו דמה שישבו בתשובה זה צדקה, אבל 'ציון במשפט תפדה' היינו מה שירושלים תפדה זהו ע"פ ד"ן, דביהמ"ק נחרב בתורת משכון על עונותיהן של ישראל וא"כ כשישובו בתשובה יחזור להם המקדש ע"פ ד"ן. והביא לזה משל לאחד שלוח מהשני כסף ואח"כ מחל לו על החוב, דעתה הערב פטור ע"פ ד"ן ולא משום הטובה שמחל, [וכן אם מחל לו על החוב ואח"כ מחזיר המשכון, דעתה מה שמחזיר המשכון הוא ע"פ ד"ן ולא שזה חלק מהטובה במחילתו].

יא. בת"ב מציינו הנהגות סותרות, מצד אחד הוא יום צער שמתאבלים בו, ומצד שני הוא נקרא מועד, עד שאין אומרים בו ותחנון אפי' מערב ת"ב, היתכן? עוד מבואר בספרים שאדם יכול לפעול ישועות בתפילתו בעת שיושב על הארץ, וצריך להבין מהו סגולת יום זה. וראיתי מביאים אבני נזר שאמר בשם הרבי מלובלין בפסוק (נחום א') לא תקום פעמים צרה, כי כל הניסים שנעשו לישראל נעשה רושם באותו זמן, ובכל שנה כשמגיע הזמן הזה מתעורר הנס בצד מה, כענין פסח ושאר המועדים שמתעוררים האורות שהיו אז בשעת הנס, אך הצרות ר"ל לא נשאר מהן רושם בזמן, וזהו לא תקום פעמים צרה, שמן הצרה אינו נשאר רושם בזמן לפעם אחרת. מ"מ הרחמים והריצוי שהיה בזמן הזה, שכלה חמתו בעצים ובאבנים, והריצוי שנעשה ע"יז, שנעשו בנים למקום, עד כדי שאמרו ביומא דף נד ע"ב כשנכנסו להיכל ראו כרובים המעורים זה בזה, וזהו סימן שהם עושים רצונו יתברך כדמבואר בב"ב דף צט ע"א, [נדבר זה מפורש בגמק במכות דף כג ע"א 'ונקלה אחיך לעיניך' כיון שלקה אחיך הוא], וריצוי זה נשאר וחוזרת חלילה כל שנה ושנה, וכידוע שהאותיות 'צרה' מתהפכים להיות 'רצה', באופן שמתרצים לו יתברך מדי שנה בבוא יום התענית. אולם עדיין הוא יום שמיועד לפרענות מדור המדבר, עבור שבכו בכיה של חינוס, ולכן אם כל הרחמים העצומים שמתחדש עלינו מחמת כל צרה מחודש, מ"מ יום זה מסוגל שנקבל בכיה בחינוס, וכמה חובה עלינו להתאבל ולבכות על ירושלים וגלות השכינה, ובה מנע מאיתנו שלא נצטרך לקבל ח"ו בכיה אחרת ר"ל.

יב. שו"ע סי' תקס"א ס"ב, הרואה ירושלים בחורבנה אומר 'ציון היתה מדבר שממה' וקורע, וכרואה בית המקדש אומר 'בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך בו אבותינו היה לשריפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה' וקורע. והנה ירושלים בחורבה היינו שרואה את חומות ירושלים העתיקה, וכן הובא על החזו"א שקרע בשער יפו כשראו את העיר העתיקה. אולם לענין ראית המקדש מציינו פלוגתא, דעת הב"ח (שם) ופאת השולחן (סי' ג' ס"ב) דהיינו שרואה את כיפת המסגד וכלשונם 'כשרואה הקובה שעל מקום המקדש', ודעת האילת השחר שהיינו דוקא כשרואה את הר הבית, אבל כשרואה רק את הכותל אין צריך קריעה, ודעת החזו"א שאף על ראיית הכותל המערבי צריך קריעה.

והנה דעת מרן ה'קהילת יעקב' דמה שמואב בשו"ע שצריך לקרוע פעמים, היינו כשרואה את ירושלים בזמן אחד ומקום המקדש בזמן אחר, אבל אם דעתו להגיע למקום מקדש סגי במה שקורע במקום המקדש על שניהם. וכן נוהגים העולם לקרוע רק במקום המקדש, [אך כיון שכבר נתחייב בראיית חומות ירושלים לפיכך לא יהני מה שיקנה

בגדיו לאחר שראה חומות ירושלים קודם שבא לכותל]. אולם על מרן החזו"א הובא כשנוסע לכותל קרע פעמים, פ"א בשער יפו, ופעם שניה ע"י הכותל. ויש שכתבו לחדש דכל חיוב קריעה היו כשרואה, אבל כשעוצם עיניו אף שנמצא שם אינו חייב בקריעה. וכן הובא על הסטייפלר זצ"ל שהחמיר על עצמו כשנוסע לכותל, דאפשר שכבר נתחייב בקריעה מזמן שרואה את ירושלים בחורבנה, לפיכך עצם את עיניו עד שהגיע למקום המקדש כדי לא להתחייב בקריעה על ירושלים. וכן מרן הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל כשהלך לכותל לא קרע, אלא עצם עיניו בכל זמן שהותו שם כדי לא להתחייב בקריעה. אולם יש שדנו בכל זה, דאפשר דכשעומד במקום החורבן אינו מועיל עצימת עיניו.

יש שמקנים בגדיהם לאחרים כדי ליפטר ממצות קריעה. ויל"ע דהנה מהרה"ל דיסקין זצ"ל (קונטרס אחרון אות קפ"ה) הסתפק במי שראה בשבת אם צריך לקרוע במוצאי שבת. ולדבריו לא יהני מה שיקנה בגדיו מ"מ כשיגיע בביתו יקרע בגדו. אולם הסכמת הפוסקים דכל החיוב קריעה הוי כשעומד מול מקום המקדש ולא כשחוזר בביתו. מ"מ אמר מרן הסטייפלר זצ"ל דלא מהני מה שמקנה ביגדו לאחר, דהנה במועד קטן דף כ"ו ע"ב איתא, רשב"ג אומר האומר לחבירו השאילני חלוקך ואלך ואבקר את אבא שהוא חולה והלך ומצאו שמת קורע ומאחו וכשיבא לביתו מחזיר לו חלוקו ונותן לו דמי קרעו ואם לא הודיעו הרי זה לא יגע בו. וכ"ה בשו"ע (יו"ד סי' שמ סעיף לד): "האומר לחבירו השאילני חלוקך שאבקר את אבא שהוא חולה והלך ומצאו שמת, קורעו ומאחהו ומחזיר לו חלוקו ומשלם לו דמי קרעו, ואם לא הודיעו ה"ז לא יגע בו", עכ"ל. ומבואר שכיון שידע המשאיל שהוא הולך לבקר את אביו השוכב על ערש דווי, יש כאן אומדנא שהבעלים אינו מקפיד ויכול ליקרע את הבגד אפי' אינו שלו. וא"כ כ"ש הכא שאותו אדם שיקנו לו את בגדו ודאי אינו מקפיד אם יקרעו אותו שהרי הבגד באמת אינו שלו, ואין בכוננתו לדרוש אותו ממנו לעולם, א"כ ודאי שהקנאת בגדו לא תפטר את לובשו מחיוב הקריעה. ואפי' באופן שמקנה לו במתנה ע"מ להחזיר, אי"כ המקבל המתנה אינו חפץ שיקרע, דא"כ יתחייב לשלם שהרי מחויב להחזיר, מ"מ כיון שאם נותן לו רשות קורע ומשלם, וכמו שאמרו קורע ומאחו וכשיבא לביתו מחזיר לו חלוקו ונותן לו דמי קרעו, א"כ שפיר יכול לקרוע ומה שהמקבל מתחייב לשלם לא איכפת לו, כיון שהקורע חייב לשלם על הנזק שעשה, ולכן אין ההקנאה מהני מידי. ובאמת בעצם ההקנאה כדי לבטל מצות קריעה יש בו חשש איסור מה"ת, דאיתא בקידושין דף ל"ג ע"א יכול יעצום עיניו מקמי דלמטי זמן חיובא, ת"ל תקום ויראת, ופירש"י יש לך לירא מן היוצר היודע מחשבותיך שאתה מבקש תחבולות להפטר ממצותו, הרי מפורש שאף קודם זמן המצוה אסור לעשות תחבולות. ויש הרבה להאריך בזה אך אין כאן מקומו.

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' שערי בית המדרש' וש"ס בובקעס או מנהג

במאמר שלפנינו נכתוב בע"ה אודות המנהג הרע שרוב רובם של הספרים הק' מדברים בגנותו והוא: זריקת בובקעס בתשעה באב. ולכאול היה מן היה מן הראוי להשמיט בכותרת של מאמר זה את סימן השאלה, אלא שהמעין בדברים יראה שיש מי מהספרים שכתב טעם לזה המנהג אפי' שהוא מננהו

בשם 'מנהג גרוע' (שכחיוס כבר כמעט ונשתקע לגמרי, מפני דעתם הנחרצת של הפוסקים כנגד זה הדבר)

כתב בס' קיצור שלי"ה (עמ' רסח'): על כן רע עלי המעשה בישוים ובכפרים, החוצפות והקלות ראש שנעשים בתשעה באב בבית הכנסת אין להם שיעור וערך, כל המרבה לעשות חוצפות הרי זה משובת, זורקים זה בזה באבנים וצרות ואין מוחה בידם. והלא ידוע איך שהיה מיהודים בכרך גדול ביתר צדיקים גמורים, והא ראייה אחר שהרגם אנדרינוס קיסר העמידם סביב לגינתו כ"ב מיל ועמדו כך כ"ב שנים ולא הסריחו ורימה לא היה שולט בהם, ואפילו הכי נהרגו משום שלא התאבלו על חורבן ירושלים. ואמרו רז"ל (תענית ל' ע"ב), מי שלא מתאבל על חורבן ירושלים אינו זוכה לראות בנחמות ירושלים. ובפרט בבית הכנסת שהוא לנו למקדש מעט בגלות המר הזה, איך יתכן לשחוק לעשות חוצפות בבית הכנסת ליום שראוי להתאבל. על כן כל פרנס או מנהיג או גבאי שאינו גוזר בקנס לצדקה העושים שחוק וקלות ראש בתשעה באב בבית הכנסת המה יתפסו בעוונם, על כן ראוי להשיג על זה מאוד, ע"כ.

כתב השו"ע (סי' תקנט' סעי' ה'): בשעת הקינות אסור לספר דבר ולצאת חוץ, כדי שלא יפסיק לבו מן האבל, וכו'. וכתב באליה רבה (ס"ק יז'): וכל שכן שרע עלי המעשה במה שקצת נוהגין קלות ראש וזורקין זה לזה בבית הכנסת, ע"כ. והובא דבריו במשנה ברורה (ס"ק כב') וכתב: ועון גדול הוא דאפילו שלא בתשעה באב אסור להראות קלות בבית הכנסת, וכל שכן בתשעה באב ובשעת קינות, שעם ישראל מקוננים על בית ה' שנחרב ועל עמו שנתפזרו בכל העולם. ובחיי אדם (כלל קלה סעי' יד') כתב: ואותן אנשים שיושבים בבית הכנסת ועושין שחוק, עליהם נאמר כל מי שאינו מתאבל כו', וגדול עונם משוא. ועי' בביאור הלכה (סי' תקנ"ג ד"ה ולכן) שהביא משם ספר מאמר מרדכי שמחמת כן רצה להתיר לימוד תורה בט' באב, אלא דאין בידו להתיר איסור חז"ל המפורש בש"ס, עיי"ש.

בספר זיו המנהיגים (עמ' קלה') כתב: וראה בקיצור שלי"ה ושאר ספרי מוסר, איך שמתריעים נגד מנהגי הנערים שזורקים ברקנים על אומרי הקינות כאילו לזכר (איכה ג' נג') 'וידו בי אבן' ונוהגים קלות ראש בשעות הכואבות האלו, ולא יפרוש את עצמו מאבלי ציון וירושלים, כי לא נחרבה ביתר למרות שהיו צדיקים גמורים, אלא על שלא נתאבלו על ירושלים כראוי, וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה.

בספר איש צדיק היה (עמ' 24) מביא דבר נורא אודות זריקת איצטרובלים בת"ב מזכרונות הגה"צ ר' אריה לוי זצ"ל: בעת אמירת קינות בישיבה זרקו נערים שובבים שישקעס (איצטרובלים) כשהגר"י חריף יושב על הארץ ואומר "קינות", נפלו השישקעס בזקנו של הגר"י והתחיל לצעוק בקול מר: בית המקדש נשרף. ואכן בלילה זה אחר חצות נפלה דליקה בשכונה, ונשרף הבית עם הנערים, ובט' באב אחר אמירת "קינות" הביאו את האפר לקבורה.

אמנם בשו"ת דברי ישראל (לרבי ישראל ויעלץ דומ"ץ דקה"י בודאפעסט – סי' קנה', באה"ד) כתב: ולי ההדיוט יש פנים להמציא טעם גם על המנהג הזה יען כל מנהגי ישראל תורה היא ואפילו מנהג גרוע נובע ממקור טהור ואפ"ל מנהג שיש בקבלה ביד נשי ישראל הזקנות אין לסתור, עי' שו"ת רשב"א

(סי' ט') ובשו"ת חת"ס (או"ח סי' נא') שאין לפשוט יד במנהגי ישראל כי אותן שחושבין שהם מנהגי בורות הם בארות חצובים ממקור מים חיים, ע"כ אחראין וערבאין אנו ליישב אפ"ל מנהג גרוע הנ"ל, וי"ל עפ"מ"ש כי כל המצות צריכין לעשות בשמחה ואפ"ל לקונן על גלות השכינה כביכול, וזוה מפרש הפסוק (איכה ב') 'קומי רוני בלילה לראש אשמורת שפכי כמים לבך נוכח פני ה'. והיאך אפשר לרנן אם נשפך לבו כמים, רק שעיי"ז שידוע שהוא נוכח פני ה' בזה יש לו לשמוח, וכו'. ועפ"מ"ד י"ל כי בשנים קדמוניות שהיו בני עליה וכשהיו יושבים בט' באב על הארץ וקורין הקינות היו בוכים ומצטערים הרבה על גלות השכינה ועל חורבן הבית כמעט עד כלות הנפש כמ"ש על ר' יהודה הלוי ז"ל, אבל באמת צריך להיות בשמחה אפילו בשעה שמקונן על שאזכה להרגיש צער השכינה כביכול, לכך הנהיגו לזרוק קוצים וכיו"ב שעיי"ז יהיו מתעוררים קצת שלא לבוא לידי עצבות בעת אמירת הקינות, ולפיכך אין לבטל זריקת הקוצים שנהגו התינוקות כי לא לחנם נהגו כן בשנים קדמוניות.

מנהג מעניין אנו מוצאים בספר אוצר דינים ומנהגים (ערך - ל"ג בעומר) שכתב, ונוהגין לילך לשוח ביערות ולירות בקשת של עץ בדרך שחוק. יש נוהגין כן גם בתשעה באב אחר הקינות, והולכים לחצר מות עם הקשתות, לרמז כי הם יוצאים למלחמה עם שונאיהם שגרמו בחורבן הבית, וכן לאלה שהרגו את תלמידי רבי עקיבא במלחמתם עם הרומיים.

וכדאי הוא בית אלקינו להצטער על חורבנו עכ"פ יום אחד בשנה.
(מ"ב סו"ס תקנ"ד')

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבטשיין, מח"ס 'מי מנחות', לייקווד

בענין סיבת הגלות הוא מחסרון בטחון בהשי"ת
איתא ביומא (ט, ע"ב): מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים. עבודה זרה - דכתיב ... גלוי עריות, דכתיב ... שפיכות דמים - דכתיב ... אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים. רשעים היו, אלא שתלו בטחונם בהקדוש ברוך הוא ... רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרווייהו: ראשונים שנתגלה עונם - נתגלה קצם, אחרונים שלא נתגלה עונם - לא נתגלה קצם. אמר רבי יוחנן: טובה צפורנן של ראשונים מכריסן של אחרונים. - אמר ליה ריש לקיש: אדרבה, אחרונים עדיפי, אף על גב דאיכא שעבוד מלכות - קא עסקי בתורה! אמר ליה: בירה תוכיח, שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים. שאלו את רבי אלעזר: ראשונים גדולים או אחרונים גדולים? - אמר להם: תנו עיניכם בבירה. איכא דאמרי, אמר להם: עידיכם בירה, ע"כ.

שנאת חנם הוא מחסרון בטחון בהשי"ת
ומבואר מדברי הגמ', דעיקר סיבת החובן בית ראשון היה משום שעברו על ג' עבירות חמורות, אבל חורבן בית שני היה משום שנאת חנם. ושורש השרשים של שנאת חנם הוא מכח חסרון בעיקרי אמונה ובטחון בהשי"ת, דמי שמאמין באמונה שלימה בהשי"ת, יודע דאפילו אם נראה שחבירו

עשה לו דבר רע הוא אינו סיבת הרעה, רק הכל מן השי"ת, וכבר האריך החינוך בענין זה בביאור איסור נקמה (מצוה רמ"א) וז"ל, "משרשי המצוה, שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצטערהו או יכאיבהו אדם, ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב, וכמו שאמר דוד עליו השלום (שמואל ב' טז, יא): הניחו לו ויקלל כי אמר לו השם יתברך, תלה הענין בחטאו ולא בשמעיו בן גרא. ועוד נמצא במצוה תועלת רב להשביט ריב ולהעביר המשטמות מלב בני אדם, ובהיות שלום בין אנשים יעשה השם שלום להם", עכ"ל.

הבטוח בהשי"ת אפ"ל אם עובר עבירות הוא יותר טוב ממי שעוסק בתורה ואינו בטוח בהשי"ת

והוכיח הגר"א מהגמ' הנ"ל (המובא מהגר"א אבן שלמה פ"ג) וז"ל, "ועיקר הכל הוא הבטחון, ומי שהוא מחסר בטחון אין תורתו מתקיים בידו וכו', ומי שלבו טוב במדת הבטחון אף על פי שעובר על עבירות חמורות, הוא יותר טוב ממי שמחסר בטחון שעיי"ז בא לידי קנאה ושנאה, אע"פ שעוסק בתורה ובגמילות חסדים, שכל זה אינו אלא לעשות שם", עכ"ל. וכתב הגר"א (בכורות ח, א) וז"ל, "ואמרו (יומא ט, ב): ראשונים עדיפי או אחרונים עדיפי, ואמרו ראשונים עדיפי, אדרבא אחרונים עדיפי דעסקי בתורה, ואמרו תנו עיניכם בבירה כו'. והענין כי ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קיצם, אחרונים כו'. והטעם כי הראשונים היו מעשיהם הטובים טמונים ועוונותיהם גלויים, כי לבם היה טוב, ואחרונים להיפך, ורחמנא ליבא בעי, כמ"ש (סנהדרין קו, ב): רבותא למבעי בעיי בשני דרב יהודא כו' ע"ש. ואמרו (יומא שם): ראשונים שהיה בהם עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים אלא שתלו בטחונם בקב"ה, נמצא כי מעשיהם רע מאוד שכולן ביהרג ואל יעבור עבירות חמורות שבתורה, ולבם היה טוב מאוד, שמעלת הבטחון על כולם כנ"ל, ואחרונים עסקו בתורה ובגמילות חסדים ומפני מה רבה מפני שנאת חנם ללמדך ששקולה שנאת חנם כו' כמ"ש (ברכות סג, א) איזה פרשה קטנה כו' ואהבת לרעך והוא מחוסר הבטחון שכל הקנאה והשנאה ממנה, ולכן ראשונים הגלו בשלש מלכיות שסימן טהרה שלהם מבפנים וסימן טומאה שלהם מבחוץ, ואחרונים בגלות אדום שנמשלה לחזיר (ויק"ר), שהוא בהיפך והוא פושט טלפיו להראות סימני טהרה שלו ושבע תועבות בלבו (משלי כו, כה ועי' ב"ר פר' סה, יא), עכ"ל.

ומאחר שמבואר שיסוד של חורבן בית שני היתה משום חטא של שנאת חנם, ויסוד החטא הוא משום חסרון אמונה ובטחון בהשי"ת, א"כ החובה מוטלת על כל אחד ואחד, להתחזק עצמו במדת האמונה והבטחון בהשי"ת. שאמרו שחז"ל, "כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו", וע"כ העבודה מוטלת על כל אחד ואחד, שעיי"ז תיקון החטא שגרם חורבן בית שני יזכה לבנין בית השלישי במהרה במימנו, אכ"ר!

גאולה בזכות הבטחון
ומאחר שמבואר שעיקר יסוד בסיבת החורבן היתה מצד החסרון אמונה ובטחון בהשי"ת, א"כ אילו מתקן חטא זה, ראוי וכדאי אנו לגאולה. וכן איתא במדרש (ילקוט שמעוני תהלים רמז תשל) דמצד זכות הבטחון בלבד כדאי ליגאל, וז"ל,

"למנצח לדוד מזמור שיר קוה קויתי ה' ויט אלי. זש"ה ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו, אין ביד ישראל אלא הקווי, כדאי הן לגאולה בשכר הקווי, וכן הוא אומר טוב ה' לקווי, ואומר שובו לבצרון אסירי התקוה, שמא תאמר עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו תלמוד לומר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' קויתם ולא נושעתם, קו ושובו וקו, וא"ת עד מתי נקוה כתיב יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם, ואומר חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה', ומה כתיב אחריו לדוד משכיל אשרי נשוי פשע, דוד שקוה לי עניתי. אמר דוד מתוך הקווי ויט אלי וישמע שועתי וישמע אלהים את נאקתם", ע"כ.

וכן איתא במדרש (ילקוט שמעוני איכה רמז תתקצ"ז) ז"ל, "דור שהוא מצפה למלכותו מיד הם נגאלים, שנאמר: ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושובו בנים לגבולם", ע"כ. וע"ע במה דאיתא במדרש (בראשית רבה פרשה צ"ח) ז"ל, "לשועתך קויתי ה', אמר רבי יצחק הכל בקווי, יסורין בקווי, קדושת השם בקווי, זכות אבות בקווי, תאותו של עוה"ב בקווי, יסורין, הה"ד (ישעיהו כו) אף אורח משפטך ה' קוונך, אלו יסורין, לשמך זו קדושת השם, ולזכרך זו זכות אבות, תאות נפש זו תאותו של עוה"ב, חנינה בקווי (שם לג) ה' חננו לך קוינו, סליחה בקווי (תהלים קל) כי עמך הסליחה, מה כתיב בתריה קויתי ה', לפי שהיה יעקב אבינו רואה אותו וסובר בו שגאולה מגעת בימיו, כיון שראה שמת מיד אמר לישועתך קויתי ה', ע"כ. ופי' העץ יוסף ז"ל, הכל בקווי, כלומר שאפילו אין האדם כדאי, זוכה לכל המתנות בזכות הקווי כדמפרש והיינו בזכות האמונה והבטחון. ועז"א לישועתך קויתי ה' שאפילו לא יהיה כדאים כל כך לגאולה וישועה מ"מ תהיה הישועה בזכות הקווי והבטחון", עכ"ל.

והוסיף על זה החיד"א (מדבר קדמות מערכת ק אות טז) דזהו כוונת מה שאנו אומרים בשמונה עשרה "כי לישועתך קוינו כל היום" ז"ל, "קיווי - אמרו בילקוט תהלים רמז תשל"ו אפי' אין ביד ישראל אלא הקווי כדאי הם לגאולה בשכר הקווי וכו' שמא תאמר עבר קציר וכו' ת"ל קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' לא נושעתם קו ושובו וקו וכו' ע"ש ובה פירש הרב הגדול מהר"ר יוסף דוד זלה"ה בספרו הנחמד צמח דוד הנדפס מחדש ד' קכ"ג פ' ויחי מטבע ברכת את צמח דוד מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום דאמרו כי לישועתך אינו מובן מה נתינת טעם היא דאם מן הדין נזכה בלא קיווי והן לא מה יועיל הקיווי אבל ע"פ האמור א"ש והכי פירושה את צמח דוד וכו' וכי תימא שאין לנו זכות מ"מ תצמיח כי לישועתך קוינו ויש לנו הקווי ובשכר הקווי כדאי שתגאלנו", עכ"ל.

אפילו רשע ובוטח בהשי"ת חסד יסובבנו

ועוד מבואר מדברי הגר"א (הנ"ל), דראשונים עדיפי שזכו לבנין בית שני, משום דבבית ראשון הגם שעשו עבירות חמורות מ"מ כיון שבטחו בהשי"ת, זכו לבית שני. הרי מבואר דהגם שהיו רשעים מ"מ כיון שהיה בידם מדת הבטחון, זכו לחסדי השי"ת. כדברי המדרש (ילקוט שמעוני תהלים רמז תשי"ט): "רבי אליעזר ורבי תנחום בשם רבי ירמיה, אפילו רשע ובוטח בה' - חסד יסובבנו", ע"כ.

ויש להוסיף כאן חיזוק נורא. דהנה הבן יהוידע והמהרש"א דבר נורא, דבבית ראשון נתחייבו כלל ישראל כליה, וזה כיון שבטחו בקוב"ה, שפך חמתו

רק על עצים ואבנים! וז"ל הבן יהוידע: "רשעים הם אלא שתלו בטחונם בהקב"ה - כלומר, מה שלא נעשה בהם כליה אלא שפך חמתו על עצים ואבנים, מפני שתלו בטחונם בהקב"ה, דאע"פ שהיו עז"ז לא היתה עבודתם בלב שלם אלא היה נוטה לבם לשמים", עכ"ל. וז"ל המהרש"א (שבת קלט, ע"א): "והיה ראוי לבא עליהם פורענות זה המכלה הכל אלא לפי שבטחו במי שאמר והיה העולם דהיינו כיון שבראו באמירה יקיימו ג"כ הוא גם אם אנו מעוותים המשפט לפיכך ר"ל שתלו מיהת בטחונם בו מביא הקדוש ברוך הוא עליהם ג' פורעניות על ג' עבירות לא בכליון גמור כמו בסודים ...", עכ"ל.

ומצינו יסוד זה אצל דתן ואבירם שהקשה הרא"ש (על התורה פרשת בא) ז"ל, "יש לשאול מאי שנא עמנו כל הרשעים בתוך שלשת ימי אפלה, ודתן ואבירם לא מתו שהיו רשעים גמורים? יש לומר אף על פי שהיו רשעים לא נתיימשו מן הגאולה", עכ"ל. דברים נוראים, דתן ואבירם שהיו רשעים גמורים, מ"מ בזכות הבטחון זכו לגאולה.

א"כ ק"ו אנו, שאנו אינם רשעים גמורים כמו דתן ואבירם, רק כל אחד ואחד מבקש גדלות, ומבקש לעשות רצון אבינו שבשמים, אם יהיה בוטחים בהשי"ת, ובודאי יזכה כלנו לגאולה שלימה, שלא גרע מדתן ואבירם, שהיו רשעים וזכו לגאולה מכת בטחונם בהשי"ת.

מי שמאמין בהשי"ת כאילו נבנה בית המקדש בימיו

איתא בברכות (לג, ע"א): "ואמר רב אמי: גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות, שנאמר ... אמר רבי אלעזר: גדול מקדש שנתן בין שתי אותיות, שנאמר: פעלת ה' מקדש ה'. ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו דעה - כאילו נבנה בית המקדש בימיו; דעה נתנה בין שתי אותיות, מקדש נתן בין שתי אותיות", ע"כ. ועי' במש"פ הרשב"א (חינוכי אגדות שם) ז"ל,

"ומי שחננו דעה השם יתברך ידע וישכיל אמינתו מה שהוא בכח השכל האנושי להשיג באמתתו יתברך ובמדותיו, וידע אז להתהלך בדרכי העבודה ובמצות התורה כתקן ולשם פועלתו יתברך כדכתיב: כי אם בזאת יהיה ההלל המתהלל וידוע אותי וגו'. ואחר כך כי אני ה' עושה חסד וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה', ר"ל מי שישכיל וידע אותי, ידע אז וישכיל כי אני עושה חסד משפט וצדקה בארץ וגו', וזו תתכן לו העבודה והעסק במצוותיו, כי יעסוק בהם בכוונה אמיתית כי באלה חפצתי ומפני שבית המקדש מכון לשבתו והוא בנוי לכבוד ולתפארת וכליו ועניניו רומזים לענינים שכליים, כדאמר במשכן וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר וכו', ושם מורה התורה ומבייני הדעת ומשם שואבים רוח הקודש, אומר שהוא גדול שניתן בין שתי אותיות הללו, ומי שיש לו דעה ידע וישכיל כל מה ששייג מצוירי בית המקדש, וכל מה שיראה מורי התורה אשר שם ע"כ אמר: כל שיש לו דעת כאילו נבנה בית המקדש בימיו, לומר שמדעתו משיג מה ששייג ממורי הדעת והתורה ומצוירי בית המקדש בהיות המקדש בנוי", עכ"ל.

ומבואר מדברי הרשב"א דיסוד בכוונת דברי הגמ' דמי שיש לו דעת כאילו נבנה בית המקדש בימיו, היינו מי שברור לו בעניני אמתת אמונה בהשי"ת, דזהו תכלית של הבית המקדש, וזהו ענין של "דעה". וזהו הענין לבנות המקדש בתוכנו, כמו שאמרו ז"ל, ועשו לי מקדש ושכנתי "בתוכם", "בתוכם" לא נאמר אלא בתוכם, בתוך כל אחד ואחד, והאופן לשרות השכינה בתוכינו הוא כדברי הגמ', לידע אמינתו אמונה בהשי"ת.

ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, ותן חלקנו בתורתך, ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות, אכ"י"ר! והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בשיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

צער השכינה

עיקר הצער הוא – על גלות השכינה. על זה עלינו להתאבל לבכות. אמנם 'גלות השכינה', אלו מילים גבוהות. קצת מפחידות. הבעיה היא, שאנחנו עשינו אותן גבוהות ומפחידות. הן גבוהות! מאוד! אבל גובה שמתאים לגבוה של יהודי. כל יהודי. לפחות כל בן תורה. ננסה לבאר קצת, במילים השוות (לכמעט) כל נפש.

הסוגיא – גדולה ורחבה. אבל אפשר לנסות לגעת בה. לא צריך לחשוש מהמילים ה'גבוהות'.

מלכות

אנחנו אומרים כל בוקר: לך ה' – הגדולה, והגבורה, והתפארת, והנצח, וההוד, כי כל בשמים ובארץ, לך ה' הממלכה. אלו מידותיו של הקדוש ברוך הוא.

ובאמת – אין לו 'מידות'. מידה, היא סוג של 'דחף'. משהו שדוחף אותך לעשות. אולי 'מניע' או המילה הנכונה יותר. מנוע פנימי.

אם אתה בעל חסד, יש לך 'רגש' חזק של חסד, והוא מניע אותך – להשפיע. לתת. לכן אתה עושה חסד.

אם אתה בעל מידת הגבורה, יש לך מנוע של 'עצירה'. לעצור. ליצור גבול ומידה.

התפארת – היא השילוב של שניהם. להעניק – במידה הנכונה, כזו שהמקבל יוכל לשאתה. לדוגמא – אם האמא תשתמש רק במידת החסד, יהיה זה שפע ללא גבולות. היא תשפוך על תינוקה חבית של חלב. אם היא תשתמש רק במידת הגבורה – היא לא תתן לו מאומה. אמנם – כשהיא משלבת, היא נותנת לו בקבוק קטן. בתוכו – חלב, חסד. הבקבוק עצמו – גבורה. הגבורה צמצמה את הפתח עד לכדי שני מליטמטרים, כדי שהתינוק יוכל לאכול – ולא יחנק מעודף חסד.

וכן הלאה. נצח והוד. לא נאריך. היסוד, הוא מרכז את הכל, ומעביר הלאה. למלכות.

המלכות – היא ה'מוציא לפועל'. המעשה. המילה 'מלכות', מגדירה את כח המעשה יותר מכל. כי רק למלך יש את היכולת – הבלתי מוגבלת – לעשות. להוציא לפועל – את כל רצונותיו. מלך – פורץ גדר. ואין מוחין בידו.

ובאמת, לכל אדם יש את כל המידות. אמנם – יש מידות שחזקות אצל אחד יותר, ואצל האחר – פחות.

אדם, הוא המשל – למידות העליונות. למידותיו של הקב"ה.

אצלו יתברך, המידות אינן מוכרחות, וגם אינן מכריחות. הוא רק – מתנהג בהן. מנהיג את עולמו – בהן.

הוא עצמו, מעל ומעבר לכל תפיסה והשגה. דהיינו – אם דמיינת משהו, חשבת איזו הגדרה, דע היטב – זה לא הוא. המידות, ובשפה אחרת – הספירות, הן אופני ההנהגה שלו.

מידת המלכות, שונה מכל המידות האחרות. מידת החסד – לדוגמה – היא מידה קיימת. מציאות קיימת. גם גבורה. וכן הלאה.

המלכות אינה כך. היא קיימת – רק כל עוד שהעם, הנתנינים, הממליכים – אכן ממליכים. אם אין מקבל מלכות, אין מלכות.

מלכותו – ברצון קיבלו עליהם. רצון דיקא. אם יהיה זה בכפיה – הוא ייקרא מושל. אולי רודן. מלך – הוא לא יהיה. ולכן ההמלכה צריכה להיות – מתוך רצון. מתוך אהבה למלך.

היום קשה לנו להשיג מלכות. אין בעולם מלך אמיתי. אולי הדוגמא הטובה ביותר למלכות, היא אדמו"ר של חסידים. הוא מלך – כי הם רוצים בו. הם מוכנים למסור את נפשם למענו. למען כבודו (אם הקורא מדמיין משהו הלבוש כחסידי, המוכן למסור נפש רק למען משב"ק זה או עסקן אחר, ורק אם במקום אותה נפש הוא מקבל תמורה הולמת – אין זה חסיד אמיתי. אנו עוסקים במי שממליך את האדמו"ר עצמו, ומחשבתו – רק על האדמו"ר עצמו).

המלך, במשל דגן – האדמו"ר, ליבו – לב העם. הוא יודע את צרכיהם, ודואג להם, הרבה יותר מאשר הוא דואג לעצמו.

יחס של אהבה

היחס בין המלך ועמו, הוא יחס דו צדדי – של אהבה עזה מאוד. אהבה שאין לה גבולות. הפאר וההדר, העשירות הבלתי נתפסת, הכבוד האדיר – כל אלו מהעם. הם מוכנים להקריב את כל מה שיש להם, כולל את חייהם, למען כבוד המלך.

והוא מצידו, דואג לעמו – ולא לעצמו. רק להם. ליבו, כל ליבו, לב העם.

כשהמלכות חזקה, והמלך טוב, המדינה נראית בהתאם. הכבישים סלולים היטב. החשמל זורם ללא הפסקות. הסעות חינם ניתנים לכל דורש. אין עניים במדינה. מחלקת החסד הממלכתית יודעת על כל נזקק, ומתקנת את המצב באופן מיידי. ואולי נכון יותר – מלכתחילה אין אפשרות של עניות. הכסף זורם כמו מים. יותר ממים. והמים עצמם... ננסה לחשוב כיצד נראית מלכות שמים בתפארתה.

ברור, שאין צרות בכלל. אין משכנתא. אין בוס'ראש כולל 'על הראש' שלך. אין כל כאב. לא גופני, ולא נפשי. גם לא הקטן ביותר! יש לך את כל מה שאתה צריך. ובשפע עצום. משרתים לרוב מצפים לכל ניד עפעף שלך.

האוכל – טעים מאוד מאוד. הפרי המתוק ביותר שיש כיום, חסר טעם לחלוטין ביחס לפירות שיהיו אז.

השפע עצום. אין גבול. אתה נהנה, ונהנה עוד, ואין לזה סוף.

העולם הרוחני שלך הופך להיות רב גוני, מלא ברבדים ועומקים שלא חלמת שיתכנו. אתה מבין את התורה ברמות שתנאים ואמוראים לא התחילו להבין. ומצד שני – כל מילה של תורה ממלאת אותך באושר עצום, בל יתואר.

השפה שלנו דלה. דלה מאוד מאוד. קשה לתאר את העוונג הרוחני, והגשמי, שמעניקה מלכות שמים. וכל זה – כבוד המלך עצמו.

כי כשיש שפע במדינה, זה מראה על המלכות – שהיא טובה, שהיא חזקה. זהו כבודו של המלך.

וכשאתה מכניס את ידך לכיס, ליטול ממנו שקל, ואינך מוצא – ורק בכיס השני מצאת, זה חיסרון בכבוד שמים.

הלא זה נקרא ייסורים. וכשאדם מישאל מצטער, שכינה אומרת – קלני מראשי. נעדר הכבוד שלי.

מלכות – זו שכינה. השוכן איתם. המשכן של השי"ת בעולם הזה.

העם, ממליך את המלך. למה – כי בכל אחד יש משהו שיכול להמליך. בכל אחד יש נקודת מלכות, שרק הוא יכול להעניק למלך. ה'מלכות' – היא הקשר הזה, שבין המלך והעם. היא השילוב הזה, של המלכה של העם, והיכולת של המלך למלוך.

וזה מה שנקרא ושכנתי בתוכם – בתוך כל אחד ואחד. הקשר הזה. השייכות הזו. המציאות הזו, שאני ממליך את ה'. ובלעדי – הוא לא מלך.

החיסרון

וזהו צער השכינה.

אתה מסתכל סביבך. עם ה'. אתה. המשפחה שלך. החברים שלך. העם שמצד היותו נושא מלכות שמים, היה צריך להיות חי בשפע אדיר ובפאר והדר בלתי נתפסים.

העם הזה – מושפל. מבוזה. בעיות ללא סוף – בבריאות, בפרנסה. עם המשפחה, עם החברים. עם הסביבה כולה. עם עצמך. מחלות גוף ונפש בלי סוף.

מקום שלומדים בו תורה, היה צריך להיות ארמון פאר כזה, שכל המקומות היפים ביותר בעולם חירורים מאוד לעומתו. הלא כאן הוא המקום בו לומדים את ציוויו של המלך. כאן היחידה המובחרת ביותר. כאן מוציאים לפועל את המלכות במלא תפארתה.

הארמון הנ"ל, לא צריך מצ'ינג. אתה רק מביע בבל של רצון, והפועלים הטובים ביותר בעולם 'מרימים' לך את ההיכל היפה ביותר שתוכל לדמיין. ואיך זה נראה הימים?...

נחשוב על זה. נתבונן. נבין מה חסר לנו. מה חסר לכבוד שמים.

בזכרנו את ציון

אבותינו, אז – בחורבן, אמרו: על נהרות בבל. שם ישבנו. גם בכינו. בזכרנו את – ציון.

נחשוב לרגע.

כל השפע הנ"ל, נלקח מהם בן רגע.

הכשדים התאכזרו אליהם בצורה בלתי אפשרית. נבואראדן טבח והרג ללא שבעה. אלפים ורבות. גדולי ישראל למאות ואלפים. 'גדולים שבהם איבדתם'.

כל אחד מהגולים היה אוד מוצל מאש. היו להם ילדים – שנופצו אל הסלע. נשים שעונו. אבא ואמא שנהרגו באכזריות.

הם עצמם היו בעלי מומים. ירמיהו מצא את איבריהם בדרכו אחריהם. הערבים שברוך התלו בהם, וברשעות יוצאת דופן – תוך ניצול הצמא הנורא שלהם – הרגו בהם עוד.

ולאחר כל זה, הגיעו הגולים ל'מנוחה'. הם ישבו סוף סוף. על נהרות בבל. והם בכו.

על מה? האם על השפע העצום שנעלם? אולי על אבא ואמא – ועל העולל הרך שזה עתה נולד – שנטבחו באכזריות מחרידה?

'בזכרנו את ציון'.

השראת השכינה. האושר הרוחני הבלתי נתפס.

זה מילא את כל עולמם. וכשנלקח מהם באחת – היתה זו בכיה נוראה ואיומה. צער שאי אפשר לתאר בשפת אנוש. צער כזה, שמאפיל על כל הצרות המזעזעות שעברו עליהם.

אולי עכשיו אנחנו מבינים – עד כמה אנחנו לא מבינים.

אבל ברור שהיה שם משהו שקשה מאוד לתאר את קצה קצהו. וברור שזהו אושר שאנחנו לא מסוגלים לדמיין. אושר לנו, ואושר למלכנו-אלוקנו.

נתחיל – מהשלא לשמה. כמו בכל עבודת ה', זו הקומה הראשונה. מה חסר לי. מה יהיה לי טוב יותר כשתגיע הגאולה.

אבל לא נישאר שם. מספיק היינו שם. נעבור מהר מהר – לצער השכינה. וזה לא כל כך קשה, בתקוה שהצלחנו להבהיר את הדברים בשורות אלו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל

מגיש בכולל תורת מרדכי

כיצד מתאבלין?...

גברת ק. גוטליב היא עובדת סוציאלית במקצועה, תושבת המושב בני דרום, שהדריכה בעבר עולים חדשים מאתיופיה. סיפורה התפרסם לפני כ- 15 שנה בבטאון של ישיבת 'אש התורה' ונביא אותו בקצרה ובעריכה קלה:

"בתחילת שנות העשרים של חיי, עבדתי כמורה באתר הקראוונים 'בת-חצור', ליד גדרה. אתר שבו היו 700 קראוונים, שאיכלסו אלפי עולים חדשים מאתיופיה. היה זה לאחר 'מבצע שלמה', מבצע שבו הובאו לארץ בערך 14,500 עולים מאתיופיה, ברכבת אווירית. העולים מאתיופיה שמרו שבת, הכירו את רוב החגים ושמרו על ההלכה היהודית, אך ברור היה שלא הכל היה ידוע להם. הם לא ידעו דבר, למשל, על חנוכה ופורים.

הגיע ראש חודש ניסן, והחלטתי להתחיל ללמד בכיתה את הלכות ומנהגי חג הפסח.

היו לי בכיתה 20 תלמידות צעירות בכיתה ג'. 'היום ראש חודש ניסן, וזהו חודש שבו אנו חוגגים את חג הפסח', פתחתי את השיעור. 'פסח הוא אחד משלושת הרגלים. בפסח נהגו כל היהודים לעלות לירושלים, לבית המקדש'.

אך בשלב זה, קפצה אחת התלמידות וקטעה את דברי: 'המורה, את היית פעם בבית המקדש?'

חיכתי אליה, מתוך הבנה שהיא קצת מבולבלת. 'לא, מה פתאום, זה היה ממש מזמן!'

התלמידה התעקשה, ואליה נוספו כמה זוגות עיניים: 'כן, בסדר, מזמן, אבל את היית שם? היית בבית המקדש פעם מזמן?'

שוב חיכתי, הפעם קצת מבולבלת. חשבתי לעצמי: מה היא לא מבינה? אולי העברית שלי קשה לה?

החלטתי להסביר בבהירות: 'לא, מה פתאום! זה היה ממש מזמן לפני הרבה מאד שנים. לפני הרבה זמן!'. קיוויתי שהפעם הבהרתי את עצמי כראוי.

אך כעת שאר התלמידות הצטרפו אליה, ושאלו בהמולה ביחד: 'אף פעם לא היית שם?', 'המורה,

איך זה להיות בבית המקדש? 'איך נראה בית המקדש? 'שקט! ניסיתי להרגיע את הרוחות, 'תקשיבו, אין בית המקדש! היה לנו בית המקדש לפני הרבה מאד שנים, אבל היום אין! הוא חרב! הוא נשרף! אני לא הייתי שם, אבא שלי לא היה שם, סבא שלי גם לא! כבר אלפיים שנה אין בית המקדש!'

ההמולה בכיתה רק התגברה יותר ויותר, כשכעת הם התחילו לדבר ביניהם באמהרית, מתווכחות, מתרגמות, מסבירות, צועקות, ואני כבר לא מצליחה להשתלט על הסדר בכיתה. כשצלצל פעמון בית הספר, הן אספו את חפציהן ורצו הביתה. יצאתי מבית הספר מותשת ומבולבלת לגמרי.

למחרת בבוקר צעדתי בשלווה לכיוון שער בית הספר. השומר שעמד בשער קיבל את פני במבט קצת מבוהל. 'תגידי', הוא פנה אלי, 'מה קורה פה היום? יש לך מושג?', שאל והצביע לכיוון שער בית הספר. הרמתי את מבטי, וראיתי שם התקהלות לא קטנה של עולי אתיופיה מבוגרים, כנראה הוריהם של התלמידות שלי. מה הם עושים פה? ועל מה כל הצעקות שלהם?

ניגשתי אליהם, מנסה להבין מתוך מעט האמהרית שהבנתי, על מה כל הרעש. כשהתקרבת אליהם, פתאום השתרר לו שקט גמור. אחד המבוגרים, שידע עברית ברמה טובה יותר, שאל אותי: 'את המורה של הילדות שלנו?'

'כן', עניתי, 'מה קורה פה, אדוני הילדות חזרו אתמול הביתה, ואמרו לנו שהמורה שמלמדת אותן, סיפרה להם שכבר אין בית מקדש בירושלים. הוא הביט עלי במבט כועס.

'אני אמרתי להם! דיברנו על בית המקדש, הרגשתי שהן קצת מבולבלות, אז הבהרתי שבית המקדש נשרף לפני אלפי שנה, ושהיום אין לנו שום בית-מקדש. זה הכל. על מה כל המהומה? הוא הביט עלי במבט לא מאמין. 'מה? על מה את מדברת?'

עכשיו הייתי עוד יותר מבולבלת. 'אני לא מבינה על מה הכעס? פשוט הזכרתי להן שבית המקדש נחרב, שאינו קיים היום.'

האיש פנה לשאר חבריו, ותרגם עבורם בגמגום ובקול רועד את דבריו. פתאום ההמולה התחדשה, אך אפילו בטונים גבוהים יותר מאשר קודם. הנציג שלהם השתק את רעיו, ושוב פנה אלי. 'את בטוחה? לא הבנתי על מה הוא מדבר. 'ברור שאני בטוחה!', עניתי.

הקבוצה החלה לדבר ביניהם בשקט, במילים מהירות, מבולבלות ומתקשות להאמין. האיש שוב פנה לחבריו, ובטון דרמטי תרגם את דבריו. ואז אשה אחת נפלה על האדמה, השניה פרצה בבכי קורע לב. איש מבוגר שעמד לידם הביט לצדדים כלא מאמין. קבוצה של שלושה גברים התחילו לדבר ביניהם בשקט, מילים מהירות, מבולבלות ומתקשות להאמין. הילדות עמדו בצד, הביטו במתרחש במבוכה ניכרת. עוד אשה פרצה לפתע בבכי נרגש ובעלה ניסה להרגיע אותה.

עמדתי מולם, והייתי המומה. הרגשתי שהבאתי אליהם בשורת איוב שהיתה קשה מנשוא. כאילו בישרתי להם על מותו של אדם אהוב. עמדתי מול קבוצת יהודים שממש התאבלו על חורבן בית המקדש שבירושלים!

* כשקראתי לראשונה את הסיפור הזה, הופתעתי עד מאוד. בבדיקה קצרה באנציקלופדיה, גיליתי

שאכן כך היו פני הדברים, עד שהגיעו לארץ. כאן בארץ, מיד כששמעו על כך, פרצו רובם בבכי חסר מעצורים והתקשו לעכל את הבשורה המרה. מדובר בעובדות מצמררות. כי גם אנחנו רוצים להזדעזע, לבכות בבכי נורא, להרגיש ממש את הכאב. אלא מאי? התרגלנו. גדלנו, כבר משחר ילדותנו, מתוך ידיעה שבית המקדש נחרב כמעט לפני אלפיים שנה.

כדי לחדד בנו את התחושות, אולי נקדיש יותר זמן לקרוא וללמוד מהספרים הקדושים שמסבירים לנו מה חסרנו, מה היתה עבודת המקדש ומהי היתה דרגתם הרוחנית של עם ישראל, בתקופה שהקב"ה השרה את שכנתו בבית מקדשו. אי אפשר להרגיש מבלי ללמוד ולהחכים, לקרוא ידע שמסביר את המעלה של אז ואת החיסרון של עכשיו.

שמתי לב לאחרונה לגמרא מפורשת, שמעיון בה נוכל להמחיש לעצמנו יותר מה חסרנו. "אמר ריש לקיש: בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובין המעורין זה בזה, הוציאו לשוק ואמרו: ישראל הללו, שברכתן ברכה וקלתן קללה, יעסקו בדברים הללו!" (יומא נד, ב)

חייליו של טיטוס הרשע קראו לנו בפשטות "אנשים שברכתם ברכה וקלתם קללה". הם ראו בעיניהם, בחוש ובפועל, באותם הימים שלפני החורבן, כשכולם ראו בחוש את הקירוב שבין ישראל לאביהם שבשמים, ואת ההשפעה הפיזית של כל יהודי על הבריא, שכל יהודי שבירך או קילל – הברכה או הקללה התקיימה. כך היה, עד אשר חרב המקדש ומחצית ברזל חוצצת בינינו לבין הקב"ה, כדברי חז"ל. דבר המונע לראות בעיני בשר את קרבת ד' המיוחדת אלינו.

חיילי טיטוס סחו לפי תומם שזהו כוחו של כל יהודי, וכן, הם דיברו אמת. שכשיהודי בירך באותם ימי הוד, ברכתו התקיימה. כשיהודי הוציא דבר קללה מפיו – קללתו התבצעה. ומה איתנו? כמה אנו רחוקים ממושגים שכאלה...

גם אם ידענו כבר מילדותנו שבית המקדש נחרב לפני אלפיים שנה, עדיין נוכל להתרגש, אם נשקיע מעט יותר מחשבה והתבוננות.

יהי רצון שייבנה בית המקדש במהרה בימינו!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שבט ישראל / חרב ישראל פרידמאן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט ישראל', מנצ'סטר

חשיבות אמירת תחנון

בימי בין המצרים אנו צריכים להתחזק ביותר באמירת תחנון בכוונה יתירה, ובפרט ביום שני וחמישי שאנו מוסיפים בהם תפלת "והוא רחום", ולדאבונינו הרבה אומרים אותה במרוצה ובלי כוונה נכונה, והבית יוסף (ס' קל"ד) כבר העיד "טעם תיקון זה דוהוא רחום מפורש בכל בו (ס' יח) דעל ידי מעשה נס גדול נתקן".

וכן מובא סיפור זה בעוד ספרי ראשונים, בספר המנהיג (ס' סח) ובארחות היים לרא"ה, ובסידור הרוקח: "מעשה היה בזמן חורבן בית שני בספינה אחת שהגלה אספסינוס ובה יהודים תושבי ירושלים וביניהם שלשה זקנים אנשי שם והגיע ספינתם למקום גלות אצל ממשלת הגמון אחד ואמר לשלשה הזקנים רצוני לנסות אתכם בכבשן אש כמו לחנניה מישאל ועזריה, ואמרו לו תן לנו זמן שלוש יום ונתן להם, והתענו ויצעקו את ה' בצר

להם וממצוקותיהם הוציאם וישבו בצומות ובתעניות ולבשו שקים על בשרם ושיחרו לה' ויסודו והוא רחום, ובכל יום מה שחלם אהד מהם סיפר לכולם, ואחד מהזקנים גבר דהחיל הטאין ולא חכים כולי האי אמר להם בסוף שלושים יום ראיתי בחלומי שקורין פסוק אחד שכתוב בו פעמיים "כי" ושלושה "לא" ולא ידעתי מהו.

אמר לו אחד מהזקנים שחכם היה בודאי הראו לך הפסוק (ישעיה מג ב) "כי תעבור במים אתך אני, ובנהרות לא ישטוףך, כי תלך כמו אש לא תכוה, ולהבה לא תבער בך", ולכן אתה ודאי תכנס לאש ותנצל, כי ודאי יעשו לך נס מן השמים, הגיע הזמן ועשו עבדי ההגמון אש גדולה מאד והזקן ההוא שחלם החלום נכנס ראשונה לתוך האש ונחלק האש לשלשה חלקים ונכנסו אליו שני הזקנים האחרים והללו שיבחו להשי"ת והתקינו והוא רחום, האחד אמר עד אנה מלך רחום וחנן וכו' והשני אמר אנה מלך רחום וחנן וכו' עד כי אל מלך הנון ורחום אתה, והשלישי אמר אין כמוך חנון ורחום וכו' והתקינו לומר זאת בשני וחמישי שהוא יומא דדינא".

ומסיים שם הרוקח "ולאחר שהושיעם וגאלם גואל ישראל מחמת המצר שלהם במיתה מרה וקשה, כתבוהו בכתב ועל ידי המעשה שלחו בכל מקומות ישראל לקבל עליהם לומר והוא רחום בשני ובחמישי. וכל קהלה שקבלה על עצמה לאמרה בשני ובחמישי עדיין היא רגילה ומתמדת בו, וכמו שהושיעם צור ישראל וקדושו כן יושיענו מכל צרותינו הא-ל המושיע, ואומרים קהל ביחד בכל כוונת לבם והוא רחום כי תחניה טובה היא וכל האומרה בכוונת לבו הוא נענה והיא מליאה פסוקים טובים חמודים".

הרי שתפלה זו היא התפלה שאנו צריכים להאריך בה בימי הגלות, שהיא "מליאה בפסוקים טובים" כדברי הרוקח הנ"ל, כגון "חוסה ה' על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בס גוים, למה יאמרו בעמים איה אלקיהם, הביטה דל כבודינו בגוים עד מתי עווד בשבי ותפארתך ביד צר וכו' שוב מחרון אפיך והנחם על הרעה לעמך והסר ממנו מכת המות כי רחום אתה וכו' והסר ממנו מכת המגפה וגזרה קשה כי אתה שומר ישראל וכו' מהר יקדמונו רחמיך בעת צרותינו אל תשחית את זכר שאריתינו, הבט משמים וראה כי היינו לעג וקלס בגוים נחשבנו כצאן לטבח יובל להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה ובכל זאת שמך לא שכתנו נא אל תשכחנו".

וידוע מהרבה צדיקים שהיו מקפידים ביותר על אמירת תחנון, ובפרט לעת מגיפה אנו צריכים להתחזק בה ביתר שאת, וכדמסופר (הובא בגליון באיאן תמוז תש"פ) שפעם שלחו מעיר אחת להרה"ק הבית אהרן מקרלין זי"ע שמגיפה משתוללת בהעיר רח"ל, והבית אהרן תלה הדבר במה שנהגו שם קצת זלזול באמירת תחנון, ולכן היה חסר להם השמירה מהמגיפה.

בספר כנסת ישראל (עמ' עב) מהרה"ג ר' אשר יונה וויינברגר זצ"ל מביא שמע מהגאון ר' יוסף צבי דושינסקי זצ"ל רבה של ירושלים עיה"ק, שתמה למה תפלת ונתנה תוקף אומרים כולם בכוונה יתירה, ותפלת והוא רחום דנוסדה על ידי נס גלוי וחלום מן השמים ושלחו התפלה לכל אחד לומר, עכ"ז אומרים אותה במרוצה!

הרי שתפלת תחנון היא מתנה טובה שעל ידה אנו יכולים לבטל מעלינו גזירות רעות, ופלא היא איך שאנשים מדלגים עליה בכל אמתלא, (אין דברינו אמורים ח"ו על אותם שמנהג אבותיהם ורבתייהם

להקל בזמנים מסוימים, אלא על אותם שמזלזלים בלי שום הצדקות) ואם היו באמת יודעים גדול כוח תפלה זו ומה טמון בתוכה היו אומרים כל מילה בכונה יתירה. ובספר גנוז ישראל מאת זקני הק' האדמו"ר רבי ישראל מטשארטקוב זצ"ל ביאר על דרך זו מה שאנו מתחננין בתחילת תפלת התחנון, **"ואתה צדיק על כל הבא עלינו, כי אמת עשית ואנחנו הרשענו"**, דצריכים להבין מהו הלשון "הרשענו", ועוד "כי אמת עשית", הכי יתרון הוא כי הקב"ה עושה אמת, וגם ההיפך של אמת הוא שקר, ולמה אומרים הרשענו.

אבל באמת, שכוונה אחרת עמוקה טמונה פה, לפי מה שאמרו בגמ' (ברכות ה.) "לעולם ריגז אדם אדם יצה"ט על יצה"ר ואם לאו יעסוק בתורה, נצחו מוטב ובאם לאו יקרא ק"ש, ואם לא יזכיר לו יום המיתה". נמצא לפי"ז שמסרו לנו חז"ל שלשה עצות טובות הללו כדי לנצח היצר הרע ולהחזירו לטובה בכח סגולת דברים האלו, תורה, ק"ש, מיתה. וזה מרומזו בתיבת של אמ"ת נוטריקון א', אחד ק"ש בקבלת עומ"ש, מ', מיתה, ת', תורה, וע"ז אנו מתוודים וקובלים לפני הרבש"ע בתשובה שלימה "כי אמ"ת עשית", לזכות אותנו בכלי קרב נאמנים, ואעפ"כ נתרשלנו בעבודה זו, ולבסוף עדיין "אנחנו הרשענו", וצריכים אנו עוד עזר וסיעתא דשמיא, ע"כ.

וכן הדברים אמורים לגבי תפלת תחנון גופא, שהיא עצה טובה לנו ומתנה טובה בימי הגלות להציל את כלל ישראל מיד אויביהם. ואכן לא בכדי נקראת תפלה זו בשם תחנון וכלשון הטור (ס' קלא) "ולאחר שיסיים ש"ץ חזרת תפלה נופלים על פניהם **ומתחננין**" הרי שנקראת תחנון משום שאנו צריכים להתחנן לפני השי"ת לרחם עלינו, וכן איתא בספר עיון תפלה "התפלה שמתפללים בנפילת אפים נקראת תחנון על שם הכתוב (דניאל ט, יח) אנחנו מפילים תחנונינו לפניך".

וכבר הזהירו לנו חז"ל (אבות פר' ב משנה יג) "וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע **אלא רחמים ותחנונים לפני המקום**", וביאר רבינו יונה "כי **תחנונים ידבר רש** כי כל אדם צריך רחמים, ואם משחקת לו השעה כי השי"ת מאריך אפו ומחול עליו לא על צדקותיו הוא מרחם עליו, וצריך להתחנן לו פן ינחם ה' על אשר נחם על הרעה כי שמא יגרום החטא ולא כל שענתה ושעתא מתרחיש ניסא". וכך נפסק להלכה (או"ח ס' צ"ח ס' ג) **"תפלה דרך תחנונים כרש המבקש בפתח"** וביאר המשנה ברורה "וישם אל לבו שאין ביד שום נברא מלאך או מזל או כוכב למלאות שאלתו כי אם ברצונו יתברך". ובמכתב מאת הגר"ח פרידלאנדר זצ"ל (הובא בשפתי חיים מועדים א עמ' קי) הקשה וז"ל "ואם תאמר, יהודי זה שיש לו ב"ה פרנסה קבועה, ויש לו גם הון ששם במקום בטוח, יש לו כשרונות וקשרים טובים וידידים טובים, יש לו משפחה ובית וכו' איך יוכל יהודי זה לעמוד לפני הקב"ה כרש שאין לו כלום, כעני בפתח?"

אלא על האדם לדעת שכל מה שיש לו הוא רק **ברצון הבורא ית' ועד כמה שהבורא רוצה - יש לו**. ואם ח"ו אין זה רצון השי"ת, יכול לאבד את הכל בן רגע ח"ו אם שהכל מה שיש לו לא יעזור לו במצב של אסון ושל מחלה ח"ו. האדם צריך לקבל הכל מחדש ועכשיו עומד לפני כסא הדין כעני ורש שאין לו כלום וכולו תלוי בחסיד השי"ת הוא וכל אשר לו".

ויש להוסיף עוד על דבריו מדברי המדרש רבה עה"פ **"ואתחנן** אל ה' בעת ההיא", "אמר ר' יוחנן עשרה לשונות נקראת תפלה ומכולן לא נתפלל משה אלא בלשון **תחנונים**. מכאן אתה למד שאין לבריה כלום אצל בורא".

מדברי המדרש רבה אנו רואים ש"תחנונים" ו"חנם", שורש אחד להם, שמרגיש האדם שמגיע לו כלום, א"א לו לתבוע, ויכול הוא רק להתחנן "אולי יחוס עני עני ואביון אולי ירחם". וזהו שפירש רש"י "אע"פ שיש לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים אלא מתנת חנם", שלשון ואתחנן מורה על מי שמבין ומכיר שאין לו כלום אצל בוראו ואינו יכול לתלות על מעשיו הטובים לעזרו ממיצר. והנה במגיפה זו נכחנו לראות איך שכולנו תלויים רק ברצון השי"ת, ופתאום כל העולם התמוטט ובאו כולם להכרה "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לגדל ה'" (משלי פרק כא, ל) ו"ירבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום", ודבר זה צריך לעורר אותנו שכולנו ביד ה' וכדלים ורשים דפקנו דלתך.

בגמרא לא מבואר על איזה צד יש לפול, וברמ"א (ס' קל"א) פסק "כשנופל על פניו נהגו להטות על **צד שמאל**", וכבר מצינו בספרי הראשונים טעם הדבר וז"ל רבינו בחיי (במדבר טז, כב): "ובשם **רבינו האי גאון ז"ל** כי מן הראוי לאדם ליפול על פניו בצד שמאל, ונתן טעם בזה **כדי לשעבד בנפילת אפים היד הרומזת חירות בליל הפסח**". וכזה הובא גם במחזור ויטרי (ס' צג) וז"ל "וכשהוא מוטה יטה לצד שמאל דתנינן שמה הסיבה, **ובאותו צד שהוא נראה כבן חורין צריך להיות נכנע**".

והיינו שאין לאדם לבטוח "בכוחי ועוצם ידי", ומה אנו מה חיינו מה חסדינו, עפר אני בחיי ק"ו במיתתי, ולכן כשהוא נופל על פניו צריך להכניע צדו השמאלי שמרמז על חירותו, דצריך לזכור תמיד שאנו תלויים ברחמי ה'.

וכזה סיפר החפץ חיים זצ"ל (עה"ת פר' האזינו עמ' ר"צ) מעשיר אדיר אחד, שכן לילה נעשה עני גדול עד שהיה מחזר על פתחים. פעם נזרקה מפיו של עשיר זה לפני אחד מגדולי הרבנים, כי עשירותו רבה כל כך עד שמן הנמנע הוא לו שירד מנכסיו המרובים. הרב גער בו מיד בניזיפה וצוה אותו לשוב מדבריו, אבל העשיר סירב ובביטול הביט על הרב. זמן קצר אחר כך פגש הרב האיש הזה בעיר אחרת כאשר הוא מחזר על הפתחים. האיש סיפר לו בדמעות איך חיילי הצבא עברו דרך אחוזתו, ובעברם על הגשר, ראש הצבא נחלק מעל סוסו ונפל עם הסוס אל המים. העלילו עליו כי בכוונה הסיר חתיכת עץ מעל הגשר למען יפול הנופל ממנו, ומיד פסקו את דינו כמורד במלכות. ברגע האחרון הצליח העשיר לברוח משם בחשכת לילה טרם תפסו אותו, ויצא נקי מכל נכסיו ונעשה עני ומחזר על הפתחים. וכאשר האיש פגש את הרב הנ"ל נזכר בדבריו הקודמים אשר הטיח אז כלפי מעלה, והתוודה בלב נשבר על העבר אחרי אשר נוכח כי אין חכמה ואין תבונה נגד ה'.

ויסוד זה כבר מובא בגמרא כתובות (סו:): "תנו רבנן מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים והיו תלמידיו מהלכין אחריו, **ראה ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים**, כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו, אמרה לו רבי פרנסני, אמר לה בתי מי את. אמרה לו בת נקדימון בן גוריון אני, אמר לה בתי ממון של בית אביך היכן

הלך, אמרה לו רבי לא כדין מתלין מתלא בירושלים מלח ממון חסר ואמרי לה חסד, ושל בית חמיך היכן הוא, אמרה לו בא זה ואיבד את זה, אמרה לו רבי זכור אתה כשחתמת על כתובתי, אמר להן לתלמידיו **זכור אני כשחתמתי על כתובתה של זו והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה**, בכה רבן יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושי רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושי רצונו של מקום מוסרין ביד אומה שפלה ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה".

הרי שצריך האדם להכיר שאין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים וזהו יסוד נפילת אפים וכדיביאר רבנו בחיי (במדבר טז, כב) וז"ל **"דע כי ענין נפילת אפים בתפילה יש בו שלש כוונות**, האחת למורא השכינה, והשנית להראות צער והכנעה, והשלישית להראות אסירת חושי וביטול הרגשותיו. האחת למורא השכינה **כדי שיתלבש בזה בוש וצניעות** כי כסוי הפנים מדרכי הענוה והבושת. השנית, **להראות צער והכנעה**, והוא כי הנופל על פניו מצטער ונכנע, וההכנעה מעיקרי התשובה ואז תפילתו מקובלת והקב"ה חושש על צערו וממלא שאלתו. השלישית, **להראות אסירת חושי וביטול הרגשותיו**, והוא כי הנופל על פניו מכסה עיניו וסותם פיו והוא מסכים במחשבתו שאינו רואה נזקו ותועלתו ואינו יודע דרכו ועניניו ואין בידו להפיק רצונו אם אין הקב"ה מסכים על ידו.

ויהי רצון שנוכה לקיום הפסוקים "חננו ה' חננו כי רב שבענו בוז וכו' עזרו אלקי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך".

מאמרים מיוחדים לתשעה באב

הרב חיים שולביץ

מקום וזמן המנוחה

אוקהי' ה' המפכים בגבן אריאל. ביום השפּת

ש' ישו וְש' מַחוּ פִּמְקַבְּלֵי מִתָּן נִחְלֵיֶאל.

בסידור בית יעקב ביאר את מאמר הפייט, כי ביום השבת אין מקום לאבל על חורבן הבית, ואף המחכים לבנין אריאל, הם המופקדים כשומרים כל היום וכל הלילה, תמיד לא יחשו המזכירים את ה', עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ, הרי בשבת קודש ישישו וישמחו, בשמחה רוחנית כמקבלי התורה, ועדיין ראוי להשיב על הלב, למה לא יחסר הבית ביום השבת.

והנה התפילה הנעלה, בשלימות השבת, עת רעוא דרעוין, כולה נסובה על ענין המנוחה, 'מנוחת אהבה ונדבה. מנוחת אמת ואמונה. מנוחת שלום ושלוח והשקט ובטח מנוחה שלמה שאתה רוצה בה, יכירו בניך וידעו כי מאתך היא מנוחתם ועל מנוחתם יקדישו את שמך', לאמור, כי השביתה ממלאכה מעת התקדש היום אינה התכלית, עד שתגיע לידי 'מנוחה שלמה' אחר כל עליות השבת.

עיקרה של המנוחה היא כענין 'ומצאנה מנוחה אשה בית אישה', כי אין אשה מוצאת קורת רוח אלא בבית בעלה (רות רבה ב טז), וכן הוא לענין מנוחת השבת, כמו שאמר רשב"י (ב"ר יא ח) 'אמרה שבת לפני הקב"ה לכולם נתת בן זוג ולי לא נתת בן זוג. אמר לה הקב"ה, כנסת ישראל היא בן זוגך', וכבר כתב הגר"א (תקו"ז, תי' כב) 'שזהו סוד השבת יחודא דכלהו, והוא המנוחה'.

מהות העמל בחול והמנוחה בשבת התבארו בגנזי רמח"ל (עמ' רעו) כי הקב"ה משפיע וכנסת ישראל מקבלת, אך צריך שיהיה יחס בין זה לזו, כאמור

'אני לדודי ודודי לי ועלי תשוקתו', 'אני לדודי ודודי לי', ובהיות ההנהגה מתוקנת, וישראל זוכים, הקשר מתעורר בתוקף, כי כל תשוקת הקב"ה לישראל, וכל תשוקת ישראל להקב"ה. אך כאשר אין הדברים בתיקון, ואין זכות בישראל, והחיבור כמו נפסק ח"ו, רחמי שמים הם שלא לעזוב את ישראל, ולכן נמשך החיבור בהסתער פנים, המכוסה ביצה"ר, ושעבוד האומות, וכל הטורח והקושי שבדברי העולם, אך השבת היא דוגמא לעת"ל, שאז יתגלה החיבור השלם, ואף שעתה ההנהגה מלוכשת ב'עולם כמנהגו', הרי בפנימיותה, הכל הולך לתיקונם של ישראל, ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

ולעומת זה ענין המנוחה בבית המקדש, שאף בה האיר עינינו הרמח"ל (בהקדמת משכני עליון) כי ה'חיבור' בין כלל ישראל להשי"ת אינו פוסק לעולם, אף כשאין הבית קיים, אך בעת שהארון עומד בקדש הקדשים, אזי מתקיים 'זיווג' בין רעים אהובים, ובו יש תענוג ושמחה תמידית, והרי הוא ענין המנוחה.

וכבר בצווי דוד לשלמה על בנין הבית (דה"א כב טו), אמר לו שהתנבא 'הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה והניחותי לו מכל אויביו, שלמה יהיה שמו', ואכן בו היתה שלימות המנוחה, כי אז נבנה הבית, והיתה הסט"א כפופה מאד, כמו שאמרו (זוה"ק ח"א קנ א, ח"ב פה) ביומי דשלמה מלכא קיימא סיהרא באשלמותא, והיינו דכתיב (מ"א ה י) ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם, וישב שלמה על כסא הוי"ה למלך, ושלימות סיהרא היא רק ע"י קבלת השפע בייחוד שלם.

בעוד שבית המקדש הוא 'מקום המנוחה', הרי שהשבת כולה היא 'זמן המנוחה', וכיון שה'מנוחה' שהיא תכלית מעשה שמים וארץ, מתקיימת בעיצומו של יום השבת, כמו לפני ולפנים בבית המקדש, הרי שבשבת אין צד אבלות על חסרון הבית.

שורש הדברים כתוב בראשית התורה, כי הנה חטא אדם הראשון היה בערב שבת (סנהדרין לח:), ומכל מקום לא הוזכר בתורה אלא אחר השבת, והטעם לכך הוא כמבואר בשערי אורה (שער א) 'בתחילת בריאת העולם עיקר שכינה בתחתונים היתה, שהרי מערכת כל הנבראים על סדר המעלות היו, עליונים כנגד עליונים, ותחתונים כנגד תחתונים. ולפיכך היתה שכינה שרויה בתחתונים, ובהיות השכינה למטה נמצאו שמים וארץ אחדים, וזהו לשון 'ויכולו השמים והארץ וכל צבאם', שנשתכללו אלו מאלו ונתמלאו אלו מאלו, והיו הצינורות והמקורות פועלים בשלימותם וכו'. באדם הראשון וחטא, נתקלקלו השורות ונשתברו הצינורות ונפסקו הבריכות, ונסתלקה שכינה ונתפרדה החבילה', ולכאורה תמוה, הרי בחטא אדם הראשון נתקלקלו השורות ונשתברו הצינורות, ואיך נאמר אחריו 'ויכולו השמים והארץ וכל צבאם', ושוב 'השתכללו אלו מאלו'. וביאר מו"ר הגר"מ שפירא שהנהגת השבת היא שהכל עומד על מתכונתו, כמו שאמרו (ר"ה יא.) 'אל תקרי צבאם, אלא צביונם', כי אף אחר החטא בשבת כל הנבראים עומדים בצביונם.

והיינו כי כל פגם החטא חל רק בערך תפיסת ימות החול, אך בשבת אין כלל מציאות של חטא, ולא חל בה פגם ע"י חטא האדם, וכמבואר, שהדבקות בהשי"ת בשבת אינה רק 'חיבור' אליו, אלא יש בה עליה מעין עולם הבא, ששם הכל עומד בשלמותו כפי שהיה קודם החטא, ואין בו צד חורבן.

והגרש"י בורשטיין הוסיף בזה, שלכך מצינו (או"ח תקנב) לגבי תשעה באב שחל בשבת, ש'אוכל

כסעודת שלמה בשעתו', ואף להמג"א (שם ס"ק יד) שיושב בדאבון נפש, מודה הוא שאין למעט בעונג שבת, והיינו כי אף שבחול שעת סעודה זו מורה על חרב, הרי שההנהגה בשבת היא כשעת שלימות הבנין, וכפי שהיה בימי שלמה בעת שהיתה סיהרא בשלימותא.

הרב יעקב מרדכי טויב, כולל צאנו, ביתר עילית **חסדי ה' כי לא תמנו - קריאת פסוקי נחמה בתשעה באב**

כתב הטור (ריש סימן תקנד), באשכנז נוהגים לקרות פרשת קרבו גוים לשמוע (ישעיה לד) אחרי שקראו הדברים הרעים שבירמיה, וכתב ה"ר מאיר מרוטנבורק (הל' שמחות סימן מח) איני יודע מהיכן נהגו שקורין כמה פסוקי נחמה שבירמיה, וגם קורין פרשת קרבו גוים שבישעיה שכולה נחמה, שהרי לא התיר הספר לקרות אלא דברים הרעים שבירמיה, והם כן היה ראוי לדלג כל פסוקי דנחמה, אח"כ שמעתי שיש נקיי הדעת שמדלגין כל פסוקי דנחמה, ע"כ. ובבית יוסף הערה מקורו מהגהות מיימוניות (הל' תעניות ה יא אות א). ובלבוש (סעיף ב) ביאר הטעם, שלא להתנחם וליישב את לבו בדברי נחמה.

ולכאן' לולי דברי הראשונים כמלאכים היה מקום לומר בצדקת מנהג בני אשכנז, כי הנה גם במגילת איכה מצינו ראינו כמה וכמה פסוקי נחמה, כגון בפרק ג' הפסוקים זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל, חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, חדשים לבקרים רבה אמונתך, חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו וגו', טוב ה' לקווי נפש תדרשנו וגו', כי לא יזנח לעולם ה' וגו', וכן להלן בפרק ד' מובא אודות קיצם ואידם של אדום, שישי ושמיחי בת אדום וגו' גם על"ך תעבר כוס תשכרי ותתערי, תם עונך בת ציון וגו' פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך, ומבואר ברד"ק (ישעיה פרק לד) שפרשת קרבו גוים שבישעיה, הוא ביאור והרחבה לפסוקים אלו עיי"ש. ואתי שפיר מנהג בני אשכנז.

ב אלא שהמעין ברש"י בכל הפסוקים במגילת איכה, יוכל להוציא מדבריו בפירוש הפסוקים הנ"ל, שאין הכוונה בהם להשמיע דברי ישועה ונחמה, רק בפרק ג' הכוונה לומר שבשלנו הסער הגדול הזה, נחנו פשענו ומרינו, והזכיר חסדי ה' שמ"מ לא כלינו בעווננו, ובפרק ד' הכוונה להתנבא על חורבן בית שני על ידי אדום (והפסוקים בסוף פרק ג' תשיב להם גמול וגו' תדורן באן ותשמידם וגו', יש לפרש שאינו אלא בקשה גרידא, ולא בתורת הבטחה ונחמה). וכפי הנראה בקו זה נטו והלכו הר"מ מרוטנבורק והגהות מיימוניות.

אמנם שאר מפרשי איכה, כגון רבינו יוסף שם טוב (וראה גם בכל המקובץ בילקוט מעם לועז), הלכו בדרך אחרת, שהכוונה היא שכל הצרות באו עלינו היו רק לטובתינו, עיי"ש בארוכה. ועי"ע בצ"ח בברכות (ד: ד"ה מ"מ לא נאמר), שא"ב של כל מגילת איכה הם מיוסדים על סדרם כולם לטובה, כי הם מקיימים אותנו ומקריבים גאולתינו, כמ"ש רש"י ריש פר' נצבים, שהקלות והיסורין מקיימין אתכם ומצביין אתכם לפניו, עיי"ש בארוכה. ומעתה צריך ליישב לפי דרכם תמיחת הר"מ מרוטנבורק למה א"כ לא התירו לכתחילה לעסוק בפסוקי ישועה ונחמה שבספרי הנביאים. גם יש ליישב עיקר ענין איסור לימוד התורה באבל, דלכאן' מאי שנא משאר נחומים אשר מוטל על המנחמים לנחם לבו בהם.

ג והנראה לבאר בס"ד, כי הנה עיקר איסור השמחה אצל אבל הוא מפני שמוטל עליו שלא

להסיח דעת מאבלותו, ואילו השמחה מסיחה דעתו וסותרת לעצם האבלות, ומעתה יש להבחין ולחלק, דכל זה הוא כאשר השמחה באה מצד איזה דבר שאינו נוגע לאבלות, כגון לימוד התורה בכל ענין שהוא, אשר היא משיכה דעתו מעצם האבלות, אבל כאשר הנחמה והשמחה באה מצד איזה דבר הנוגע ממש לאבלות, הנה בכה"ג שפיר הותר הדבר מאחר שאין זה היסח הדעת מהאבלות. וזהו אפוא ענין מצות נחום אבלים, לנחמו על עצם העניין שמתאבל עליו.

בהיות כן שפיר מצאנו מקום לחלק בין סוגי הנבואות של נחמה, דהנה רוב הנחמות עוסקים במצב הנפלא שנוכח בה לעתיד לבא, וזה הרי אינו נוגע לעצם האבלות, משא"כ נחמה שנוגעת לעצם האבלות, וכגון שכל הצער והאבלות הכל הם לטובה, שהרי יצאו מתחת יד השי"ת הטובה עלינו וכי"ב, וכן הנקמה שיישיב לצרינו כנגד הצער שגרמו לנו בגלותנו, כל אלו הותרו שפיר שהרי הם עוסקים ממש בענין האבלות, וז"ב.

וכאשר המדובר הוא על האבלות דת"ב, יתכן לומר ביתר שאת, שאכן זהו תכלית הנרצה שנתבונן ונכיר שהכל היא מרחמי השי"ת המרובים עלינו, ובוודאי לטובתנו הנצחית עשה, לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה. ואילו היינו עוסקים בנחמות העתידות לבוא עלינו, היה מקום לדמות שכל עצם החורבן והגלות יש בה ח"ו צד רע מאתו ית"ש, וכביכול רק לעתיד ייטיב עמנו הטבתו הנפלאה, וזה אינו, וכמ"ש הצ"ח (פסחים נ. ד"ה העולם) בשם המגיד מבראד, על ענין לעתיד לבא כולו הטוב והמיטיב, שיתברר למפרע שהיה צריך לברך גם על הרעות הטוב והמיטיב, שכל הרעות שהיו לאדם הכל לטובתו עיי"ש בארוכה, ועי"ע בקדושת לוי (על מגילת איכה, ד"ה אפס בלתך) דכשיבוא משיח צדקינו במהרה בימינו, אז יתגלה שכל המאורעות שהיו בגלות לנו, היה הכול הכנה לגאולה עיי"ש.

ד והאופן הפשוט להבין ולהשכיל את הטובה הגנוזה בצרות הגלות, הוא עפ"י מה שכתב האור יצחק (לפסח) משל לאשת המלך היקרה והמפארה והטובה שאין כמוה בכל העולם, אך מצד גודל הקנאה מאלו המסבבים אותה אנשי בליעל בשקידה רבה, כמו אשר חטאה מעט שלא ברצונה, וחזרה תיכף על זה, אבל המלך ידע מזה שאשתו היקרה אינה חייבת כל כך, והיה צער לו מאד על אשתו החביבה, וגלה עמה קרוב לזאת המדינה שנגלית שם, ולהגין עליה שלא יארע לה איזה סכנה ח"ו, וככלות הזמן של הפסק דין חזר המלך עמה בשמחה ובטוב לב וכו'. ובהיותם בבית המלכות בשמחת לבם רצה הוא לנחמה, ואמר ראיתי את צרות נפשך, כזו וכזו עשו לך, אבל ראיתי שלא נשכח מלוח לבך את אהבה כאשר היתה באמנה אתי, וכל דבר שסבלה בזה המדינה היא בעצמה לא זכרה, שהיה אצלה כימים אחדים באהבתה אותו ולחזור לבעלה היקר, לזה לא שמעה את הצרות, אך בעלה היקר הוא כתב כל אלה לזכרון, וראה היטב את גודל צדקתה במדינה רחוקה ובין אנשים כאלו המעיקים אותה לפתותה ולא קבלה, ומה עשה לה המלך בגודל אהבתה לנחמה, מסר בידה אלו הזכרונות שכתב בימי עניה ומרודה, וצוה שעל כל ראש שמחתו תקרב לו דבר מהמאורעות שאירע לה בזמן הגלות, כזה וכזה היתה, בכדי להגדיל אהבתה לנחמה ביותר וכו', עכתה"ק (ושו"ש העניין נזכר ברש"י (ישעיה סב ו) עה"פ על חומתיך ירושלים הפקדתי שומרים וגו', לכתוב ספר זכרונות שלא ישנח

זכותם מלפני עי"ש. וע"ע מלאכי ג טז, דניאל יב א ובמצו"ד שם).

נמצא, כי אדרבה המצבים היותר קשים בגלות החל זה וההתחזקות כנגדם בגבורת עוז ובאמונת אומן לעבדו בכל לבבנו, המה יהיו לראש שמחתנו לעתיד לבוא, ויעצימו את אהבתו ית"ש אלינו בעולם הנצחי. ויש בכל זה בכדי להאיר את חשכת ליל הגלות בכל מצב ומאורע אשר יבוא על האדם ה"י, שיתבונן ויזכור הטובה אשר באחריתם, ויעמוד מול עיניו, שהשעות הקשות האלה הם הם יהיו לו לעטרה לעתיד לבא, ובזכותם יעורר השי"ת אהבתו עלינו (וזיכה אותנו השי"ת להתעודד באמרי נועם ומרפא אלו, בשנים אשר זכינו להתעסק ברפואת וסעד ביתנו הילדה היקרה, נפש נקי וצדיק, אסתר ע"ה, והם היו לנו לנפש משיבת, בחסדי ה' המרובים עלינו).

ה) בכך אמרתי והוספתי על מה שהגיד כ"ק אדמו"ר הה"ק בעל שפע חיים זי"ע (רע"ד"ר וישלח מאמר ח) בביאור המדרש (פתיחתא דאי"כ"ר פיסקא יז) מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין וכו' יושבין וקוראין קינין ונהי ואיכה, שהמכוון בזה על הצדיקים שבגודל מדרגתם רואים כבר מעכשיו שכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, ועל דרך שלעתיד לבא יפרשו מגילת איכה והקינות באופן של נחמות וישועות, וכגון איכה ישבה בדד יתפרש ע"ד בטח בדד עין יעקב (דברים לג כח) וכדומה, עי"ש בדב"ק.

ולהאמור לפי דרכו של האור יצחק יתכן, כי לעתיד לבוא יפורש מגילת איכה על גודל מדרגתם של בני ישראל בגלות, ותיאמר המגילה על ידי השי"ת בקריאה של חיבה אל בניו אוהוביו: 'איכה ישבה בדד וגו' היתה כאלמנה', כיצד זה ישבה כנסת ישראל גולה וסורה ועכ"ז נשארה בנאמנותה להשי"ת תבוקה ודבוקה בו, וכן כל הספר על זה הדרך. וכנסת ישראל תשיב ותזכיר אף היא את גודל חסדיו ית"ש בגלות, כיצד אף שלאחר שהכיעסה כנגדו שמר לה אמונים ושלח לה עזרתו מקודש בכל העתים ובכל הזמנים (ועד"ז ביארתי בס"ד במקו"א בפירוש מגילת שיר השירים, שלעתיד לבוא יתבאר על סגנון זה, והאידיא בזמן הגלות מתפרש לאידך גיסא, עיין בראשון לציון לבעל אור החיים הקדוש, ואכמ"ל), חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו.

אספקלריא לפרשת ואתחנן - נחמו תש"פ

אשרי האישי – פנינים והארות מכל חזרות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האישי גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"? (סור מרע ועשה טוב)

אשרי האישי שלא הלך וגו' – שקיים מצוות לא תעשה, שבזכותם יקבל שכר בעולם הזה, וכן במצוות עשה של תורת ה' חפצו, שבזכותם יקבל שכר בעולם הבא. [חווה דוד (ר"ד חזן) על פי "שפתי ישנים", שאת שכר מצוות לא תעשה מקבלים בעולם הזה ושכר מצוות עשה מקבלים בעולם הבא.]

וכך מבאר את לשונות פסוק א' הני"ל העוסק ב"לא תעשה": אשר לא הלך בעצת רשעים – שראה עצתם ולא הלך בה, שבא לידו נסיון ופירש, ובדרך חטאים

לא עמד – שאם במקרה הלך בדרך חטאים, לא עמד שם לעשות כמותם, ובמושב לצים לא ישב –

שאם במקרה נזדמן לו לעמוד במושב לצים, לא ישב להתלוצץ כמותם. עכת"ד.

ונראה לסיים כאן (כדברי התהלות יעקב, ר' יעקב אור שרגא פייויל, אב"ד זלאטווי): והיה כעץ שתול על פלגי מים – שינק מבין שני הפלגים, מעולם הזה ומעולם הבא.

מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת" (פתח בסור מרע ומסיים בעשה טוב, וכדומה)? לימוד תורה רק אחר שסור מרע:

רב ייבי: מבואר (ראה מקור דבריו, וראה אבות פ"ג מ"ב) שלצים הם המתבטלים מדברי תורה, אם כן "ובמושב לצים לא ישב" זה כבר "עשה טוב", שהפורש מהם הוא מי שעוסק בתורה.

למעשה לפי הפירושים השונים בדברי המשנה באבות פ"ג מ"ב נבין כמה אפשרויות נוספות בביאור סמיכות "ובמושב לצים לא ישב" ל"כי אם בתורת ה' חפצו", כמו לדברי הרמב"ם: "לפי שבתורת ה' חפצו לכן לא ישב במושב לצים אשר אין בו תורת ה'".

פירוש נוסף ישנו ב"כתר שם טוב":

הקדים את יראת החטא לחכמה, לפי שכל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו'.¹ וכך הזכיר גם הגאון ר' שלמה קלוגר בספרו "חכמת התורה, דרוש לחודש אלול שנת תקפ"ד. עיין שם בנוגע לבני קרח. ומבאר את כלל המזמור בדרך זו:

אשרי האישי אשר לא הלך וגו' – שיש בו יראת חטא ומעשה, כי, אם על יסוד זה יהיה בתורת ה' חפצו – שיקדים את יראת החטא ואת המעשה לחכמה, אזי ובתורתו יגהה יומם ולילה – לא ישכח את מה שלומד, כפי שנאמר באבות (פ"ג מ"ט) "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת

וכו", וגם יהיה כעץ שתול על פלגי מים וגו' – על דרך הנוכח באבות (משנה יז): "כל שמעשיו מרובין מחכמתו וכו' דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין, שאימה כל הרוחות וכו' אין מזיזין אותו ממקומו, שאימה (ירמיה יז ח), והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו וגו'". (וכך יתפרשו גם דברי "בני שלמה", ר"ש אמסלם, אבד"ק מידלת עי"ש), לא כן הרשעים כי אם כמוץ וגו' – כאילן שענפיו מרובין וכו', שסופו להעקר.

והנה באבות דרבי נתן (כב, א) הגירסא היא שנאמר והיה כעץ שתול על 'פלגי' מים, שהוא הפסוק שבמזמורנו, ולפי זה מאמר חז"ל ערוך הוא כדבריהם, אולם כבר הגיה הגר"א הגירסא שם כמו באבות.

ואכן קשה לומר שהגירסא שם היא להביא ממזמורנו עצמו, שהרי הפסוק שהביא שם במשל ההפוך, על כל שחכמתו מרובה ממעשיו, נמצא באותו פרק בירמיה ששם נאמר "והיה כעץ שתול על מים", וכן עניין שילוח השרשים לא נזכר במזמורנו, רק בפסוק שבירמיה, ולכאורה עיקר ראיית המשנה היא מעניין שילוח השרשים.

אמנם לפי הני"ל יש מעלה מסויימת בגירסת אבות דרבי נתן הני"ל, שמזמורנו ישנו ביטוי לעצם עניין הקדמת היראה לחכמה.

¹ על פי מאמר חז"ל באבות (ג, ט): "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכו', הוא היה אומר, כל שמעשיו מרובין מחכמתו, חכמתו מתקיימת וכו'". (ושני חלקי המשנה קרובים זה לזה, וראה מפרשים).

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

הגלות נמשלה ל"אשה בצירה" ול"בתולה חגורת שק על בעל נעוריה" – מאמר לתשעה באב ו"שבטא דנחמתא"

נְחָמוּ נְחָמוּ עִמִּי יְאִמֵר אֶלְקִיכֶם (הפטרת שבת נחמו. ישעיה מ, א) הקדמה

א) בלשון הקינה מבואר ב' משלים, "אשה בצירה" שמבטא כאבים עזים, ו"בתולה על בעל נעוריה" שמבטא טרגדיה נוראה. והנה "אשה בצירה" שמחה ומצפה לכאבים הללו, שהרי רוצה היא ללדת, ואם כן מדוע צרות הגלות משולות ל"אשה בצירה"?

ונראה שההדגש הוא על ב' נקודות, "אשה בצירה" יש לה כאבים עם המתנה וציפיה ללידה, וכך גם אנחנו כואבים כאבים עזים בגלות – אבל הכל בהמתנה וציפיה ללידה. "ועל בעל נעוריה" מבטא, שלא מצליחים להתנתק ולשכוח מהעבר.¹

ובכדי לבאר את הדברים, נקדים בכמה הערות.

להראות נחמה

ב) הנה אנו נוהגים ללוש ציצית ותפילין במנחה ולא בשחרית, ומבאר המש"ב (תקנה, ב) בשם סדר היום שהטעם הוא, "כדי להראות נחמה באבלינו בו ביום".

וזה צ"ב, וכך גם המושג של "שבטא דנחמתא" שכותב הלוש (סי' תכח) "כדי לנחם את העם מן החורבן עד כלות השנה", מהו ה"נחמה" שאנו עוסקים כאן, אחרי שבפועל בית המקדש לא נבנה, ואדרבה אומרים חז"ל (ירושלמי יומא פ"א ה"א) "כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב". וא"כ אנו נמצאים תחת מצב כאילו עתה נחרב ביהמ"ק, ומאיך אנו נוהגים כמי שיש לנו איזה נחמה, אתמהא?!

ויסוד הדבר מבואר במש"כ השו"ע (תקנט, ד), שאין אומרים תחנון בתשעה באב משום דמיקרי מועד כדכתיב (איכה א, טו) "קרא עלי מועד". ומבאר הערוך השולחן (תקנב, יד), "והענין הוא לסימן, כי אנו מובטחים בהשי"ת שעוד יתהפכו הימים האלה למועדים ושמחה וימים טובים". וכע"ז כותב בסדר היום, "אין נופלים על פניהם כל היום כולו, להראות אותו כיום מועד שמובטחים אנו שיהפך אבלנו לישון ולשמחה".

ג) והביאור בזה הוא, עפ"ד הגר"א בשה"ש (א, א) שכותב: "ונמשל השיר הזה בדבר כנסת ישראל עם הקב"ה, למלך גדול שרצה לישא אשה, ורצו כל מלכי עולם ליתן לו בנותיהם, ולא רצה המלך ליקח בת מלכים בכדי שלא תזוח דעתה עליה, ולקח נערה אחת שפלה משועבדת בין שאר שפחות בת טובים כולה זרע אמת, וישטמה ויקנאוה כל רעותיה וכל המלכים. אך כל זמן שהיתה בבית המלך טובה, לא יכלו לעשות לה מאומה מכל מלכי ארץ, כי הוא מלך גדול אשר אין כמוהו. אך כאשר בגדה בו ורעה בעיני אדוניה ושלחה מביתו והיתה לאכול כו', כי

¹ הגאולה מכונה בשם לידה כמש"נ (ישעיה טו, ח) "כי חלה גם ילדה ציון", וכמו שקודם שמתחיל להאיר היום הוא מחשיך ביותר, וכן ההרה, כשמתקרבת הלידה כואבת יותר מכל ימי הריונה כשיושבת על המשבר, כן קודם הגאולה יכבד הגלות יותר מכל הגלות. (אבן שלמה יא, ה) ² ראה ברש"י בסנהדרין (קד, ב) "על בעל נעוריה, שבוכה תמיד ומצויה דמעוה".

הסתיר פניו ממנה, וכל מלכי ארץ השונאים אותה אומרים, יום אשר קיינו ראינו. **רק כתב לה בכתובתה, שאף אם יעזבה יחזירנה לאחר שתשוב ותתחנן אלינו.** וזכרה בימי עניה ומרודה את כל מחמדיה אשר היו לה מימי קדם, כאשר היתה טובה בעיני המלך, וגם עתה היא קוראת בכתובתה מה שהבטיחה ומתנחמת, ומבקשת פני אדוניה שישבו וינשקה מנשיקות פיהו כבימי קדם, כי דודיו טובים לה מכל תענוגי עולם, והנמשל מובן מאלינו.¹

ועלינו לבאר את כונת הגר"א שכתב, שהקב"ה נשבע לישראל בכתובתה שיחזור אליהם.

ומקור הדברים במדרש (איכ"ר ג, יט) שאמרו: "משל למלך שנשא אשה וכתב לה כתובה גדולה, וכתב לה כך וכך חופות אני עושה לך וכך תכשיטין אני עושה לך וכך וכך כסף וזהב אני נותן לך, והניחה שנים רבות והלך לו למדינת הים, והיו שכנותיה מקטרות אותה ואומרות לה, לא בעליך שבך יתן, זילי נסבי לך גבר אוחרן, והיתה בוכה ומתאנחת, ואח"כ היתה נכנסת לתוך חופתה וקראת בכתובתה ומתאנחת, לאחר ימים ושנים בא המלך, ואמר לה, תמיה אני ממה איך המתנת לי כל השנים הללו! אמרה לו, אדוני המלך אילולי כתובתך מרובה שכתבת לי, כבר הטעו אותי שכנותי.

כך אומות העולם מונין את ישראל ואומרות להם, אלהכון לא בעי יתכון, שביק יתכון, סליק שכניתי מעליכון, בואו אצלנו ואנו ממנים אתכם דוכוסין ואפרכסין ואיסטרטליטין, וישראל נכנסים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שלהם, וקורין בתורה (ויקרא כו, ט-זא) "ופינתי אליכם והפריתי אתכם כ' ולא תגעל נפשי אתכם", ומתנחמים. למחר כשהגאולה באה אמר הקב"ה לישראל, בני תמיה אני מכם היאך המתנתם לי כל השנים הללו! והן אומרים לפניו רבון כל העולמים, אילולי תורתך שנתת לנו, והיינו נכנסים בבתי כנסיות ובתי מדרשות, והיינו קורין "ופינתי אליכם" ולא תגעל נפשי אתכם", כבר הטענו אומות העולם ממה, הה"ד (תהילים קיט, צב) "לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי", לכך נאמר "זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל".²

הנה מפורש, שה'כתובה' היא התורה הקדושה, שבה מפורש הבטחה מהקב"ה על הגאולה העתידה.³ ומבאר מדברי חז"ל הניל, שמכח זה יש לישראל נחמה בגלות. ועפ"ז מבואר היטב המושג של "שבעא דנחמתא", שפותחים את התורה וקוראים את כל הפסוקים שמבואר בהם הבטחה על הגאולה העתידה, וזה גורם לנו נחמה.⁴

¹ חז"ל אומרים "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה", אם כן הבכיה סבה לנחמות ציון. לכן אמר "זכור תזכור", וכיון שיש תקוה - "תשובו עלי פשי". "זאת אשיב אל לבי, על כן - פירושו בשביל הבכיה - אוחיל", שבשכר זה ייבנה בית המקדש במהרה בימינו (משך חכמה סם).

² הסיבה שהבטחה בתורה נמשלה לכתובה, יבואר עפ"ד רש"י בהקדמה לשה"ש שהובא בפנים בהמשך הדברים.

³ הלבוש (ס' תכח) מביא מש"כ האבודרהם טעם לסדר שבא דנחמתא ע"ד הצחות, כי תקנו לומר בתחילת ההפטרות מן הנחמות "נחמו נחמו עמי", כלומר שהקב"ה אומר לנביאים נחמו נחמו את עמי וגו', ובשבת שנייה כנסת ישראל "ותאמר ציון עזבני ה'", כלומר אינו מתפייסת בנחמת הנביאים כי חפצים לנחמת הש"ת בעצמו, ובשבת שלישיית אומרים "ענייה סוערה" כלומר חוזרים הנביאים לפני הקב"ה, ואומרים לפני יתברך, הנה כנסת ישראל לא נתפייסה בתנחומין שלנו וזהו "ענייה סוערה וגו'", ר"ל כנסת ישראל הענייה סוערה על הגלות ואומרת "לא נותמה וגו'", ואח"כ בשבת רביעי חזר הקב"ה ומשיב ואומר "אנכי

וכיוצ"ב מבואר בסוף מכות, שאמר רבי עקיבא לרבי יהושע וראב"ע, "עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה, בידוע שבנבואתו של זכריה מתקיימת". וענו לו על כך "עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו!"¹

ובזהו (ח"ב קפט, א) מבואר, שזה גם מה שנותן לנו כח לסבול את כל הצרות וקושי הגלות הארוך.² שכן אמרו שם:

"אבל מאן עביד דיסבלון ישראל גלותא, דא כל אינון הבטחות דאבטח לון קודשא ב"ה, והא איתמר דעאלין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וחמאן כל אינון נחמות, וחדאן בליביהו למיסבל כל מה דייתי עליהו, ואלמלא דא לא יכלין למסבל".

דורש אין לה מכלל דבעי דרישה

(ד והנה הגר"א מוסיף, שיש תנאי בכתובה, שאם תשוב ותתחנן לו שיגאלנה.

וכך מבואר בגמ' בסנהדרין (צד, א) עה"פ "אמר שמר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיני שבו אתיו", ופרש"י "אם תבעיון" אם תבקשו להגאל, "בעיני" בקשו רחמים, "שובו" בתשובה ו"אתיו" לגאולה. ועוד אמרו במדרש (איכ"ר א, כג) "אמר הקב"ה לישראל, בשכר אותה הבכיה אני מכניס גליתים, הלא הוא דכתיב כה אמר ה' מנעי קולך מבכי וגו' ויש תקוה לאחריתך נאם ה'".³

וידועים דברי המסילת ישרים (פרק יט) שכותב: "וכבר נחת רוח הוא לפניו יתברך, שיהיו בניו מבקשים ומתפללים על זאת, ואף שלא תעשה בקשתם מפני שלא הגיע הזמן או מאיזה טעם שיהיה, הנה הם עשי את שלהם והקב"ה שמח בזה. ועל העדר זה הדבר התרעם הנביא (ישעיה נט, טז)

אנכי הוא נחמתכם וגו', כלומר בעצמי אני מנחם אתכם ולפיכך את כנסייתי "דני עקרה וגו'" בשבת חמישי, "וקומי אורי כי בא אורך" בשבת ששי, ואח"כ בשבת שביעית משיבה כנסת ישראל "שוש אשיש ביי וגו'", כלומר עתה יש לי לשוב ולשמוח ותגל נפשי באלקי וגו'.

¹ ויש לצרף בזה מש"כ הבית הלוי (דרוש ח) לבאר מה שאמרו שם במסכת מכות, שרבי עקיבא היה מצחק כשראה שועלים מהלכים בביהמ"ק, ומבאר: "כי זהו נחמה גדולה לישראל, שארץ ישראל נתקדשה מכל הארצות עד שאינה יכולה לסבול עליה עוברי עבירה מצד קדושתה, וגם עתה שישראל גלו ממנה אינה סובלת עוברי עבירה וגם המה אינם מקבלים ממנה קורת רוח, דגם עתה היא בחורבנה ואינה מיושבת כישוב כל הארצות, והוה מופת גלוי שעדיין הארץ בקדושתה הראשונה עומדת שנתקדשה עבור ישראל וגם עתה שגלו ישראל ממנה לא סילק ה' קדושתו ממנה ומחזיק אותה בקדושתה עבור ישראל שישבו אלי' ותחזור הארץ לכבודה הראשון". ויסוד הדברים מבוארים ברמב"ן (ויקרא כו, טז) וברבינו בחיי שם פכ"ו בשם התוס' (כ): "וכן מה שאמר בכאן (שם, כו) 'ושממו עליה אויביכם', היא בשורה טובה מבשרת בכל הגליות, שאין ארצנו מקבלת את אויבינו, וגם זו ראייה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם".

² ראה מש"כ החפץ חיים במאמר 'ציפית לישועה' בזה. ³ במאמר 'ציפית לישועה' הבאנו מש"כ החפץ חיים (מאמר צפית לישועה פ"ג) שהצפיה לישועה גורם לקרב את הגאולה, כמו שאמרו חז"ל (ילקוט'ש איכה רמז תתקצז) "יש דור שהוא מצפה למלותו מיד הם נגאלים שנאמר (ירמיה לא, טז) ויש תקוה לאחרייתך נאם ה' ושבנו בניו לגבולת", ועוד אמרו (שה"ש רבה פ"א) "ומה אם בשר דם על שאמר לבשר ודם שכמותו אין לי חפץ בעולם שכל יום ויום ואומרים אין לנו חפץ טוב בעולם אלא אתה על אחת כמה וכמה". וכאן נתבאר ענין התפילה על הגאולה שמעיד שאנו מאמינים בהבטחה על הגאולה העתידה.

"וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע", ואמר (שם סג, ה) "יאביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומך", ואמר (ירמיה ל, יז) "ציון היא דורש אין לה, ופירושו ז"ל (סוכה מא, א) מכלל דבעיא דרישה".

ועי"ז במדרש (מדרש תהלים יז) שאמרו: "כך כל אותן אלפים שנפלו במלחמה בימי דוד, לא נפלו אלא על שלא תבעו בנין בית המקדש, והלא דברים קל וחומר, ומה אם אלו שלא היה בית המקדש ביניהם, ולא נחרב בימיהם, נעשה להם כך, ונענשו על שלא תבעו אותו, או שחרב בימינו, ואין אנו מתאבלים עליו, ולא נבקש עליו רחמים על אחת כמה וכמה! לפיכך התקינו חסידים הראשונים שיהיו מתפללים שלש תפלות בכל יום, והתקינו בו "אנא רחום ברחמיך הרבים השב שכיתנך לציון וסדר העבודה לירושלים", ותקנו "בונה ירושלים" ברכה בפני עצמה בתפלה, ובברכת המזון.¹⁰

"זכר למקדש" ו"זכר לחורבן"

והנה שם בסוכה שנינו, "משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש"¹⁰, ועל זה אמרו "מנא לן דעבדינן זכר למקדש? ומשני "ציון היא דרש אין לה", מכלל דבעיא דרישה.

ולכאורה ב' ענינים הם (זכר למקדש או תפילה לגאולה), ואיך הוציא מינה המסילת ישרים ענין התפילה?

כדי לבאר כן, נקדים במה שהקשה מרן רבי יחזקאל סרנא זצ"ל, מהו שאנו נוהגים לעשות שמחה 'זכר לשמחת בית השואבה', והרי בסוגית הגמ' בב"ב (ס, ב) אמרו כמה וכמה דברים שתיקנו לעשות "זכר לחורבן", כגון שירור אמה על אמה בקירות הבית, ואפר בראש חתנים, אבל מה שייד לעשות שמחה זכר למקדש, ואדרבה הרי אומרים "אשר עין ראתה זאת הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו", ואם כן שמחה זו מה היא?

אלא שהנה הבן יהודע (שם) מבאר את הענין לעשות 'זכר למקדש': "כי הזכר שעושין לענינים שהיו בזמן המקדש, מורה על האמונה וההבטחה שאנחנו מקוין שתחזור עטרה ליושנה, ולכן עושין זכר, ולזה אמר הכתוב "כי נדחה קראו לך" שסרה תקותם ממש, דחושבים אותך נדחה לגמרי ח"ו, והראיה דחשבו בכך הוא, "כי הנה ציון היא דורש אין לה" לעשות זכר לענינים שהיו נוהגים בבניינה. גם תיבת "ציון" הוא לשון ציונים וסימנים, וכמש"כ התומים בענין הפרזובול בפסוק (ירמיה לא, כ) הציבי לך ציונים".

¹⁰ ראה בבית יוסף (או"ח סי' קפח) שמביא מש"כ שיבולי הלקט, "לפי שצריכים אנו להזכיר מלכות שמים ומלכות בית דוד ובית המקדש, לפי שאמרו רז"ל (מדרש שמואל פ"ג) ביום שנחלק מלכות בית דוד כפרו בשלשה דברים, בהקב"ה ובית המקדש ומלכות בית דוד, ואין נגאלין עד שיתודו ויתבעו שלשתן, וגם בתפילה מזכירין שלשתן "משנען ומבטח לצדיקים" זו מלכות שמים, "בונה ירושלים" זה בית המקדש, "מצמיח קרן ישינה" זה מלכות בית דוד".

¹¹ גם כל סדר ההקפות סביב הבימה כו', הכל הוא "זכר למקדש" כמבואר בטש"ע או"ח סימן תרס. וכולו דין שמחה, כמבואר ברמב"ם (טה"מ מע' קסט; שודש יא), ועי"ז במשנ"ב (תרס, ט) בשם הגר"א, שאף הוא עיקר השמחה.

אם כן מבואר, שהענין לעשות "זכר למקדש", הוא בכדי להראות על האמונה וההבטחה שאנחנו מקיים שתחזור עטרה ליושנה, אבל אם לא עושים זכר, הרי זה מוכיח שאנו סבורים שזה נדחה לגמרי, וכטענת הגויים שהובא לעיל.

ולכן הן הענין של עשיה זכר למקדש, והן התפילות והתחנונים לגאולה, עולים לקנה אחד – להראות ולהוכיח שאנו מובטחים שניגאל שוב.

משל נפלא המשיל מרן הרב סרנא זצ"ל על זה, לאדם שהתבשר במברק שזכה בהרגלת הפיס על סכום עתק, מיד מכנס הוא את בני משפחתו ומכריז לסעודת הודיה ענקית. בעת הארוע המשמח, מבקש אחד המשתתפים בסקרנותו בבקשה, שיראה לו את הצ'ק שקיבל. עונה לו בעל השמחה: עדיין לא קיבלתי את הכסף. תמה הלה ואמר לו: אם כן מה השמחה כאן אם עדיין לא קיבלת את הכסף?! הוציא הלה את המברק הרשמי והראה לו, שבו כתוב שזכה בכסף, והסביר לו: גם אם יתמהמה הגעת הכסף אלי, זה ענין של זמן, אבל בודאי הכסף יגיע אלי ואני בטוח בזה, ולכן אין סיבה שלא לחגוג כבר עתה!

כך גם עם ישראל, שקיבלו אגרת חתומה מאת הקב"ה, בו מתבשרים הם על הגאולה העתידה, גם אם מתמהמה הגאולה בפועל, מאחר שהם בטוחים בה, כבר עתה יש סיבה לשמוח על זה. וממילא 'שמחת בית השואבה' אינה זכר לשמחה שהיה ונחרב – אשר על זה דאבה נפשינו, אלא הוא זכר לשמחה שיהיה ושיבנה בעז"ה.

והוסיף הג"ר מתתיהו סלומון שליט"א, שכך באמת מורה ששני דינים נשנו כאן. שהרי בסוגית הגמ' בב"ב (ס, ב) אמרו, כמה וכמה דברים שתיקנו לעשות "זכר לחורבן", כגון שיעור אמה על אמה בקירות הבית, ואפר בראש חתנים, ולמדו את זה מקרא ד"אם אשכחך ירושלים תשכח מימי תדבק לשוני לחכי" – והוא דין של אבילות לעשות זכר לחורבן, ובזה אכן לא מתאים שמחה.

אבל ישנו דין נוסף בסוגית הגמ' בסוכה ה"ל, בו אמרו לעשות "זכר למקדש", ולמדו את זה מקרא ד"דורש אין לה", והוא דין נפרד לעשות פעולות אשר מורים שאנחנו בטוחים בגאולה העתידה, וכלפי זה מתאים גם לשמוח.

וראה בכלבו (ס"ו סב) שמביא מנהג קדום¹¹ שהנשים היו רוחצות ראשן מן המנחה ולמעלה בט"ב, והזקנים הראשונים ז"ל הנהיגו זה ולטובה נתכוונו ועשו סמך לדבר על מה שאמרו באגדה כי המשיח נולד ביום תשעה באב, וכמו שעשינו זכר לחורבן ולאבילות כן צריך לעשות זכר לגאול ולמנחם כדי שלא יתאשו מן הגאולה, וזה האות לא הוצרך רק לנשים ולכיוצא בהן שהן חלושי כח אבל אנו כולנו מאמינים ובטוחים בהחיות הכתובות שנויות ומשולשות בספרי הנביאים, אך הנשים שאינן יודעות ספר צריכות חיזוק.

ועפ"י יובן היטב מש"כ המשנ"ב בשם סדר היום, שלובשים ציצית ותפילין במנחה "כדי להראות נחמה באבלינו בו ביום", וכן מש"כ הערוה"ש שלא אומרים תחנון בט"ב "לסימן, כי אנו מובטחים

בהשי"ת שעוד יתהפכו הימים האלה למועדים ושמחה וימים טובים".¹⁰

ויש לצרף בזה מש"כ ב'סדר היום' (סדר ט"ב) אודות ההנהגה במוצאי ט' באב, "אחר שהוא בתענית ובשברון מתנים מתאבל על חורבן ירושלים, ראוי ודאי הוא להקביל פני השכינה (קידוש לבנה)² משאר לילות וכן נהגו, וילך לביתו ויקבל תנחומין על אבילותו, ויאמין באמונה שלימה שאלהינו יתברך ויתעלה ינחמנו מאבלנו כאשר הבטיחנו ע"י נביאיו, ומעתה יעסוק בעסקיו ובחפצי שמים, אבל לא ישכח אותו מלבו כדכתיב אם אשכחך ירושלים וכו'".

ובזה מובן הדמיון ל"אשה בצירה" – שזה מבטא שכל הכאבים של הגלות, הכל הוא בראי זה שאנו בטוחים בגאולה העתידה, כמו אשה בצירה שעומדת לפני הלידה, וזה הנחמה שיש לנו, ומה שנותן לנו כח לעמוד בכל קושי הגלות.

"זכרה ירושלים כל מחמדיה אשר היו מימי קדם"
ה' והנה הגר"א מוסיף "זכרה בימי עניה ומרודיה (א) וכל מחמדיה אשר היו לה מימי קדם, כאשר היתה טובה בעיני המלך".

וכך מפורש במקרא באיכה (א, ז) "זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה כל מחמדיה אשר היו מימי קדם".

וע"ע מש"כ החת"ס (דרשות ח"ג עמ' פג) שכמו כליל פסח מצוה לשמוח "כאילו אותנו הוציא ממצרים", כך גם האבילות יציאתנו ממצרים היא כאילו אותנו הוציא משם, וכאילו עינינו רואות הריגות חסידנו ופיזור בנינו וגלות שכינת תפארתנו והריסת יסודות מקדשינו ושריפת היכלנו ואנו יוצאים בגולה.

ועלינו להבין, מה הענין לזכור את כל מה שהיה אז?

והדברים מבוארים בדברי רש"י (בהקדמה לשה"ש) שכותב: ואומר אני, שראה שלמה ברוח הקדש שעתידין ישראל לגלות גולה אחר גולה חורבן אחר חורבן, ולהתאונן בגלות זה על כבודם הראשון, ולזכור חבה ראשונה אשר היו סגולה לו מכל העמים, לאמר אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה, ויזכרו את חסדיו, ואת מעלם אשר מעלו ואת הטובות אשר אמר לתת להם באחרית הימים. ויסד ספר הזה ברוח הקדש בלשון אשה צרורה אלמנות חיות משתוקקת על בעלה מתרפקת על דודה מזכרת אהבת נעורים אליו ומודה על פשעה, אף דודה צר לו בצרתה, ומזכיר חסדי נעוריה ונוי יופיה וכשרון פעליה, בהם נקשר

עמה באהבה עזה, להודיעם כי לא מלבו ענה ולא שילוחיה שילוחין, כי עוד היא אשתו והוא אישה והוא עתיד לשוב אליה¹².

ומבואר, שמכח הזכרון והגעגועים "אלכה ואשובה לאישי הראשון, הרי זה גורם ש"בהם נקשר עמה באהבה רבה", והרי זה מעיד "כי עוד היא אשתו והוא אשה", וש"הוא עתיד לשוב אליה".

נמצא שזהו ב' הענינים של "כמו אשה בצירה" "וכבתולה חגורת שק על בעל נעוריה" – שכל מצב הגלות הוא בדיעה ברורה שעתידי להיות גאולה, ולא בצורה של פקידה חדשה, אלא שאנחנו לא מצליחים להפסיק לבכות ולדמוע על הראשונות, וכל זה מעיד על הקשר ההוה שקיים ונוכח.

וכמש"כ החת"ס (דרשות ח"ג דף פד), "כד נתבונן דבר פלא, שזה קרוב לאלפים שנה מעת חורבן הבית ועדיין לא נשכח זכר בית המקדש מאתנו ועפעפינו יזלו מים, מה שלא אירע כן בשום אומה ולשון שהם שכחו זכר טובתם ולא בכו זמן רב כזה כמונו בני ישראל.

אמנם הביאור הוא, שהרי אין מקבלים תנחומין על חי, משאי"כ מת גזירה הוא ישתכח מן הלב, וממילא לשאר האומות החורבנות שלהם הוא דבר מת ולפיכך הוא משתכח מן הלב, אבל לנו חורבן בית המקדש הוא כאמור דבר חי ולפיכך אין מקבלין תנחומין עליו".

ישיש עליך אלוקיך כמשוש חתן על כלה

ו) נסיים במה שאומרים בתפילת 'לכה דודי' "ישיש עליך אלוקיך כמשוש חתן על כלה".

ומבאר המלבי"ם (ישעיה סב, ה) שלא תחשוב שלעתידי לבא ידמה החזרת ה' אליך כמלך ששב אל עם שכעס עליהם פעם אחת וידמה למחזיר גרושתו שאין אהבה שלימה ואין עושים משוש וריקוד ושמחה בפרהסיא (כמש"כ המהרי"ט ח"א ס' סד והרדב"ז ח"ז ס' סד שאין דין שמחה במחזיר גרושתו. ובגמ' ביומא פו, ב מבואר שלעתידי"ל הקב"ה ידמה למחזיר גרושתו), לזה אמר "כמשוש חתן על כלה" שלא בא עליה מעולם ולא כעס עליה מימיו כן ישיש עליך אלהיך.

ודודי הגרמ"מ הכהן שליט"א (בספרו 'יום שכולו שבת') הוסיף בזה לבאר מה שאמר הכתוב "ישיש" שהוא לשון "ששון" ולא אמר לשון "שמחה". עפ"י הגר"א (אסתר ח, טז) שמבאר שלשון "שמחה" הוא כשהולך למצוא החפץ, ואילו לשון "ששון" הוא כשכבר החפץ בידו. וזהו "ישיש עליך אלוקיך" שאז יהיו כבר ישראל בידו לעד ולנצח נצחים.

¹⁰ ראה בהליכו"ש (הל' ת"ב פט"ו הע' 45) שמובא: "נשאל רבנו (הגרשז"א), לפי הנהוג דביום שאין אומרים בו תחנון, אין קורעין על ראיית מקום המקדש. האם קורעין ביום תשעה באב, שא"א בו תחנון כו' משום דאקרי מועד, או לא. וענה: אף אילו היה למנהג זה יסוד ברור בספרי הפוסקים, הלא זיל בתר טעמא, דכל שא"א בו תחנון יום שמחה הוא, ומגרע במקצת צער ואבלות החורבן. אבל יום זה שהוקבע להיות כולנו אבילים ומקוננים בו על החורבן, נהי דאיקרי מועד, היתכן שיגרע הוא עצמו מצער החורבן כו', ת"ב שא"א, שהכל עצבים ואבילים בו". וע"ע בשע"ת וברכ"י (סו"ס תקנב) מש"כ לגבי אמירת תקון חצות בט"ב.

¹¹ בגמ' בסנהדרין (מב, א) אמרו "כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה" (ונתבאר במאמרים לפסח). וע"ע בפמ"ג (מ"ז תקנא, ח) מש"כ בשם האר"י, שנהגין לקדש את הלבנה במוצאי ת"ב, כי המשיח נולד במוצאי ט' באב (וראה במאמר "שפך חמתו על עצים ואבנים" בהערה מש"כ בוה). וכדאי גם לעיין בדע"ת לרמח"ל (ס"י קסח) מש"כ על מה ש"ישראל משולים ללבנה". וע"ע בדרכי משה (תכו, ג) דברים נשגבים אודות הריקודים בקידוש לבנה.

¹² עפ"י רש"י מבואר מאוד מדוע ההבטחה בתורה נמשלה בדברי חז"ל והגר"א ל'כתובה', כי באו להמשיל את הדבר לאהבת איש ואשה, "כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה", שזה מעיד על געגועים עמים שקיימים עתה בהוה. וכמו שאחז"ל (סנהדרין קד, א) עה"פ (איכה א, א) "היתה כאלמנה", כאלמנה ולא אלמנה ממש, אלא כאישה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה, וחיי"ב לפרנסה גם משם (עיון יעקב). כי גם בצדתם, לא סר כחם וצלם בשמים, שהקב"ה לא יגרש את לעולם, ואינו אלא בדמיון אלמנה שאין בעלה אצלה, דהיינו שהלך למדינת הים ע"י סטרהה אשתו ודעתו לחזור כשהיא תשוב אליו (מהרש"א).

יש לצרף בזה לדבר נפלא שמובא בספר ליקוטי אש (שבועות עמי רכה) בשם חידושי הרי"מ, שרבינו גרשום נקרא בכינוי "מאור הגולה", כי הוא תיקן ב' תקנות, שלא יגרש אדם את אשתו בעל כרחו, ושלא ישא אדם ב' שנים. וכך גם פוסקים בשמים, שהקב"ה לא יגרש את עם ישראל בעל כרחם, ושלא יחליף אותם ויבחר באומה נוספת. ולכן נקרא "מאור הגולה", שהאיר בזה לישראל מהפסק שלו, שגם הקב"ה מוכרח לקיים פסקו.

יש לצרף בזה מש"כ בספר עבודת ישראל (פר' מסעי), "ועיקר הענין להתחזק ולאמץ את לבבו בעתים הללו, לבלתי יפול ברשת ההתרשלות מעבוד ה' חלילה, ואפילו בתשעה באב שהוא חושך למראה עין, הגם שיש לבכות במר נפש על כל אשר מצאתנו ביום ההוא, **מכל מקום יש לשמח לב המלך בשמחה העתידה, שבו יולד מנחם ויגאלנו במהרה וישמח ה' במעשיו והיתה לו המלוכה כימי קדם**".

לתגובות: 5322906@GMAIL.COM

באר צבי / הרב צבי קריז, ראש כולל נזר אברהם ומג"ש בביהכ"ז איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

ראיית הארץ על ידי משה רבינו ע"ה
עלה ראש הפסקה ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה וימזקה (ג, כז)

יש להבין, משרע"ה התפלל להשי"ת תקט"ו תפילות [כמנין 'ואתחנן'], שיוזכה להיכנס לארץ. ואיתא בסוטה (י"ד). שמטרת משרע"ה לא היתה בשביל לראות את הנוף שלה, אלא בכדי לקיים את המצוות התלויות בה, וא"כ איזה ענין ותועלת יש לו בכך שיראה את הארץ מבלי שייכנס אליה?

ויותר קשה, כי בגמ' מבואר שע"י ראייתו את הארץ זה נחשב שנענה בתפילתו, דכך איתא בברכות (לב:), א"ר אלעזר גדולה תפילה יותר ממעשים טובים, שאין לך גדול ממעשים טובים יותר ממה שרבינו אעפ"כ לא נענה אלא בתפילה, שנאמר אל תוסף דבר אלי וסמיך ליה עלה ראש הפסקה. ומבואר, דע"י ריבוי התפילות של מרע"ה שיוזכה להיכנס לא"י, אע"פ שלא זכה להיכנס לבסוף, מ"מ זכה עכ"פ לראותה, וכמו שכתוב כאן בפסוק (ג' כ"ז) עלה ראש הפסקה ושא עיניך וגו'.

והתמיהה כאן כמו עולה מאיליה, איך בכך שהראה הקב"ה למשרע"ה את א"י, נחשב שנענתה בקשתו של משה, אדרבה, לכאורה לא רק שזה לא הועיל לו במאומה, אלא עוד גם הגדיל את עונשו. [משל למה"ד, להבדיל אלף הבדלות, לילד המפציר באביו שיקנה לו דבר שתאב אליו, ולאחר הפצרות רבות, נענה לו אביו ואומר לו, אתן לך לפחות לראות אותו, הלא פשוט דאז הצער והעונש גדולים עוד יותר].

וכן מבואר בגמ' שרק 'לראות' את הדבר מבלי לקבלו בפועל, זה בגדר עונש, דאיתא בשבת (קג:). משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה וכו', שמח המלך לקראת פיקחים וכעס לקראת טיפשים, אמר הללו שקישטו את עצמן לסעודה ישבו ויאכלו וישתו, הללו שלא קישטו עצמן לסעודה יעמדו ויראו. הרי לן ש"רק לראות" ולא לקבל בפועל, ה"ז בתורת עונש, ולא מצינו בשום מקום שהיה כאן עוד איזה עונש למשרע"ה, ואדרבה, מהפסוק מבואר שזה היה טובה למשרע"ה, וכדמבואר בברכות הנ"ל.³³

³³ והנה במושג זקנים כאן (וכ"ה בילקוט מעם לועז) יישב, דעיקר בקשת משרע"ה היתה שלא יאמרו שחטא כהמרגלים דכתיב בהו (במדבר י"ד כ"ג) "וכל מנאצי לא יראה", וכן כתיב (דברים א' ל"ה) "אם יראה איש מהאנשים האלה את הארץ, וממילא אם משה יעלה ויראה עתה את הארץ, הרי ראה מכאן שלא היה שותף ח"ו לחטא המרגלים, ע"כ הוזהר לו. אולם עדיין קשה מהמבואר בסוטה (י"ד). דטעם בקשתו של משרע"ה היתה משום קיום המצוות הנהוגות בארץ.

משרע"ה פעל ע"י ראייתו קדושה ומעלות בא"י

והנראה בזה, דהנה איתא בב"ב (נו.) אמר רב יהודה אמר שמואל כל שהראהו הקב"ה למשה חייב במעשר. ומלשון הגמ' משמע שהיה כאן מעלה לארץ ישראל על ידי עצם הראייה של משרע"ה. ודבר זה טעון ביאור. ועיין שם בתוס' שכבר עמד בזה וכתב דטפי הו"ל למינקט מה שתינים וכו'.

עוד יש להקשות, דמאחר ומבואר בקרא (דברים ל"ד א') "ויראהו ה' את כל הארץ את הגלעד עד דן", א"כ מדוע לא אמר רב יהודה אמר שמואל בפשיטות, מן הגלעד ועד דן חייב במעשר, ומה טעם תלה זאת בראיית משה רבינו.

ואולם נראה, דאכן לרוב קדושתו של משרע"ה סגולת ראייתו היתה נוראה ועצומה, עד שזה אכן השפיע את הקדושה גם לזמן שקידשו עולי מצרים את ארץ ישראל. וכן מדוייק גם בפסוק גופא, דכתיב (ג' כ"ח) וצו את יהושע וחזקוהו ואמצוהו כי הוא יעבור לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה. ולכאורה מה זה שכפל הפסוק שיהושע ינחיל את הארץ 'אשר תראה', הרי זה פשיטא, שהרי ינחיל את ארץ כנען, וחזינון שזה שייך לראיה של משרע"ה, דדוקא מה שיראה משה בעיניו זה מה שיוכל יהושע להנחילם ולא מה שמעבר לכך.

ומעתה, אם הראייה של מרע"ה היא זו שקידשה את הארץ וגרמה לה להתחייב במעשר, הרי נמצא דבראיתו זו נעשה משה רבינו כעין שותף בכל המצוות של הפרשת תרומ' של בניי בארץ, שהרי המקום נתקדש על ידו ומכוחו נעשה החיוב להפרשת תרומ', ושפיר קיבל מעין מה שביקש.

ראיית משה הועילה גם לכיבוש הארץ

ואכן מצינו שראייתו של משרע"ה הועילה גם לעצם הכיבוש שהיה ע"י יהושע, וכמו שדרשו בברכות (יח:), והובא ברש"י להלן ל"ד ד', על הפסוק 'את הארץ אשר נשבעתי לאברהם וכו' לאמור', מאי לאמור, אמר הקב"ה למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם. ע"כ. ולכאורה צ"ב איך ע"י הראייה של משרע"ה את הארץ זה נחשב שכבר קיים הקב"ה את הבטחתו בפועל, הלא בני ישראל עדיין לא כבשו אלא את ארץ סיחון ועוג. וכבר עמד בזה המהרש"א שם, וכתב דמאחר וגם הראיה הקב"ה למשה את כל הארץ, הרי כאילו כולה נכבשה לפניו. עכ"ד. וזהו מה שפירש"י שם שלכן הראיתך לך כדי שתוכל לבא לאבות הק' ולומר להם שהקב"ה כבר קיים את השבועה.

ומבואר ששבועת הקב"ה לאבות הק' התקיימה כבר בעצם הראיה של משרע"ה עוד קודם שנכנסו, והיינו שראייתו לא רק שקידשה את הארץ וכנ"ל, אלא אף היתה בגדר של 'קנין', שהיה בזה ענין של כיבוש. וא"כ בראייתו קיבל משה את א"י, וזכה בה בשביל ישראל.

ויש מבארים שהקב"ה נענה לבקשתו בכך שהוסיף לו כעת עוד מצוות, שציווהו לעלות ראש הפסקה ולראות בעיניו ימה וצפונה ותימנה ומזרחה, ומעתה בכל צד שמשרע"ה ראה בעיניו הוא מקיים בזה מצות ה', וזכה לקיים מצוות אלו. [מה שלא היו לו באם היה נכנס ממז].

ובשם הגר"ש קלוגר שמעתי באופ"א, דתוספת המצוות שהיה למשרע"ה ע"י הציווי של 'אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה' היה בכך שמעתה בכל אימת שירצה להתפלל ע"ז ולא יתפלל מחמת הציווי נמצא שמקיים את הציווי לא לדבר בדבר הזה... [וע"ע בפניי בברכות ל:ב].

הראיה יוצרת חיבור

ובביאור הענין שהראיה של משרע"ה גרמה השפעה כה רבה, י"ל ע"פ היסוד הידוע שהראיה יוצרת חיבור עם הדבר, [נעיין בזה ב'העמק דבר' להנצי"ב ב' ויחי עה"פ קחם נא אלי ואברכם, ובספר 'ראש הגבעה' מהג"ר פנחס תלמיד הגר"א, כתב טעם שאסור להסתכל בפני רשע, כי בהסתכלו בדמותו מוליד פגם בנפשו, וכן אמרה תורה (ויקרא י"ט ד') "אל תפנו אל האלילים" ואסור להסתכל בע"ז, ומזה תדע מהפכו, כמה קדושה קונה אדם לנפשו בהסתכלו בדבר קדושה כמו בשם הוי"ה או בפנים של צדיק, ודע שאף המסתכל על ביה"כ וביהמ"ד קונה עילוי בנפשו]. וכמו שרואים בקרא (שמות ב' י"א) וירא סבבלותם, פירש"י נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם. והיינו, דהראיה של משרע"ה הביאתו להתחברות ולשייכות. וכן האריכו בספח"ק על ענין ראיית פני הרב כדכתיב (ישעיה ל' כ') והיו עיניך רואות את מורידך. ובספר 'טעמי המנהגים' [נעמוד תק"ז] כשמסתכל בפני רבו הצדיק נשפך עליו אור מהצדיק מכל אבר ואבר. ובזוהר מובא כמה פעמים "אזל למחמי לפלוני" לא אמר ללמוד רק למחמי, היינו לראות, ובזה יושפע עליו קדושה.

ויעיין בחת"ס ב' וישלח (עמ' קע) שכתב וז"ל: כי אמר אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני. כבר כתבתי במקום אחר אריכות בשם מ"ו הגאון בעל הפלאה נ"י דאסור להסתכל בפני רשע משום שמושך עליו מטומאתו וההפך בראיית פני צדיק והיו עיניך רואות את מורידך, ואמנם צדיקים גדולים יכולים הם בהסתכלותם בפני רשע להוציא ממנו מעט ניצוצות שבו עד המיתו אותו ע"ד יחב ביה עיניו ונעשה גל של עצמות וכו'. עכ"ל. וממילא שפיר י"ל דהראיה של משרע"ה היתה לה יכולת אדירה להחיל קדושה והצלחת הכיבוש לארץ ישראל.

ע"י הראיה הכניס 'עין טובה'

עוד נראה לבאר מה הועיל משרע"ה ע"י ראייתו, כי הנה מצינו שבכח הראיה של האדם להכניס עין הרע שמסוגל להרוס ר"ל, עד שקבעו חז"ל (ב"ב ב:) שיש ענין של 'היזק ראייה', והרי ידוע כח ההרס שיש בכך עין רעה לעשות לאדם כמבואר בדוכתי טובא [וע"ל סנהדרין צג. בעין הרע עמו]. ואולם הרי אחז"ל (תוספתא סוטה ג' ד') דמדה טובה מרובה ממדת פורענות חמש מאות פעם, א"כ בדאי שיש בכח ראייה של עין טובה של האדם להכניס ברכה בדבר. ואכן בספר 'פרדס יוסף' כאן הביא לבאר שעל ידי ראיית משה רבינו את ארץ ישראל, הכניס חכמה לאוירה, ומזה נהיה הענין של 'אוירא דא"י מחכים' (ב"ב קנח:).

וכענין זה ביאר רמ"ד וואלי זצ"ל בביאורו על רות, את הפסוק 'עיניך בשדה אשר יקצרון והלכת אחריה' וגו' (רות ב, ט), דלכאורה מהו לשון עינים כאן, והיה יכול לומר ראי בשדה היכן יקצרו ושם תלקטי. אלא, שהנה כמו שיש עין הרע שמזיק בכל אשר מביט, בעל עין טובה יברך, ולכן בהכירו בה שהיא בעלת עין טובה, ביקשה שתביט בשדה, ובזה תתברך השדה בעבורה.

~ מסופר על הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל, שפעם סיפר לו המגיד שיעור בישיבת קול תורה רבי אלכסנדר דינקל זצ"ל, שלמחרת הוא אמר להכנס לדירתו החדשה, בירר הגרש"ז זצ"ל מהי הכתובת של הדירה החדשה, ולמחרת בשעה ארבע אחר הצהריים רבי שלמה זלמן מגיע ודופק בדלת, נכנס ומסתכל על המטבח, מתעניין על השיש

למה הוא שייך, בשרי חלבי, והמשיך להסתכל ולהתעניין בכל מקומות הבית כולל חדרי שינה, ואפילו שאל מידות הארונות והמיטות וכו', אחרי כרבע שעה לפני שיצא, שאל אותו רבי אלכסנדר שאתמול כשהוא סיפר שעובר דירה, הוא לא התכוון כלל שראש הישיבה יטריח את עצמו, ושיפסיד זמן רב לעבור בכל הבית, בפרט שכל רגע יקר אצלו. ענהו רבי שלמה זלמן, בדרך כלל כשאדם עובר דירה, ישנם אנשים שלא מפרגנים לו, ומסתכלים עליו עם עין הרע, ועין הרע יכול להזיק, אולם אני הסתכלתי עם שמחה ועין טובה, כי כשאני רואה דברים אצל השני אני מאוד שמח, ועין טובה גורם רק טוב, ממילא רציתי לשים את העין טובה שלי בכל פינה ופינה בדירה שלך כדי שלא זיק עין רעה של מישהו אחר...

והנה ידוע שמשרע"ה היתה בו טובת עין באופן מופלא, וכדאיתא בנדרים (לח). לגבי פלפולא של תורה שניתנה למשה ולזרעו וכו' ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל, ועליו הכתוב אומר (משלי כ"ב ט') טוב עין הוא יבורך וגו'. וכן מבואר בפ' פנחס כשהוצרך לסמוך את יהושע סמכו בב' ידיו יותר ממה שנצטווה, וכדפירש"י שם מהספרי (כ"ז כ"ג) 'בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה וכו' ועשאו ככלי מלא וגדוש, ומלאו חכמתו בעין יפה עכ"ל. וע"ע ברמב"ן בר"פ כי תשא שמבאר מדוע כל איש צריך להביא חצי שקל, כדי שכל אחד מישראל יבא לפני משרע"ה והוא יסתכל עליו ובכך יתברך מן השמים. וחזינו עד כמה היה ברור שמההסתכלות של משרע"ה יוכל להתברך, כי כולו היה טובת עין. וכענין זה כתב הרמב"ן גם בס"פ בשלח (שמות י"ז ט') וז"ל: והטעם שצוה משה את יהושע להלחם בעמלק, בעבור שיתפלל הוא בנשיאת כפים על ראש הגבעה, ועלה שם כדי שיראה את ישראל הנלחמים וישים עינו עליהם לטובה, וגם הם יראו אותו פורש כפיו השמימה ומרבה בתפילה ויבטחו בו ויוסיפו אומץ וגבורה. עכ"ל. וממילא ברור שגם ע"י ראייתו של משרע"ה את הארץ הוא הכניס בה שפע של מעלות ויתרונות ע"י ה'טובת עין' שהיתה בו. שו"מ כע"ז בספר 'באר משה' (מאז'רוב) דמה שחשק משרע"ה לראות את הארץ היה בכדי להמשיך עליה ברכה בהארט פנים. ויש להביא עוד סיוע לפירוש זה מדברי הספורנו בפ' וזאת הברכה, שכתב עה"פ 'הראיתך בעיניך' (להלן ל"ד ד') 'למען תברכה'. הרי שמטרת ראיית הארץ היתה להשפיע ברכה. וממשיך הבאר משה לבאר שראייתו של משרע"ה סייעה ליהושע בכיבוש הארץ. ועיי"ש בבאיור המקראות עפ"ז. [ונכבד הבאנו לעיל שהדברים מתבארים מדברי הגמ' בברכות ובמהרש"א].

ביאור עפ"ז בבקשת בני גד ובני ראובן את חלקם ממשרע"ה

והנה בספר 'טעמא דקרא' בפ' מטות כתב ליישב מדוע יש הפסק פרשה באמצע דבריהם של בני גד ובני ראובן, וביאר ע"פ הירושלמי (ביכורים ו, וכן הוא בספרי דברים כו, ג) דדריש הטעם שאין מביאין ביכורים מעבר הירדן, משום דכתיב בביכורים 'אשר נתת לי ולא שנטלת מעצמך, ואמרינן שם דחצי שבת מנשה מביאין וקורין כי לא נטלו מעצמן, וממילא י"ל דגם ב"ג ובר' ידעו מזה, ולכן לא רצו לבקש להדיא כדי שלא יפקע מהן מצות ביכורים, ורק הציעו הענין לפני משה והפסיקו כדי שמשא יתן להם מעצמו, רק אח"כ שראו שמשא אינו נותן להם הוכרחו לבקש. עכ"ד. ומבואר שאם היה

נותן מעצמו היה נהיה בזה יותר קדושה, עד שהיה אפשר להביא ממנה ביכורים. [ויילע אם זה אכן מראה על קדושת המקום, או דהוי הלכה מיוחדת לגבי ביכורים. ועיין מה שכתבתי בזה בבאר צבי תנינא סי' פ"ג]. והיינו משום הטובת עין שהיה בזה כאשר היה נותן מעצמו. והנה ידוע היסוד של הגר"ח שמואלביץ שמעשי האדם נעלים יותר ממעשי שמים, וממילא יל"ע אם אפ"ל דאם היה הקדושה באה ע"י בקשתם של ב"ג ובר' ונתינת משה להם, זה היה יכול לפעול יותר קדושה, [וכמו בראיית משה את הארץ שזה הוסיף לא"י], עד כדי כך שהיתה קדושתה אף יותר ממה שהיה כן, היינו גם לגבי שאר הדברים, [וכמו"כ אולי אף ניתן לומר שע"י זה היה נעשה אף שם 'ארץ זבת חלב ודבש'].

ויש להביא לזה עוד ראיה פשוטה שדין ומעלת הקדושה של המקום תלוי בקדושת הראיה, ממה שמצינו גבי משכן שילה שנאכל בכל הרואה, בזכות עינו של יוסף, וכדאיתא בזבחים (ק"ח:), עין שלא רצתה לזון ולהינות מדבר שאינו שלו תזכה ותאכל בכל הרואה. (היינו משכן שילה שהיה בחלקו של יוסף).

'טוב עין הוא יבורך'

והנה ידוע שכל שיש לאדם את המידה של 'טובת עין', הרי שהאדם עצמו מתעלה יותר ע"י שמשגי את מעלת האהבה. וכמבואר במסכת דר' ארץ (זוטא פ"ב) אם חפץ אתה להידבק באהבת חברך, הוי נושא ונותן בטובתו. וע"ע בזה ב'אורחות צדיקים' (שער האהבה) שביאר הדרך לאהבת הבריות ע"י ריבוי ההטבה והנתינה, שזה עצמו מוליד אהבה מהנותן למקבל. [וע"ע באריכות בזה במכתב מאליהו ח"א עמ' 36 בקונטרס החסד]. ובה יש לבאר היטב בענין מה שסמך משרע"ה ליהושע בשתי ידיו, דכתיב (כ"ז כ"ב) ויעש משה כאשר ציוה ה' אותו ויקח את יהושע וגו' ויסמוך את ידיו עליו. פירש"י בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה, שהקב"ה אמר לו 'וסמכת את ידך', והוא עשה בשתי ידיו, ועשאו ככלי מלא וגדוש, ומלאו חכמתו בעין יפה. עכ"ל. ומקשים, דאם משרע"ה ניצטווה לסמוך רק בידו אחת והוא סמך בב' ידיו, איך מעיד עליו הפסוק שעשה 'כאשר ציוה ה'': האדם לנפשו את מעלת האהבה, שפיר י"ל דהנהגה זו גופא שסמך בשתי ידיו יותר ממה שנצטווה, היא ג"כ ע"פ ציוויו ודרכו ומידותיו של הקב"ה לנהוג כלפי הזולת בטובת עין, וע"ז לאהוב אותו יותר. ומעתה מבואר מה היה עוד הרווח שבא לו למשרע"ה מעצם ראייתו, כי מאחר שנתבאר שע"י ראייתו העלה את הארץ בקדושתה ובמעלתה, וזה היה על ידי מידת ה'טובת עין' שהיתה בו שעל ידה השפיע הברכה בארץ ישראל, ממילא ע"כ שבעצמו נתעלה ע"י ג"כ יותר ויותר, וזה היה שכרו משלם.

ובזה גם יש לבאר הענין שמצינו אצל משרע"ה שבירך את ישראל לפני מותו, דהנה בסוטה (לח:): דרשין עה"פ (משלי כ"ב ט') טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל, אל תקרי יבורך אלא יברך, ומבואר בזה, דבשביל לברך חייבים להיות 'טוב עין'. וממילא, כמו שמצינו גבי יעקב אבינו שבירך את בניו דוקא לפני מותו, [וכידוע מהגר"א ש"טוב עין" זה בגימטריה 147, ואלו גם היו שנות יעקב בשעה שברכס, לרמוז שהגיע גם למעלה זו], כמו"כ גם משרע"ה דהיתה בו מעלה זו באופן מבהיל וכמש"י, שפיר יכול היה לברכס. ועפ"ז מתבאר באופן נפלא הקרי וכתוב שיש בפסוק במשלי הני"ל, דכתיב 'יבורך', ואמרינן אל

תקרי יבורך אלא יברך, כי נתבאר דע"י שמברך את הזולת, הרי הוא בעצמו מתעלה ומתברך, ונמצא שהוא 'מבורך'. ודו"ק.

לתגובות: z5102244@gmail.com

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלוזנר - מו"ל

לקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים

למה נזדרז ר' יהושע בן לוי לצאת מבית המרחץ עוד לפני שהתרחץ?

וְהוֹדְעֵתָם לְבִנְיָן וְלְבִנְיָן בְּיָנִי יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחָרֵב (ד, ט-ו)

בתלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק א' הלכה ב' מסופר:

רבי יהושע בן לוי הוה יליף שמע פרשתא מן בר בריה בכל ערובת שובא (רבי יהושע בן לוי היה רגיל בכל יום שישי לשמוע הפרשה מפי עם נכדו בן בנו). **חד זמן אינשי** (באחד מימי שישי, שכח ללמוד עם הנכד) **ועאל מיסחי בההן דימוסין דטובריא** (ונכנס לבית המרחץ שבעיר טבריה לרחוץ ולטבול לכבוד שבת). **והוה מסתמיך על כתפתיה דרבי חייא בר בא** (והי' נסמך והולך על כתפיו של ר' חייא בר בא) **אינהו דלא שמע פרשתיה מן בר בריה וחזרו ונפק ליה** (כשזכר שלא שמע הפרשה מבן בנו חזר ויצא מבית המרחץ). **מה הוה** (כלומר איך הי' לבוש בשעה שיצא מבית המרחץ) **ר' דרוסי אמר כך הוה** (כך הי' לבוש בבגדיו שלא התחיל כלום בפשיטה). **ר' לעזר בי רבי יוסי אומר שליח מנוי הוה** (מופגש מבגדיו היה). **א"ל ר' חייא בר אבא** (לריב"ל), **ולא כן אלפן רבי אם התחילו אין מפסיקין** (הרי למדתנו לגבי תפילה שזמנה קבוע שאם התחילו במרחץ אין מפסיקין וכ"ש לת"ת שאין זמנה קבוע וטעמא מאי יצא כיון שכבר חלץ מנעליו התחלה הויא). **א"ל** (ריב"ל) **חייא בני קלה היא בעיניך שכל השומע פרשה מן בן בנו כאלו הוא שומעה מהר סיני, ומה טעמא**, (שנאמר: **וְהוֹדְעֵתָם לְבִנְיָן וְלְבִנְיָן בְּיָנִי** (וסמך לה) **יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחָרֵב** (ללמדך שאם 'הודעתם' שקולה היא כ'יום שעמדת') *

הג"ר זלמן סורוצקין זצ"ל בספרו הדעה והדיבור מדקדק שאם בתלמוד בבלי נאמר "כל המלמד את בן בנו תורה", מצינו הלשון בירושלמי בנוסח אחר: "כל השומע תורה מן בן בנו כאילו קבלה מהר סיני". כי אין הדבר תלוי במאמץ האדם ללמד את בן בנו תורה, רק במאמצו ללמד את בנו תורה כראוי, והמאמץ הזה מתגלה, בשעה שהוא "שומע" תורה מבן בנו. *

בספר חשוקי חמד מעלה שאילתא:

בבית הכנסת יש שעה מסוימת שכל ההורים מתאספים ללמוד עם בניהם במסגרת 'אבות ובנים', וכדי להקל על ההורים סדרו שיהיו שני זמנים, בקיץ, לומדים או שעה בערב שבת, או שעה בשבת אחר הצהריים, ובחורף, הזמנים הם, או שעה בליל שבת לאחר הסעודה, או שעה במוצאי שבת, מתי עדיף ללמוד עם הבנים?

ומשיב ע"ז הגר"י זילברשטיין שליט"א בספרו הני"ל דלכאורה אין בזה נפקא מינה, שאף שכתב הבן איש חי (הקדמה לפרשת שמות שנה ב) ששעה אחת לימוד בשבת, הוא כאלף שעות בימות החול, מ"מ הרי גם בשבת ילמד, ואין נפקא מינה בזה אם ילמד בעצמו, או שילמד עם בנו, ויש מקום לומר שיקדים ללמוד עם בנו מה שיותר מהר, וזאת על פי מה

שכתב בירושלמי בשבת (פ"א ה"ב) שרבי יהושע בן לוי היה רגיל לשמוע את הפרשה מן בנו בכל ערב שבת, פעם אחת שכח ונכנס לרחוץ באחת ממרחצאות של טבריא. וזכר שלא שמע הפרשה מן בנו, וחזר ויצא, אמר ליה ר' חייא בר אבא הרי לימדתנו רבינו אם התחילו להתרחץ אין מפסיקין לתפילה, וכל שכן לתלמוד תורה? אמר ליה חייא בני, קלה היא בעיניך שכל השומע פרשה מן בנו כאילו הוא שומעה מהר סיני. הרי רואים את החשיבות הגדולה שיש בלימוד עם הבנים, ואת הענין להקדים אפילו כשכבר נכנס למרחץ.

הודיה בפרשה / הרב חיים שולבץ

ארצות החיים

בְּכָל הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲתֶכֶם תִּלְכוּ לְמַעַן תַּחֲיוּ וְטוֹב לָכֶם וְהֶאֱרַכְתֶּם יָמֵי בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר תִּירְשׁוּ (ה, ל)

'ארצות החיים' בהשגחה תמידית

בפרשיות ואתחנן עקב מבוארת מעלת ארץ ישראל ביחס לשאר הארצות, ועם זאת רצופה אזרה כפולה ומכופלת על התנאים הראויים לקבלת מתנת ה' ושמירתה.

אחר שפרטה התורה את מעלת הארץ נחליה ופירותיה, נאמר 'ארץ ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה', לעומת 'לא כארץ מצרים אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק', להורות, שכל השפע בארץ ישראל נובע ומתחדש באופן תמידי, משורש עליון של השגחה תמידית, ואינו דומה לשפע שאר הארצות, שהוא קבוע ואינו נדרש להתחדשות, אלא להשתדלות האדם לנטילתו אל חיכו.

לפיכך נקראת ארץ ישראל 'ארצות החיים' (ירו' כלאים פ"ט), כי כח החיים הוא מעיין נובע ומתחדש תמיד, והניתוק ממנו נחשב למיתה, ולכן היות האדם בעל בנים נחשב לו כחיים, כי הלידה היא ההוראה הברורה מכל על קיום כח החיות וההתחדשות.

כשם שנקודת החיים היא נקודת המרכז של כל בשר ודם, כך ארץ ישראל היא נקודת המרכז של העולם, ולפיכך כבר קודם שבאו ישראל היו בה שבעה אומות, שבעה אקלימים, שבעה ימים, ושבעה מינים, כי הנקודה האמצעית של כל הסתעפות, היא היכל הקודש המחייה את כולו, ושורש הכל הוא בארץ ישראל, עד שבאו ישראל וקדשוה, כשם שמקדישים את יום השבת, שהוא המרכז ושורש הקדושה לכל ששת ימי בראשית [ראה מהר"ל גבורות ה' סד].

בני בנים בארץ ישראל

ויש להתבונן, כי בכל התורה לא הוזכרו ציוויים ואזהרות על בני בנים אלא בפרשת ואתחנן, ובה נכפל עניינם ג"פ, א. זכירת מעמד הר סיני (ד ט) 'רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיידך והודעתם לבניך ולבני בניך'. ב. שמירת מצוות התלויות בארץ (ו ב) 'לשמר את כל חקתי ומצותי אשר אנכי מצוך אתה ובנך ובן בנך'. ג. (ד כה) 'כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ'. ונראה להציע טעם נכון למה הוזכרו בני בנים דוקא בעניינים אלו.

וכדי להעמיד את יסוד הדברים, ראוי להקדים, שאמנם פעם אחת כבר הוזכרו בני בנים בתורה, והיא בעת יציאת מצרים, במכת ארבה (שמות יא, ז) 'למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי

במצרים', וכיון ששם הוא שורש הקשר בין סב לנכדו²², הרי יש להתבונן מה ייחודיותה של מכת ארבה שבה נקבעה המצווה גם כלפי בני בנים, ולמה דוקא 'סיפור' נקבע לבני בנים, ואילו שאר חיובי דיבור הגדה ואמירה נאמרו רק כלפי הבן.

ואמנם עיקר ההבחנה במעבר מארץ מצרים לארץ ישראל החלה במכת ארבה, שמצד עצמה היתה קלה לאין ערוך משבע מכות שקדמו לה, אך היא נקראת בפי פרעה 'המוות הזה', כי ממנה ואילך הוכר בעולם השליטה על השפע בכח הצמיחה, שאף בו לא תועיל השתדלות האדם, כי גם שפע שנראה טבעי וקבוע, אינו נאסף ונלקט אלא ברצון עליון, והוא המצב הנכון המתנהל בארץ ישראל, שלעולם היא תלויה בהשגחת עיני ה' בה מראשית שנה עד אחרית שנה.

כל עוד האדם מוליד בנים, הרי הוא חש את תחושת ההתחדשות, ואת השותפות עם הקב"ה ביצירת אדם, אך כאשר 'תוליד בנים ובני בנים' יש חשש 'ל'ונושנתם', כי בבני בנים אין שותפות, אלא לקיטת פירות ההשקעה, ובה נחסרת תחושת ההתחדשות, וניתן מקום לתחושת שפע תמידי וטבעי. לכן בשלב זה כבר לא די באמירת והגדת פרטי המכות, אלא נצרך 'סיפור', שעניינו הוא העמדת רקע הדברים, של השגחת הקב"ה והנהגת שכו ועונש²³.

מעתה פשוט, שענייני בני בנים שייכים דייקא למעמד הר סיני ולמצוות התלויות בארץ, כי בעוד שהאב זוכה בחיובו על מצוות הבן, כגון להשיטו ולהשיאו אשה, ועל זכות זו הוא מורישו פי שנים, הרי אבי האב אין לו זכות במצוות בן בנו, כי הוא אינו עמל בגידולו, אלא כיון שהוא שורש לכל עניינו, הרי שחובתו היא להמשיך אליו את הנקודה הפנימית, שתהווה היכל הקדש כל ימיו²⁴, ונקודה זו נקבעה בלבם של ישראל במעמד הר סיני, והיא המתבקשת בבואם לשבת בארץ הקודש, לבל יבואו למצב של 'ונושנתם', ואז ירבו ימיכם יומי בניכם.

ואמנם סדר השפעה זו טבוע גם במעלת ארץ ישראל, שכך אמר הכתוב (ח ז) 'כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר, ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש', הרי כי אף שהארץ היא המגדלת בפועל את שבעת המינים שהשתבחה בהם, הרי ששורש כל טובה נובע מנחלי מים מעיינות ותהומות, הטמונים בקרבה.

והוא אף סדרם של תלת דפורענותא ושבעה דנחמתא, כי כל הטוב המבוטח בהפטרות הנחמה, גנוז הוא בתהליכי הפורעניות, שעתידים להתברר בהנהגת הייחוד כזיכוד שכל פרטינו נזרעו וצמחו לטובת ישראל, והפורעניות הם כמוחין הגנוזים בראש, ומהם נובעת חיות כל הגוף.

שבעת המינים כנגד שבעת מידות

והנה בתיקוני²⁵ (ת"י א) מבואר ששבעת המינים הם כסדר שבעת מידות השי"ת, וביאר הגר"א שם שחטה בחסד ושעורה בגבורה וכו', וקיצור ההקבלה היא, כי אין תינוק קורא אבא עד שיטעם טעם חטה,

²² וכבר נודע (פרי צדיק, ר"ח תמוז) 'בכל מקום שזוכר פעם ראשונה בתורה שם הוא שורש הדבר'.
²³ כאמור יזיטפ משה לחותני, וכמבואר לעיל פר' יתרו שהפך לו סדר הדברים ועניינם, וראה ביאור הגר"א ריש ספד"צ, ואכמ"ל.

²⁴ וראה בשו"ת רעק"א (קמא מב) שאבי האב המל את נכדו מברך 'להכניסו', כי חייב ללמדו תורה.

וכך הוא פתח הופעת החכמה בחסד. ושעורה בדיו, וממנה מנחת קנאות ומנחת העומר. והגפן אין לה קומה, אלא היא מודלה בתפארת לכל עבר, ונותנת יין לדעת זקנים, הוא ישראל סבא. והתאנה בצנח כי נוצר תאנה יאכל פריה, רימון אותיות מירון, והוא בהוד, התואם לכלי, כי הוא עצמו כלי, עד שאפילו ריקים שבישראל מלאים מצות כרמון. זית משפיע שמן כיסוד, וכנסת ישראל דמתה לתמר.

וכך הוא עניינם של כל שלשה המשפיעים לשבעה כוחות, ודעת לבנון נקל שלכן לא הוזכר הסיפור לבני בנים אלא במכת ארבה, שהיא תחילת שלשת המכות אחרונות, שנתנו לצורך ישראל שהם בראשית המחשבה, כדי שיראו 'כי אני ה', בעוד ששבעת הראשונות היו לבער את הרע מן הארץ, כמבואר בהרחבה בפע"ח לחג הגמלות (פ"ה) ובמחברת הקדש לחג הפסח. וזה הוא היחס בין האבות לבני בניהם, שהם משמשים להם כמוחין פנימיים, והשפע אליהם אינו תלוי בהולדה, והוא גם היחס בין מקורות המים המפכים באדמה, אל הפירות הגדלים ממנה.

קרבת התודה כארץ החיים

וכבר התבאר פעמים רבות שזה הוא גם עניינו של קרבן התודה, לשוב ולקבוע תמונה נכונה של סדר הנהגת מלכות הוי"ה, באופן שהמקבלים רואים איך כל השפע מצורף לשרשו, ובצד זה יש בה תמונת ג' מצות, והחמץ הוא הרביעי לקדושה, כי המלכות לית לה מגרמה מידי, אלא שעיקרה היא בשלשה רישין דילה שבהם מתקבל כל שפע העליונים, והרי היא כארץ החיים כאשר מתקיים בה 'חי חי יודוך'.

ואמנם התודה היא הצד הפנימי של ארצות החיים, כי בעוד שהארץ תלויה בעבודת ישראל, ולכן יש לה עתות גלות ועתות מנוחה ונחלה, הרי שקרבן התודה בא בעת גילוי הארה מהנהגת הייחוד העתידי, וכמבואר בגנזי רמח"ל (עמ' רעו) שהקב"ה משפיע וכנסת ישראל מקבלת, אך צריך שיהיה יחס בין זה לזו, כאמור 'אני לדודי ודודי לי ועלי תשוקתו', 'אני לדודי ודודי לי', ובהיות ההנהגה מתוקנת, וישראל זוכים, הקשר מתעורר בתוקף, כי כל תשוקת הקב"ה לישראל, וכל תשוקת ישראל להקב"ה. אך כאשר אין הדברים בתיקון, ואין זכות בישראל, והחיבור כמו נפסק ח"ו, וגולים מלפניו, רחמי שמים הם שלא לעזוב את ישראל, ולכן נמשך החיבור בהסתר פנים, המכוסה בכל מלאכות והטורח והקושי שבדברי העולם, אך לעת"ל יתגלה החיבור השלם, ויתגלה שישאל הם עיקר הבריאה, והכל פונה ביחוד אליהם, וכלם בבחינת ההתדבקות והזיווג, ומונהגים בדרך אהבה כאיש לאשתו, לא כעבד לרבו.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס

שערי יוסף ושאי"ס, בני ברק

בגדדי "דברת בס"

וְשִׁנְתֶם לְבַיְתְּכֶם וְדַבַּרְתֶּם בְּסֵם הַשְּׁבִיבִי בְּבֵיתְךָ וּבְלִקְחֶיךָ בְּדָבָר וּבְשִׁבְבֶיךָ וּבְקִימֶיךָ (ו, ז)
והרשינו במס' יומא דף יט ע"ב, ת"ר ודברת בס, בס ולא בתפלה, ודברת בס, בס יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים, רבי אחא אומר ודברת בס עשה אותן קבע ואל תעשם עראי, אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בס בס ולא בדברים אחרים רב אחא בר יעקב אמר עובר בלאו שנאמר כל הדברים יגיעים לא יוכל איש לדבר ע"כ, ופירש"י בד"ה בס, בדברי תורה, ולא בדברים

אחרים, שיחת הילדים וקלות ראש עכ"ד. וכן נראה שיטת רבינו יונה וכפי שהו"ד בגליון רעק"א (או"ח סימן קנו) דכתב דהא דאמרין השח שיחת חולין עובר בעשה היינו כשמדבר דברי הבאי אבל כשמדבר לצורך פרנסתו אע"פ שהוא שיחת חולין שרי. ע"ש, וכן הוא שיטת המג"א כמתבאר שם, וכן כתב במשנ"ב (סימן קנו סק"ד) וע"ע בחיי אדם (ח"א כלל י' סעיף כ) שכתב כל השח שיחת חולין שהם שחוק וטיוול הילדים עובר בעשה שנאמר ודברת בס, ולא בדברים בטלים ע"ש ולפי"ז יש לבאר מה דאמרין באבות ושיחת הילדים מוציאין את האדם מן העולם דהיינו שיחה של גנאי וקלות ראש. וכן כתב להוכיח באריכות בשו"ת באר שרים (ח"ה סימן ד' אות ד') שהאיסור הוא היכא דהוי גנאי וקלות ראש וראיה מהא דסנהדרין דף צג ע"ב על חנניה מישאל ועזריה הא דכתב אשר אין בהם כל מאום וכו' ופירש"י שלא היו מספרים בדברים בטלים ע"ש, וקשה מאי רבותינו דהני גדולים אם איכא בכל גווני איסור וע"כ דמייירי בגוונא דליכא קלות ראש דאז ליכא איסורא.

עיקר האיסור אינו אלא רק ליצנות - ומ"מ משמע דהיכא שהוא שיחת קלות ראש וליצנות אסור, ובמדרש שיר השירים על הפסוק (פ"א פ"ג) "לריח שמניך טובים" איתא נכנס ללב דבר של ליצנות יוצא כנגדו דבר של תורה, והו"ד בחיי עולם (סוף חלק ראשון אות יא), וע"ע בספר חפץ חיים (פתיחה עשין ו' בהג"ה) שכתב שם וז"ל: כל רגע ורגע שאדם חוסם פיו זוכה לאור הגנוז שאין כל מלאך ובריה יכול לשער עכ"ל, וביארו ע"פ מה דאיתא בכתבי האריז"ל שכתב וז"ל: כי חיות האדם הוא הבל היוצא מפיו וכו' לכן נצטוינו שלא לדבר דברים בטלים שמפסיד בהם חלק נשמתו עכ"ל, והבן. [וע"ע בספר בינה לעתים דרוש י"ג], וראה עוד באור החיים הקדוש (א' א') אלה הדברים אשר דיבר משה הרמז ע"ז מה שאמרו בגמרא יומא יט ע"ב השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר (דברים ו' ז') ודברת בס ולא בדברים אחרים מכאן שאסור לדבר זולת דברי תורה ויראה, והודיע הכתוב כי משה רבינו ע"ה אלה הם הדברים אשר דיבר כל ימיו דברי תורה ולקחמה ומוסר ולא דברים אלאים היינו לפי שכח הדיבור הוא מצד הנשמה חלק אלה ממעל שהיא התורה ע"כ אסור להשתמש בו אלא לדברי תורה, ע"ש. [וראה עוד בתפארת שלמה שם שכתב בזה"ח: ויש להפליא הלא משה רבינו ע"ה בן שמונים שנה היה קודם שיקבל התורה ומלך בכוש ימים רבים, ואיך כל ימיו לא דיבר רק דברי תורה, אך הנה זה הוא ענין סוד ליראי ה' ולחושבי שמו, אע"פ שעוסקים ומדברים בדברי עוה"ז מ"מ מחשבתו קשורה ודבוקה בהש"ת כל הימים וכל דבריהם בקדושה, וכמו שידענו מזה מדברי איש האלקי הבעל שם טוב זיע"א שדיבר עם תלמידיו ספורי מעשיות מעניני עוה"ז והמה דברים גבוהים ברום המעלה וכו' עכ"ד].

ובזה יתיישב מש"כ לתמוה בשפ"א ביומא שם, שהקשה למה הוצרכו ללמוד מדכתוב בס תיפוק ליה דכיון שתמיד יש מצוה של תלמוד תורה, וא"כ ע"י שלא לומד מבטל מצות תלמוד תורה, וכדאמר אינשי ביטול תורה, ולהנ"ל י"ל דכיון דמפסיד בהם חלק נשמתו מהתורה, ושוב מצאתי שכן כתב לתרץ בברכת שמואל (סימן כ"ז) וכתב שהמיעוט של בס מלדמנו שהדברים בטלים בס בעצמם הסרת התורה מן הלב ויש בזה ביטול תורה בידים וחמור ממי שיושב ואינו עוסק בתורה, ונפק"מ אם אחד נותן לאדם שכר על דברים בטלים דאם האיסור רק מצד

ביטול תורה בשב ואל תעשה מכיון שמקבל ע"ז שכר הרי זה אומנות ואין כאן ביטול תורה, אבל דברים בטלים אסורים גם אם איתנו לו שכר דהם עצמו מסירים תורה מלבו ע"ש.

עוד נראה לומר ע"פ מה שידוע דכתב מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א באורחות יושר (שער השתיקה) שכל אחד ואחד יש קיצבה של דיבור, הביא שכן איתא במדרש הגדול (פרשת ורא עמ' קיג) שכתב בזה"ל: שבשעה שאדם עולה במחשבה להברא, גוזר עליו כמה שיחות ישיח וכמה דברות ידבר, וכן דוד אומר "כי אין מלה בלשוני הן ה' ידעת כלה" (תהלים קלט) ואפילו ישיבות ועמידות שאדם יושב ועומד בעולם הזה עולה במחשבה שנאמר אתה ידעת שבתאי וקומי (שם) ואפילו פסיעות שאדם פוסע עולה במחשבה, וכן אמר איוב (יד טז) "כי אתה צעדי תספור" ולא מה שאדם עושה בפהרסיא בלבד גלוי לפניו אלא אף מחשבות הלב והרהור כליות שנאמר "עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו אני ה' חוקר לב בוחן כליות" (ירמיה יז) וכו' ע"ש.

ובספר חסידים (סימן קסב) כתב וז"ל המדרש: בשעה שאדם עולה במחשבה לבראות גוזר עליו כמה הוא ישיח וכמה דברות הוא ידבר וכן דוד אומר כי אין מילה בלשוני הן ה' ידעת כולה ע"ש עוד. וכתב ע"ז הגר"ח"ק, ואם ידבר יותר מדאי יש לחוש שייגמר דיבורו שנגזר עליו ע"ש, וע"ע בזה, בס' ליקוטי תורה (פרשת עקב) ע"ש, ובמש"כ בפתח עינים (נדרים כב). ובספרו נחל קדומים (פרשת חקת) ובספרו יוסף תהילות (ממור צ' עה"פ"ס כלניו שנינו), ובס' שומר אמונים (מאמר השנחה פרטית פרק טו), וע"ע להגאון רבי אברהם פלאגי בספר ברך את אברהם (פרשת כי תצא) ע"פ דברי האריז"ל לבאר מש"כ בתוס' בכתובות דף נב ע"א בד"ה רצה, דברי הירושלמי שרוב נשים מתות לפני הבעל, ע"ש, היינו משום שתשעה קבין נטלו נשים וכו' ע"ש, וע"ע במש"כ בזה בקונטרס דברי יוסף עמ"ס פסחים דף צט ע"א, שמה"ט ידוע שמרן שר התורה רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א ממעט בדיבור בברכותיו, ומברך בקיצור בו"ה, במקום לומר "ברכה והצלחה", ובפשוטו הטעם הוא שרוצה לחסוך זמן מביטול התורה, אולם להנ"ל שמעתי שהטעם הוא כיון שיש מכסת דיבור אי"כ אינו רוצה להרבות בדיבור ע"ש עוד מה שנתבאר שם, וע"ע במש"כ בספר הדר יעקב (ח"ה סימן ב') ע"ש, ובס' אמרי יעקב (ע"ס חסידים סימן קסב) ע"ש. ובגא"א תשובות מהגר"מ סבג שליט"א ח"א סימן נה עמ תקפה האריך בזה ממקורות רבים ע"ש באריכות, ויש להוסיף עוד בכ"ז דהנה ידוע מגדולי המוסר שאין להסתכל לדוגמא בתחנת האוטובוס לראות אם האוטובוס יגיע דהרי בכל מקרה יגיע והוא ראייה שלא לצורך, ומטו בבית המוסר דהוא משום עשיית פעולות שלא לצורך, אולן להנ"ל י"ל דחבל על מעשיו ולכל דבר ודבר יש קיצבה.

ובספר קול אליהו לאדונינו הגר"א, כתב לבאר הפסוק בתהלים (סח יח) "ה' בס סיני בקודש" התורה שבכתב מתחילה באות ב"ת בראשית והתורה שבע"פ מתחילה באות מ"ם מאימתי ר"ת בס, דהיינו רק בס תורה שבכתב ותורה שבע"פ יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים, ע"ש עוד. [עוד בביאור בס ולא בדברים בטלים, יש שבארו לפי דברי הגר"ח מבריסק בענין קדושת הגוף שהיות המוקדשים נחשבים ממון גובה אינו מפני השתייכותם הממונית לרשות הקדש, אלא מפני שממונו של המקדש עומד לשימושים של גבוה, זה

עצמו מחשיב אותו כאילו אינו של ההדיוט ע"פ האמור בגמרא במנחות דף צט ע"ב שאדם נברא לעמל פה של תורה, ולכן כל שימוש של חולין שאינו תורה ואינו משמש לתורה יחשב לחילול כח הדיבור ולמעילה].

מדוע הרמב"ם לא הזכיר האיסורא - ובפשוטו משמע דהוא עשה גמור, לשוח שיחת חולין כזאת, ויש לעין מדוע הרמב"ם לא הביא דין זה, ומכל מקום הסמ"ק (סימן טו) כתב בזה"ל "מצויים אנו שלא לפרוש מן התורה דכתיב רק השמר וגו' ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך, ביושב מסיר מלבו הכתוב מדבר, וגם אמרו חכמים השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בס, ולא בדברים בטלים, וגם בלאו דופן יסורו מלבבך כל ימי חיך עכ"ל. ומ"מ שיטת הרבינו חננאל שם שכתב לפרש הגמ' מייירי במפסיק באמצע לימודו שאסור להפסיק באמצע לימודו אלא לקר"ש ולא לדברים אחרים ע"ש. וכן נראה שיטת הערוך שם ע"ש. וראה עוד בספר מעלות התורה לאחי הגר"א דנראה דמנה את את עשה זה. ע"ש. ואפשר דהוא גם לא קאמר ליה אלא לחומר האיסור.

וברמב"ם בהלכות דעות (פ"ב הלכה ד') כתב בזה"ל: אמרו על רב תלמידו של רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטילה כל ימיו וכו' לעולם ירבה אדם בשתיקה ולא ידבר אלא או בדבר חכמה או בדברים שצריך להם לחיי גופו ע"ש, אלא דלא משמע דהוי עשה, [ונבמקור דבריו, יש שהביאו מברכות דף סב ע"א שרב כהנא ישן תחת מטו של רב כו' ע"ש, וע"ע בכ"ס מה שהקשה שלא מציוו כן רק על רבי יוחנן בן זכאי ולא על רב ע"ש, וי"א שהוא מדברי הגמ' ביומא שהבאנו לפי גירסת ר"ח, וע"ע בשו"ת מקום שמואל סו"ס סה שהיב אמקור בדרי הרמב"ם מהגמ' בחגיגה דף ה' ע"ב ע"ש], אלא דהקשו דמשמע שרבותא הוא משום דהוא רב, וקשה הא סו"ס כל השח שיחת חולין עובר בעשה, וא"א לומר שמקורו מהכא, אף אי נימא כגרס כר"ח כמבואר בסוגריים, דהרי הוא על כל אדם, אלא מאי דרבותא ברב שאפילו דברים שאינם שחוק ושל הבל לא דיבר, ולפי"ז כתב הרמב"ם דהנהגה זו ראויה לכל אדם ועיין. [ועוד בדברי רב ראה בספר ארחות חיים להגה"ק רבי גרשון העניך מראדזין שכתב בסוף ספרו שרב אפילו בד"ת מעט שיחתו ע"ש והו"ד בספר דף על הדף ביומא שם].

ובדעת הרמב"ם דלא ס"ל הכי לדינא, כן הביא בפרי מגדים (סו"ס קנו) מש"כ הרמב"ם בפירוש המשניות לאבות (פ"א מ"ז) שסתם דיבורים שהם רוב דיבורים של המון העם כגון איך נבנת חומה פלונית וכו' והחסידים השתדלו להניח חלק זה של הדיבור וכו' ע"ש, ומוכח דאינו איסור גמור.

א'. והנה י"ל דאין עשה גמור, אלא רק אסמכתא בעלמא, דומיא דמאי דאיתא בגמ' בגמ' בברכות דף יג ע"א, תני בר קפרא. כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה שנאמר והיה שמך אברהם רבי אליעזר אומר עובר בלאו שנאמר ולא יקרא עוד שמך אברם, והנה שם הקשה כבר כן במהרש"א ע"ש, וע"ע במש"כ לדון בענין זה באריכות בקונטרס שיח יוסף חלק י' עמ' יט, ואין לדון להכא, ותלוי בדברי הפוסקים שם, ע"ש עוד. וע"ע בשו"ת יבי"א ח"ב חו"ד סימן ט"ז אות ז' ח' ודון להכא. ושוב מצאתי שכה"ג כתב שם במהרי"ץ חיות שהעשה והלא תעשה הוי רק אסמכתא, וע"ע בשו"ת חוות יאיר סימן קל"ט שכתב שהך דינא דשהשח שיחת חולין עובר בעשה ולא היינו מדרבנן ואסמכתא בעלמא, וכיצו"ב הובא במילואים לשו"ת חת"ס זיע"א

בקובץ תשובות (סימן נח) ע"ש. וכן כתב בתורה תמימה כאן דאינו לאו ממש אלא אלא על דרך אסמכתא, וכה"ג כתב החפץ חיים בפתיחה עשין שאולי הוא אסמכתא, ומ"מ כתב שם שעכ"פ עובר על מצוה גמורה דת"ת בעת הזה, ומשמע מדבריו דהוי רק מד"ס. וכן י"ל בדעת הרמ"א יו"ד סימן רמ"ו סיפיקי כה דכתב דאסור לדבר בשיחת חולין, ומשמע מדבריו דהוי רק דרבנן. וכן מבואר בפרי מגדים (קנא א) ופר"ח (סוף סימן סז) דהוי רק מדרבנן. וע"ע בספר חרדים פרק י"ב דכתב שהוא ענין מצוה ע"ש. וע"ע בבאר שבע סוף פ"ק דתמיד שכתב שפעמים הגמרא אומרת עובר בעשה ואינו אלא מדרבנן, והאי יסוד כבר מובא בתלמידי רבינו יונה למסכת ברכות דף טז ע"ב בדפי הרי"ף בד"ה ויש להרשות שמצאנו בהרבה מקומות בתלמוד שיאמר עשה או עובר בעשה לדבר שאינו אלא מדרבנן ע"ש.

ב. ובאר שם (פ"א מהל' תלמוד תורה ה"ב) כתב בדברי הרמב"ם משום שרבה אזיל אם קר"ש דרבנן ומוקי בס' לדברים בטלים אבל למאי דקימ"ל דקאי על קר"ש אין שייך לדרוש בס' ולא בדברים בטלים, ולפי"ז כל דבריו אם נימא שהרמב"ם סבר דקאי שהרמב"ם פסק שיוצאים יד"ח לימוד תורה בקר"ש, אלא דבכ"ז איכא פלוגתא גדולה, ע"י בקובץ באר התורה מס' 47 באריכות בכ"ז. ומ"מ לפי דברי האו"ש כן ראיתי שכתב בקובץ פרי תמרים דלפי"ד מיושב שפיר מדוע לא העתיקו הרמב"ם ושאר הראשונים את דברי הגמ' להלכה, אך לפי"ז שם הקשה, שהרי רבינו יונה ס"ל שקר"ש דאורייתא, ואפילו הכי כתב בספר היראה דף לח שעובר בעשה ע"ש.

ג. בספר אומר השכחה, פיק (דף ד') כתב שהא דלא חשיב הרמב"ם האיסור דהרמב"ם מיירי אפילו בדברים שאינם שחוק וקלות ראש, אלא דהקשה ע"ז שמ"מ היה לרמב"ם להביא שבשיחת הילדים וכה"ג עובר בעשה ולא. ע"ש.

ד. עוד י"ל לפי מש"כ המאירי שם "דרך צחות אמרו השח שיחה בטלה עובר בעשה" ובע"כ דאינו איסור גמור. וכה"ג מציינו כמה דוכתי במאירי, [וע"ע בשו"ת מעשה נסים ח"א סימן מ"ג ע"ר, שכתב שידוע שהמאירי במקומות רבים התבטא או בלשון דרך צחות או בלשון דרך הערה להורות בזה שאי"ז מעיקר הדין אלא דרך מוסר, והביא להא ב' מקורות, א' סוטה (י ע"ב) נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים, וכתב שם המאירי דהוא דרך צחות, ב' נדרים (דף לט ע"ב) המבקר נוטל אחד משישים מחוליו וכתב במאירי דדרך הערה אמרו ע"ש, ומ"מ אף דהמאירי ס"ל הכי, מ"מ מדברי הרבה ראשונים לא משמע [הכי] וכה"ג כתב בשו"ת פני מבין (חיו"ד סימן שכ"ט) שאין זה איסור מה"ת אלא מנהג טוב, וכן נראה שנקט בחו"י ע"ש.

ה. עוד י"ל לפי מש"כ הראשונים שדוקא אם הוא מפסיק באמצע לימודו, כן במואר בר"ח שם, ובתוס' רבינו פרץ בד"ה בס', וא"כ סו"ס אינו איסור גמור, דיכול לומר דעתה הוא מפסיק את לימודו, דהנה כה"ג מציינו דכל האיסור שמאכילין אותו גחלי רתמים היינו שאינו מפסיק אבל אם מפסיק ויסגור את ספרו שפיר דמי וכמו שהעלה לדינא בשו"ת שבט הקהתי (ח"א עמ' רעב) ע"ש, וכה"ג בשו"ת יצחק ירנן (ח"א סימן לא) ע"ש. ושוב מצאתי שכה"ג לענין הכא כתב בספר יוסף אומץ בזה"ל: ואמרת אל לבבי אולי אין העונש הנ"ל רק דוקא באמצע הענין אבל אם גמר הענין שעוסק בו קודם דבורו

נפסק משום הכי, האי דינא הכא הוא לאו לדינא הוא.

ומה שיש לעיין דבעת הרמב"ם מדוע הזכיר האיסור רק בבית המדרש, אלא דמסוכה דף כח משמע שהוא מעליותא דלא שחתי שיחת חולין, ומ"מ י"ל שהזכיר כן דזה הרגילות ללמוד בבית המדרש, וכה"ג כתבנו במק"א לענין תפילת רבי נחוניא בן הקנה דלאו דוקא בבית מדרש אע"ג שזכר בגמ' בבית המדרש, אלא דזה הרגילות ללמוד בבית המדרש.

בקושיה בדעת השו"ע משבת - הנה איתא במס'

שבת דף ק"ג ע"א ודבר דבר שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול, ורש"י בע"ב פירש דהיינו על מקח וממכר וחשבונות, אולם בתו' הקשו על רש"י וכתב דאין נראה לר"ת דהא כבר נפקא ממצוה חפציד, ולכן כתב רבינו תם, כדאמר בוקיאר רבה (פרשה לד סוף פסקא טז) רבי שמעון בן יוחאי היה ליה אימא סבתא דהות משתעיא סגי' אמר לה אימא שבתא הוא שתקה משמע שאין כל כך לדבר בשבת כמו בחול, ובירושלמי (שבת פרק ט"ו הלכה ג') אמרינן בטורח התיירו בשאלת שלום בשבת עכ"ל, וע"ש בירושלמי עוד, ובישוב תוס' על רש"י ע"ע בב"ח ריש סימן ש"ז ע"ש, ומוכח דשיחת דברים בטלים בשבת אסור להרבות, וכן כתב הרא"ש שם סימן ב', והר"ן שם, והרמב"ם בפרק כ"ד מהלכות שבת ה"ד, ע"ש, והסמ"ג לאוין סה, והטור בריש סימן ש"ז, וכן כתב מרן השו"ע שם, סיפיקי א' וז"ל: ודבר דבר שלא יהיה דיבורך של שבת כדיבורך של חול הלכך אסור לומר דבר פלוני אעשה למחר או סחורה פלונית אקנה למחר, ואפילו בשיחת דברים בטלים אסור להרבות עכ"ל, ומשמע דהא דאסור שיחה בטילה הוא משום דין שבת, ומשמע שבחול ליכא איסור כלל, וראה עוד בספר גדולת אלישע.

אלא דמצאתי בספר דברי חכמים (דעת חכמה שער השבת פרק יא) שכתב בתו"ד וז"ל: ומש"כ בשו"ע ואפילו בשיחת דברים בטלים אסור, להרבות הוא טעות גמור וצריך להיות ואפילו בשיחת חולין כי דברים בטלים פוסל אפילו במיעוטו ואפילו בחול כמו שאמרו ביומא יט, תנו רבנן ודברת בס' יוש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים הגם שאף בשיחת חולין אמרו שם אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בס' ולא בדברים אחרים רב אדא בר יעקב אמר עובר בלאו שנאמר כל הדברים יגיעים לא יוכל איש לדבר, פירושו הוא אותן שיחת חולין מה שאינו מן הצורך לו כגון סיפורי שמעויות וכיוצא בו אבל מה שהוא מן הצורך לעסקיו ולמשא ומתן שלו לצורך פרנסתו מותר לדבר כמ"ש בגמ' על מה שנאמר ואספת דגנך הנהג בהם מנהג דרך ארץ ברכות לה, ואין צריך לזהר בהם להרבות באותן דברים או למעט ובשבת האיסור הוא להרבות אפילו בדברים שהם מן הצורך לו ולידע הריבוי האסור לדבר והמיעוט המותר לדבר זה לשון כתבי האר"י זיע"א אסור לדבר דברי חול בשבת אפילו בלשון הקודש כי אם מה שהוא בהכרח ואפילו זה בלשון הקודש וכו' עכ"ל. ומ"מ משמע מדבריו דלשו"ע האי דינא לא נפסק הכי. ושוב ראיתי שכן הקשה כבר בפרי מגדים (שמב"ז סק"א) וכתב שכל היכא שהוא מתענג שרי אבל כשאינו מתענג ורק חברו מתענג אזי בשבת אסור ובחול שרי ע"ש.

וכן הקשה כבר בשפת אמת בחידושי לשבת דף ק"ג ע"ב שהרי גם בחול אסור לספר דברים בטלים, ותיירץ שם בזה"ל: וצ"ל דבשבת צריכים לדקדק

אע"ג שלא גמר תלמודו בשעה זו ועדיין הספר לפניו אפשר דלא מקרי הפסקה והיינו אם ע"י דיבורו לא יצטרך לחזור ולכפול מקצת הענין אשר כבר למד דבורו כדי להבין הענין על בוריו לכן לא היה הפסקה או אפשר דלא חמירא האי הפסקה מהפסקה דקריאת שמע וברכותיה ובין הפרקים שמוותר לשאול בשלום אדם נכבד ולהשיב לכל אדם לכן אם אדם בא לגבולו ולא יפתח הבעל הבית לדבר עמו מה שאלתו ובקשתו הוי כמי שאינו משיב בשלום מ"מ כתב שם שאין ההיתרים הללו בוררים וטוב להחמיר.

ובעיקר דברי ר"ח דכל האיסור הוא שמפסיק מלימודו, ובאדר"ת בעובר אורח (סימן קנו) כתב לתמוה על דברי ר"ח שהרי באמצע הלימוד אסור להפסיק גם לדברים שיש בהם תועלת כגון משא ומתן ולמה נקט רבא דברים בטלים, ועוד תמה שם למה הוסיף רעב"י שעובר בלאו, והרי קרא של כל הדברים היגיעים לא יוכל איש לדבר לאו במדבר באמצע הלימוד, ע"ש, ומ"מ בקושיה הראשונה י"ל, כמ"ש להביא דיכול לסיים לימודו עתה.

ו'. במעשה איש (חלק ו' עמוד מד) הביא מכתב הקה"י שכתב בשם החזו"א כך, על דבר מה ששאל ממרן החזו"א זצ"ל על השמטת הרמב"ם ז"ל היא דאסור לילך לטרטראות וקרקסאות לאשר קשה מאד הכתיבה למרן החזו"א נצטויתי להשיב בשמו כי זהו באמת שאלה גדולה ואין בידו תשובה ברורה על זה כי גם היא דיומא י"ט ע"ב כל הסח שיחה בטילה עובר בעשה לא נמצא ברמב"ם ז"ל וצ"ל לכאורה שסמך בכ"ז על מה שכתב בפ"ג מהלכות ת"ת ה"ו ה"ט וביותר בה"יג שם דבל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הרי זה בכלל דבר ה' בזה רח"ל ובאמת נמצא ברמב"ם ז"ל השמטות למאות ואין זה הוכחה דסובר שזהו דלא כהלכתא רק מפני הקיצור השמיט כמה דינים אשר אפשר ללמד ממה שכתוב וגם כי הרמב"ם ז"ל היה מוסיף כמה פעמים והניח כמה הלכות ע"מ שיבררם ויקבעם בספרו ואילו האריך הרמב"ם ז"ל עוד כמה שנים ודאי היה בא כמה הוספות רבות עכ"ל. [וע"ש עוד שבאותו ענין שאלו את מרן החזו"א זצ"ל ע"י רב אמריקאי על השמטת הרמב"ם הדין שתקיעת שופר ביים ובלא בליטה, החזו"א עיין בענין והרהר כמה רגעים, ואמר מה שאמר, כשהובן לשואל כאילו אמר מרן ז"ל שצריך להגיד שאישתמטיתיה להרמב"ם דין זה, נשאר השואל נבוך ותמה על התשובה שלא ציפה לה, והוסיף אז מרן החזו"א: הרי אנחנו לא יכולים להבין בכלל כיצד בכח אנושי של אדם אחד ניתן לחבר חיבור כזה המקיף את כל התורה כולה, ואלא שהיתה לו סייעתא דשמיא מיוחדת למעלה מדרך הטבע, וכאן לא סייעו לו מן השמיים עכ"ל.]

ז. עוד י"ל ע"פ מש"כ באדר"ת שם שהביא מספר תננות אור עה"ת, שכתב שמה שאמר רבא בזבחים דף ז ע"א שאין לך כל אדם מישראל שאינו מחויב בעולה מפני ביטול עשה, לטעמיה אזיל שאמר כאן שהשח שיחת חולין עובר בעשה, וע"ע בתנאי (סימן כה) שכתב שברכת סלח לנו שתקנו לומר ג"פ בכל יום הוא מחמת עשה של ביטול תורה שאין אדם ניצול ממנה ע"ש, [ונהנה לפי דבריו יובן מאי דאמרינן סלח לנו ישר במוציא יו"כ והבאנו במק"א להקשות מדוע מבקשים כן, ע' בשיח יוסף ח"ב בסוף הספר בקובץ בעניני סוכות, ולפי הנ"ל א"ש מפני ביטול תורה של יו"כ, כנתבאר קצת בקובץ באר התורה מס' 2, ובסוף קונטרס שיח יוסף ח"ח ע"ש] ומ"מ י"ל דכיון דהאי דינא דרבא בזבחים לא

אפילו בדיבור הצריך שלא יאריך בדיבורו כדמצינו באיסור אל תרבה שיחה ען האשה בעירובין דף נג ע"ב וכו' ע"ש.

למה אינו נפסל לעדות - בקובץ אור תורה (תשסז עמ' קכד) שאל הגר"ג רבינובין שליט"א את הנאמ"ן ס"ט, לפי מאי דקימ"ל ביומא שכל השיחה בטילה עובר בלאו האיך מקבלין עדות משום אדם שבעולם, הרי אין לך כמעט שום אדם שזנהר בזה, ונמצא שכולם פסולים לעדות.

והשיב לו הנאמ"ן שליט"א, שנראה דהדברים אינם כפשוטם, דא"כ מאי רבותייהו דרי"ז ורב שלא שחו שיחה בטילה מימיהם, וכן הרמב"ם לא מנה לאו זה בתרי"ג מצוות, וגם בהלכות עדות פ"ב ה"ד לא כתב שעובר בלאו ועשה, ולכן כתב שם שכן דרך חז"ל לפעמים להפליג ולהגזים באיסור וכמ"ש הרמב"ם בפירוש המשניות פ"ז דסנהדרין ע"ש, והנה מש"כ להעיר דא"כ מאי רבותייהו ריב"ז ורב שם רבותייהו שאפילו הדקות שמותר לא שחו או שהבאנו לעיל, וגם מש"כ ע"פ דברי המג"א, אינו מובן דהא סו"ס רובא דעלמא אינם נזהרים בגנאי וקלות ראש, אלא דמה דיי"ל ע"פ מה שדיברתי כמה פעמים בשבוע האחרון עם כמה בחורים ואמרו לי שלא ידעו בכלל שיש כזה חיוב ללמוד כל הזמן, ולכן היינו מחמת דלא שמיע להו לאינשי, וכמו שכתבנו לענין לפסול לעדות את המעשנים כמבואר בקונ' שיח יוסף ח"ו, וכמו שכתבנו כה"ג בקונטרס ועל שפם יעטה לענין מי שלא לובש מסיכה שאין לפוסלו מעדות מטעם זה ע"ש, ועוד י"ל דהרי לפי שיטת הרי"ן בנדרים דף ח' קיים לא ימוש בק"ש שחרית וערבית, וגם תלוי מה הרמב"ם פוסק וכמו שהארכנו בזה בס"ד בקונ' דברי יוסף עמ"ס נדרים שם ע"ש. וע"ע בגם אני אודך תשובות הגר"י רוט (עמ' עב) שכיוצא בזה כתב דמה דאין נפסלים לעדות משום שלא שמיע להו לאיסור, וע"ש שציין למש"כ כיצ"ב בשו"ת דברי חיים יו"ד סימן ט"ז, ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סימן נא, ובשו"ת באר שרים ח"ו סוף סימן פ"ד ע"ש, ובשו"ת דברי ציב ח"ו סימן יז יח ע"ש.

וע"ע בשו"ת להורות נתן (חלק י' סימן סז) נשאל במאי דכתב הרמ"א יו"ד סימן רמ"ו סכ"ה שבהא שאסור לדבר שיחת חולין הא חזינן אפילו ת"ח שמדברים במילי דעלמא, והשיב שם שכל האיסור הוא דוקא שיחת הילדים וקלות ראש, וכן הביא מרש"י באבות פ"ג מ"י ע"ש, וכן כתב בהא דכתב הרמ"א או"ח סימן קכ"ד ס"ז לא ישיח שיחת חולין בשעה שהש"ץ חוזר התפילה ומשמע שלא בשעת חזרה שרי, וקשה הא אסור לדבר כל היום שיחת חולין, ועוד הקשה מהא דאיתא בשו"ע סימן ש"ז סעיף טז שמליצות ומשלים ודברי חשק וכו' אסור לקרוא בהם בשבת ואף בחול אסור משום מושב לצים, וקשה א"כ למה רק בשעת חזרת הש"ץ אסור, וכן הקשה מהא דאיתא בגמ' בסוכה דאפילו שילת ת"ח צריכה לימוד ומשמע שיש ענין לשמוע אותם, ולכן כתב שם ששיחת חולין בכל מקום מתפרשת לפי הענין דדברי הרמ"א בי"ד קאי רק על קלות ראש וכדו' ושאר דוכתי אי"ז כך אלא רק שאינם ממש ד"ת אבל לעולם אי"ז בגדר ליצנות ממש ע"ש. ומ"מ לפי דבריו הוא ישוב למה אין נפסלים לעדות. וע"ע בגם אני אודך ש"ס ועניינים שונים (סימן י"ג אות ג') שכתב לישב ע"פ מש"כ בשולחן הטהור (דף לט ע"ב) שכתב בזה"ל: ודע אחי כי בכל מקום שאינו נקי אין לאדם לדבר כי הדיבורים הללו אי אפשר שיתעלו עוד כי בשעה שאדם מדבר בתורה ובתפילה יש בכוחו להעלות בהתלהבות גם

הדיבורים הבטלים כמובא בספרי יראים וכו', ולכן יזהר מאוד שלא לדבר שום אות שאינו הכרחי בבית המרחץ וכו' כי הדיבורים האלו א"א להעלות והם דברים בטלים ממש ועובר בעשה עכ"ל, ולפי דבריו תירץ שכל הדברים בטלים כן יש להם עליה לד"ת ולכן שפיר אפשר לקבל עדות כיון שאח"כ רובא דעלמא הולכים ללמוד ולהתפלל ושפיר יש להם תיקון, וע"ש עוד מה שהביא שגאון אחד תירץ שכל מה שנפסלים לעדות אלא בעבירה שיש עליה מלקות וכאן הוא הבא מכלל עשה שאין נפסלים לעדות ע"ש עוד בגמ"א עוד כמה תירוצים והאריך בזה כדרכו.

בחומרת ההפסק - ואיתא במדרש (שמות רבה יג' א) אמר הקב"ה במה אני ייגע, במי שהוא מכעים לפני דבברים בטלים כמ"ש (מלאכי ב' יז) "הוגעתה ה' בדבריהם", והביאו בשם הגר"א שעל כל דיבור ודיבור צריך ליקלע מסוף העולם ועד סופו. ובספר חסידים (סימן תקמ"ד) כתב, שאם חשב אדם ללמוד תורה לשמה כיצד יעשה, יחשוב בלבו כשילמד, כל מה שאלמד אקיים, למשל כשילמד שהפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין לו גחלי רתמים, אם יקיים זאת ולא יפסיק מלימודו, הרי הוא לימוד לשמה אבל אם פוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה הרי יענש על מה שנאמר לו ע"כ. ובסימן קמ"ז כתב שם בס"ח, המפסיקים המקראות בדברים בטלים עליהם התורה צועקת ואומרת רבוננו של עולם, שמונת אלפים וחמש מאות פסוקים פסקתני והם פסקו אותי יותר משישים רבוא, ועוד הם עושים בי מה שאין לעשות בשיחת חולין, שהרי אדם מדבר שיחת חולין אינו פוסק מדבר לדבר אחר, והם מפסיקים דברי כדי לעסוק בדברים בטלים. ע"כ.

ובאבות דרבי נתן (פרק כו) איתא, מפני מה תלמידי חכמים מתים כשהן קטנים לא מפני שהן מאנפים ולא מפני שהן גוזלים, אלא שפוסקים מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה, ועוד שאין מתחילים במקום שפוסקים ע"כ, ומבואר חומר העון שע"כ מתים צעירים, ובזה יש לעורר וכ"ש בזמנינו עתה.

ובספר ראשית חכמה (שער הקדושה פרק יד) כתב שצריך לזהר בהיותו עוסק בתורה שלא יפסיק בה בדברי שיחה שזה כמעבר חול בדבר קודש ועונשו חמור כדפירשו בזהר פרשת שלח לך שבת קול אומרת בגן עדן בכל יום שלשה דברים ואחד מהם הוא שמי שפוסק יתפסקו חייו כלומר שמי שפוסק מדברי תורה ומדבר דברים בטלים יפסקו חייו מהעולם הזה ודינו קיים לעולם הבא ע"ש, ובזה"ק (חדש מגילת רות דף לג.) כתב ז' מדורות הן זו על זו, וכולן מדורות מזומנים לרשעים לידון שם גופן כלה בקבר ונשמתן נשרפת והאש אוכלתן מדור הראשון בור' והוא מדור העליון ושם כמה כתות של מלאכי חבלה כעין הבור אשר אין בו מים אבל נחשים ועקרבים יש בו כך המדור הזה נקרא בור' ובו כמה כיתות של מלאכי חבלה כעין נחשים השרפים אשר אין להם לחש וכל אותם כתות של מלאכי חבלה כולם מרעשים גיהנם ונשמע קולם ברקיע וקול הרשעים בגיהנם צוחים ואומרים ווי ווי ואין מרחם עליהם ובאותו מדור דנים את אותם שמפסיקים מדברי תורה כדי להשיח שיחה בטילה ע"ש.

ובספר נר יהודה (עמוד מט) כתב הרה"ג רבי יעקב סופר שליט"א שזכה להתפלל עם הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל בימים נוראים קרוב ל שנה וזכור לו שכמעט בכל פעם שאמר דברי התעוררות לפני

התקיעות הדגיש שבני תורה לא ישיחו שיחה בטילה באמצע הלימוד והתמרמר מאוד על כך באחת משיחותיו התבטא ואמר כדי להשיג אתרוג בלתי מורכב אנשים טורחים ונוסעים למרחקים האם דואגים הם גם שהלימוד תורה שלהם לא יהיה מורכב בדברי בטלה ואיסורר ישמע חכם ויוסף לקח עי"ש עוד. ובשו"ת שבט הקהתי (ח"א עמ' רעב) מביא עדות על הגאון רבי זלמן מרגליות שבעת שהיה צריך להפסיק ממשנתו ולדבר דברי חולין, היה מסיר את מעילו מעליו כדי שלא ידבר דברי חולין באותו בגד שלומד בו תורת השי"ת, וכן ידוע על האדמו"ר רבי אהרון מבעלזא זיע"א שלא התחיל לדבר עד שהחזירו את הספרים לארון, ונראה שהוא ע"ד מה שידוע עיצה לאדם שכועס שילבש בגד מסוים וכו', וא"כ כיון שידוע שצריך לעשות כן, אז ממילא לא ידבר דברים בטלים, אלא א"כ באמת זה נצרך.

ובספר שיחות ומשלים מבעל הח"ח הובא, שמרן הח"ח היה נוהג להוסיף לידו של אשמונו בגדנו גם את המילים בטלנו מן התורה, ומי לנו גדול מהח"ח שלא פסיק פומיה מגירסיה כל ימי חייו, ואפ"ה התודה על ביטול תורתו, כ"ש אגן שצריכים להתודת על ביטול תורה, שלא עסקנו כל זמן פנוי שיש לנו בתורה הקד'.

מעלת הלימוד בלא הפסקה - וידוע מה שאמר המגיד לבית יוסף שעיקר הגורם לשכחת התורה הוא ההפסק והשיחה בטילה באמצע הלימוד, ובספר שיחות ומשלים מהח"ח, המשיל דבר זה בשם רבי ישראל מסלנט, משל לאדם אשר ניתק את פסי הרכבת בקטע קצר של כמה אמות בלבד, ולכאורה יתמם אותו אדם ויאמר וכי מה חשיבות יש לכמה אמות לעומת אלפי היקלמוטרים שמסילת הברזל נמשכת לאורכם, אבל כל בר דעת מבין שבמעשה זה הוא ממיט אסון גדול על נוסעי הרכבת, כך גם עם ישראל שאפילו שאלפי שנה עוסקים יהודים ועמלים בתורה הקדושה מכל מקום ההפסקה בלימוד שלא לצורך ואפילו לשעה אחת סכנתה גדולה עד למאוד. ובמתיקות לימוד התורה בהתמדה ממרן החזו"א הובא במעשה איש (ח"ד עמ' סט) שהיה מעשה בביטוי של החזו"א ז"ל היה גג רחב שבו היו מתפללים בימים הנוראים המקום היה גדול יותר מבית המדרש שבבית ומשום טירחא דציבורא נשאר שם הספסלים בכל ימי חודש תשרי גם בימי החול והנה באחד מעשרת ימי תשובה ישבו שם שני בחורים ולמדו בחברותא כיום הם ת"ח גדולים ומפורסמים והנה החזו"א עולה לתומו לגג ביתו הוא רואה את שני הבחורים ותפסס בשעת בטלה קרב אליהם החזו"א לומר להם דברי חיזוק שלא להפסיק באמצע הלימוד.

וכך אמר להם מתיקות התורה כמה גדולה היא נעימות התורה ואי אפשר להשיג את זה ולהגיע לזה רק אחר שקידה של שלוש וארבע שעות ברציפות בלא הפסק בלי זה אי אפשר אפילו לציר מהי הרוחניות הזו וק"ו אחר חמש שעות כמה רוממות יש איך אפשר למי שיש לו את האפשרות הזאת להפסיק את הרציפות ולהפסיד בידים נועם כזה כמו קדירה המתבשלת להוריד מן האש ליתן להתקרר ואחר כך להשיבה.

והמשיך החזו"א ואחר שש שעות של לימוד שוכח האדם מכל העולם וענייניו ומתדבק בדברים רוחניים כאשר סיפרו זאת השנים אמרו בהשתוממות כיצד החזו"א תיאר זאת בעיניים בורקות ותנועות ידיים למעלה כאילו מתנתק הוא מכל הסובב ואחר שבע שעות האדם מרגיש קרוב

להקב"ה ואין לו מהנאות העולם כלום ומתמלא שמחה ואחר שמונה שעות אפילו לא נופלת בלבו מחשבה של תאוות וחומריות וכולו משתוקק לאלוקיו ואחר תשע שעות כולו קדוש למעלה למעלה ואחר עשר שעות עין לא ראתה אין לתאר ואין מילים לבטא את מצבו ורגשותיו. עיי"ש עוד שהמעשה הזה התפרסם בזמנו בהכלי הישיבות עיי"ש. ויש עוד להאריך בכל חומרת ענין זה שלא להפסיק באמצע הלימוד.

איסור דברים בטלים במקום שאסור לעסוק בד"ת - הנה בספר תולדות אדם כתב שהגר"ז מולאז'ין זצ"ל הסתפק אם איסור דברים בטלים הוא רק במקום שמותר לעסוק בד"ת, אבל בבית המרחץ שאין לעסוק בתורה אזי יהיה מותר לעסוק בדברים בטלים או לא, ולמעשה הכריע דשרי לעסוק בדברים בטלים, ואיתא שם שכך היה דרכו בבית המרחץ לשאול ולספר בקורות העיתים ע"ש. [וכך מסופר שם, והעידו החכמים החשובים שבקהילת ווילנא שיצא הדבר לפניו להיתר והיה דבר נפלא לראותו כאשר הגיע לבית המרחץ בו אסור להרהר בדברי תורה כיצד הוא שואל ומתעניין בקורות העתים וכל מה שקורה בעולם מענייני המסחר והיה נושא ונותן בדברים אלו בדעת ובהשכל כמו כן היה הוא מספר לשומעיו סיפורים יפים במילי דעלמא עד שהיו השומעים משתוממים מנין לו סיפורים אלו ומיד בצאתו מבית המרחץ אל מקום שמותר להרהר בדברי תורה נאלמו שפתיו והיו כאלם לא יפתח פיו.

עוד סיפרו על ר' זלמלע כי בלכתו לבית המרחץ היה נוטל עמו כלי רחצה וניגוב המציירים בצירים ופרחים בצבעים שונים כאשר חקרוהו לפשר הדבר השיבם כיון שהיה ירא פן יהרהר בדברי תורה בבית המרחץ על כן היה מונה וסופר בשעת רחיצה כמה ציורים לבנים או פרחים שחורים ואדומים יש בכלי או במטפחת כדי שמתחבתו תשוטט בדברי חול ולא יבוא לידי הרהור בדברי תורה וענייני קודש בבית המרחץ].

עיתונים בכלל האיסור או לא - והנה מצינו בערוך השולחן (סימן ש"ז אות ט') שכתב לענין שבת, ונראה לי דכתבי העיתים אינם בכלל זה, ומותר בחול לקרותן, שהרי הם מודיעים מה שנעשה עתה, וזה נצרך להרבה בני אדם לדעת, הן במה שנוגע לעסק והן במה שנוגע לשארי עניינים. אבל עניינים שכבר עברו מן העולם, מה לנו לדעת אותם, וכן כל דברי הבלים שיש בהם שחוק וקלות ראש, וקל וחומר דברי עגבים - עון גדול הוא, ובעונותינו הרבים נתפשטו עתה בדפוסים ואין ביכולת למחות בידם. עכ"ד.

וכה"ג מצינו בשאלת יעב"ץ (סימן קסב) דקונטרסין הנדפסים במידי שבוע בשבוע במדינה זו להודיע בקרב הארץ חדשות וקורות מתחדשות מענייני מלחמה ושאר מוארעות זולתיות הקורים בעולם יום יום שנוגעים ע"פ הרוב לכלל או לפרט וביחוד זמן שיש מלחמה ושעת חירום בעולם ויש לחוש אפילו מחמת עסקי נפשות ואצ"ל שמסתמא יש בית מיחוש להפסד ממון ח"ו ע"כ, וכן מובא בשו"ת שבות יעקב ח"ג סימן כ"ג, ומ"מ משמע רק היכא שיש מלחמות לדבריו, ומ"מ לדברי הערוך השולחן משמע דשרי, והיינו לפי דברי הפוסקים דכל האיסור הוא דוקא בדברי שחוק וקלות ראש.

עוד י"ל ע"פ מה דאמרין דלעולם יהא דעתו של האדם מעורבת עם הבריות, ושמעתי בשם הגריש"א דפירש דמשו"ה בעינן לקרוא קצת עיתונים כדי

שתהא דעתו מיושבת עם אנשי העולם, ושוב מצאתי בתפארת ישראל (אבות פ"ו מ"ו) לענין מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, ואחר מהם הוא בישוב, וכתב שם בתפארת ישראל בזה"ל: ויש אומרים שיהא בקי בישובו של עולם הן בדרך ארץ והן בחכמות טבעיות ולמדויות, שעיי"ז יכולים אלה להיות לו לרקחות ולטבחות לתורה הקד', דהיינו שיהיו אלה משרתיה להבינה על ידן הטוב דכולם כלולים בה, גם עיי"ז יהא נחמד ונעים לבריות עכ"ד, וכן הוא בפירושו למסכת סנהדרין פ"י מ"א יכין סק"ח ע"ש, ושם כתב שראוי לתלמיד לכס לנהוג כן שעיי"ז ידע מה ששייב לאפיקורס ע"ש.

ומ"מ נראה דאפשר לקיים דין זה בבית הכסא, וכמו שמשופר על ר' זלמלע, וכה"ג כתב בספר שרף שרה (עמ' לט) בשם הגר"ש דבילצקי, והיינו משום מאי דאיתא בגמ' בברכות דף כד ע"ב דתלמיד לכס אסור לו לעמוד במקום הטינופת לפי שא"א לו לעמוד שם בלא הרהור תורה, ונפסק ברמ"א יו"ד סימן רמ"ו סעיף כו ע"ש, וכתב שם שידוע כמה גדולי ישראל היו חרדים כל דבר זה, עד שהיו נוקטים כל מיני תחבולות כדי שלא הכשל בהרהור בד"ת, ושם כתב להביא מה שמצינו כבר בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סימן יא) שהביא על הרמב"ן ז"ל שהיה מעיין בבית הכסא בספרי לע"ז של חכמי אומות העולם ושכן היה מנהג אביו בעל החכם צבי להשתמר עי"ז מהרהורים תורה ע"ש, ולכן הובא שכך נהג הגרש"ד שהיו מונחים שם ספרי היסטוריה ושאר ספרי חכמות העולם ע"ש, אולם כתב שם שהיה נמנע מלהכניס לשם עיתונים ע"ש, ומ"מ בדין זה יש מקילים וכמו שהארכנו בכ"ז בקונטרס שיח יוסף ח"ב ע"ש.

ובדין קריאת עיתונים לבחורי ישיבה, הנה בספר בנתיבות ההלכה (חלק מט) הביאו בשם מרן הגר"ז זל"ה שאמר לבניו שג' דברים יעשו כדי להצליח א' שלא יקראו עיתונים ב' שלא ילכו להפגנות, ועוד משוהו, ומ"מ מוכח דזה הדרך להצליח, להיות מנותקים מהוויות העולם, ומרן הקה"י בספרו חיי עולם האריך בזה שכן תורה שרוצה להתעלות בתורה הקד', לא יכול לעשות כן כשקורא עיתונים, ועוד ראיתי בשם רבי ברוך בער זצ"ל שאמר אידן בן תורה מסוגל לקרוא עיתון. ובספר לעבדך באמת (ח"ב עמ' שכא) הובא שמרן החזו"א אמר לו ביחס לקריאת עיתון, מה שקוראים פחות יותר טוב, ועוד הובא שם שבהזדמנות אחרת אמר לו, שלפעמים יש צורך לקרוא מעט כדי לעמוד בפרץ ע"כ.

ובספר אורחות הישיבה (עמ' סו) הובא ממרן הגראמ"מ שך זצוק"ל, שאמר כי תנאי קודם למעשה במסכת התעלותו של בן ישיבה היינו התנתקות מכל הבלי העולם הזה, ואפילו מן הכשרים שבהם, וכשאר הגיע אליו בחור וביקש את הדרכתו, ביקש ממנו התחייבות בתקיעת כף, שלא יקרא יותר עיתונים חלילה, וכאשר כוונתו לעיתונים הכשרים ביותר, עוד הובא שם שאמר: אין טעם להדריך בחור באשר לשביל הזהב המוביל אל הגדלות תוך ידיעה כי הדרך חסומה בפניו הסביר רבינו סיכויי של בחור הקורא עיתונים לגדול נמוכים ביותר ועל כן הצעד הראשון בנתיב עלייתו הינו להתנתק מהנהגה זו אשר נזק רב כרוך בה, ועוד הובא שם שאחד מתלמידיו של רבינו סיפר כי פעם נכנס להתייעץ עמו אודות ישיבה מסויימת אשר היתה ממוקמת במקום מבודד בו לא ניתן היה להשיג עיתונים כשרים עובדה אשר גרמה למספר בחורים לקרוא עיתונים אחרים וד"ל, האם מן הראוי לדאוג שיהיה בישיבה עיתון כשר בכדי שלא להכשיל את

אותם בחורים בקריאת עיתונים פסולים, וענה, לאותם אשר כבר התרגלו לקרוא עיתונים פסולים לא יעזור הדבר במאומה שכן כבר לא ישנו הנהגתם אחר שהתרגלו גם אם יהיה בישיבה עיתון כשר ואילו לשאר הבחורים בישיבה בודאי אין זה לטובתם שיהיה בישיבה עיתון כלשהו בין כשר ובין פסול ומעתה יש לדאוג לאותם יחידים בפרטות אולם מבלי לסכן את עלייתם של שאר בני הישיבה ע"ש עוד. והראש"ל צ' הגר"י יוסף שליט"א מספר על אביו בספר אגרת לבן תורה, שעד גיל שלושים לא ראה צורת עיתון, ואז היתה תקופה מאוד קשה של השואה ומלחמות, ומה נאמר אנו ע"ש.

עשר דקות של דברים בטלים שמותר לדבר - והנה ידוע מש"כ מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו אורחות יושר (עמ' י) וז"ל: ויש להעיר שאיסור דברים בטלים אין הכוונה לאסור לדבר אפילו תיבה א' מה שאינו ד"ת שזה אינו אלא לבעלי מדרגה גדולה כמו שאמרו על הגר"א שבשעת פטירתו אמר כמה רגעים בטלתי מן התורה ומה שאמרו בגמ' השח שיחת חולין עובר בלאו ועשה פרש"י דהיינו שחוק וקלות ראש ואמרו בשם החזו"א זצ"ל שגדר דברים בטלים שאם מדבר עשרה דקות כבר צריך להיות איכפת לו ומצאתי בהקדמת ספר בית אהרן להגר"א וולקין ז"ל כותב בנו ששמע מאביו בשם הגר"א לבאר הא דשנו ומנו חכמים בפ"ו דאבות לאחד ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהן במיעוט שיחה שזה אינו בשלילה כפי המובן הפשוט כלומר שימעט בשיחה לגמרי מבלי להוציא אף דיבור מפיו רק הכוונה להיפך היינו לחייב מיעוט שיחה שאם ילמוד אדם הרבה בלי הפסק דעתו תתבלבל עליו וע"כ בכדי לאוקמי גירסא צריך הוא מזמן לזמן לשיחה קלה עכ"ל וכ"כ בתפא"י שם וכעין זה כתב הרמב"ם בשמונה פרקים פרק ה', וכן מדיוק בדברי הערוך השולחן (יו"ד סימן רמו סעיף לה) שכתב שאין לדבר הרבה בשיחת חולין שלא לצורך ומשמע מדבריו שמעט שיחת חולין לצורך מותר.

חידוש הספרי בדרשת ודברת בס - והנה בספרי ואתחנן (פיסקא לד) כותב לדרוש, 'ודברת בס עשם עיקר ולא תעשם טפילה שלא יהא משאך ומתנדך אלא בהם, שלא תערב בהם דברים אחרים כפלוגי, שמה תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת האומות תלמודי לומר (ויקרא יח ד) ללכת בהם ולא ליפטר מתוכם'. ומשמע דאין איסור בלמידת חכמות חיצוניות אלא רק בהפיכתם לעיקר, וקשה מהא דאיתא בגמ' במנחות דף צט ע"ב ע"ש, וע"ע באריכות בקובץ באר התורה מס' 47 עמ' ג' במש"כ בזה.

ובפחד יצחק (שבועות מאמר י"ז אות יא) שכתב לדקדק בלשון המדרש, שלאחר שאמרו שאסור לערב בהם דברים אחרים, הוסיפו לומר שלא ילך ללמוד חכמת האומות, ולמד מדקדוק זה שבעוד שדברים אחרים שאינם חכמת האומות אין איסור לדבר, אלא א"כ מיעד עצמו לדבר בהם בקבע, הרי שבחכמת האומות נחשב גם הסתמא של הלימוד לקבע אלא א"כ הפקיעו להדיא מגדר זה והעמידו כלימוד של ארעי ע"ש.

האם בנשים שיין ודברת בס - הנה בפרי מגדים (או"ח סימן שז) כתב לצדד שבנשים לא שיין העשה הזה של ודברת בס ולא בדברים בטלים כיון שאינן מצוות בת"ת ע"ש, ויש להוכיח לפי דברי ר"ח דכל האיסור בלומד ומפסיק והרי באשה אין חיוב ללמוד תורה, ומ"מ נראה שהאיסור של שחוק

וקלות ראש יש, והבן, ומ"מ סו"ס הוא לאו מהאי טעמא, ובכלל י"ל דכל האיטור למי שיש דין ושנתם ולנשים הרי ליכא האי דינא. וע"ע בספר אור תורה לרבי יצחק אייזיק חבר, שכתב (אות ס') שאף שהאיטור הזה נאמר על האנשים מ"מ אף אשה שאינה חייבת בת"ת מ"מ הרי היא צריכה לחנך את בניה שידברו כמה שיותר ד"ת על השולחן וכדו', ע"ש.

הגדרות שונות בדברי הפוסקים באיסור ודברת
בס ולא בדברים בטלים - בשו"ת ארץ צבי (ח"ב סי' כה) כותב וז"ל: ושמעתי ממופלג אחד שראה במאנעסטריטש כתיבי קודש מהרה"ק ר' פנחס מקארץ זצ"ל וכתב שם דהא דאמרינן ודברת בס ולא בדברים בטלים לא קאי על דברים שאין בהם שום צורך דזה אינו בגדר דברים כלל ואפילו דברים בטלים לא תשיב ואינם רק כפיצופי עופות בעלמא אך דקאי על מה שמדברים דברי חסידות ויר"ש אך שאינו נשמע מזה אח"כ זה חשיב דברים כיון שבשעתו הם דברים אך שנקראו דברים בטלים כיון שהם בטלים אח"כ עכדה"ק וע"ש באר"צ מש"כ לפי"ז.

ובלקוטי מהר"ן (קמא תורה כט) כתב בתחילתו: כי לא כי דבור נקרא דבור כי דבור שאינו נשמע ונתקבל אינו נקרא דבור בחינת אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם עיי"ש.

האם פלפול שאינו נכון נכלל בתוך דברים בטלים
- ובדברי שאול (פר' ואתחנן עמ' קכ"ו ע"ב) כתב בדכלל דברים בטלים הוא ד"ת ופלפול שאינו נכון ואמיתי ע"ש בדבריו. והנה ידוע מה דאיתא באורחות צדיקים שער התורה על מה שמפלפלים פלפולי סרק וכו', וגם משמע מדבריו דהוא ביטול תורה, וז"ל: ועוד דבור הזה נשתכחה התורה, מחמת כי הלומדים הללו סבורים לעשות כמו הראשונים להחזיק בפלפולים, אך אינם דומים לחכמי צרפת כלל וכלל. שלבם היה פתוח כאולם, ותורתם הייתה אומנותם, והיו ממיטים עצמם עליה יומם ולילה; לכן השיגו וידעו בפלפולם. אבל עכשיו אינם יודעים כן, אלא מבבלים זה את זה, ומבטלים רוב היום ועוסקים באותו לימוד כחצי יום, והלמוד שלהם עראי דעראי והביטול קבע. אבל בימי חכמי התלמוד הלכו ללמוד עשר שנים ויותר, והיה לימודם גדול בקביעות, שאם היה אחד מתעטש לא היו אומרים "אסותא" מפני בטול בית המדרש (ברכות ג:). מזה העניין יש לדעת רוב קביעותם. ואמרינן (כתובות סג.) רב יוסף בריה דרבא, שדריה אבוה לבי רב קמי דרב יוסף. פסק לה שת שנין. כי הוה תלת שנין, מטא מעלי יומא דכיפורה, אמר: "אזיל ואחזי לאנשי ביתי". שמע אבוה, שקל נרגא נפק לאפיה. אמר ליה: "יונתן נזכרת!" ואמרי לה: "זוגתך נזכרת!" אטרוד, לא מר אפסיק ולא מר אפסיק.

ראה והבן זה העניין, כמה היו דבקים בתורה, על כן זכו לרוח הקודש! וכן בארץ צרפת היו עוסקים בעסק גדול וזמן רב, והיו יושבים במקום אחד ללמוד כל התלמוד, והיו חוזרים תמיד, ולא פסקה תורה מפייהם. והיו עושים כמו מעשי הראשונים, כדאמרינן (עז יט.) לעולם לגרוס איניש ואף על גב דמשכת, ואף על גב דלא ידע מאי קאמר. ואמרי (שבת סג:) מעיקרא לגמר איניש, והדר לסבר. וכל זה אינם עושים עתה, כי כל אחד רוצה ללמוד תוספות, וכל חידושים וחידושים, קודם שידע צורת התלמוד. אם כן איך יצליחו, כיון

שעושה להפך ממה שאמרו חכמי התלמוד כי כל מה שנאמר בתלמוד הכל אמת, ואין להשיב עליו או לשנותו, ולא להוסיף ולא לגרוע. ועל כן מרוב טורח הלימוד, העיון והפלפול, רבים פורשים מן הלימוד מרוב טורח השמועות והדקדוק שאומר על פה. כי אומרים: "מה נוכל להבין סברות מבחוץ הלוואי שהיינו יודעים מה שבתוך הספרים!" ואם היו לומדים בקביעות יומם ולילה, אז היו לומדים והיו בקיאים בתלמוד, והיו מתאווים ללמוד, כי היה להם לב להבין בקל; והיה אדם בא ללמוד לעולם "נים ולא נים, תיר ולא תיר" (נדה עג.) והיו מוסיפים בכך יראת שמים שלמה, וגם היו מתרבים התלמידים, והיו עוסקים תמיד בתורה. אבל עתה מרוב טורח השמועות – נעשית עליהם ההלכה כמשא כבד ולא יוכלו עוד להביט בה, ומתוך כך עוסקים בשיגעון ובליצנות, ומבבלים ומבטלים ועוסקים במיני תחבולות, ואין להם יראת שמים. עכ"ד, ופחמנ"ה מה שהעידו הרבה מגדולי ראשי הישיבות שמה שהיום שמתפלפלים הוא ביטול תורה.

והנה בספר מגיד מישרים (לבית יוסף, פרשת ויקהל, ד"ה אור) שהובא שם מה שאמר המגיד למרן הבית יוסף זיע"א, בזה"ל: "קוב"ה ובני מתיבתא דרקינא שדרוני לאתויי לך שלם על הנך פלפולין דפלפלת בההיא דשוקת יאה, דכולהו חדאין בהו. והא אינון מילין דכתבת נצצין וזהרין וגליפין קמיה קב"ה. ומאי דפלפלת במילי דמשה ברירי בההוא ענינא [ע"י כ"ס פ"ו ממקוואות ה"ג] יאות כיוונת. ובהנהו ג' תירוצים דתרצת אליביה, תירוצא בתראה לאו קושטא, ומ"מ לא תמחוק יתיה דיקריה דקב"ה סליק בפלפולא, אע"ג דלאו קושטא, אינון כפרזלא דמעלין ליה בנורא ובטש ביה נפחא ונציצין מינייה כמה נצוצין לכמה סטרין, הכי סליק יקריה דקב"ה בפלפולין דאורייתא, דכתיב הלא דברי כאש וגו'" – עכ"ד, והנה כתב ידידי הגר"ח מלין שליט"א מח"ס שלמי חיים ושא"ס, להסתפק האם הוא רק בדיעבד או או שהוא גם לכתחילה.

ובקונטרס מעשה תוקפו, (שיו"ל ע"י מכוון גם אני אודך, חבורות מבית המדרש של ישיבת בית מדרש עליון) הביא שם הגר"ח מלין, שאמר לו מרן הגר"מ אזרחי שליט"א, בשאלה זו וזה לשונו: "מבלי להיכנס לעצם דברי 'המגיד' למרן ה'בית יוסף' זיע"א ולדון בהם, בודאי נראה, שהם אמורים גם 'לכתחילה'. כי מי לנו גדול כמרן ה'בית יוסף', אשר מן השמים יודיעו לו על אמיתות חידושי הנפלאים, או, למצער, על אי נכוונתם. ומי יערוב לו למחדש חידושי התורה, אשר הוא לכשל עצמו סבור, לפי קוצר דעתו, שנכונים ואמיתיים הם - כי אכן כך הם פני הדברים.

הלא גם כאשר הוא בטוח בסברתו, גם אז יתכן, שלא זכה לכוין לאמיתה של תורה. לכן, עצם הסברא, שייכת גם כאשר אין המחדש משיכנע באמיתות ונכוונת החידוש, לכתחילה - תוך שהוא מסייג דבריו ומניחם ב'צריך עיון'. כמובן, שעל האדם לצרף מחשבתו ולכוין אל האמת, ולא לפלפל בסברות של הבל, לכתחילה. קל וחומר, שלא לפרסמם או להעלותם עלי גליון. אך כאמור, כאשר נראים הדברים, ולכל הפחות אינם מופקעים מן השכל הישר ודרך האמת, קודשא בריך הוא שמח בהם ומכבדם" – עד כאן לשון קדשו.

וכע"ז השיב להגר"ח מלין מרן הגר"ד פוברסקי שליט"א - דמצוי בספרי מרן בעל קה"י זצ"ל שכתב

על דבריו שכתבם לחידודא, הרי שלא הי' בטוח בדבריו שהם אמת ועם כל זאת לא נמנע מלהדפיסם, עכ"ד.

והגאון הגדול רבי אברהם יפה שליזנר שליט"א (בעמח"ס שו"ת באר שרים) כתב לי בזה"ל:

"לענ"ד מבואר בירושלמי כל פטופטי וכו' מלבד פטופטי אורייתא שהם טבין, ולכן אם ת"ח מחדש דבר בפילפולא של תורה הקב"ה חדי בפילפול, ואם אינו בקו האמת יכול להיות שיבוא מאן דהוא ויתרץ כן האמת במהלך זה שהעלה אותו ת"ח ועכ"ז נשאר בקושיא על דבריו, ושערי תירוצים לא ננעלו. ולכן, אם אינו בגדר טעות ממש אלא פילפול יפה אף שאינו ממש בקו האמת יש בו משים עוסק בד"ת, כן נראה. אך כמובן שלא יאמר על טמא טהור ועל חייב פטור בפילפול, אלא דבסברא אינו מן השורה, אך באם טעה בדבר משנה ממש אין בו ולא כלום כנלענ"ד", עכ"ל.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

ג, כג: ואתחנן אל ה'.

כתב רבינו אפרים ואתחנן אל ה' בגימטריא מתן חינם, לומר **כל המתפלל ומתחנן לפני השי"ת בכוונה, אע"פ שאינו ראוי, נותן לו מתן שאלתו חינם.**

ובמדרש פתרון תורה כתב ובכל תפילתו של אדם צריך לכוון את לבו ודעתו לשמים ולא יהרהר בלבו אוון ומרמה שאם יהרהר אוון ומרמה לא תשמע תפילתו, סימן לדבר אם אוון אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' [תהילים סו, יח], ואם יכוון לבו לשמים תפילתו נשמעת עיני שם.

וכדי שיתעורר הכוונה של אדם בתפילתו נראה להעתיק מה שכתב רבינו הרשב"א [בחידושי אגדות לברכות לב, א ד"ה ושלשת] וז"ל שאין להעלות על לב כל נברא שיש לו אצל הבורא גמול קודם, שעליו יבטח לשאול ממנו, ושהוא יתברך יחייב למלאות שאלתו, **רק מצד החסד המוחלט**, וכן לא ישאל **כמסתפק ביכולתו**, שלא ימנעו דבר עם רצונו יתברך, **וכן לא יעלה בדעתו שיש לו תחבולה למצוא בקשתו אצל אחר** גשמי לגלגל או רוחני, בלתי אם ימצא לו הוא יתברך בקשתו. **וכתב דאחר שיקבע בנפשו תכונת כוונה אלו יהיה ראוי לשאלת הצרכים.** וכתב שם [ד"ה וכבר] וכבר נקבעה התפילה שאנו אומרים שבחים ואח"כ שואלים צרכים וקבעו שלוש ברכות ראשונות לשבח כנגד שלוש כוונות שאמרנו, הראשונה אבות להקדים לנפשו שאינו שואל על צד הגמול רק על צד החסד המוחלט, והוא אומרם וזוכר חסדי אבות, והשניה גבורות להקדים שאינו מסתפק ביכולתו על איזה דבר שירצה אף להמית ולהחיות, והשלישית קדושת השם שמקדישו וממליכו על הכל, ומעיד שכל הקדושים שהוא רמז אף לשכליים הנבדלים שהם נפש לגלגלים שפועלים בעולם בהנהגתם הטבעית מהללים בכל יום לשמו יתברך ומודים כי כוחם מן השפע הנשפע אליהן ממנו יתברך ואינן פועליו רק ברצונו יתברך.

ג, כג: ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר.

פירש"י לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג, דימיתי שמא הותר הנדר. עיין בפנים יפות דברפרשת חוקת [כ, יב] פירש"י **"לכן בשבועה** [ע"נ לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את

הַקֶּהֶל הַזֶּה אֶל הָאֶרֶץ], דהיינו שמילת לכן שייכת בין בנדר בין בשבועה. והנה קיי"ל בריש הלכות נדרים [וי"ד סימן ר"ג ס"ג] דבכל נדר מצוה להתירו, אבל שבועה אין להתיר אלא לצורך מצוה, וכיון שמשרע"ה היה מסופק אם לשון נדר או שבועה, לכן היה מדומה לו שהוא נדר לכן התירו ה' יתברך.

ג, כו: ויתעבר ה' בי למענכם.

בספר משיב נפש [לרבינו הב"ח על מגילת רות ד, י ד"ה ועוד] כתב בזה"ל ועוד יתכן על דרך חכמי האמת שהביא החכם אלקב"ץ ז"ל כי מידת הגלגול היא נחלקת לג' חלקים כנגד ג' מידות של ג' אבות. יש מהם שחזרו לעשות חסד עם בני דורם כאשר היה דבר משה רבינו ע"ה שבא העיבור לצורכם של ישראל כדאסמכמה אקרא ויתעבר ה' בי למענכם, שהוא למען להנהיג את ישראל בהנהגת המלכות ולעשות עמם חסד, למסור נפשו עליהם ולבקש רחמים מלפניו יתברך, ומידה זו באה מצד החסד מידתו של אברהם. ויש שיבוא לזה העולם לקבל עונש של קצת עבירות שאי אפשר תיקונם כי אם בזה העולם, ואלה יתגלגלו במידת הפחד מידתו של יצחק. ויש שיבואו לזה העולם להשלים המצוות אשר חסרו עד השלים חוקם, ואלה יבואו עד אלף דור עד אשר ישתלמו, ואלה גלגולם על ידי התפארת מידתו של יעקב.

ג, כז: ויאמר ה' אלי רב לך.

איתא במדרש פתרון תורה לרבינו האי בזה"ל מהו רב לך, גדולה הוא לך שבח הוא לך, כבוד הוא לך אם מקבל אתה מיתה, אמר לפניו בבקשה ממך אכנס, אמר לו הקב"ה ואפשר שתכנס ויהיו אחרים בונים בית המקדש יהושע, דוד, ושלמה ואת יושב, אמר לפניו ואני נכנס ובונה אותו, אמר לו ואם אתה בונה אותו אינו חרב לעולם, אמר לו הרי יפה ובנה אותו שלא יחרב, אמר לו ואם אינו חרב אין תקומה לשונאיהן של ישראל אלא אני שופך חמתי בביתי בשביל בני שנאמר כילה ה' את חמתו וגומר [איכה ד, יא] עכ"ל.

וצריך ביאור אמאי אם משה רבינו היה בונה את בית המקדש לא היה חרב לעולם.

וכבר נאמרו בזה פירושים רבים. ובאבן ישראל [להגר"י פירש זצ"ל] ביאר על פי שבועות [טו, א] דכל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן, מכאן ואילך עבודתן מחנכתן, והיינו דהכלים שעשה משה היו נמשחים בשמן המשחה, משא"כ מכאן ואילך מעשה העבודה בכלים זה גופא היה מקדש את הכלים, והא דאמרו "אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה" לאו דוקא כלים הראשונים שעשה משה אלא כל הכלים, מה שעשה משה אח"כ נמי נמשחו בשמן המשחה [דלא כהחת"ס באו"ח סימן לו], דהרי חזינן במחתות קרח [במדבר יז, ב] שצויה ה' לעשותם ציפוי למזבח כי קדשו ופירש"י שנעשו כלי שרת. והרמב"ן תמה על זה איך נעשו כלי שרת כיון דעבודתן מתכנתן וכאן היה עבודה פסולה ולא נעשו כלי שרת, ולהנ"ל ניחא דכל מה שעשו בימי משה נמשח בשמן המשחה ולכן כתיב כי קדשו דנעשו כלי שרת.

והנה בשבועות [טז, ב] מבואר דכלים שנמשחו בשמן המשחה קדושתן יותר גדולה מהכלים שנתקדשו ע"י עבודתן מחנכתן, דהרי אמרו שם דאיצטריך קרא מיוחד על חיוב טומאת מקדש כי את מקדש ה' טימא [במדבר יט, כ] ולא ילפינן לה ממשכן, משום דשאני משכן דנמשח בשמן המשחה, והיינו דעל ידי זה קדושתו יותר גדולה ונשארת כן

תמיד ע"ש. ולפיכך אם משה רבינו היה בונה הבית אין כל אומה ולשון יכולה להחריבו מפני קדושתו הגדולה שנמשח בשמן המשחה [ועיין סוטה ט, א]. ובאור החיים [דברים א, לו ד"ה וגם בי התאנף סוד"ה והכנון] הביא מדרש הנ"ל, כתב ואם תאמר והלא רואני שמיתת משה היתה על מי מריבה, כבר כתבתי שם [במדבר כ, ה] שאם משה היה מקדש שמו יתברך היו ישראל חוזרין לטהרתן שהיו בו קודם חטא המרגלים באמצעות קידוש ה' הגדול, והיה ה' מתיר שבועת משה והיה נכנס לארץ ובונה בית המקדש מכוון לשבתו ועולמים.

ג, כז: ויתעבר ה' בי למענכם.

ביאור תיבת "ויתעבר", כתב רבינו אפרים הוא לשון כעס העומד לאורך, וזהו ויתעבר כלומר עבר על מידתו התרומיה כי זעמו רגע [ברכות ז, א], ועתה קצף לזמן ארוך.

ג, כז: וישא עינך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראיה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה.

תיבת "בעיניך" יתירה היא לכאורה. ונ"ל לפמשי"כ רש"י וראה בעיניך, בקשת ממני [לעיל כה] אעברה נא וראה את הארץ הטובה, אני מראה לך את כולה שנא' ויראהו ה' את כל הארץ.

ונראה להקדים דיש ראייה שאינה ראייה בהשגת העין מה שיכולה לראות אלא ראייה של הבנה כמ"ש רש"י [בראשית יח, ב ד"ה וירא] מהו וירא וירא ב' פעמים, הראשון כמשמעו והשני לשון הבנה וכו', וכן שם [מח, ח] וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה לך, ועל כרחך לא ראיית העין היא אלא ראייה של הבנה שהרי כתיב שם [פס' י'] ועיני ישראל כבדו מזוין לא יוכל לראות.

ולפי"ז י"ל דכשמשא רבינו ע"ה ביקש מהקב"ה אעברה נא ויראה את הארץ הטובה העיקר הוא ההליכה בא"י והראיה היא ראייה חושית בלי השגה כ"כ בזה, העיקר שהוא נמצא בא"י, ע"ז א"ל הקב"ה "וראה" שאמרת יתקיים "בעיניך" שתראה את כולה בעין ראייה ממש שהיא השגה גבוהה בראיית העין, כמ"ש ויראהו ה' את כל הארץ. וברוקח כתב שראה משה מרחוק את א"י כולה יותר ממה שהלך היושע בגלילו. ובילק"ש פ' פינחס כתב דנתן הקב"ה כח בעיניו של משה לראות מסוף העולם ועד סופו.

ג, כט: ונשב בגיא מול בית פעור.

פירש"י ונצמדת לע"ז, ואע"פ כן ועתה ישראל שמע אל החוקים והכל מחול לך, ואני לא זכיתי לימחל לי.

לכאורה הביאור בזה דמאחר דועתה ישראל שמע אל החוקים והלא הכתוב אומר [תהילים נ, טז] "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך", ודאי נמחל לכם.

שוב ראייתי במדרש אגדה שכתב וז"ל אמר להם משה ראו חיבתכם לפני המקום, לי אמר הקב"ה שלא אכנס לארץ ונתמלא עלי עברה כאשר עוברה למענכם על שאמרתם לכם "שמעו נא המורים" [במדבר כ, י], ואתם נושב בגיא מול בית פעור ולא גזר עליכם שלא תכנסו לארץ אלא גזר עלי שאלמד אתכם חוקים ומשפטים כי כן נאמר "ועתה ישראל שמע אל החוקים ואל המשפטים" עכ"ל.

לפי"ז נראה פשוט דעיקר המכוון בזה הוא סיפא דקרא "אשר אנוכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר ה' אלוקי אבותיכם נתון לכם" דמלמד אתם חוקים ומשפטים לעשות אותם בארץ ישראל דוקא, אלמא יעברו את הארץ וינחלו אותה וינהגו דינים אלו למעשה ולא גזר עליכם שלא תיכנסו לארץ כמוני, ואפשר דביחס לזה

מקרי דלישראל נמחל ולמשה רבינו לא, ובה מיושב מה שהקשה בצידה לדרך [ד"ה ומיהא] על רש"י.

ד, ב: ולא תגרעו ממנו.

בביאור הלכה [סימן לד ד"ה יניח] כתב דמי שיכול לקיים איזה מצוה לכתחילה ועשה אותה רק בדיעבד עובר על הלאו דלא תגרעו, וראיה מדמים הניתנין במתן אחד במקום דצריכין מתן שתיים שהן ארבע דאמרינן בעירוובין [דף ק, א] דעובר על כל תגרע אף דקיימא לן בזבחים פרק בית שמאי דבדיעבד כיפר, על כל פנים הלא גרע הלכתחילה במצוות השם [הג"ה וזה הוא תוכחת מגולה לאדם הרוצה להתרשל ממצוות עשה לפעמים במצוות דבר שהוא רק לכתחילה] עכ"ל.

וידדי הרה"ג ר' מרדכי יונגר שליט"א העיר על זה, דאת הראיה אפשר לדחות דנהי דהקרנן כשר מ"מ מצוות מתן ארבע לא קיים, לכן עובר על כל תגרע, משא"כ היכא שמקיים המצוה גם כן אלא שהוא רק בדיעבד ולא לכתחילה מהיכי יתני שעובר על כל תגרע.

ד, ז: ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה.

עיין בעל הטורים רק מיעוטא הוא שאינן יודעים טעם כלאים ופרה וכיוצא בהן עכ"ל.

ונראה דאין כוונתו דאין ישראל יודעים הטעם ואינן חכמים ונבונים בדבר זה, אלא כמו שכתב רבינו הרוקח רק למעט שיש דברים שאין חכמי אומות מודין בהן.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד

גדרי לא תתאוה

וְלֹא תִתְאָוֶה בְּיַת רֵעֶךָ שְׂדֵהוּ וְעֵבְדוּ וְאָמְתוּ שׂוֹרֵוּ וְחִמְרוּ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ (ה, יח)
הראשונים נחלקו בגדרי הלאו של 'לא תתאוה', האם הוא אזהרה נוספת על הלאו של לא תחמוד, או שהוא בגדר אחר. ולהלכה בשולחן ערוך נפסק כשיטת הרמב"ם, שלאו של לא תחמוד אינו עובר אלא אם כן עשה מעשה ולקח לעצמו את החפץ, בין על ידי הפצרה ובין בגניבה או בגזל. ואילו הלאו של לא תתאוה נאמר אף במחשבה בלבד, כאשר גמר בלבו להשתדל להשיג לעצמו החפץ של חברו, אף שלא עשה מעשה בפועל.

וזה לשון הרמב"ם (הלכות גזילה פ"א ה"י): כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חברו וכל כיוצא בהן משאר דברים שאפשר לו לקנותן ממנו כיון שחשב בלבו היאך יקנה דבר זה ונפתה לבו בדבר עבר בלא תעשה שני (דברים ה' י"ח) לא תתאוה ואין תאוה אלא בלב בלבד. ודבריו הובאו להלכה בשו"ע (ח"ו"מ סי' שניט"ט).

*

המתאוה לקנות לעצמו חפץ כמו שיש לחבירו

הגה"ק בעל בני יששכר בספרו דרך פקודין [מצוה ל"ח, חלק הדיבור אות ב] מסתפק בזה, ומדייק מן הפסוק במשלי שגם לחמוד שיהיה לו כמו של חברו אסור, וממשיך לחקור האם זה אסור מן התורה, או ששלמה המלך אסר זאת מעצמו. ומביא ראיה מדברי הזוהר הקדוש לאסור.

וז"ל: ושבתי וראיתי שמדברי הזוה"ק נראה שדברי שלמה הם פירוש לדברי תורה, וס"ל לזוה"ק שכוונת התורה הוא גם כן שלא לחמוד כעין החפץ של חברו, דהרי כתב הזוה"ק [פ' יתרו צ"ג ע"ב] לא תחמוד לא פסיק טעמא דכלל כלל אסור (לא כמו אינך לא תרצח לא תנאף לא תגנב דפסיק טעמייהו,

להורות היתרון במקום מצוה, עיין לשון הזהר שהבאתי לעיל באזהרת לא תרצח [מל"ת ל"ד אות ט' חלק הדיבור בה"ג] יכול אפילו חימודא דאורייתא אסור, ע"כ עשתה התורה פרט, להורות רק הנך דפרטה התורה אסור, משא"כ חימודא דאורייתא. ע"כ תוכן דברי זוה"ק.

והנה אם נאמר דכוונת התורה בלא תחמוד הוא רק שלא לחמוד אותו החפץ ממש של חברו, שיקחנו מיד חברו, ויהיה שלו ולא של חברו, מהו זה שאמר יכול אפילו חימודא דאורייתא, הרי חימודא דאורייתא אינו באופן זה כלל, דאם רואה שחבירו יודע איזה מסכתא וחומד שידע גם הוא כמוהו, הרי נשארתי הידיעה גם אצל חברו, והוא חומד רק דוגמת החפץ של חברו, ובאם באמת חומד שידע הוא המסכתא וחבירו ישכח מלבו, זה ודאי באיסור דלמה ירצה שישכח חברו התורה, אלא על כרחך דס"ל לזוה"ק שכוונת התורה היא כפירוש המלך החכם שהאיסור הוא אפילו אם חומד שיהיה לו חפץ דוגמת החפץ של חברו, ולא יקח אותו החפץ מיד חברו, רק שיהיה גם לו דוגמתו, ובזה יונח מה שאמר יכול אפילו חימודא דאורייתא, דוקא ותשכח כי כנים הדברים, הראייתך בעיניך שמה לא תעבור את פי השם יתברך.

*

חמדה על דבר חכמה ואומנות

הנה ידידי המופלג הג"ר יצחק אברהמוביץ שליט"א דומ"צ באשדוד כתב בענין זה:

כתב בערוך השלחן [סי' שנט סעיף י], וזה שכתב הרמב"ם, כל דבר שאפשר שיקנהו ממנו, נ"ל שכיוון למה שדרשו במכילתא, לא תחמוד - כלל, בית שדה ועבד ואמה ושור וחמור - פרט, וכל אשר לרעך - חזר וכלל, והוי כלל ופרט וכלל, מה הפרט דבר שהוא קונה ומקנה, אף הכלל דבר שהוא קונה ומקנה, עכ"ל המכילתא. וביאור הדבר נראה, שאם ראובן למד איזו חכמה ואיזו מלאכה, ושמעון חמד בלבו חכמה זו או מלאכה זו, והשתדל והרבה רעים על ראובן עד שלמדו, והייתי אומר שגם זה בכלל לא תחמוד - לזה מיעטה התורה שדוקא דבר שהוא בקנין, שכשהיא אצל ראובן איננו אצל שמעון - לאפוקי חכמה ומלאכה שאינם בקניינים. (ועיין סמ"ע [סק"י"ח] וגם בטור הגירסא כן).

אמנם בספר דרך פקודיך [מצוה ל"ח, חלק הדיבור אות ב] כתב, שאפילו חומד שיהיה לו חפץ דוגמת חפץ של חברו, ואינו חומד ליקח החפץ שיש לחברו מידו - עובר בלא תחמוד. והוכיח לה מזוה"ק [פ' יתרו דף צג.], יכול אפילו **חמודא דאורייתא** אסור, ואמר שלכן כתבה תורה הפרטים בלא תחמוד - בית רעך שדהו וגו', שהם מילי דעלמא, אבל **אורייתא איהו חמודת תדיר**, שעשועים גנזי דחיי ארכא דיומין וכו', ע"ש. והרי חימודא דאורייתא, היינו שרואה בחברו שידוע מסכתא או שמועה בתורה, וחומד שידע גם הוא כמוהו, והרי בזה נשארתי הידיעה גם אצל חברו, וא"כ בהנך שפרטה תורה ע"כ שהאיסור אפילו כשאינו חומד חפץ חברו לקחתו ממנו, רק חומד שיהיה לו חפץ כחפץ של חברו עובר בלא תחמוד. ולפי זה גם החומד חכמתו יתכן שאסור, אף שאינו נוטל ואינו מחסרו כלום.

ולכאורה דברי זוהר חלוקים על פשוט דברי הפוסקים, שכתבו האיסור רק בחפץ של חברו, ולא בדבר שיש להשיג בכל מקום.

אלא שאין ניתן לומר שיש כאן מחלוקת, מאחר שבמכילתא דרשב"י עצמו (על הפסוק לא תחמוד) קתני, יכול לא יאמר: לוואי עיני כעינו, לוואי שערי כשערו, ת"ל 'שורו וחמורו עבדו ואמתו ביתו

ושדהו' - מה אלו מיוחדין, דברים שאפשר להן לבא תחת ידיך **וחברך חסירן**, אף אין לי אלא דבר שאפשר לו לבא תחת ידיך וחבירך חסירן, ע"כ. הרי שצריך שבה שיהיה תחת ידיך יהי חברך חסר אותו דבר, דהיינו שיקח את של חברו לעצמו, וכמבואר בפוסקים הנ"ל. ודלא כס' דרך פקודיך, שאף בחומד להיות לו כעין של חברו, בלא לחסר חברו - עובר.

ולכן צ"ל, שכוונת זוהר הק', שלולי שפרטה התורה כל הנך פרטים, הו"א שיש איסור בכל ענין של חמדה - אף לחומד שיהיה לו כמו של חברו, אבל אחד הלימוד שפרטה תורה חפצי חברו - אין איסור אלא באופן שחומד את של חברו לעצמו. עת"ד של הגרי"א. ובאמת כיון למה שכתב באריכות בשו"ת בצל החכמה ח"ג סי' מ"ט.

*

גדר האיסור לדעת הדרך פקודיך

ואני חשבתי שיתכן לומר שגם הדרך פקודיך התכוון להחמיר רק במקרה מסוים, כגון שרואה שיש לחבירו בית מיוחד, מלבושים מיוחדים, ועל ידי זה עושה רושם בפני כל, או רכב מיוחד וכל כיוצא בזה. והוא מקנא בו וחומד להיות כמוהו, **שעל ידי כך יקח מהשני את המעלה והייחודיות שיש לו על ידי חפץ זה**, בזה יש מקום לומר שיש צד להחמיר (מסתמא לא מדינא, רק ממידת חסידות). ויתכן לומר שזה גם נחשב שעל ידי זה חברו נחסר, שמפסיד את הכבוד והמעמד שיש לו על יד החפץ הזה.

אבל כשרואה אצל השני שיש לו איזה מכשיר חדש שלא ידע ממנו, או ספר חדש שיצא, ואחרי שראה אצלו, חושב לקנות חפץ כזה לעצמו, אין זה שייך ללא תחמוד, שאינו חומד כלל להיות כחבירו, ואינו מתכוון כלל לחבירו. ובודאי לא יעלה על הדעת לשייך דבר כזה לאיסור לא תחמוד.

ובזה יתבאר מעט דעת המלבי"ם שהביאו בשו"ת בצל החכמה שם (ד"ה בעמדי בזה) שכתב שבדברות האחרונות הוסיף להזהיר גם התאווה, שיהיה עשיר כמוהו.

והגהמ"ח שם תמה עליו, שהרי לא מתכוון ומשתדל להשיג חפצי חברו. ויתכן שכונתו כמ"ש, שרואה את מעמד חברו העשיר בחברה, והוא רוצה להתעשר כדי לרכוש לעצמו מעמד זה, בזה יתכן לומר שאסרה תורה.

*

כיצד יתכן להזהיר על המחשבה

הראשונים תמחו כיצד יתכן להזהיר על המחשבה, ראשית יש להקדים, שלפי הנפקס בשו"ע כעדות הרמב"ם האיסור רק אם הוא מתכנן במחשבתו לעשות פעולות כיצד להשיג את החפץ של חברו, ולא על מחשבה גרידא. ועל זה אין לתמוה, שבדאי האדם יכול להתגבר על יצרו, ולא להגרר לחשוב ולתכנן כיצד לקחת את חפצי חברו.

כל השאלה היא רק לפי שיטות הראשונים (אבן עזרא וכ"מ בספר החינוך ועוד) הסבורים שיש איסור גם במחשבת תאוה בלבד, אף שלא מתכנן במחשבתו להשיג את הדבר.

*

יראת ה' מרחיקה כל חמדה

בספר **בית הלוי להג"ר יוסף דב מבריסק** מיישב איך יתכן להזהיר את האדם שלא יחמוד, והלא חמדה זה ענין רגשי, זה תלוי בלב, ואיך אפשר לומר לאדם שלא יחמוד כשהלב שלו חומד.

ומבאר במשל לאדם המתאוה לדבר איסור, אף אם יגיע למצב שיהיה קרוב להשיג את תאוותו, ויצרו בווער בו מאד. אם בדרך הילוכו ילך על גבי נהר קפוא, ופתאום הקרח יתחיל להתמוסס והוא הולך לטבוע בנהר, הרי באותו רגע ודאי יתבטלו וישתכחו ממנו כל התאוות והרצונות. כמו כן אם ברגע של תאוה, יפגע באריה שואג לפניו, הרי יפול עליו פחד נורא, ובאותו הרגע יסתלקו ממנו כל התאוות והרצונות. שכך ברא הבורא בטבע, שמעט פחד מעביר ממנו כל כוחות התאוה והחמדה.

אומר הבית הלוי, אחר שהזהירה התורה בלאו 'לא תחמוד', ו'לא תתאוה', אם תהיה לאדם יראה מן האיסור, אפילו יראה קטנה כיראת ההחלקה והפחד מהאריה, הרי בודאי שוב לא יחמוד יותר.

וזה הטעות של בני אדם, שהם סבורים שיש להם תירוץ על מעשיהם הרעים, כי יצרו הרע התגבר עליו, ולא היה בכוחו לעמוד כנגדו. ואין זה תירוץ, דבמעט יראת ה' אם היה מעלה על לבו, לא היה היצר יכול לו כלל. דהיצה"ר אינו חזק כלל, דבמעט יראה נתבטל כל הכח שלו, ועיקר שליטתו הוא רק במה שמשכח מקודם היראה מלב האדם.

וזהו שאמר הכתוב מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה', אם יש לך יראה, ממילא תקיים הכל. וזהו ביאור הכתוב 'בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו', כי ע"י היראה ינצלו מן היצה"ר ולא יחטאו.

*

ראויים הדברים רק למי שאמרם, ולדומים אליו

דיבר פעם החזון איש בשבחו של רבי יוסף בער סולוביץ'יק גאב"ד בריסק, וקילס לפירוש שכתב בספרו בית הלוי לדיברה העשירית לא תחמוד, כי בגודל הפחד מפני האיסור ודאי מצטננת באדם רתיחת דמו, ופוסק החימוד. ולא נתקררה דעתו עד שקרא, **ראויים הדברים רק למי שאמרם, ולדומים אליו**. ר' יוסף בער היה פחד ד' חופף עליו תמיד, הוא הרגיש ככה ממש כמו שכתב בספרו.

כשבקרתיו אצל אדמו"ר הק' רבי אהרן רוקח זצ"ל בבעלזא, סיפר לי שאביו הפליג מאד בשבח הגה"ק בית הלוי זצ"ל, ופעם אחת כשראה אותו, אמר: היראת שמים והפחד ניכרים על פניו. (טעם ודעת פ' יתרו).

הרב מבריסק זצ"ל היה במקום אחד, וישבו ודברו בענין הפרשת תרומות ומעשרות, והזכיר אחד מן המשתתפים שם, על שישנם אנשים מסוימים שלא נזהרים בטבל. נחרד הרב ואמר: מה, האם הם לא מפחדים מעבירה?! החרדה שלו היתה כאילו אדם שואל איך פלוני לא מפחד להכניס את ידו לתוך האש, כי אם זו עבירה זהו פחד, והיראה הזו הושרשה בבית בריסק למציאות דור אחר דור.

*

התשווקה באדם צריכה להיות לקיים רצון ה'

השפת אמת כתב (יתרו תרל"ו) באבן עזרא הקשה על לא תחמוד ותני' ע"ש. אבל באמת נראה כי אף שיש חמדה לעניני עוה"ז. אך התשווקה צריך להיות באדם לקיים מאמר ה'. וזאת החמדה תגבור נגד כל החמדות שבעולם, ועל זה נאמר בטל רצונך מפני רצונו. ואפשר זה בא אחר קיום מ"ע באהבה, אך מקודם כ' סור מרע כפשוטו מגזירת המלך כדברי אבן עזרא הנ"ל והבן.

*

בספר הכתב והקבלה, כותב את הרעיון הנזכר בשפ"א הנ"ל ביתר הרחבה:

רבים יתמחו על זאת המצוה איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה

עיניו, והלב חומד מעצמו בטבעו נגד בחירת האדם, ויראה כמו שכתב בעל הברית, אחר שה' צוה אותנו על האהבה באמרו ואהבת את ה' בכל לבבך, מה מקרא חסר אם היה כתוב ואהבת את ה' בכל לבבך, ומה ר"ל במלת בכל, אלא שהכונה שיהיה לבבך מלא באהבת ה', כלומר שלא יהיה לבבך רק אהבת ה' לבד, לא שיהיה בו גם אהבת ה' גם חמדת עולם, שאם כן אינו מלא באהבת ה', כי אם חציו לה' וחציו לכם ולא נקרא בכל לבבך. הנה כל איש המקיים זאת המצוה, ואחרי שחשקה נפשו להתענג על ה' וכלתה לדבקה בו באהבה רבה בכל עת, לחיות בנועם ה' ולטעום מטעם המלך להתענג מזיו כבודו, וגם ערב רב ומתיקות נפלא ושמחה ימצא בה, על ידי כך לבו מלא כל עת וזמן בזכרון קדוש ה' וחושק לדבקה בו ולבו קשורה עמו בעבותות אהבה, ובה מקיים בכל לבבך כלומר שלבו מלא על כל גדותיו באהבת ה', אז א"א שיחמוד שום דבר מכל מחמדי עולם הזה, מפני כי מודעת זאת שהחמוד הוא בלב לא באבר אחר, ואשר כבר לבו מלא תמיד באהבת ה' איה המקום בלב אשר יתאוה ויחמוד בו דבר זולתו, ככוס אשר הוא מלא על כל גדותיו שאין יכולים להוסיף מאומה, כי א"א לאדם לעבור על לא תחמוד אם לא שאינו מקיים מ"ע של ואהבת את ה' בכל לבבך, אף שהוא אוהב אותו, רק לא לבדו אך אוהב אותו ואוהב ג"כ חמדת העולם ותענוגות בני אדם, ונמצא שאינו מקיים בכל לבבך, ואז הלב מעצמו מתאוה על כל מחמדי' של העולם הזה אשר לנגד עיניו, אף אם בבחירתו אינו רוצה לחמוד בדעתו שהיא עברה ועון, הלב בטבעה תחמוד שלא ברצונו ונגד בחירתו, מפני שא"א שיתחבר בלב אהבת ה' עם אהבת התענוגים כשבת אחים גם יחד, אבל כל אחד דוחה את האחד ויגרשהו, אבל מי שמקיים ואהבת את ה' בכל לבבך א"א זה כלל אחר שלבו טרוד ומלא תמיד באהבת ה' בשמחה רבה, ועוד שהאיש הקשור בעבותות אהבה עם ה' ישחק על כל מחמדי' של העולם הזה הכלים ועוברים ונבזים מצד עצמן, ואם חמד אלהי' לשבתו עליו אוה למושב לו ואת זה לתאוה יבקש, נפרד הלב בטבעה מכל תאוות עה"ז? ולא יחמוד אותם ותגעל נפשו בהם, אך על שדי יתענג להשתעשע ולדבקה בו ית' באהבה ושמחה, כי הנפש תתנדב בטבעה למה שהטובה עודפת ותעזוב את החסרה.

*
החמדה המותרת...
"ואמנם מצינו חמדה שהיא מותרת, והיא חמדת התורה והמצוות, וכמו שאמרו רז"ל: (ב"ב כא א) קנאת סופרים תרבה חכמה, והחמדה והקנאה הזאת היא מותרת ויש לאדם שכר עליה". (רבנו בחיי).
העצה היא להשתמש בכח החמדה עצמו לצד הקדושה, לשנן בקרבנו גודל ערך המצוות ועוצם שכרן, עד אשר נחשוק ונחמוד את המצוות, ואם אדם זוכה שכח החמדה גופיה חומד את הרוחניות, שוב לא יעשה את הטפל עיקר, ולא ישקע בהבלי עה"ז, כי בכח חמדתו יהיה מוסיף והולך תורה ומצוות, וכמ"ש במכות דף י. אוהב כסף לא ישבע כסף זה משה שחבב את המצוות ולא נח ולא שקט מלהשיגם.
סיפר נכדו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שסבו הגדול היה ממעט בשינה ומשכים מאד לעסוק בתורה, ולכאורה הוא היה צריך להיות עייף מאד. ברם בעת לימודו לא נכרת עליו כל עייפות, ואינו נרדם ומתנמנם בעת לימודו לעולם. אכן בעת אכילתו אז נכרת היטב עייפותו, וקורה לרוב שהוא נרדם באמצע, ולפעמים הוא אוהו את הצלחת בידו למנוע

את השינה... ואין מועיל לו, כי נרדם יחד עמה לרוב עייפותו, הרי לנו אדם שזכה שהתיאבון שלו הוא בתורה.

לא תחמוד וגו' וכל אשר לרעך (כ יד)

דרש רבי יעקב גלינסקי, יסוד גדול בהנהגת חיינו אנו יכולים ללמוד מאריכות הלשון 'לא תחמוד בית רעך לא תחמוד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמורו וכל אשר לרעך'.

אם הכתוב מסיים 'וכל אשר לרעך' הרי הכל בכלל, ולמה מפרט הוא בתחילה בית עבד שור וחמור.

אלא באה התורה ללמדנו במילים 'וכל אשר לרעך', לקח מיוחד.

אדם חומד את בית רעהו פנטהאוז וילה גינה מכונית מפוארת שטיחים מקיר לקיר מטבח אמריקאי, הוא חומד את חמור חברו, מדוע לי אין, האם הוא מוכשר ממני, או נעלה ממני, אין זה היוג היכן היושר.

ועונים לו:

הירגע, אתה צודק, אבל מצד שני אין זה צודק שתקבל רק את הוילה והמכונית שלו ויחד עם זאת תשאיר ברשותך את כל השאר, את הבריאות הטובה את המידות הטובות את המשפחה המאושרת את השלוה שבביתך, אם ברצונך קום והתחלף עמו כליל קומפלט, קח את המכונית שלו עם האולקוס, וכאבי הראש עם המרבה נכסים מרבה דאגה יומם וליל, עם הצרות מבית רח"ל, עם המזג הרע והתפרצויות החמקה, הכל בכל. ואם אתה עדיין מוכן אותה הוא שאינך יודע את מצבו.

וזהו שנאמר 'לא תחמוד בית רעך ושורו וחמורו וכל אשר לרעך', אל תסתכל בפרט זה או אחר, הסתכל על הכל בכל, וכבר לא תחמוד מאומה.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושאי"ס

הלכתא דשלהי דקייטא

כידוע, בבתי כנסיות רבים בצפון, בטבריה ועוד, לא נושאים הכהנים כפיים בימות החול. והנושא ארוך. אולם שמעתי ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שכשמגיעה לצפון קבוצת יהודים מעיר אחרת (המקרה הספציפי עליו שאלתי, היה בית מלון בטבריה, בו שוהים יהודים מכל הארץ ולא מהמקומות בהם לא מברכים ברכת כהנים), יברכו הכהנים ברכת כהנים.

כשמתפללים במקום שאין בו ספר תורה, אומרים תחנון ללא נפילת אפים (רמ"א קלא, ב) והמשנה ברורה מביא מחלוקת הפוסקים האם נופלים אפיים במקום שאין בו ספר תורה, אך יש בו ספרי קודש, והמנהג ליפול אפיים גם כשיש רק ספרי קודש (אגר"מ או"ח ה, כ-ה ועוד), ובלבד שספרי הקודש מונחים שם בקביעות, אך לא כשמתפללים באמצע טיול וכדומה, והמטיילים לקחו איתם ספרים ללמוד בדרך (קונטרס יורנו בדרך בשם פוסקים). והמנהג בירושלים ליפול אפיים בכל מצב, גם ללא ספרים, ומקובל שכן המנהג גם בירושלים החדשה, (כמבואר בספרי פוסקי זמנינו בהרחבה).

כשאנו רואים ימים ונהרות, אנו מברכים ברכת "עושה מעשה בראשית" ועל ראיית היס הגדול מברכים "שעשה את היס הגדול". לדעת השולחן ערוך, היס התיכון הוא היס הגדול, שנקרא

'היס הגדול' בגלל חשיבותה של ארצנו הקדושה, בה עובר היס התיכון, אך דעת הרא"ש ורבים מהאחרונים שהכוונה רק להאוקיינוס המקיף את העולם כולו. כדי לצאת מהספק הורו הערוך השולחן וכן רבותינו מרנן הגרי"ש"א, הגר"ש"א, הגר"ש"א, הגר"ב"צ אבא שאול זצוק"ל ויבלחט"א מרן הגר"ח"ק שליט"א- לברך על ראיית היס התיכון ברכת 'עושה מעשה בראשית'. בשו"ת מנחת יצחק (ח"א קי) ומרן הגר"ש"א מציעים למי שרוצה לצאת גם את דעת השו"ע, לברך כך: "ברוך אתה... עושה מעשה בראשית, שעשה את היס הגדול".

■ הסכמת פוסקי זמנינו שמברכים ברכה זו גם על ראיית ים הכנרת. אך לגבי ראיית ים המלח, נחלקו הפוסקים הקדמונים וגם פוסקי זמנינו, האם מברכים על ראייתו, כיון שים המלח נוצר לאחר ששת ימי בראשית וגם משום שהוא מין קללה.

■ הלכה פסוקה היא לברך ברכה על ראיית בית קברות, כנוסח הברכה המופיע בשולחן ערוך (רכז, יב). אמנם המשני"ב הביא את דעת הלק"ט שאין מברכים את הברכה בראיית קבר אחד. אך כשנעמוד ליד כמה קברי צדיקים יחד, צריך לברך את הברכה. ונברך רק כשנראה את המצבה עצמה, אך לא את האוהל שמעליה (שו"ת אגר"מ ועוד). כתבו הפוסקים שמברכים ברכה זו גם בשבת, שהברכה אינה נחשבת ל'צידוק הדין' שלא אומרים בשבת.

■ לעיתים נתקלים בדרכים בבתי קברות של נכרים. הלכה פסוקה היא בשולחן ערוך (רכז, יב) לומר כך: "ב'וֹשָׁה אֶמְכֶם מֵאֵד חֲפָרָה יוֹלְדֵתְכֶם הִנֵּה אֶחָרִית גֹּיִם מְדַבְּרֵי צִיָּה וְעֲרָבָה".

■ כשאנו רואים הר גבוה, בהם ניכרת גבורת הבורא ואנו מתפעלים מראייתו, מברכים ברכת 'עושה מעשה בראשית'. ושמעתי ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שכשאנו מתפעלים מראיית הר זה, למרות שאחרים לא מתפעלים ומתפעמים מראייתו- עלינו לברך עליו.

■ על ראיית גבעה מברכים 'עושה מעשה בראשית', ומדברי הקדמונים נראה שהכוונה לראיית צוק, כמו צוק הארבל שהוא צוק גדול ומתפעלים ממנו, וכך הוראת מרן הגר"ח"ק שליט"א (קונטרס יורנו בדרך).

■ על ראיית הר החרמון מברכים 'עושה מעשה בראשית' (אולי"ש ועוד פוסקים).

■ הלכה היא שעל ראיית פיל, קוף וקיפוף, מברכים בשם ומלכות 'ברוך משנה הבריות'. פסקו מרנן הגרי"ש"א והגר"ש"ו זצוק"ל, שמברכים על ראיית כל סוגי הקופים, ולא רק על ראיית הקופים הדומים לבני אדם. לאחרונה ביקש הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א מראש עיריית בני ברק, להביא לפינת החי ינשוף או תנשמת כדי לזכות את הרבים שיוכלו לברך את ברכת משנה הבריות. במכתב שכתב הגאון ר"י זילברשטיין שליט"א, ציטט את הגמרא "הרואה פיל וקוף, מה מברך? בברייתא בברכות (נח:): שנינו, הרואה פיל וקוף וקיפוף, אומר ברוך... משנה הבריות. והפיל והקוף, הם בעלי חיים ידועים. ומהו הקיפוף? בתוספות במסכת חולין (סג.) כתבו שיש שלשה מיני קיפוף, ואלו הם: הינשוף, הכוס (שהוא דורס לילה קטן), וכן התנשמת (שהיא מין דורס לילה, ותפוצתה רחבה מאד בארץ ישראל), והם אותם שאמרו עליהם (נדה כג.), שעניניהם הולכות לפניהם כאדם". לא מכבר התכנסו ילדי החיידרים ברמת אלחנן עם הגר"י שליט"א בפנינת החי בשכונה, ואחר שצפו על הינשוף, פנו

הרב דמתא והילדים לעבר הכלוב של הקופים, שם בירך הרב את ברכת "משנה הבריות" בשם ומלכות, והוציא ידי חובה את כל הנוכחים, לאחר שאמר כי לבני ספרד יש ספק האם הם יכולים לברך ולכן רק הוא בירך והוציא את כולם ידי חובה.

■ כתב ר"י בן הרא"ש בשו"ת זכרון יהודה שטוב שלא ילמד בגילוי הראש (וע"י משנ"ב ב, יב, שאסור לברך וללמוד בגילוי הראש. אך יש שהעירו שאין כוונתו לחוף היס, שם כולם יושבים בגילוי ראש). ובשו"ת מהרש"ל (סי' עב) כתב שאין איסור וגם לא מידת חסידות ללמוד בגילוי ראש, אך לתלמיד חכם יש להיזהר בזה. וכ"כ מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (דעת נוטה ח"א עמוד פ) שיש להיזהר בזה. וכתב שיתכן שמותר להרהר בלימוד על שפת היס בגילוי הראש. והיו גדולי תורה שהקילו בזה, ובס' שלהי דקייטא הבאתי שמרן הגר"ש אלישיב הורה שמעיקר הדין מותר לדבר בלימוד ליד חוף היס בגילוי ראש, אך ממידת חסידות יש לשים כפיפה או כובע.

■ הילדים ליטפו בעלי חיים טמאים בפניות ליטוף בגני חיות? היפה ללב (א, כותב שצריך ליטול ידים לאחר נגיעה בבעלי חיים טמאים, אך שו"ע הגר"ז (צז, ג) כתב שלא צריך ליטול ידים, ואפילו לא לתפילה, אם נגע בבעלי חיים טמאים.

■ המתארח בבית מלון שיש שם הכשר שהוא לא סומך עליו, ורוצה לאכול לארוחת בוקר דברים שאין בהם חשש כשרות, כגון ירקות שהוא מעשר בעצמו, [ואין בהם חשש תולעים], או קורנפלקס עם חלב וכדו' שרואה על האריות שהם בהכשר טוב, יש להקל להשתמש בצלחות של בית המלון בצונן, ואף שהצלחות עשויות מחרסינה, מ"מ כיון שמנקים אותן היטב, ומתארחים רק לכמה ימים, כך שזה נחשב עראי, יש להקל, וכעין דברי הרמ"א (יו"ד סי' קכ"א). וכן יש להקל להשתמש לצונן בסכ"ס של בית המלון, אך אין להקל לחתוך דברים חריפים, כיון שלא היתה נעיצה, וכלפי דברים חריפים אין לסמוך על ניקיון בסקוטש שיחשב כנעיצה. [וצ"ע אם אפשר להקל באופן שיש לחוש שהכלים אינם טובלים] [קובץ עיון ההלכה, שיעור מהגרש"צ רוזנבלט שליט"א].

■ במנגל חד פעמי תוצרת חו"ל הרשת טעונה טבילה, ואין להקל מצד שזה כלי חד פעמי, כיון שיש ראיות לכך שכלי חד פעמי נחשב לכלי גמור (שם).

■ אפשר לצאת ידי חובה בתפילת הדרך כשאחד מוציא את כולם, אך לתכתיבה עדיף שכל אחד יברך לעצמו (מרן הגר"ח"ק שליט"א ומרן הגר"ש וואזנר זצוק"ל ועוד. ראו שלהי דקייטא ובקוונטרס עיון ההלכה הנ"ל עמו' קי בהרחבה).

המשגיח הגה"צ רבי שלמה וולבה זצוק"ל הביע את צערו על כך שהיום נוהגים המטיילים לצלם את הנוף המרהיב המשתקף לעיניהם, במקום להביט ולהסתכל על נפלאות הבריאה. "במקום לעמוד ולהסתכל על הנוף ולהתפעל מנפלאות הקב"ה בעולמו המרהיב, מפנים את הגב לנוף ומצטלמים במצלמה..." הצטער הגר"ש וולבה זצ"ל (כמובא בס' שלהי דקייטא).

יהודי צריך לעבוד את בוראו תמיד. אם רצון ה' הוא שילמד כעת, עליו ללמוד. אם רצון ה' שיעסוק בצרכי מצוה, ישחק עם ילדיו או יוריד את פח האשפה, הרי שכך עליו לעשות. ואם רצון ה' הוא שכעת ינוח, יאגור כוחות ואולי גם יסע לים או לבריכה, לטיול או לקברי צדיקים, אם כן זוהי

עבודת ה', ויש לקחתה ברצינות ובאחריות, עם כל גופי תורה והלכה התלויים בה, ככל חלק מחלקי עבודת ה'. והנה לנו, הגר"ש וולבה מחכים אותנו בכך שגם להביט בנוף, הוא חלק מעבודת ה'...

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב חידושו של ר' עקיבא בענין כל דעביד רחמנא לטב עביד

ואהבת את ה' אלהיך... ובקל מאדך (ו, ה) פירש רש"י: "דבר אחר ובכל מאדך בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה טובה בין במדת פורענות", ומקורו במשנה ברכות פ"ט מ"ה: "דבר אחר בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד".

והנה מבואר בכמה וכמה מקומות שהיתה לו לר' עקיבא שיטה מיוחדת בענין זה, שאפילו חבריו התנאים התפלאו עליה, ונראה את הדברים ונסה בס"ד להבין מעט מה היה חידושו של ר' עקיבא בענין זה:

איתא במכות כ"ד ע"א וע"ב: "וכבר היה ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי מפלטה ברחוק מאה ועשרים מיל והתחילו בוכין ורבי עקיבא משחק, אמרו לו מפני מה אתה משחק, אמר להם ואתם מפני מה אתם בוכים, אמרו לו הללו כושיים שמשתחווים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים ויובין בטח והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש ולא נבכה, אמר להן לכך אני מצחק ומה לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה".

ועוד איתא התם: "שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ור"ע מצחק, אמרו לו מפני מה אתה מצחק, אמר להם מפני מה אתם בוכים, אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב ימות ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה, אמר להן לכך אני מצחק, דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו' בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת, בלשון הזה אמרו לו עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו".

ובמדרש תהילים פרק ט"ו איתא: "וכשהיה ר"ג קורא המקרא הזה היה בוכה אמר מי יוכל לעשות כל אלה, וכשהיה ר' עקיבא קורא בפסוקים הללו ואחרים שביחזקאל אל ההרים לא אכל היה משחק, אמר לו ר"ג מפני מה אתה משחק ואני בוכה אמר לו... כשם שאלה שכתוב בשרצים כאילו נוגע בכלן כך עושה אלה לא ימות לעולם אם עשה אחד מהן כאילו קיים את כולו, אמר לו ר"ג נחמתני עקיבא נחמתני".

ובסנהדרין ק"א ע"א איתא: "כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו... התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק, אמרו לו למה אתה משחק, אמר להן וכי מפני מה אתם בוכים, אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה, אמר להן לכך אני משחק כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו

לוקה ואין שמנו מביאש ואין דובשנו מדיש אמרתי שמא חס ושלוס קיבל רבי עולמו, ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח, אמר לו עקיבא כלום חסרתני מן התורה כולה, אמר לו לימדתנו רבינו כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא".

מבואר מכל זה שעד שבא ר"ע לא סברו התנאים שנכון לשמוח על מקרים רעים, עד שבא ר' עקיבא וחדש להם ענין זה.

וכן מבואר להדיא מהא דאיתא בסנהדרין שם: "ת"ר כשחלה ר' אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו ר' טרפון ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא... נענה רבי עקיבא ואמר חביבין יסורין, אמר להם סמכוני ואשמענה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין, אמר לו עקיבא זו מנין לך, אמר מקרא אני דורש...".

הרי להדיא שענין זה דחביבין יסורין היה חידוש גדול בעיני ר' אליעזר, והתפלא על ר' עקיבא ואמר לו "זו מנין לך".

ובסוף מסכת שמחות תניא: "המברך בבית האבל אינו מברך רביעית דברי רבי יוסי הגלילי, ורבי עקיבא אומר הטוב והמטיב, וחכמים אומרים ברוך דיין האמת", ואמנם בגמרא ברכות מ"ו ע"ב יש גירסא מאחרת בענין זה, עכ"פ לפי גירסת המסכת שמחות נמצא שלדעת ר' עקיבא מברך בבית האבל רק הטוב והמטיב, ואזיל לטעמיה שכל דבר הנראה לנו רע באמת גם הוא טובה גמורה.

ואזיל ר' עקיבא בזה לטעמיה גם בגמרא הידועה והמפורסמת בברכות ס"א ע"א, דאיתא שם: "תנא משמיה דר' עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד, כי הא דרבי עקיבא דהוה קאזיל באורחא מטא לההיא מתא בעא אושפיזא לא יהבי ליה אמר כל דעביד רחמנא לטב אזל ובת דברא והוה בהדיה תרנגולא וחמרא ושרגא אתא זיקא כבייה לשרגא אתא שונרא אכליה לתרנגולא אתא אריה אכליה לחמרא אמר כל דעביד רחמנא לטב ביה בליליא אתא גייסא שבייה למתא, אמר להו לאו אמרי לכו כל מה שעושה הקב"ה הכל לטובה".

ונראה מכל המקומות הללו שר' עקיבא חידש בענין זה שיטה מיוחדת שלא היתה ידועה עד אז, ויש להבין שהרי ודאי כל התנאים ידעו היטב שהקב"ה טוב ומטיב וכל מעשיו צדק ומשפט, ומהו החידוש הגדול שחידש להם ר' עקיבא בענין זה שניחם אותם מצערם הגדול, ואף רבו התנא הגדול ר' אליעזר התפלא למשמע החידוש הזה, ושאל אותו "זו מנין לך".

ונראה לבאר בס"ד, דהנה הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פ"י) ביאר בארוכה שהבורא יתברך כל פעולותיו הם רק טוב גמור, ולכן ביאר שכל הדברים הרעים שבעולם אינם "פעולות" של הקב"ה אלא "העדרים", כמו אחד שכיבה את האור ונעשה חושך, שלא הוא עשה את החושך, אלא הוא סילק את האור וממילא נשאר חושך, וכן הדבר בכל הרעות שבעולם, שהקב"ה לא יוצר את הרע, אלא רק מסלק את הטובה וממילא נשאר רע, כגון אם אדם חולה הקב"ה לא בורא בו את המחלה אלא רק מסלק ממנו בריאות וממילא נשאר חולה, ואם אדם מת הקב"ה לא יצר בו את המות אלא רק הסיר ממנו את החיים, וכל בכל כיוצא בזה, זו היא שיטת הרמב"ם.

אולם שיטת המקובלים המבוארת בספרי רבינו הרמח"ל ובעוד ספרים אינה כן, ולשיטתם כל דבר רע הוא רע רק "לכאורה", אך לאמיתו של דבר כל מה שיש בעולם הוא טוב גמור, ורק לפי מראה

ענינו נראה שיש גם דברים רעים, וכמ"ש "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", ואמרו חז"ל "הנה טוב מאד זה מלאך המות", "הנה טוב מאד זו מידת פורענות", ולעתיד לבא כולם יראו בברור איך דוקא הצרות הגדולות ביותר היו באמת הטובות הגדולות ביותר, ולפי זה גם הדברים הנראים רעים יכולים להיות פעולתו של הקב"ה בכבודו ובעצמו, (וכבר הרמב"ם במו"נ הביא את שיטת "המדברים" שסברו שאין בעולם שום העדר אלא הכל הוא פעולת ה', והצפנת פענח כתב שמחלוקת הרמב"ם והמדברים היא מחלוקת תנאים ואמוראים בכמה מקומות, וההלכה כשיטת "המדברים").

ולפי זה נראה דזה היה חידושו הגדול של ר' עקיבא, שחבריו של ר' עקיבא סברו בתחילה שהדברים הרעים הם רעים לגמרי, אף שודאי הקב"ה טוב ומיטיב ובודאי גם הרע הזה בא עבור תכלית טובה, מכל מקום הדבר עצמו הוא רע ומר, אך ר' עקיבא בא וחדש שגם הדברים הנראים רעים לגמרי הם טובה גמורה, אלא שכעת איננו מסוגלים להבחין בכך.

ויתכן שר' עקיבא למד שיטה זו מהתנא נחום איש גמזו, שהיה רגיל לומר על כל דבר שאירע לו "גם זו לטובה" (ילקוט שמעוני ישעיהו תמ"ח), וכמבואר בכמה מקומות (חגיגה יב. ועוד) שר' עקיבא היה תלמידו של נחום איש גמזו.

ולפי"ז זכיתי להבין היטב בס"ד את הויכוח התמוה שהיה לאלישע בן אבייה ("אחר") עם ר' מאיר, דאיתא בחגיגה ט"ו ע"א: "שאל אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה אמר ליה מאי דכתיב גם את זה לעומת זה עשה האלקים, אמר לו כל מה שברא הקב"ה ברא כנגדו, ברא הרים ברא גבעות ברא ימים ברא נהרות, אמר לו רבי עקיבא רבך לא אמר כך אלא ברא צדיקים ברא רשעים ברא גן עדן ברא גיהנם", ולפוס ריהטא אינו מובן כלל, דלכאורה שני הפירושים אמת שאת הכל הקב"ה ברא, ומאי נפק"ם אם לפרש כך או כך.

אמנם לפי האמור הענין מובן ומבואר היטב, דהנה הרמב"ם במו"נ שם הביא ראיה לשיטתו מלשון הפסוק בישעיה "יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא רע", הרי שעל החושך והרע לא אמר "יוצר" או "עושה", אלא "בורא" שהוא לשון שייך גם על העדר, כמו שביאר הרמב"ם שם.

ולפי זה נראה שבתחילה סבר ר' מאיר כשיטת הרמב"ם, ולכן לא רצה לפרש את הפסוק "זה לעומת זה עשה ה'" על הרשעים והגיהנם, כיון שהם דברים רעים ולא שייך עליהם הלשון "עשה ה'", ולכן פירש את הפסוק על הרים וגבעות וימים ונהרות, שהם דברים המקבילים זה לעומת זה, ושניהם טובים לבריות, ואמר לו אַחַר שר' עקיבא רבו חידוש ואמר דגם הדברים הרעים הם באמת טוב נסתר, ולכן פירש את המילים "זה לעומת זה עשה ה'" גם על דברים רעים כמו רשעים וגיהנם, כי באמת הכל פעולת ה' יתברך.

יוצרו יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס
היתר מאכלות אסורות בשנות כיבוש וחילוק וקב"ה מלאים פל טוב (ו, יא)

בחולין (י"ז, ע"א) איתא, שבשבע שנות כיבוש וחלוקה, הותר לישראל לאכול מאכלות אסורות, דכתיב (הכא): "ובתים מלאים כל טוב." {וראה רמב"ם (פ"ח מהל' מלכים ה"א) ורמב"ן (כאן) דפליגי

אי היתר זה של מאכלות אסורות אצל חלוצי צבא הבאים לכבוש ארצות הגויים, הוא רק בהיותם רעבים ולא מצאו מאכלכשר, או דהותר בכל גווני. ויש להקשות, מהא דמצינו (ר"ה י"ג, ע"א) דכשנסכנו ישראל לארצם, לא היו יכולים לאכול מתבואת הארץ, משום איסור "חדש", עד לאחר שהקריבו את העומר, עיי"ש, וצ"ע, מה טעם לא הותרו לאכול חדש מתבואת הארץ משום היתר ד "ובתים מלאים כל טוב"?

ובשלמא לשיטת הרמב"ם הנ"ל, דהיתר זה הוא רק ברעבים ולא מצאו מאכל אחר, י"ל שהיה להם מאכלים אחרים, ולפיכך נאסרו בחדש. אולם לשיטת הרמב"ן שאף באינו רעב מותר, מדוע היו צריכים להמתין להקרבת העומר.

והנה מקור היתר מאכלות אסורות במלחמה הוא ברמב"ם {פ"ח ממלכים ה"א} וז"ל: "חלוצי צבא כשיכנסו בגבול העכו"ם ויכבשו וישבו מהן, מותר להן לאכול נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם ירעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים, וכן שותה יין נסך, מפי השמועה למדו ובתים מלאים כל טוב ערפי חזירים וכיוצא בהן" עכ"ל.

מדבריו עולים כמה תשובות לשאלה, מדוע לא אכלו ישראל מהתבואה החדשה ללא קרבן עד שהקריבו חדש, ומה החילוק בינו לשאר המאכלות האסורות שהותרו:

א. ראשית, כל היתר זה נאמר אך ורק ב"חלוצי הצבא" שיצאו למלחמה. להם נאמר ההיתר מאחר שנפשם רדופה במלחמה, וסו"ס מקיימים הם את דבר ה' לכבוש את ארץ ישראל. ענין האכילה מהתבואה החדשה שייך לכל כלל ישראל שלא יצאו למלחמה, ורבים מעם ישראל נשארו בביתם ולא יצאו להילחם, כהנשים הילדים ובני שבט לוי וכיו"ב, ולהם ענין היתר המלחמה לא שייך, ולכן ל"ש להתיר את כל התבואה בא"י מחמת היתר נקודתי זה.

ב. זאת ועוד, כי כל היתר זה לא ניתן לכל אנשי המלחמה באשר הם בכל מצב, אלא רק אם "אם ירעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים" כלשון הרמב"ם, ומבואר מכאן כי היתר זה ניתן רק למאכלות מוכנים לאכילה, וענין התבואה, ענין ראוי למאכל כמות שהוא גם לאנשי המלחמה, אלא הוא מחוסר קצירה דישה טחינה אפיייה וכו', נמצא כי בתבואה החדשה ל"ש היתר זה דהמאכלות, המדבר רק על מאכלים המוכנים לאכילה.

ג. עוד מבואר בדברי הרמב"ם, כי היתר זה לא נאמר אנשי המלחמה אלא רק אם ירעב ולא ימצא דבר אחר, נמצא כי בכל דבר שיש לו אפשרות תיקון לא נאמר דבר זה, שלא היתרו אבר מן החי מבהמה כשרה כאשר ניתן לשוחטה, וא"כ גם תבואה חדשה לא נתיר כל עוד שניתן לתקנה בהקרבת העומר.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בשיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

מדוע בית המקדש לא היה נחרב אם משה רבינו היה נכנס לארץ
נְאֻתָּהֶן אֶל ה' בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר (ג, כג)
מאי משמע "לאמר": כתב רש"י: "לאמר - זה אחד משלש מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו".

וצריך ביאור מדוע דווקא כאן מדבר משה לה' "איני מניחך", מה היתה הדחיפות של משה לקבל תשובה מה' מיד על שאלתו.

ואשר יראה בזה, ידועים דברי האור החיים לעיל (דברים א לו) כי ליל תשעה באב היתה שבו נחרב הבית. וכתב שנאמר בגמרא (סוטה ט א) שאם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש לא היה הבית נחרב שאין אומה ולשון נוגעת בו.

וכונת דבריו שבגמרא שם נאמר שלא שלטה יד רשעים במעשי ידיו של משה רבינו, במשכן, משנבנה מקדש ראשון, נגנו אהל מועד, קרשיו, קרסיו ובריחיו ועמודיו ואדניו והוא להבדיל מבית המקדש שלבסוף נחרב.

מענה כתב, כשם שלא שלטה יד רשעים במשכן. כך עם משה רבינו היה בונה את בית המקדש שוב לא היה נחרב

לפי זה ביאר האור החיים את הנאמר במדרש (מדרש תהלים עט) בפסוק מזמור לאסף אלקים באו גוים וגו' וז"ל קינה מבעי ליה אלא על שהשליך חמתו על עצים ואבנים. וביאר, שאם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש שוב כאמור, לא היה בית המקדש נחרב ואז חרון אף ה' היה צריך להיות על ישראל, ובכך שנחרב בית המקדש ניצלו ישראל מן הכליה. והוא הוא הביאור "מזמור", שחרון אף ה' היה על עצים ואבנים ולא על עם ישראל עצמו.

ובזה ביאר עוד, שבשעה שנגזר על המרגלים שימותו נגזר אף על משה שימות במדבר, והוא אומרו גם כי התאנף ה' בגללכם פירוש בגלגול דברים שלכם. וכתב "כי אם לא היה עון המרגלים והיו נכנסים אפשר שהיה נכנס משה עמהם והם שיבנה בית המקדש אין מיחוש כי לא נתגבר בחינת הרע והיו עומדים בצדקם בארץ, אלא מאמצעות עון מרגלים גברה יד רשעה וידע ה' כי לא יעמדו בצדק".

וכונתו לומר שלולי עוון המרגלים. א"כ היו נכנסים כלל ישראל כצדיקים לארץ ושוב לא היתה מתגבר כח הרע. אמנם אחר חטא המרגלים שוב גברה יד הרשעה ושוב לא היו ראויים שלא יחרב בית המקדש.

אכן עדין הדברים צריכים ביאור, שברשתינו משה רבינו מתחנן אל ה' שיכנס אל הארץ, אחר דברי האור החיים לעיל, שהיה בכך נחמה שהקב"ה יכלה זעמו על עצים ואבנים ולא על עם ישראל. מעתה יקשה מדוע התפלל משה רבינו כל כך הרבה תפילות שיכנס לארץ. והרי אדרבא היה הדבר מגביר את חרון האף והכעס על ישראל ולא על בית המקדש.

עוד יש להקשות עצם הדבר שלא היה נחרב בית המקדש אם משה רבינו היה בונה אותו זה עצמו צריך ביאור, שברמב"ם (בית הבחירה פ"ד ה"א): כתב וז"ל: **אבן היתה בקדש הקדשים במערבו שעליה היה הארון מונח, ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן, ובעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות.** ומבואר, שהיה ידוע לשלמה שסופו להחרב.

מעתה יקשה מדוע אם משה היה בונה לא היה נחרב לעולם, יותר מבנייתו של שלמה שהיה גורם לבית להחרב.

ואשר יראה בזה, שבמלבי"ם (במדבר יג טז) כתב וז"ל: **משה שאם היה הוא נכנס לארץ היה הכבוש עי"י ה' ולא עי"י מלחמה, שלא יצויר זה אצל יהושע שהוא נצרך לתכסיסי מלחמה.**

ומבואר בדבריו כדברי האור החיים, שיש מעלה יתירה במעשיו של משה הן בבניה של בית המקדש שלא יחרב והן, באופן הכניסה לארץ שיעשה ללא צורך במלחמה והדברים צריכים ביאור.

והביאור בזה שבאור החיים בפרשתינו כתב דברים המשלימים את דבריו שלעיל בפרשת דברים וכך כתב וז"ל: והוא ביאר שתחנוני משה רבינו מתיחסים לזמן של חטא המרגלים שנשבע ה' על דור המדבר שלא יראו את הארץ, וכללו למשה בכלל שבועת הגזירה כמו שאמר (א' ל"ז) גם בי התאנף ה' בגללכם¹⁰.

וכתב שאז התחנן משה רבינו לה' שיבטל גזירתו ולהתיר השבועה היינו אחר חטא המרגלים. וכתב עוד שלא התפלל משה רבינו רק על עצמו אלא על כל כלל ישראל "כוננו היתה בחכמה שהתפלל על עצמו להתיר שבועה שעליו ואחר כך יאמר לפניו לבטל גם על ישראל, ויהיה הדבר קל להשיג מדין נדר שהותר מקצתו הותר כלו". לזה אמר ואתחנן "בעת ההיא", פירוש קודם שנתקיימה הגזירה התחנן לה' שישלח לישראל על חטא המרגלים.

לפי זה לא יקשה, שאם יכנס משה לארץ שוב יהיה חרון האף על ישראל, אלא כונת תפילתו היתה שאחר שישלח ה' על חטא המרגלים שוב יחזור למדרגת העליונה, וממילא יוכל משה וישראל להכנס לארץ ושוב לא היה נחרב הבית כלל.

ומה שהקשנו מה היתה מעלת משה רבינו יותר ממעלת שלמה המלך יבואר על פי דברי הספורנו שביאר הבדל זה (שמות לח כא): וז"ל: שהיו ראשי

אומני מלאכת המשכן וכליו, מיוחסים וצדיקים שבדור, ובכן שרתה שכינה במעשי ידיהם ולא נפל ביד אויבים. אבל מקדש שלמה שהיו עובדי המלאכה בו מצור, אף על פי ששרתה בו שכינה נפסדו חלקיו, והוצרך לחזק את בדק הבית (מ"ב כב, ה - ו) ונפל בסוף הכל ביד אויבים. אבל בית שני שלא היה בו גם אחד מכל אלה התנאים לא שרתה בו שכינה ונפל ביד אויבים,

ונראה שביאור הדברים שההבדל בין עושי מלאכת המשכן שהיו צדיקים, לבין עובדי המלאכה בבית המקדש שלא היו צדיקים, זוהי תוצאת הדברים ולא סיבתם, היינו שהואיל דור המדבר היו דור אוכלי המן מן השמים, דור המוקף ענני כבוד שהוא סמל להשראת השכינה בתוכם, דור שחיים על פי ה' יום יום.

ממילא כל מציאותם היתה מציאות רוחנית עליונה גבוהה שאין לנו השגה בזה, ובראש עמד משה רבינו משום כך לא שלטה במעשה המשכן יד רשעים מחמת שלימות עשיתו.

הואיל וכן אם היה נמחל חטא המרגלים שוב היו ישראל בדרגה העליונה שלהם היה נכנס עמם משה רבינו והיה מקים את בית המקדש ולא היה נחרב לעולם.

והוא גם הביאור בדברי המלבי"ם שלעיל שאם משה רבינו היה נכנס לארץ לא היו נכנסים בדרך מלחמה אלא בהנהגה ניסית. והוא כאמור שמצבם הרוחני הגבוה היה ממשך ולא היה צריך לעשות מלחמה לכבוש את הארץ כדרך כל הארץ.

אמנם אחר שחטאו בחטא המרגלים ונשאר חטא זה ירדו מדרגתם, ממילא הכניסה לארץ היה כדרך בשר ודם וממילא היה חייב יהושע לכבוש את הארץ כדרך בשר ודם.

אכן, בית המקדש שבנה שלמה המלך ידע שלמה המלך שסופו להחרב. וכתב הספורנו שסיבת הדבר שהיו עושי המלאכה מצור ולא צדיקים משום כך סופו שנחרב.

ונשאלת השאלה שלמה המלך החכם מכל אדם לא ידע זאת.

אכן, נראה שכאמור הוא תוצאה ולא סיבה, שמיד שנכנסו לארץ והנהגתם בארץ היתה כדרך בשר ושם, שוב בדרך כל הארץ, אומני המלאכה הטובים היו מצור ולא מארץ ישראל, ורק במשכן שהיה דור היסוד של עם ישראל הוצרך שעושי המלאכה יהיו צדיקים קדושי עליון, וממילא שום כך לא שלטה יד רשעים במשכן.

מעתה הואיל והמציאות היתה שחיו ישראל בארץ ישראל כדרך בני אדם, מקום השכינה בית המקדש הוא מקום התובע הנהגה רוחנית עליונה, ידע שלמה שלא יוכלו להחזיק בזה בעולם החומר ומשום כך ידע מלכתחילה שעתיד מקום זה להחרב.

מעתה לפי יבואר היטב מה שהובא ברש"י:

לאמר - זה אחד משלש מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו. שלא היה בדברי משה בקשה על עצמו שמכח זה לא היה אומר "איני מניחך". אמנם הואיל וכל מטרתו היה למען עם ישראל שימחל על חטא העגל ושוה היו חוזרים למדרגת העליונה, וכל מציאות עם ישראל היה משתנית שכאמור מכח זה לא היה בית המקדש לא היה נחרב.

משום כך היתה בקשתו בבחינת "איני מניחך" עד שתודיעני.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

לדעת – אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל

הלוחות האחרונות והדברות האחרונות **אֲנֹכִי ה' אֶלְקִיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבַּיַת עֲבָדֶיךָ (ה', ו)**

בפרשתנו קוראים אנו על הדברות השניות, לשון עשרת הדברות שנאמר מפי משה רבנו בסוף ארבעים שנה בערבות מואב. כבר אמרו חז"ל כי הדברות הראשונות והשניות בדבור אחד נאמרו וכולם ניתנו מסיני, כלשון חז"ל, "זכור ושמוך בדיבור אחד נאמר", "שוא ושקר בדיבור אחד נאמר" (שבועות כ:).

מה שנתר לברר הוא, מה נכתב על לוחות הברית שניתנו לישראל. האם נכתב בהם לשון הדברות הראשונות שבפרשת יתרו, או שבפרשת ואתחנן, או שמה שניהם. וכן האם יש הבדל בין הלוחות הראשונות שנשתברו והלוחות האחרונות, או שמה בשניהם היה שוה לשון הדברות.

הרמב"ן כתב בפירוש שעל הלוחות נכתב הלשון שבפרשת יתרו, בין על הלוחות הראשונות שניתנו בששה בסיון, ובין על הלוחות האחרונות שניתנו ביום הכיפורים. לשון הדברות שבפרשתנו נאמר על ידי משה רבנו בעל פה ולא נכתב בלוחות, וכלשון הרמב"ן, "ויתכן שבראשונות ובאחרונות היה כתוב זכור, ומשה פירש להם כי שמוך גם כן נאמר עמו וזו כוונתם באמת".

הדברים מתאימים עם דברי הכלי יקר (שמות כ טו) על הפסוק "וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת" (שמות לד א), ודייק הכלי יקר כי לא נאמר "כדברים אשר היו", אלא "את הדברים אשר היו", כי אכן אותן

אותיות שנכתבו בראשונות הן עצמן נקבעו בשניות, וכלשונן "מלמד שאותן אותיות שהיו פורחות מן הלוחות הראשונות נקבעו בשניות". לפי דברים אלו אכן נכתב בשניות את אותן לשון שבראשונות.

גם האבן עזרא בפירושו (שמות כ א) מגלה את דעתו כי שני הלוחות שוים היו ובשניהם נכתב לשון הדברות שבפרשת יתרו, והדברות שבפרשתנו ניתנו על פה.

ברם, הדברים האמורים בשם הרמב"ן והראב"ע לכאורה נסתרים מגמרא מפורשת במסכת בבא קמא (נד:), וזה לשון הגמרא "שאל רבי חנינא בן עגיל את רבי חייה בר אבא, מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב ובדברות האחרונות נאמר בהם טוב. אמר לו, עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב, שאלני אם נאמר בהן טוב אם לאו, שאיני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו. כלך אצל ר' תנחום בר חנילאי שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי שהיה בקי באגדה. אזל לגביה, אמר ליה ממנו לא שמעתי, אלא כך אמר לי שמואל בר נחום אחי אמו של רב אחא ברבי חנינא, ואמרי לה אבי אמו של רב אחי ברבי חנינא, הואיל וסופן להשתבר. וכי סופן להשתבר מאי הוי, אמר רב אשי חס ושלום פסקה טובה מישראל".

דברי הגמרא מורים בפירוש כי הפסוק "כבד את אבך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך למען יאריךוך ימיך ולמען ייטב לך", האמור בפרשתנו, לא נכתב על הלוחות הראשונות הואיל וסופם להשתבר. אך מכלל הדברים אנו למדים, כי בלוחות האחרונות שלא נשתברו, אכן נאמר בהם לשון זה, והדברים מוכיחים כי בלוחות השניות נכתב לשון הדברות שבפרשת ואתחנן!

ואכן מוצאים אנו במקומות רבים בהם ננקט בפירוש כי הדברות הראשונות נכתבו על הלוחות הראשונות, והשניות על השניות. כמו למשל בפירוש רש"י בסנהדרין (דף נו:). שם נדרש בגמרא הפסוק שבפרשתנו, "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך", ודרשו, כאשר צוך במרה, כי אכן ניתנה מצות שבת עוד לפני מעמד הר סיני, ולכן הדגישה התורה במצות שבת "כאשר צוך", שכבר נצטוו על מצוה זאת.

רש"י שם (ד"ה כאשר צוך) עומד ותמה: אולי פירוש הפסוק הוא, כי משה רבנו בסוף ארבעים שנה בבואו לומר את הדברות, אומר הוא "כאשר צוך", והכוונה לציווי בהר סיני. מנין לגמרא שהדברים נאמרו על מרה?

רש"י מיישב וכותב שאי אפשר לפרש את הפסוק כן, משום "דמשה לאו מאליו היה שונה להם משנה תורה ומזהירם על מצותיה, אלא כמו שקיבלה הוא, והיה חוזר ומגיד להם, וכל מה שכתוב בדברות האחרונות היה כתוב בלוחות וכן שמע בסיני". מדבריו של רש"י נראה בבירור כי עשרת הדברות שבפרשתנו נכתבו על הלוחות האחרונות (ויש שפירשו בדברי רש"י שאף בראשונות נכתבו יחד עם הדברות שבפרשת יתרו).

האבן עזרא בפירוש הקצר על שמות (לד כח), אף מביא שיטה כי הדברות הראשונות נכתבו בעבר אחד של הלוחות, והאחרונות בעבר השני, וזה פירוש "משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים", וכלשונו, "ואחרים אמרו, כי בלוח אחד דברי השם נחלקים, ובלוח השני דברי משה. ויש אומרים, כי הכתוב בלוח האחד כן בשני, רק בעבר אחד זכור ובשני שמור". ברם האבן עזרא עצמו דוחה את דבריהם ומחזיק בשיטתו הנזכרת כי על הלוחות

¹⁰ ומדבריו עולה שמכח חטא המרגלים נגזר על משה שלא יכנס, ולא מחמת חטא מריבה.

הראשונות והאחרונות נכתבו הדברות שבפרשת יתרו. איך נוכל ליישב את דברי הרמב"ן והאבן עזרא עם דברי הגמרא הנזכרים? אולי נוכל לומר כי סברו כי הדברים שבגמרא במחלוקת הם שנויים. כי בגמרא שם נזכר כי כאשר שאל רבי חנינא בן עגיל את רבי חייה בר אבא, השיבו רבי חייה "עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב, שאילני אם נאמר בהן טוב אם לאו, שאיני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו". הדברים לכאורה מתמיהים, וכי לא ידע רבי חייה בר אבא פסוק מפורש בתורה? אכן התוס' במסכת בבא בתרא (ק"ג. ד"ה תרווייהו) כתבו על תמיהה זו, כי מצאנו בכמה מקומות כי לא היו האמוראים בקיאים בלשון המדויק של הפסוקים. אך המפרשים הרבו לתמוה על דברי התוספות היתכן לומר כן. ברם, לפי האמור למעלה יתיישבו הדברים היטב. כי אכן רבי חייה בר אבא ידע גם ידע כי בפרשתנו דברות האחרונות נאמר "ולמען ייטב לך", אך הוא הבין ששאלתו של רבי חנינא בן עגיל לא היתה על הדברות אלא על הלוחות, והוא עצמו סבר כדעת הרמב"ן שעל שני הלוחות נכתבו הדברות שבפרשת יתרו, ועל כן השיבו "עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב, שאילני אם נאמר בהן טוב אם לאו, שאיני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו". כי אכן הסתפק רבי חייה בספק זה עצמו, אם נכתבו הדברות האחרונות על הלוחות האחרונות!

תפלת שחרית לשבת

מקום נוסף בו אנו נדרשים לשאלת הנכתב על הלוחות, היא בתפלת שחרית לשבת. אנו אומרים מדי שבת "יש' מח משה בְּמִתְּנַת חֻלְקוֹ, כִּי עָבַד נְאֻמָּן קְרָאת לֹ. קְלִיל תְּפִאָרַת בְּרֵאשׁוֹ תִתֵּן לוֹ, בְּעַמְדוֹ לְפִינֵךְ עַל הַר סִינִי. וְיִשְׁנֵי לִחוֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ, וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שִׁבְתְּךָ". לאילו לוחות נתכוונו אנשי כנסת הגדולה, ללוחות ראשונות או ללוחות האחרונות?

ההפלאה בספרו פנים יפות (בפרשת תצוה) כותב כי הכוונה ללוחות האחרונות, שבהם נאמר **שמירת שבת**. בלוחות הראשונות לא נזכרה השמירה כי אם **זכירת שבת**, וכלשונו, "בתפלת שבת כליל תפארת בראשו נתת לו בעמדו לפניך על הר סיני, פירוש שעמד במעלתו אף שישראל נסוגו אחור אחר קבלת התורה, אבל במשה כתיב [דברים ה, כח] ואתה פה עמוד עמדי. וזכה להוריד בידו שני לוחות אחרונות, וזהו שני לוחות אבנים הוריד בידו, וכתוב בהם שמירת שבת דהיינו לוחות אחרונות דכתיב בהו שמור את יום השבת לקדשו".

גם הגאון הנצי"ב בספרו העמק דבר על התורה בפרשתנו כותב גם הוא כדברים האלה, וכלשונו "והיינו דמצלינן בשחרית של ש"ק ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב בהם שמירת שבת. וזה אינו אלא דברות אחרונות דכתיב לשון שמור". הנצי"ב אף נוקט את הדברים כהוכחה שאכן נכתבו הדברות שבפרשתנו על הלוחות האחרונות. כי לדעת האומרים שבשניהם נכתב לשון הדברות שביתרו, לא נכתבה מעולם שמירת שבת בלוחות. ואכן, מהתבוננות בתפלת שחרית לשבת נראה כי התפלה כולה מיוסדת על הלוחות האחרונות. כבר בתחלת התפלה, "ישמח משה במתנת חלקו", ידועים דברי האר"י הקדוש כי נסובים על הזמן לאחר שחטאו ישראל בעגל, וכלשון האר"ז"ל, "כי הלא ביארנו בסוד ישמח משה כשעלה משה להר סיני לקבל תורה, נתנו לו אלף חלקי אור סוד אלף רבתי דאדם שת אנוש, וכשעשו ישראל העגל נאבדו ממנו

בעון ישראל. ונשאר לו חלק א' לבד מן האלף, לכן א' דויקרא זעירא. אמנם משה לא חטא שיאבדו ממנו, לכן הקב"ה משלים לו משל ישראל, והם האורות והכתרים עדיים של ישראל שהתנצלו מהר חורב, ונתנו למשה אח"כ להשלים לו מה שניטל ממנו בעבורם. אמנם בכל ע"ש בלילה, חוזר משה לקבל אותן אלף אורות ומקבל אותם בסוד תוספת שבת. ואז מחזיר הכתרים לישראל. ומאלו הכתרים יורשים ישראל תוספת שבת בכל ע"ש. וז"ס ישמח משה במתנת חלקו, פי' כי ביום שבת ניתנים למשה מתנת חלקו שנוטל ממנו, והוא שמח במה שהחזיר לו הקב"ה. והדבר פשוט שישמח בו. אך הסוד לומר, שאינו רוצה לעכב הכתרים שלקח מישראל, כי כיון שנתנו לו חלקו הוא ישמח בחלקו ואינו מתאוה לחלקם של ישראל, ואז מחזיר לישראל את חלקם, ואינו אומר אחר שלא חטאתי, והם חטאו, וכבר זכיתי בחלקם, ואני אקח את שלי ושלהם, כי עבד נאמן קראת לו".

דברי האר"י מורים כי נתקנה תפלה זאת על הזמן שלאחר חטא העגל, ולפי דברים אלו אכן שני לוחות הברית הנזכרים כאן הם הלוחות השניות שנתנו לאחר מכן שם אכן נזכרה שמירת שבת. ענין נוסף בתפלה מתאים ללוחות השניות. ידוע כי רבים אינם גורסים בשחרית של שבת את התיבות "זכר למעשה בראשית", וטעמים רבים נאמרו על כך. אך לפי האמור, אכן הדברים אין מקומם בשחרית של שבת. שכן ענין מעשה בראשית כטעם למצוות השבת נזכרה רק בפרשת יתרו, אך בפרשתנו נזכר רק ענין יציאת מצרים כטעם למצוות השבת, וכבר הארכו המפרשים וספרי הדרוש בטעם הדבר. לפי האמור אכן תפלת שחרית של שבת שנתקנה על הלוחות השניות, אין להזכיר בה ענין מעשה בראשית, שכן לא נזכרה בעשרת הדברות!

לחתינג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד משרים בכטונת פסגת זאב

ואהבת את ה' - אהבתי אתכם

וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כְּכָל לְבָבְךָ וְכָל נַפְשְׁךָ וְכָל מַאֲדְךָ (ו, ח)

פרשתנו אנו קוראים על מצוות עשה "ואהבת את ה' אלוהיך, בכל לבבך, ובכל נפשך, ובכל מאודך". ורבו הקולמוסים לבאר חיוב מצוה זו, שלכאורה איך יתכן לצוות על 'הלב' לאהוב מה שאינו אהוב? וביותר גדול התמיהה שהאהבה שהקב"ה מצווה שנהאבו, גדולה היא מכל אהבות שבעולם, עד שנדרש מאדם לוותר על גופו נפשו וממונו. ולגודל הקושיא, מוכרח לומר תירוץ שפורך את הקושיא מעיקרא, ואכן בהתבוננות מועטה יש לומר שכלל אין מקום לשאלה זו. שהנה מעולם לא שמענו שנפתחה פקולטה שלמלמדת 'כיצד לאהוב שוקולד?' ואפילו תינוקות שלא טעמו מעדן זה, כשרואים עטיפה של שוקולד רוקעים ברגליהם ועושים 'הפגנה' שיתנו להם ממנו, ומעולם לא עצר מאן דהוא ושאל, רגע, הרי אהבה זה בלב, וכיצד באה אהבה טבעית לתינוק לזה? אמנם התשובה לכך ברורה! הרי שוקולד הוא טעים ומתוק, ובשל כך לא צריך שום ציווי 'לאהבו'. ולכן התינוקות שמזהים את אצל המבוגרים את המבט המנצנץ כשרואים 'חבילת שוקולד'. אינם צריכים כלל הסבר או טעימה בכדי להבין שזה דבר מיוחד ששווה להפגין בשביל לקבלו.

וכמו כן לגבי אהבת ה'. היא דבר כל כך מתוק ועצום, שלא צריך הסבר או ציווי לדבר זה. ודי אם נזכיר את לשונו הזהב של קדוש ה', רבינו אור החיים זיע"א, בפליטת קולמוסו את רגשי ליבו: "ודבר זה אהבנו יתמי דיתמי אנו מרגישים, כי רבה תאוה בלבנו וחשק אלוהי עולם, יותר מכל הון עולם וכבוד מלכות, וכל ערב נרגש לנבזה, ונמס בערך חלק המועט המושג מהרגש היות הדברים על לבנו, אשרינו מה טוב חלקנו!"¹³

ואמנם לדאבון לבנו, היצר הרע ממאס בעינינו את עבודת ה', ובשל כך מתרבים הקושיא כיצד יתכן לאהוב את הקב"ה, כי עדיין לא זוכים להרגיש את המתקוות שיש באהבת ה', אך אלה שכבר זכו וטעמו מאהבת ה'. הדברים ברורים.

ולזה נוסף ונאמר לאלה שעדיין לא זכו לטעום את הרגש המתקוות שיש באהבת ה': **כי הדרך להשיג אהבה זו היא להרגיש כמה הקב"ה אוהב אותנו!** וכבר אמר הנביא: אהבתי אתכם אמר ה' (מלאכי א, ב). ואהבה זו אהבה עזה ובלתי ניתנת להפרדה, וגם אם אדם ירבה לחטוא לפני הקב"ה, שהרי הוא כבנו אהובו שאע"פ שבגד בו עדיין אהבתו תקועה בלבו, והרי נאמר "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם". (משלי כז טו). וככל שאדם מרגיש שהקב"ה אוהב אותו ללא גבול, כך תגדל אהבתו אליו.

בוא וראה שבבואנו להמליך את הקב"ה ולקבל עומ"ש בקריאת שמע שחרית וערבית, שבה אנו מזכירים פסוק זה של אהבת ה'. התקינו חז"ל לומר פסוקים המתארים את גודל אהבת הקב"ה אלינו! ולכן אנו פותחים: "אהבת עולם אהבתנו וכו'.. הבוחר בעמו ישראל באהבה"! ובערב אנו אומרים "ואהבתך לא תסור ממנו לעולמים"! כי קודם למה שאנו מתחייבים לאהוב את הקב"ה ללא גבול, הקב"ה מתחייב זאת לנו לאין שיעור, כי אצל הקב"ה זה אין סוף! וכמה שאדם יאהב את הקב"ה אין לזה ערך לעומת אהבת הקב"ה אליו, וצא ולמד שבנוהג שבעולם אדם שנפגע מחברו, וסולח לו בעבור אהבתו, יש גבול לעד כמה שהוא ירבה לסלוח, אבל הקב"ה אל רחום וחנון, כל כמה שאדם שב למרות שהרבה לחטוא תמיד הקב"ה מצפה שישוּב אליו.

ובזה יש לבאר מה שדרשו חז"ל "ואהבתך.. בכל לבבך". 'בשני צריך, ביצר טוב, וביצר הרע'. והקשו המפרשים מה שייך לאהוב את הקב"ה ביצר הרע?

¹³ וראה עוד מש"ח זח"ל: והנה המשכיל בענין חשק ה' כל זה דבר קל הוא בערך מה שהנפש חושקת בבואה, והמשלתי דבר זה לאדם גדול ומופלא בנכסים שרצה ללכת למקום רחוק לצד סכנת מקום שהיה בו ואסף כל נכסיו בקניית מרגליות גדולה באלף אלפי דינרי זהב ושמ' לדרך פעמיו לעיר רחוקה אשר שם נכון לבו בסוּח בממונו והונו וקודם שהגיע לעיר אשר פנה בדעתו ללכת שמה כלתה צידתו ואין דינו בכיסו והיה מסתפק בדלותו ובעוני גדול ושפלות רב כי אפס כסף, והנה זה האיש הגם שהוא מתהלך בדוחק וצער עם כל זה לבו שמח וכליותיו עליצים כי רב אנו והונו ויצא ממקום המסתכן ובא יבא ברנה בעולם האבן גדולה יקרת העדך. כן הדבר הזה אדם שזכה בדביקותו יתברך ואהבתו ובו קבץ כל ממונו והונו ויב' בעיניו קנות דבר בעולם הזה לצד סכנת המקום נוסף על מיעוט שוויו ולקח לו ה' לאלהים אין לך קנייה בעולם כקנין זה למעלה מהאבן יקרה שבמשל כי מי ידמה לו ומי ישווה לו, ואדם כזה לו יהיה שיהיה חזק ומצטער בימים מועטים אלה לו בעה"ז נכון לבו בסוּח בה' אור עולם וישמח לבו ויגל כבודו, ובהגיע למחוז חפצו שהוא עולם הקיים והבטוח הנה שכתו אתו, ומעתה חיבת הקודש הוא היוצר דבקותו בו הלא הוא בניו וחיינו וממונו וביתר שאת עכ"ל.

ויש לבאר עפ"י מה שאמרו במדרש (בראשית רבה פז, ה). על יוסף הצדיק שנלחם ביצרו, בניסיון עצום ונורא עם אשת פוטיפר. וז"ל: וימאן ויאמר הן אדוני וגו' אמר לה: למוד הוא הקב"ה להיות בוחר מאהובי בית אבא לעולה, לאברהם (בראשית כב, ב) קח נא את בנך, אשמע לך ושמה אבחר לעולה ואפסל מן הקרבן. עכ"ל.

ורבו המפרשים במדרש זה, ובעיקר נתנו דגש על מה שאמר: 'שמה אבחר לעולה ואפסל מן הקרבן'. אך יתכן שהדגש במדרש הוא בתחילת הדברים: 'למוד הוא הקב"ה להיות בוחר מאהובי בית אבא לעולה'. כלומר יוסף הצדיק הרגיש בכל נימי נפשו שהקב"ה 'אוהב אותו'. ואדם שמרגיש שהוא 'נאהב', זה ממלא את כל ישותו, וזה הופך להיות חלק ממנו עצמו, וממילא זה גורם לו גם לאהוב את עצמו, ולחיות בשלמות עם הנפש¹⁰¹. וגם גורם שהוא לא יוכל לבגוד באהובו¹⁰². וזה מה שאמר יוסף: איך אעשה הרעה הגדלה הזאת וחטאתי לאלוהים!;

ויש להוסיף: שהטבע האנושי שמושרש באדם 'לאהוב', מוכרח לבוא לידי ביטוי. ויש ביד האדם להטות את הכח הזה לטוב או לרע, וכשחסר לאדם באהבת הקב"ה, ממילא נכנס בו 'אהבות' אחרות. וכשאדם משתמש באהבת אשתו בדרך הנכונה היא מסייעת לו באהבת ה', כמו שכתב הראשית חכמה (שער אהבה פ"ד), וסיים שם וז"ל: והטעם כי מהמרגש צריך שיבחין העבודה האלוהית, עכ"ל. ולכך נאמר 'בשני יצריך'. כיון שלצורך אהבת ה', צריך להשתמש בכח של היצר. ודו"ק.

❖ מסופר על רבי זושא מאנפולי זי"ע"א שהגיע לאיזה כפר בערב יום הכיפורים, עלה על

הבמה ואמר: הרי הקב"ה כל כך אוהב אותנו, כדכתיב אהבתי אתכם אמר ה', ואם כן איך אפשר לעשות נגד רצונו? וגעו כולם בבכייה!

לתגובות: m0527660932@gmail.com

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד

למה משה רבינו לא יכול לומר הנני כמו אברהם אבינו – כל אחד ותפקידו המיוחד
ה' אֱלֹקִים אֵתָהּ הַחִלּוֹת לְהַרְאוֹת אֶת עֲבֹדְךָ אֶת גְּדֹלְךָ וְאֵת יָדְךָ הַחֹזֶקת אִשְׁר מִי אֶל בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ אִשְׁר יַעֲשֶׂה כַּמַּעֲשִׂיךָ וְכַגְּבוּרָתְךָ (ג, כד)

כתוב במדרש (דב"ר ב ז) ה' אלהים אתה החילות מהו ה' אלהים אמר רבי יהושע בן קרחה **בשני מקומות דימה משה את עצמו לאברהם ולא הויעל לו כלום** כיצד אברהם קרא לו הקדוש ברוך הוא ואמר הנני שנא' (בראשית כב) ויאמר אברהם ויאמר הנני מהו הנני הנני לכהונה הנני למלכות זכה לכהונה זכה למלכות, זכה לכהונה מנין שנא' (תהלים קי) נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק וזכה למלכות שנאמר (בראשית יד) אל עמק שוה הוא עמק המלך, ואף משה בקש לעשות כן שנאמר (שמות ג) ויאמר משה ויאמר הנני הנני לכהונה הנני למלכות אמר לו הקדוש ברוך הוא (משלי כה) אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד (שמות א) **ויאמר אל תקרב הלום אין לך עסק בכהונה שנא' (במדבר א) והזר הקרב יומת, אין לך עסק במלכות כענין שנאמר (שמואל ב ז) כי הביאתני עד הלום**, אברהם אמר (בראשית טו) ה' אלהים מה תתן לי א"ר לוי אמר לפניו רבש"ע אם מתבקש לי בדין שיהיו לי בנים תן לי ואם לאו ברחמים תתן לי אמר לו הקדוש ברוך הוא חיד בדין מתבקש לך (שם) והנה דבר ה' אלי, ואף משה כך אמר (דברים ג) ה' אלהים אתה החילות, אם מתבקש בדין שאכנס לא"י אכנס ואם לאו אכנס ברחמים, אמר לו הקדוש ברוך הוא אל תתהדר לפני מלך וגו' כי לא תעבור את הירדן הזה כיון שראה משה היאך הדברים חזקים התחיל מדבר דברים קשים.

ומבאר ההעץ יוסף שאין הכוונה שמשא רבינו רק אמר בלשון כמו שאברהם אבינו אמר, אלא 'שלי' שהנני הוא לשון זימון כדפרש"י. פירשו בזה שהתקין עצמו לעבודת שמים במאד מאד. ולפי שהעבודה המופלגת היא כהונה גדולה אשר בה טורח גדול. וכן המלכות להנהיג הצבור אשר בו טורח הרבה. לכך אמר ריב"ק שבמאמר הנני רמו לשני עבודות גדולות אלו. ומ"מ למה שליפי האמת יש בדבר מעלה וכבוד. אברהם זכה לזה ומשה נתבשר ברמו אל תקרב הלום שלא יזכה אליהן [יפ"ת]:

וצ"ב למה לא הויעל לו מה שדימה את עצמו לאברהם, ולמה לאברהם זה כן הויעל מה שהוא אמר בלשון הנני?

לכל אחד יש את תפקידו המיוחד לו
אלא רואים מכאן שאפילו משה רבינו יש לו את התפקיד המיוחד לו בלבד ולמרות שהיה **אבי החכמה, אבי הנביאים, שהוציא את ישראל ממצרים ועל ידו נעשו כמה ניסים ונפלאות על ים סוף, ועלה לשמי מרום והוריד תורה מן השמים, ונתעסק במלאכת המשכן**, כמו שמבואר במדרש (ויק"ר פרשה א' אות ט"ו)

כך גם בעבודת השם כל אחד שלא התפקיד המיוחד שלו שאף אחד לא יכול לעשות אותו במקומו

"בשבילי נברא העולם" יתכן שאברהם אבינו וכל שאר הקדושים נבראו בשבילך

"כל אחד ואחד חייב לומר; בשבילי נברא העולם". הביטוי הזה, אם חושבים עליו לרגע, הוא ביטוי עצום, מרעיש, מקשה הרב שמשון דוד פינקוס בספרו (תפארת שמשון במדבר) ולכאורה אינו מובן, כל אחד מאיתנו בעצם אומר; הקב"ה ברא את העולם, את אברהם אבינו, את יצחק אבינו, את יעקב אבינו, את שנים-עשר השבטים, ואת משה רבינו ואת אהרון הכהן, את החפץ חיים ואת כל העולם - הכול בשבילי! והנה אומרים חז"ל שכל יהודי צריך לומר שלא רק דוד המלך, אלא אפילו האבות הקדושים, השבטים, הנביאים, זקני הסנהדרין וכו' - את כולם ברא הקב"ה בשבילו. הייתכן!;

לכל יהודי מעלה ייחודית

ליישב לגמרי עניין מופלא זה איננו יכולים, ועלינו לקבלו כדבר סתום, ומכל מקום ננסה להגדיר את הדברים בצורה הבאה; לכל יהודי יש בתוכו בחינה, נקודה, שבה הוא מיוחד, חד בדרא. למשל, ישנו אדם שהוא בעל הבנה בהירה בגנות הכעס. ייתכן שבעניין השבת או בעניין לימוד התורה הקדושה הבנתו חלשה ביותר. אבל אם הוא רואה אדם כועס, בעיניו הוא נראה מגונה ושפל כל כך. שהוא פשוט אינו מסוגל להבין זאת. או ישנה אישה שכאשר שכנה שלה יולדת בשעה טובה, היא מרגישה שהיא מוכרחת לשלוח לה עוגה או להיכנס לעזור לה עם הילדים, לא שייך אחרת. וכך הוא אצל כל אדם, לכל אחד יש דבר שבעיניו נראה פשוט, אך לא כל מה שבעיניו פשוט גם בעיני השני נראה פשוט כל כך. הדברים עמוקים הרבה יותר ממה שאנחנו חושבים. לכל אדם ישנה נקודת הקדושה שלו, איך הוא אוהב את הקב"ה ואיך הקב"ה אוהב אותו. הקב"ה ברא כל יהודי בתור בן יחיד. אם אמא תתבונן רגע, היא תראה שכל ילד היא אוהבת בנוסח אחר, ולא שילד אחד היא אוהבת יותר מילד אחר. אלא שזה סוג אהבה שונה, כמו שאם ישאלו אדם את מי הוא אוהב יותר, את אבא או את אמא, יאמר שאינו מסוגל לענות על שאלה כזו, אך ברור לו שאלו שני סוגי אהבות; הוא אוהב את אביו לא כמו שהוא אוהב את אימו, וכמו כן הוא אוהב את האח לא כמו שהוא אוהב את האח השני. הקב"ה אוהב כל יהודי. כי כל יהודי אצלו הוא ילד אחר, כל יהודי הוא בן יחיד. הקב"ה אוהב את עם ישראל לא בכללות כעם; כלפיו עם ישראל בנוי מיחידים, והקב"ה רואה נקודת מעלה מיוחדת אצל כל יהודי. הקב"ה נתן לכל אחד את מעלתו המיוחדת, את נקודת הטוב שלו שבה הוא מיוחד, ומחמת נקודה זו הקב"ה אוהב איתו, כאן מתבטא יופיו של האדם, עד כדי כך שהקב"ה כביכול אומר; "אני אוהב אותך כל כך. שהייתי בורא את כל העולם כולו בעבורך". עכ"ל הרב פינקוס זצ"ל.

וכן מסופר על ר' נפתלי אסטרס זצ"ל שאמר לרבו ר' ישראל מסלנט, אילו היה לי הראש של השאגת אריה, הלב של בעל יסוד ושורש העבודה, המידות הטובות של רבינו, אז יכולתי לעבוד את ה', ענהו הגר"ס, נפתלי! אתה עם הראש שלך, ועם הלב שלך, ועם המידות שלך רק כך תהיה ר' נפתלי.
ה' שם אותך בדיוק במקום בו אתה צריך להיות
וכך כותב הרב שמשון רפאל הירש זצ"ל בספרו חורב (פרקי התורות פרק ו) דע, הקב"ה יעד אותך

להולדת דווקא בתקופה שבה נולדת, בסביבה שבה באת לעולם להורים שהולידו אותך בנסיבות מיוחדות לך, מפגיש אותך עם אנשים מסויימים, נותן לך מורים מהם תלמד וידידים להם תתחבר או תתרחק, מעניק לך כוחות גוף ונפש במדה הנדרשת לצרכך, מעמיד אותך במהלך חיך במצבים היהודיים לך. כל אלה מהווים עבורך את האמצעים הטובים ביותר כדי להגיע אל התכלית אליה נשלחת לעולם למלא את רצונו יתברך, ובהם טמונה הצלחתך.

הלימוד מזה למעשה. לכל אחד יש את התפקיד המיוחד שלו בעבודת השם, ואת זה רק הוא יכול לעשות ולא אף אדם אחר כמו שלדור האחרון עיקבתא דמשיחא יש את עבודת השם המיוחדת שלו

לתגובות: P0583271323@gmail.com
כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון
07222741111

מאור שעשועי - הגדולה והענוה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרד'

ה' חושק בממעטין עצמם

לא מרַבְכֶם מִכָּל הָעַמִּים חֶשֶׁק ה' בָּכֶם וַיְבַחֵר בָּכֶם כִּי אִתְּם הִמְעֵט מִכָּל הָעַמִּים (ז, יז)

פירוש רש"י: "לא מרַבְכֶם. מדרשו: לפי שאין אתם מגדילים עצמכם כשאני משפיע לכם טובה. לפיכך חשקתי בכם: כי אִתְּם הִמְעֵט. הממעטין עצמכם, כגון אברהם, שאמר (בראשית יח, כז) 'ואנכי עפר ואפר', וכגון משה ואהרן שאמרו (שמות טז, ח) 'ונחנו מה'. לא כנבוכדנצר שאמר (ישעיה יד, יד) 'אֲדַמָּה לְעֵלְיוֹן', וסנחריב שאמר (שם לו, כ) 'מי בכל אלהי הארצות', וחירם שאמר (יחזקאל כח, ב) 'אֵל אֲנִי מוֹשֵׁב אֲלֵהִים וְשַׁבְתִּי'."

ועיין בספר 'ביאורי הדף' (חולין פט ע"א) שכתב וז"ל: "בירמיה (לא, יט): 'הָבֵן יָקִיר לִי אֶפְרַיִם אִם יִלְדָּ שְׁעֲשֻׁעִים כִּי מִדֵּי דְבָרֵי בּוֹ זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל כֵּן הָמוּ מֵעֵי לּוֹ רַחֵם אֶרְחַמְנּוּ נָאם הַשֵּׁם... ויש להבין למה מכונה עם-ישראל על שם 'אפרים' דוקא? מה המיוחד של 'אפרים' כלפי הדברים הנוראים שנאמרו בפסוק זה?...

אולם העירוני לדבר נפלא ביותר, דיעויין פירוש בעלי תוספות על התורה (בראשית מא, נב) 'ואת שם השני קרא אפרים' וגו', קרא אפרים על שם אבות, אברהם ויצחק, שנאמר בהם 'אפר'. אברהם - שנאמר 'ואנכי עפר ואפר'. יצחק - כאפר על גבי המזבח, ד'אפרים' משמע שתי אפרות, ולכך נקראו ישראל על שם אפרים, שנאמר 'הבן יקיר לי אפרים'.

ויש להבין מה המיוחד של מעלת 'אפר' יותר משאר המעלות של האבות הקדושים, שלכן נקראו ישראל על שם אפרים, ובזה תלוי זכירת הקב"ה את בני יקיריו לרחמם ולהושיעם?

וביאור הענין על פי דרשת הגמרא (חולין פט ע"א): 'לא מרַבְכֶם מכל העמים חשק ה' בכס ויבחר בכס כי אתם המעט מכל העמים', ומדרשו, לפי שאין אתם מגדילים עצמכם כשאני משפיע לכם טובה, לפיכך חשק ה' בכס. כי אתם המעט, הממעטין עצמכם, כגון אברהם וכו'. לא כנבוכדנצר' וכו'.

והיינו שטבע בני אדם, כאשר מושפע עליהם שפע ברכה, בין בגשמיות בין ברוחניות, הרי באים לידי גיאות והרגשת כוחי ועוצם ידי, ועל ידי זה באין חלילה לשכחת ה'.

ורואין כמה הזהירה תורה מלך בכמה אזהרות 'לְבִלְתִּי רוּם לָבֹוּ מֵאֶחָיו' (דברים יז, כ). ובפרשת עקב (ח, יב) 'פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת וגו' וכל אשר לך ירבה ורם לבבך ושכחת את ה' אלוךך המוציאך מארץ מצרים וגו' ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי החיל הזה וזכרת את ה' אלוךך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל' וגו'.

ונמצא, דרך על ידי שישאל אינם מגדילים עצמם כשהקב"ה משפיע חסדו עליהם, ויותר מכך, ממעטין עצמם, כאברהם שאמר 'ואנכי עפר ואפר', שמרגישים שהכל מאתו יתברך וכולהו קמיה כלא חשיב, ועל כל נשימה ונשימה תהלל י-ה, ובהשפעת שפע ברכה מרגישים נוראות חסד ה' ומתנת חנם עליו, ובאין לידי יראת הרוממות, זהו הגורם לזכירת ה' אותנו ורחמנותו עלינו.

ואם כן מובן היטב הפסוק הנ"ל, 'הבן יקיר לי אפרים' - שעל ידי בחינת שני 'אפרות' הוא 'יקיר לי', וזה גורם 'זכור אזכרנו' ו'רחם ארחמנו עוד'.

ויש להוסיף, שענין שני אפרות אינו סתם כפל לשון, אלא שתי מעלות עצומות ונשגבות נאמרו בזה:

א [ענין הכנעה והתבטלות קמיה קודשא בריך הוא, שזה יסוד יראת הרוממות, שהיא המדרגה העליונה ביראת ה'.

ב [כח מסירות נפש למען כבוד שמים...], עד כאן מהספר 'ביאורי הדף'.

הננו חוזרים וּשְׁמִים אצבע על מה שכתב הספר הנ"ל: "...טבע בני אדם, כאשר מושפע עליהם שפע ברכה - בין בגשמיות בין ברוחניות - הרי באים לידי גיאות והרגשת כוחי ועוצם ידי...".

כך היה עם נבוכדנצר!
כך היה עם סנחריב!
וכך היה עם חירם!

אבל כאשר הקב"ה השפיע טובה על אברהם אבינו, מה הוא אמר? 'ואנכי עפר ואפר'! זהו נגד הטבע!

וגם משה רבינו אמר: 'ונחנו מה?'.
וכך גם ישראל, מתגברים על הטבע האנושי, וכאשר הקב"ה משפיע עליהם טובה ממעטין עצמם. לכן 'חשק ה' בכס!'

[הערה: דברי רש"י הנ"ל מבוססים על ש"ס חולין (פט ע"א) הנ"ל, ושם איתא עוד: "אמר רבא ואיתמא ר' יוחנן: גדול שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם. דאילו באברהם כתיב 'ואנכי עפר ואפר', ואילו במשה ואהרן כתיב 'ונחנו מה?'. הרי שמדריגת 'ונחנו מה' היא מדריגה יותר גדולה בענוה ממדריגת 'ואנכי עפר ואפר', ובאמת שמשה עניו מכל האדם, ואם כן מסתברא הכי.

ומו"ר הגאון רבי מרדכי סומפולנסקי שליט"א, ר"מ ישיבת אור אלחנן ירושלים תובב"א, הסתפק אם מדריגת "ונחנו מה" היא תכלית הענוה, או ששייכת (לפחות בתיאוריה) ענוה אף גדולה מזו? וכאשר שמעתי ספק זה תמהתי מאוד, מה ראה על ככה ומה הגיע אל מו"ר שליט"א להסתפק בזה?

אך ברבות השנים ראיתי שצודק במה שנסתפק, שהרי ז"ל ספר "נועם אלימלך" (פרשת דברים):

"...ומשה רבינו עליו השלום אמר 'ונחנו מה', שהיה מסופק ולא ידע מה הוא, ואפשר העפר חשוב ממנו... והנה עתה ברצות הצדיק לפעול ולהשפיע, צריך להכניע ולהשפיל עצמו יותר, דהיינו שיהיה נחשב בעיניו כלא ואין, שמתל' מה' הוא לשון שאלה וספק, שהוא על כל פנים דבר מה... אבל מי שמחזיק עצמו כ'אין' אין לך הכנעה ושפלות גדול מזה, וזהו 'אשא עיני אל הרים... מ'אין' יבא עזרי', הָהָה'.

פירוש אבל כשאני צריך דבר מעצמי שיבא העזר מפעולתי לבד, הוא על ידי זה שאני מחזיק עצמי כאין. ומהיכן בא עזרי? 'עזרי מעם ה'...' עיי"ש, הרי שנקט הנועם אלימלך להדיא שמדריגת "אין" היא יותר גדולה ממדריגת "מה", שהיא יותר גדולה ממדריגת "עפר ואפר" [.

*

"תן אתה" את המעלות העליונות

מי יתן וְהָיָה לְבָבְךָ זֶה לָהֶם לִירְאָה אֲתִי וְלִשְׁמֹר אֵת כָּל מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים לְמַעַן יִיטֵב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם (ה, כו)

בחז"ל איתא (עבודה זרה ה ע"א): "תנו רבנן: 'מי יתן והיה לבבם זה להם' - אמר להן משה לישראל: כפויי טובה בני כפויי טובה, בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: 'מי יתן והיה לבבם זה להם', היה להם לומר: 'תן אתה!'"

מרח המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל היה מלמד לימודים נשגבים מתוך דברי חז"ל הנ"ל, [הנוסח של הדברים שלהלן - בשם מרח המשגיח - מבוסס (עם שינויי עריכה) על הספר "אור חדש", שיחות מרח המשגיח כפי שנרשמו על ידי רבי חיים צבי פוגל, מתלמידיו המובהקים. מעין הדברים הנ"ל זכיתי אף אני הקטן לשמוע ממרח המשגיח זצ"ל [.

אלו הדברים:

"בני ישראל ביקשו: 'רצוננו לראות את מלכנו' (רש"י שמות יט, ט)!

והקב"ה נענה להם: 'וְהָיָה לְבָבְךָ זֶה לָהֶם וְלִשְׁמֹר אֵת כָּל מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים לְמַעַן יִיטֵב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם' (שמות יט, יא).

ואכן 'אנכי' ו'לא יהיה' מפי הגבורה שמענום (מכות כד ע"א).

אז פחדו בני ישראל מן הגילוי האלוכי: 'וְיִאמְרוּ אֵל מֹשֶׁה דַּבֵּר אֵתְּךָ עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאֵל דַּבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פְּנֵי נְמוֹת' (שמות כ, טז).

אולם משה רבינו משיבם כי כדאי גם כדאי לשמוע דוקא מפי האלוקים, שכן: 'כִּי לְבַעֲבוֹר נְסוֹת אֶתְּכֶם בְּאֵל הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוֹר תִּהְיֶה יִרְאַתוֹ עַל פְּנִיכֶם לְבִלְתִּי תִחַלְטְאוּ' (שם, יז). כלומר: 'על ידי שראיתם אותו יראוי ומאויס, תדעו כי אין זולתו ותיראו מפניו' (רש"י שם).

נמצא אפוא כי תכלית מעמד הר סיני מתבארת בזה על ידי משה: לזכות ליראת אלוקים! משה רבינו היה סבור שבדרך זו - 'על ידי שראיתם אותו יראוי ומאויס' - ישיגו את המדרגה העליונה של היראה.

אולם הקב"ה הסכים עם בני-ישראל: 'וְיִטְיבוּ כָּל אִשְׂרָאֵל דְּבָרוֹ. מי יתן וְהָיָה לְבָבְךָ זֶה לָהֶם לִירְאָה אֲתִי וְלִשְׁמֹר אֵת כָּל מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים' (דברים ה, כה-כו). הקב"ה מבאר שגם אחר שהקדימו 'נעשה לנשמע', ואחר ששמעו וראו, עדיין אין זו התכלית, כי אם מה שפחדו לשמוע את קול השם. על כן כדאי לוותר גם על מראה שכינה, על ההשגות העמוקות ורזי החכמה הטמירים שבהתגלותה, כדי לזכות ביראה שהיא תכלית מתן תורה.

אימתו ויראתו היא החכמה שהקב"ה רוצה לתת לישראל במתן תורה, וזאת יש לקבל.

איזו מדריגה רוממה! הקב"ה בעצמו כביכול אומר: 'מי יתן וְהָיָה לְבָבְךָ זֶה לָהֶם לִירְאָה אֲתִי וְלִשְׁמֹר אֵת כָּל מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים'!

אולם יש מדריגה עוד יותר נעלה, ובני-ישראל נתבעים להשיגה, ומשלא שאפו למעלה העוד יותר נעלה, נאמר אודותם (דברים כט, ג): 'וְלֹא יָתַן ה' לָכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמָעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה'.

ובגלל שלא התעלו למדריגה זו הם נקראים: 'כפוי טובה בני כפוי טובה'!

על מה ולמה?

כי בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: 'מי יתן והיה לבבם זה להם', היה להם לומר: 'תן אתה!'!

היה להם לשאוף ולהתפלל להשיג מדריגה עוד יותר נעלה מהמדריגה אודותיה אומר הקב"ה שהלואי 'וְהָיָה לִבְבָם זֶה לָהֶם לְיָרְאָה אֶתִּי וְלִשְׁמֹר אֶת פֶּלַח מִצְוֹתַי כָּל הַיָּמִים!' עד כאן בעקבות דברי מרן המשגיח רבי מאיר חדש זצ"ל.

למדנו אפוא, שאף כאשר משיגים מעלה שנראית לכאורה כרום פיסגת המעלות, עדיין יש לשאוף לעוד ועוד.

והרי זה מזכיר את דברי הש"ס (מגילה כו ע"א) אודות בנימין הצדיק: 'מה היה בחלקו של יהודה? הר הבית, הלשכות והעזרות. ומה היה בחלקו של בנימין? אולם והיכל ובית קדשי הקדשים. ורצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת בחלקו של בנימין, ובה מזבח בנוי, והיה בנימין הצדיק מצטער עליה בכל יום לבולעה, שנאמר (דברים לג, יב) 'חָפַץ עָלָיו כָּל הַיּוֹם' (רש"י: כאדם המתחכם מחמת שאינו משיג תאוותו). לפיכך זכה בנימין ונעשה אושפיזן לשכינה (רש"י: שהיה הארון נתון בחלקו)'. האולם בחלקו של בנימין!

גם ההיכל!

גם בית קדשי הקדשים!

אך רצועה היתה יוצאת... עוד קצת קדושה... עוד קצת מעלה...

ובנימין הצדיק 'חָפַץ עָלָיו כָּל הַיּוֹם' - כאדם המתחכם מחמת שאינו משיג תאוותו! עוד קצת רוחניות... עוד קצת קירבת ה'!

לפיכך זכה בנימין ונעשה אושפיזן לשכינה!

מאחורי הפרשה / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר' 'המגיפה בתורה' ועוד חיבורים (קרית ספר)

אבילות על בית המקדש

מתי ט' באב – כל החיים

ט' באב הוא זמן מיוחד "להתחבר". מי שחושב על בן זוגו רק ביום הנישואין, ודאי לא חי חיי אושר. אדם 'שנוי' כל רגע מחייב ו'התחתן' ר' 'פעם אחד', וכן שחי הנישואין שלו כך יש משמעות להתחבר לה'סיבה' – יום הנישואין.

כביכול הה"ד בענין חורבן בית המקדש. איתא בגמרא (תענית ל: ו"ב ס:): "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה שנאמר שמחה את ירושלים וגו'". הלכה זו נפסקה בשו"ע הלכות השכמת אדם בבוקר (או"ח א ג בביאור הגרי"א) "ראוי לכל יראי שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש". היום מתחיל אם 'שויתי ה' לנגדי תמיד' ומיד אחריי 'לדאוג וליצר על החורבן' (או"ח א א-ג)^א.

^א ע' סמ"ק (מצוה א) ש'צפית לישועה' נובע מ'אנכי' ו"ל "אנכי ה' אלהיך (שמות כ') וגומר... ובזה תלוי מה שאמרו חכמים (שבת דף לא) ששואלין לאדם לאחר מיתה בשעת דינו צפית לישועה. והיכן כתיב מצוה זו. אלא ש"מ בזה תלוי, שכשם שיש לנו להאמין שהוציאנו מצרים דכתיב אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגומר. ועל כרחין מאחר שהוא דיבור, הכי קאמר, כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני הוצאתי אתכם כך אני רוצה שתאמינו בי שאני ה' אלהיכם ואני עתיד לקבץ אתכם ולהשיעכם. וכן יושענו ברחמי שנית, כדכתיב (דברים ל') ושבו וקבצן מכל העמים וגומר."

ט' באב הוא יום מסוגל להתחבר בירת שאת ועוד להגעועים^א של כל השנה כולה להקשר עם הבורא וחטרונה. מי שכל השנה כולה לא מתמקד על החורבן, לא יכול לצפות שירגיש משהוא ט' באב. יש סימן שלם בשולחן ערוך (או"ח תקס) של הלכות הנוגעים לכל השנה כל החיים של 'אבלות' על חורבן בית המקדש.

אם קשה לנו להתעורר ולבכות אל לנו להתאמץ להתאנוח, שאין זה אלא מהשפה ובונוח, אולם זה אמור להיות לנו עיתות שצריכים תיכף ומיד להתחיל לעשות יותר עסק קבוע ותמידי בעקרי האמונה, והקשר עם בורא עולם.

איך אמור 'חורבן' להרגיש'

הגמרא (ברכות ג.) כותב שג' פעמים כל לילה [וינו^ב] השכינה מנהמת ובוכה על 'חורבן בית המקדש' והקב"ה אומר "מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים"^ג שגלו מעל שולחן אביהם". הכאב הכי גדול היא 'בדידות'^ד. ו'ריחוק'. ה'צרות' הם 'סימן' לעומק הריחוק [נוסחאות של הקינות וה'משונה' של הצרות רק מציינים על עומק קושי הריחוק בין ישראל לאבינו שבשמים]^ה.

אם יש 'אלהים' אוי ואבוי אם המצב הנוכחתי היא עצם המציאות, הס מלהזכיר. מי שנכנס לארמון המלך ורואה 'חורבן' וכי חושב שזה המצב התיקני והמקורי, ודאי שלו. ההכרה שיש בורא מחייב שהמצב הנתון אינו אלא 'שלב' וסוסימים בסוף יוגיע לתכלית הראוי למלך מלכי המלכים הקב"ה.

^א והוא יגיע עד כדי 'חולת אבהה', וכדברי הגמרא (קמא): וכמחו שנפסק בשר"ע וז"ל השו"ע (או"ח שט א) נוטל אדם את בנו והאבן בידו, ולא חשיב מסלטל לאבן, והוא שיש לו געגועין (פי' שיש לו עצבון כשאינו עם אביו) עליו, שאם לא יטלנו, יחלה".^ב ע' מש"כ במק"א בדעת הסוברים שגם ביום יש ג' ל' משורות ואכ"מ.^ג איתא במשנה (סנהדרין מו.) כשה'בנים' בצער 'אמר רבי מאיר בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזדונו'.^ד אולי לכן 'מזדוני' נחשב ל'מת' (נדרים סד: ע"ז ה.), שהרי 'או חברותא או מיתותא' (ב"ב טז. וברש"י) שקאי על 'דחיה' ו'ריחוק' ו'וע' מש"כ בספר 'תינוק שנשבר' בארוכה בענין זה.^ה לחיזוק אפשר לציין ש'יש מכה שרק אבא יכול לתת', ולציין לדברי הגמרא (כתובות סו:): 'תיר מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים והיו תלמידיו מהלכין אחריו ראה ריבה אחת שהיתה מקלטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו אמרה לו רבי פרנטי אמר לה בתי מי את אמרה לו בת נקדימון בן גוריון אני אמר לה בתי ממון של בית אביך היכן מלך אמרה לו רבי לא כדון ותלין מתלא בירושלים הלך ממון חסר ואמר לה חסד בית חמיך היכן הוא אמרה לו בא זה ואיבד את זה אמרה לו רבי זכור אתה כשחתמת על כתובתי אמר להן לתלמידיו זכור אני כשחתמתי על כתובתה של זו והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמייה בכה רבן יוחנן בן זכאי ואמר **אשריכם ישראל** בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם **ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרין** ביד אומה שפלה ולא ביד אומה שפלה אלא ביד **בהמתן של אומה שפלה**".

ומאריך בעל העיקרה (פרשת פנחס שער פד) וז"ל " יורה הוראה עצומה, כי שני הענינים האלה, רצוני, הטוב והרע, שניהם הם להם מצד שלמותם, כי על כן אמר על שניהם בשוה אשריכם ישראל, כי כמו שבהיותם בשלמותם הם היותר חזקים הנבאמות מצד מעלת צורתם, גם כן מזה הצד עצמו יהיו עלולים לקבל הפסד וההשתתה יותר מכלם, בענין שבהפוך עינים לא לבד האומות שולטות עליהם, אלא האומה היותר שפלה, והוא תכלית הרוע וההפסד הנמשכים מצד חולשת החמר והפסד הצורה". נא"ה: יודעים שכל שדבר 'חי' יותר כך במיתתו הוא מתנוול יותר ומתסמא יותר, וכן בודמס צומח חי מדבר דוק ותשכח).

איך בוניס 'קשר'. לא עם המ'מוח'! רק אם ה'לב'! המ'מוח' אינו 'מרגיש'. המ'מרגשות' הם ה'לב' שמרגיש קירבה ומרגיש ריחוק. הז'ל (שבת ג:) אומרים 'אין בשר המת מרגיש באיזמל'. אם אנתנו 'חיים' אנתנו חייבים להרגיש. אי אפשר להרגיש 'דחיה' [חורבן וגלות] אם לא שמרגשים 'קשר' ו'אהבה', וכן להיפוך.

בית המקדש

בבנין המ'משכן' [וכמובן 'מקדש' ומשגן' סוגיות קרובים ודומים הם (עירובין ב.)] מזכור ה'לב' רבות, [ידוע לשונו של האלשיך "שכנתי בתוכם - בתוך לב כל אחד ואחד]. אדם הוא 'בית-המקדש-דיק איד' רק אם חל על ה'לב' [ולא רק ב'מוח']^א. ועוד יותר מזה, כ"כ נחזי ה'לב' שלא היה צריך להיות שום 'כפיה' ואפילו 'ציוני' לא היה לבנות את המשכן, שהרי צריך רק 'לב' וכמו שמבואר בפסוקים^ב במשכן הרבה מאוד פעמים שזכר ה'לב' (תרומה כה ב, תצוה כה ג, כי תשא לא ו, ויקהל לה ה,כא,כו,כז,כח,לד,לה, לו א,ב,ח),^ג ובמקדש היה העבודה תלוי רק בכונת ה'לב'.^ד הגר"א מוסיף חידוש שמצד עצם השכינה היה יכול לחול בלב כל אחד, אבל ה'חיבור' בין כל הלבבות' היה במשכן ומקדש^ה.

^א נ"ע"ע לב אליהו (פרשת דברים) שמציין לדברי רבינו יהונתן אייבשיץ (לוחת עדות ע' 155 סוד"ה ושמענו נא) ומוסיף עליו ציצים ופרחים ע"ש לבאר איך שה'משונה' של הידידות של הגלות מצביעים על מעלתן של ישראל ותקוותן.

^ב בית [412] + לב [32] = מקדש [444] (לא מצאתי מקור לרמז זה).

^ג בשקלי המשכן היה 'מסבע של אש' וחי' הרי"ם שמע רב באשכנז שביאר שהוא אש ההתלהבות, ותמה הרי"ם איך יתכן שרב באשכנז זכה לחדש וארט כזה, והסביר לו הקצקער שהיה בזכות ה'הכנסת אורחים' של יוצאי אשכנז.

^ד השם משמואל (תרומה תרע"ה) מקשה למה אין 'ציוני' על בנין בית המקדש ורק 'כל נדיב לבו' וז"ל השם משמואל (תרומה תרע"ה) "כתיב כל איש אשר ידבנו לבו, ולא בא בחיוב, והגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה הסעם משום דהשראת השכינה במשכן היא דביקות ואי אפשר רק בהכנת אהבה, על כן לא הי' בחיוב, עכ"ת. ולי יש להוסיף בזה דברים שהאהבה לאו להכנה לדביקות לבד נצרכה, אלא לכל ענין השראת השכינה במשכן נצרכה, עפ"י מה שהגדנו כבר שכמו שדיבוק הנשמה בגוף באשר זה גשמי וזה רוחני אי אפשר שתהי' התאחדות ביניהם אלא ע"י אמצעים רבים א"כ הדם והנפש הצומחת והחינית והטבעית והשכלית הירדכרה זה על זה עד שיהי' כסא להשראת הנשמה, עאכ"כ אמצעים רבים, והאמצעי הראשון הוא האהבה של ישראל ונדבת הלב שהיא איננה חומרית ויכולה להיות אמצעי ונושא לרוחני עוד דק מזה, וכן עוד רוחני לרוחני עד שהוא כסא ומקום להשראת השכינה, ואילו יציור שיעשה המשכן בלתי נדבת ישראל אלא כענין הלוחות שהראה הקב"ה למשה מחצב של סנפירינון בתוך אהלו, ואם הי' במשכן כה"ג לא הי' אפשר שתשרה בו שכינה, וע"כ הי' צריך שיבוא דוקא מכל איש אשר ידבנו לבו באהבה ורצון ולא בחיוב".

^ה במשנה (חולין קי.) מובא בענין הקרבנות שיש מושג של 'אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד ש'סיכוי ליבן לשמים' ויש להקשות למה בכלל יש חילוק ביעולה על יודד' הלא בשום מצוה אחת לא מצאנו שתלוי על כמה כסף יש לאדם, רק מצאנו חיוב ופטור מחמת אונס ונכפי מוחללים של חומש וכד', ועד הידור שלישי].

עומק ה'עובדה' הוא 'בחירה' ועליה נאמר בזוה"ק (רע"מ צא רפא): "רחמנא לבא בעי" ע"ש, ו'נע' מש"כ במק"א בשם חר"ה (שעיקר הבחירה אינו אלא ב'רצון', ורצון מיוחס ללב, 'רעונת אלקא']^א

^ב גר"א (שה"ש א יז ב) שעיקר השראת השכינה היא בלב [נ"פ מה שמובא באלשיך על 'שוכנתי בתוך לב כל אחד ואחד] ומוסיף לבאר למה בכלל היו צריכים

בהרבה מקומות מצאנו שה'לב' הוא המייצר 'קשר' [כח שלא ניתן למוח²⁰], וכן מצאנו בפסוקים 'שפכי כמים לבך נוכח פני ה'²⁰ וכן מצאנו (משלי כז ט) 'כפמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם', ועוד ש"דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב" (שלה"ק שער האותיות בשם ספר הישר לרבינו תוס).

הקב"ה

ע"י בית המקדש היה 'חיבור' עצום בין מלך מלכי המלכים הקב"ה [השם נקרא באותיותיו (סוטה לז:)] לבין 'כנסת ישראל'²⁰. היה קשר של 'אמר רב קטינא בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה ואומרים להן ראו חבתכם לפני המקום חבת זכר ונקבה' (יומא נד.)²⁰, ו"אמר ר"ל מאי דכתיב על השלחן הטהור טהור מכלל דאיכא טמא אלא מלמד שמגביהין אותו לעולי רגלים ומראין בו לחם ואומרים להם ראו חבתכם לפני המקום' (חגיגה כו: מנחות כט. כז.)²⁰ ו"מחוץ לפרוכת העדת יערך וכי לאורה הוא צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל" (שבת כב.).

מטרת הצומות היא לעורר הלב וה'רגש'

ז"ל הרמב"ם (תעניות ה א) "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר (ויקרא כו) והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו'²⁰."

למשכן ומקדש וכתב וז"ל "והענין, כמ"ש (שמות כה) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, פ"י בתוך ישראל, כמ"ש (ברכות ל) תלפיות, תל שכל פיות פונים אליו. כי שריית השכינה היתה בתוך לב ישראל, רק שהם צריכים מקום מיוחד להתכנס על הלבבות יחד, ולכן בחר מקום מובחר בארץ שם הוא מוכן שתשרה השכינה בישראל. ואיך יתייחדו כל הלבבות של כל ישראל ביחד, על כן ציוה הקב"ה יקחו לי תרומה מאת כל איש כו'. וכל א' התנדב כפי שרצת לבו על המשכן, ונתחברו שם כל הלבבות".

²⁰ ואכמ"ל לבאר ענין דברי הרמב"ם (מו"ג ג נא) שהאדם דבוק למקום שמחשבתו נמצא, וגם מש"כ הבעש"ט שהאדם נמצא במקום שמחשבתו נמצאים, ויתכן שהכוונה ג"כ ל'לב', ויש להאריך בזה ואכ"מ.²⁰
²⁰ והוא 'חיבור' בין האדם להשם ע"י ה'לב' (ע"ע תדא"ד יח).

²⁰ הקדוש ברוך הוא שייך לסוגיא של 'קדש', וכנס"ם הם ה'בית' ששם יחול הבורא בכיכול, והוא ע"י בית המקדש ה'בית' של ה'מקדש'.
²⁰ עוד איתא שם בגמרא (יומא נד:) "אמר ריש לקיש בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים מעורין זה בזה".

ענין זה מוזכר בכמה מקומות בשם המגיד ממעזי"ש. ע' בספר שארית ישראל (שער הזמנים ט' בנא ע' קנה) לבאר ענין לידת משיח ע"פ המגיד. וע' בבני יששכר שמביא שהמגיד אמר כן לתלמידיו לבאר דברי הגמרא (יומא נד.) שבשעת החורבן היו הכרובים כמעט איש וכו' וזה נגד הגמרא (ב"ב צט.) שבשעה שאין ישראל עושים רצונו של מקום הופכים פניהם זה מזה. ופ"י המגיד שהרי חייב אדם לפקוד כו' בשעה שיצא לדך. וע"ע בספר אוהב ישראל (פרשת דברים שבת חזון) לפרש למה 'לא היה יום מועד לישראל כיום שנחרב ביהמ"ק'. ובשארית ישראל (שם) מביא מהרה"ק ר"פ מקארי"ן שכך מוזכר בקרא (תהלים פט לט) 'וּמַתָּה וְנֶחֱתַת וּתִמְאָס הַתַּעֲבָרָת עִם מְשִׁיחֶךָ'.
²⁰ ע' ח"ס (או"ח רח) שהצומות משום תשובה ולא אבילות וע' במנחת אשר () ואכמ"ל.

כח הציור

ידוע שאמרו בקעלם "אין בין צדיק ורשע אלא כח הציור בלבד", חשוב שציייר 'חורבן' וזה לא 'שריפה' של 'עצים ואבנים' אלא שריפה של הקשר. לצייר תחושות של 'אבא' כשמוצא ילד שלו עם ... רח"ל, דבר שנוגד לכל הערכים שהיו חשובים לו. נצייר תחושה של 'בן' שמאבד את אביו בסיבה טראגית. נצייר אמא' שעומדת על פסי הרכבת באיזה שהוא עיירה בשנות הזעם ונפרדת מילדיה הרכים בידיעה שאפסו הסיכויים שתראה אותם שוב. אוי, כמה כאב, כמה צער, כמה בדידות.

בכיה, דמעות – יאוש

מבואר בפסוקים וכוז"ל שחורבן בית המקדש מעוררת 'בכיה' ו'דמעות' – פְּכוּ תַבְּכָה בְּלֵילָה וְדַמְעָתָה עַל לְחַיָּה (איכה א ב), בְּמִסְתָּרִים תַּבְּכָה וְנֶפְשִׁי מִפְּנֵי גֹהַ וְדַמְעָה תַדְמַע וְתַרְדּוּ יַעֲיֵי דַמְעָה (ירמיהו יג יז).

יש להדגיש²⁰ שבכיה הוא מלשון מבוכים הם כשמרגישים שסגר עליהם כל האפשרות²⁰, ואז מתעורר דמעות מלשון מדמעי' שהוא תערוכת ובלבול. אנחנו חייבים לעורר את הרגשות של 'יאוש', וכמו שמוזכר במשנה (סוטה מט.) "ר' פנחס בן יאייר אומר משחרב בהמ"ק בושו חברים ובני חורין וחפו ראשם ונדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון ואין דורש ואין מבקש ואין שואל על מי לנו להשען על אבינו שבשמים"²⁰.

הנוסחאות של ה'קנינות' היא של 'שאלות' 'קושיות' 'תמיהות' – אִיכָּה, אֵיכָּה – כבר לא מסוגלים!²⁰

עד שתחפץ – קבלה טובה

ידועים דברי הרמב"ן (האמונה והבטחון פי"ט) שכדי שיהיה איזה קיום להתעוררות' – ואם תְּעוֹרְרוּ אֶת הָאֱהָבָה (שה"ש ב ז) – חשוב שיהיה חלות של ההתעוררות על איזה 'חפץ' – עַד שֶׁתְּחַפֵּץ (שם).

יש כ"כ הרבה דברים שאפשר לעשות בפועל כל יום שיעזור לנו להישאר מחוברים עם הגעגועים להבורא והם: [א] כונה באמירת 'יהא שמיא רבה' (ע' תוס' ברכות ג.) [ב] לומר בשמו"ע ברכת 'תקע בשופר' 'ראה בעינינו' ו'לירושלים עירך' ו'את צמח דוד' 'צ'ה' עם כונה מיוחדת.²⁰ [ג] לומר בסוף כל סעודה – בימות החול –'על נהרות בבל'²⁰ (מ"ב א יא)²⁰. [ד] להתרגל לומר 'תיקון חצות' שהוא רק לומר פעם אחת ביום פרק 'על נהרות בבל'.²⁰ ועוד יותר מזה אפשר פשוט 'לחשוב' על ה'חורבן'²⁰, ו'להתאוו'²⁰ להגאולה והוא כבר תיקון גדול [בן זוג יודע מתי שחושבים עליו/עליה].²⁰ יה"ר שזוכה כלנו להיות זוכים לראות בנחמת ירושלים בב"א.

לתגובות ולקבל מד"ת של הגר"א וינטרוב זצוק"ל: haravyew@gmail.com

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"ץ בבית הדין

'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

בדין תקנת השוק בגניבה [כליה גנובה | ערבות גזולות | קונם על ספר תורה] |
וְלֹא תִגְבּוּ (ה, טו)
קנה כליה גנובה האם חייב להשיב את הכליה?
קנה ערבות גזולות האם יוצא בהם ידי חובה?
עשה קונם על ספר תורה שלו שנגנב וכעת נמצא בבית כנסת, האם חל הקונם?
בדין תקנת השוק – מח' רש"י והטור

רבה מ"ח י"ז) וכן זקנתה, ואם היה רצון השם יתברך לפקדם היה פוקדם מקודם דלמעט בנס עדיף ולא עביד ניסא במקום שאין צריך, אבל באמת מאת ה' היתה זאת שיהיה בין האומה דוקא אחר היאוש הגמור שלא האמין שום אדם ואפילו שרה שתיפקד עוד, כי זה כל האדם הישראלי להאמין שאין להתיימש כלל דלעולם השם יתברך יכול לעזור והיפלא מה' דבר, ואין לחקור (ישעיה נ"ג א') מי האמין לשמועתינו וגו', וכן אמרו מן הגאולה, ועל כן אמר (ישעיה נ"א ב') הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם, דגם התחלת בניכם היה כן אחר היאוש, ושוב מצאתי בתנחומא (פרשת וירא ט"ז) על פסוק (בראשית כ"א א') וה' פקד דבר זה עיני שם ואהניין.²⁰

²⁰ והוא עומק ענינה של הייסורים [נופרט אלו שלא מובנים לנו (ע' מנחות כט:)] שמביאים אותנו ליביטול' מוחלטת להקב"ה, והנאמנות שלנו להקב"ה.
²⁰ במק"א הארכותי בענין 'יסורים' ו'חכמה' ואכמ"ל.
²⁰ בשו"ע (או"ח א ב) מוזכר 'התפלה שיתפלל על החורבן ועל הגלות'. וע' מסי' (פי"ט) 'ויתפולל תמיד על גאולת בני ישראל והשבת כבוד שמים לעילוי'.

²⁰ ע' שער המצות פ"י עקב בשם זוה"ק תורמה.
²⁰ מ"ב (א יא) בשם שלה"ק. וע' יסוד ושורש העבודה (ז)
²⁰ יש להאריך בזה ואכמ"ל.
²⁰ והוא ענין ה'דואג ומיצר' (ש"ע אר"ח ג.)
²⁰ כלשון התנא דבי אליהו רבא (ד ב המובא במסי' פ"ט) והרמב"ם (מלכים יב ד).

שיוע סימן שניו ס"ב: הגונב ומכר ולא נתיאשו הבעלים ואח"כ הוכר הגנב, ויש עדים שזה החפץ שמכר לפלוני גנוב הוא: צריך להחזירו לבעלים. בשינוי רשות ואח"כ יאוש: נחלקו הרא"ש והרמב"ם, דלרא"ש: לא קנה ולרמב"ם: קנה. והבעלים נותנים ללקוח מעותיו שנתן לגנב, אע"פ שהוכר הגנב תקנו חכמים שאינו צריך להחזיר לבעלים עד שיתן לו מעותיו משום תקנת השוק, ואצ"ל בשלא הוכר הגנב שצריך ליתן ללקוח מעותיו (לשון הטור), ונראה מלשון הטור דהלוקח יכול לעכב החפץ עד שיתן הבעלים מעותיו, אכן ברש"י (ב"ק קט"ו) נראה דהלוקח חייב ליתן החפץ לבעלים ואח"כ יתן לו הבעלים מעותיו, ודייק האולם המשפט (סימן שניו סעיף ח') דרש"י והטור נחלקו אי יכול הלוקח לעכב החפץ בידו עד שיתן לו הבעלים מעות. ועיין הלכה למשה דכתב דאין זה מוכרח בדת רש"י ואפשר דרש"י מודה לטור.

באופן שהלוקח יודע שהבעלים לא יתנו מעותיו – ספק בשיטת הטור אי חשוב שלו – נראה דאינו שלו – שיטת הב"ח דחשוב שלו

הנפק"מ בין רש"י לטור: באופן דהלוקח יודע שהבעלים לא יתנו לו מעותיו, אם חייב ליתן לו החפץ או לא, דלרש"י: נראה דחייב, ובפשוטו אף אינו יכול להחזיק החפץ אצלו בתורת משכון, דהא החיוב של הבעלים לתת מעות לא חל עד לאחר שנותן להם החפץ, ולטור: עד שנותן לו הבעלים מעות אינו חייב הלוקח ליתן להם החפץ. ויש להסתפק לשיטת הטור אי משום תקנת השוק החפץ שייך ללקוח עד שיתן להם הבעלים מעות וחשוב שלו או לא, והנימ' לגבי ערבות וכדו' אם יכול לצאת בהם י"ח, ונראה דאינו שלו אלא יכול לעכב זאת עד שיתן לו מעות. והנה בב"ח (סוף הסימן) כתב דבקנה דבר גנוב לא חל המקח, ונראה שם מדבריו דהתקנת השוק גורמת שהדבר יהיה שלו, ולפי"ז אף בערבות יחשב לכם, אכן נראה דזה אינו להלכה אף בדת הטור.

מח' אי הלוקח יכול להשתמש או דאינו אלא משכון

ועדיין יש מקום לחקור דאף דאינו שלו אפשר דיכול להשתמש בזה, או אפשר דאינו יכול לעכבו אלא בתורת משכון. והנה בשיטמ"ק (ב"ק קט"ו). כתב בשם הרמ"ה דמעכבו בתורת משכון, ולפי"ז נראה דאף אינו יכול להשתמש בזה, וע"ש דכתב "לא מפקינן מיד הלוקח המשכון עד דיהיב ליה דמיס", וחזינן דסבר כטור דלא מפקינן עד שיתן דמים, ומ"מ אינו אלא משכון. אכן בהערות למסכת ב"מ (ע' - לגרי"ש אלישיב) מוכיח מהשיטמ"ק שם לגבי יתומים המובא גם בקצה"ח (סימן זה סק"ה) דיכול להשתמש בזה.

להלכה נראה כטור

למעשה לגבי מח' רש"י והטור: הרי כמו דהבאנו יש להסתפק בדת רש"י אי פליג על הטור, ומ"מ אף אם חולק איתא בני" (המובא בקצה"ח סק"ה) מפורש כטור דלא מפקינן מהלוקח בלא דמים, וכן מדייק האבן האזל מהמ"מ (פ"ה ה"ז מהל' גזילה) דכתב והעיקר שלא להוציא החפץ מיד לוקח בלא דמים, וכן פסק מפורש בשו"ע (סימן זה סעיף ח'), וכן פסק הדובב מישרים להלכה (ח"א סימן ק"ס) כטור.

מח' אי בגנב מפורסם איכא תקנת השוק – כשידע הלוקח שהחפץ גנוב – מח' הרמ"א והש"ך והט"ז אי הגנב צריך לשלם ללוקח דמים – כנסת יחזקאל וחכמת שלמה בביאור הרמ"א

מח' הראשונים אי בגנב מפורסם איכא תקנת השוק או דליכא, דלרא"ש: אף בגנב מפורסם איכא תקנת השוק, וכן פסקו המהרש"ל והרמ"א, ולר"י והרמב"ם וכן פסקו המחבר והש"ך: לא עשו תקנת השבים בגנב מפורסם. באופן דידע הלוקח שהחפץ גנוב: לכו"ע ליכא תקנת השוק, וכתב הרמ"א דבזה אף הגנב אינו צריך להחזיר ללוקח הדמים שנתן לו, כיון דבדודאי נתנם לשם מתנה הואיל וידע שהחפץ אינו שלו וקנאו, ועיין בש"ך ובט"ז דהקשו ע"ז כמה קושיות וע"כ סברו דיכול לקחת הכסף מהגנב, ועיין בפ"ת דמביא כנסת יחזקאל דביאר הרמ"א דכיון דהכיר בשעת הגניבה שזה חפץ גנוב ובזמן הזה כל גניבה צריך להחזיר, ע"כ לא מהני יאוש ולא בעי הגנב לשלם. והנה בש"ך ר"ל כן, וכתב ודוחק לומר דכיון דהלוקח יודע שזה גנוב ע"כ אינו קונה ביאוש ושינוי רשות, דאין טעם לחלק בכך, והיינו דסבר דאף דידע שזה גנוב מ"מ מהני יאוש ושינוי רשות, ועיין משכ"ת הש"ך בסימן שני' (סק"ו) דחשוב באיסורא אתי לידי' כיון דקנה מגנב מפורסם ולא הוי שינוי רשות גמור, וצ"ל דהכנסת יחזקאל סבר דנחשב באיסורא אתי לידי' כשיודע שזה גנוב, וע"כ לא מהני לקנות כלל ביאוש ושינוי רשות. עוד מת' הפ"ת בשם שבות יעקב דבקרקות לא אמרינן מעות מתנה דנחשב כאילו כתב בה אחריות, משא"כ במטלטלין דל"א אחריות ט"ס היא, וכתב כן להלכה, והפ"ת נשאר עליו בצ"ע. החכמת שלמה מיישב הרמ"א דכיון שהוא גנב לא שייך לומר דנתן לו לפקדון, וע"כ לכו"ע המעות מתנה.

להלכה בהנ"ל – מח' מהרי"ט ורע"א מי נקרא מוחזק הלוקח או הבעלים

ויש לדון למעשה באופן של גנב מפורסם דאיכא מח' הראשונים אי איכא תקנת השוק או לא, דלכאו' אזלי' בתר המוחזק, אלא דיש להסתפק מי הוא המוחזק, ונסתפק בזה המהרי"ט (ח"ו"מ סי' י"ב) אי נימא כיון דעכ"פ צריך להחזיר החפץ מימלא לגבי הדמים נקרא הלוקח מוציא, או דבמטלטלין ליתא להאי כללא. והנה ברע"א כתב (מובא בליקוט על הגמ' ב"ק קט"ו) דפשיטא דהלוקח חשוב מוחזק, משום שיכול לעכב החפץ אצלו עד שיביא הבעלים הדמים. ונראה דמהרי"ט והרע"א נחלקו במח' רש"י והטור אי הלוקח יכול לעכב החפץ אצלו עד שיביא הבעלים הדמים או לא, וחזינן דהרע"א סבר כטור.

חידוש הש"ך - מח' קצה"ח ונתה"מ - כסף הקדשים

הש"ך (סק"ד) מביא בשם ר"מ אלשיך דאם בא הדבר הגנוב ליד הבעלים וכגון שהלוקח השאילו לבעלים א"צ לשלם הבעלים מעותיו, דבזה ליכא תקנת השוק, ואף שידוע שקנה תחילה. ולכאו' תמוה הסברא בזה. ועיין נתה"מ (סק"א) דביאר הש"ך דמייירי דהלוקח קנאו בקנין סודר ועדיין לא נשלם הקנין, דקודם שבא ליד הלוקח החפץ והושלם הקנין החזיק בו הבעלים הראשונים, וע"כ יכול לעכב זאת עצלו ואינו חייב לשלם ללוקח מעותיו, דהא אין קנין שלו נתפס. ועיין קצה"ח (סימן נ' סק"ב) דחולק על הנתה"מ וסבר דאף במקום שהיה אצל הלוקח וקנאו בקנין גמור, מ"מ כיון דהשתא הוא אצל הבעלים ל"א בזה תקנת השוק אלא כשהבעלים לוקח הדבר מהלוקח ולא כשזה אצל הבעלים. בכסף הקדשים ביאר קצה"ח, ומסתפק באופן דנמצא החפץ אצל שלוחו או קרובו אי אמרינן תקנת השוק.

שאלות מעשיות הנוגעות לתקנת השוק:

1. **מעשה ביהודי שנסע לצורך מסחרו למדינת חוץ, וכשהיה שם והסתובב ברחובותיה פתאום נדדס, והתעורר כשהוא מוקף ברופאים אחים ואחיות. לשאלתו מה עושה כאן, השיבו לו שהוא התעלף ברחוב והביילו אותו לביה"ח. לאחר שהתאושש מעט יצא לדרכו וחזר לישראל. לאחר זמן לא רב הוצרך לבוא להבדק בביה"ח בישראל, ושאלוהו הרופאים מדוע יש לו כליה אחת בלבד, והוא בבת אחת תפס את הענין שקרה לו אז בחודו, שהרדימו אותו כדי לקחת את הכליה ולמכרה בעד דמים מרובים. האיש היה נמרץ, והפעיל את המשטרה שבדקה בכל הבתי חולים בהודו מי בא עם כליה שלו, עד שמצאו את האדם שיש לו את הכליה שלו, והתברר שהוא קנה זאת בדמים מרובים, ולאחר ששמעו שהכליה שייכת לאחד אחר שהוציאו ממנו בגזילה, הסכים להחזירה בעד שהבעלים יחזיר לו את הדמים ששילם תמורתה, אמנם הבעלים היה אדם עני ואמר שיכול לשלם לו רק בתשלומים מועטים מידי חודש בחדשו. האם יכול הלוקח את הכליה להשאירה אצלו עד שיביא הבעלים את כל הדמים ששילם, או שחייב להביא לבעלים את הכליה?**

הנה הבאנו מח' רש"י והטור אי הלוקח יכול לתפוס בחפץ הגזול עד שיביא לו הבעלים את הדמים ששילם, או דחייב לתת לבעלים את החפץ, והבעלים מחוייב לאחר מכן לתת לו את הדמים, וכתבו דהנימ' באופן שאין הבעלים מוכן לשלם את הדמים ששילם תמורת החפץ הגזול, דלדעת רש"י: חייב הלוקח לתת את החפץ, ולדעת הטור: פטור, והוכחנו מהקצה"ח והרע"א כטור, והוכחנו מכמה ראשונים ומהשו"ע כטור, ואף הבאנו ההלכה למשה דמסתפק אם בכלל רש"י פליג על הטור.

והנה באופן זה שמוכן לתת הבעלים את הדמים ששילם בתשלומים, הרי לשיטת הטור יכול לתפוס בכליה ולומר שאינו מוכן להשיבה עד שיביא לו את הכסף בשלימותו, וכמו שכל חוב רגיל כשלא התנו מראש א"א לסלקו בתשלומים, גם כאן יכול לתובעו לשלם לו במזומן. אלא דלרש"י חייב להשיב את הכליה, ונראה דאף לדעת רש"י יכול לאחר שנתן לו את הכליה לתובעו שישלם לו את הדמים בפעם אחת, כמו בכל חוב שאינו יכול לפרוע בתשלומין.

ונראה להלכה דאף יכול לתפוס את הכליה ולא להשיבה עד שיתן לו את מלא הכסף מדין קים לי, וכמו דהבאנו דמהרי"ט מסתפק מי המוחזק, אכן הרע"א והקצה"ח כתבו דהלוקח הוא המוחזק, ובפרט שהוכחנו למעלה מהשו"ע ומעוד מפרשים דפסקו כטור. ושמעתי שהגרי"ש אלישיב זצוק"ל הוכיח מהשיטמ"ק (ב"מ ע'). המובא בקצה"ח (כאן סק"ה) דאינו יכול לשלם בתשלומים.

אכן יש כאן מקום לדון דהלוקח את הכליה לא יתחייב להשיב הכליה עצמה אלא דמיה בלבד משום תקנת השבים כמו קורה וכדו', דהא מסתבר שתקנת השבים איכא גם ללוקח מהגנב ולא לגנב לחודיה. אלא דאפ"ל דכליה שאני משום שקשה להשיג כליה חדשה וגרע מקורה. עוד יש לדון באופן דהלוקח את הכליה הוא במצב שאם יקחו לו את הכליה הוא ימות מיד משום שזו הכליה היחידה שלו, אבל מי שהכליה שלו יש לו כליה נוספת ולא ימות בלעדיה, אם שייך לפסוק להוציא מיד הלוקח את הכליה ובכך להורגו, כיון דהבעלים רוצה את כליתו. עוד יש לדון דאולי נחשב שינוי מעשה במה מחצר אחת לאחרת, דהתם אמרינן סדנא דארעא חד הוא משא"כ בזה י"ל דחשוב שינוי מעשה. אכן

למעשה אף דאיכא שינוי מעשה, הלא בימינו דינא דמלכותא דמשיבים הגזילה אפי' לאחר שינוי, וכמו דחזינן בסוף סימן שני.

2. מעשה באחד שקנה ערבות לקיום מצות ד' מינים, ואח"כ נתעורר אצלו חשש שמא הערבות גנובות, האם יכול לצאת בהם בינתיים ידי חובתו ולברך עליהם או לא?

חקרנו בס"ד בדעת הטור אי נחשב שלו או לא, והבאנו דבשיטמ"ק חזינן דזה אינו אלא משכון לחודיה ולפי"ז אף אינו יכול להשתמש בזה, אכן הבאנו דהגר"ש אלישיב מוכיח הוכחה ניצחת משיטמ"ק במק"א המובא אף בקצה"ח דיכול להשתמש בזה, אכן אף לדבריו זה אינו שלו. אמנם הבאנו מהב"ח בסוף הסימן דמשמע ממנו דהתקנת השוק גורמת שיהיה שלו, ומ"מ אינו נראה להלכה דהוא שלו אף לטור, וע"כ נראה דאף לטור שיכול לעכב בידו עד שישלב לו הבעלים הדמים, מ"מ אי"ז שלו אלא דיכול לעכב אצלו, וע"כ אינו יכול להשתמש בערבות משום דבעינן לכס, ועיין בדובב מישרים (ח"א סימן ק"ס). ונראה דאף בזמנים דלא בעינן לכס אינו יכול לברך עליהם. ועיין בית שמואל אבה"ע"ז (סי' כ"ח סק"ג) ואבנ"מ (שם סק"ב).

3. מעשה באחד שנגנב ממנו ס"ת, ולאחר זמן בא לביהכ"נ להתפלל וכיבדוהו בהגבתה הס"ת, ובעודו מגביה ראה שהס"ת הוא הס"ת שנגנב לו וחפץ לקחתו עמו, ואנשי הביהכ"נ התנגדו, והוא אמר בקול גדול שאוסר עליהם להשתמש בס"ת הזה בדין קונם, האם מותר להם לקרות בס"ת הזה?

שאלה זו נשאלה לדובב מישרים (ח"א סימן ק"ס - לגאון מטשעביץ זצ"ל), ותלה זאת במח' רש"י והטור, דלטור: פשיטא שאין הבעלים יכולין לאסור, משום דכ"ז שלא נתן דמים אין לו חלק בס"ת, ולרש"י: כתב הדובב מישרים שיכול לאסור, ונקיט שם להלכה כטור ומימלא אינו יכול לאסור. אכן לדברינו דאף לטור נראה שזה אינו של הלוקח אלא דיכול להשתמש לחודיה, וא"כ נחשב של הבעלים וברשות הלוקח, ויש לחקור אי קונם הוא כהקדש דאינו יכול להקדיש הבעלים כיון דאינו ברשותו וכן בקונם, או דקונם שאני.

והנה מציונו בגמ' (נדרים מ"ז). דאדם על עצמו יכול לאסור דבר שאינו ברשותו, ועיין קובץ הערות (סימן נ"ד אות י"א וי"ב) דחילק בין קונם פרטי דלא הוא כהקדש לקונם כללי דהוי כהקדש, וא"כ אינו יכול לאסור.

אכן פשיטא דלעצם הדין צריכים הבעלים צריכים לשלם להם דמים, והם צריכים להשיב לו את הס"ת, ועד שישלם להם מח' רש"י והטור הנ"ל אם יכולים לעכב אצלו את הס"ת, ומימלא לטור וכן הלכה נראה דמצד עצם הדבר יכולים לקרות בס"ת עד שיתן להם הבעלים הדמים, ומה דאסר להם את הדבר הוכחנו שאינו יכול לאסור כיון שאינו ברשותו. אכן לשיטמ"ק אינו אלא משכון וא"כ אינם יכולים לקרות בס"ת, אכן הבאנו מהגר"ש אלישיב שמוכיח מהשיטמ"ק שיכול להשתמש, ואפשר לצרף מה שנראה מהב"ח בסוף הסימן דאף הוא ע"כ נראה דלינא דיכולים להשתמש עד שיתן להם הדמים ואינו יכול לאסור עליהם הס"ת, אלא דכיון שנותן להם דמים מחוייבים להשיב לו הס"ת.

אמנם יש כאן לדון בעוד דבר היכול להפוך את הקערה על פיה, דהנה הבאנו דעת ר"מ אלשיך המובאת בשי"ך (סק"ד) דכל שהחפץ ביד הבעלים לא נאמרה תקנת השוק, ובנתה"מ (כאן סק"א) כתב דזה רק באופן שלא היה עדיין אצל הלוקח ולא הושלם הקנין, אכן בקצה"ח (סימן נ' סק"ב) נראה לא כן,

וכן בשי"ך בפשטות איתא לא כן, והטעם בזה דתקנת השוק לא נאמרה אלא כשזה אצל הלוקח, אבל כשזה אצל הבעלים יכול לעכבו אצלו בלא לשלם דמים. ויש להסתפק באופן דהגביה הס"ת אי חשוב זה ברשותו לענין שלא תאמר בזה תקנת השוק, דאפשר דאף דהוא בידו ועשה בזה הגבהה הרי נמצא בתוך הביהכ"נ וע"כ אי"ז ברשותו, וצ"ע בזה.

ועיין באר היטב בסימן דידן (סק"ה) דמביא שיש שאמרו דבס"ת ליכא תקנת השוק כמו בשטרות כיון דלא שכיחי, ומכריע למעשה דאיכא תקנת השוק.

4. מעשה באחד שקנה תמונה יקרה מסוחר לעתיקות, ולאחר זמן נתברר שהתמונה נגנבה מיהודי שאינו שומר תורה ומצוות, וברור שאם יודיע לו על הגביה יטלנה ולא ישיב לו מה ששילם ע"כ לגנב, שהרי אינו מקיים את תקנת השוק, האם הלוקח רשאי להשאיר אצלו את התמונה או לא?

לכאן הוי בזה מח' רש"י והטור, דלטור: יכול לעכב אצלו ולרש"י: אינו יכול לעכב אצלו, ולהלכה הוכחנו כטור דיכול לעכב אצלו.

*** בענין מכת מדינה והמסתעף בימינו (קרוונה)**

א. ביטלו אולם שמחות מחמת שאסרו על קיום חתונות באולמות, האם צריכים לשלם, והאם דמי הקדימה חוזרים?

אם לא שילמו, ברור שלא צריך לשלם. ואם שילמו דמי קדימה, יש צדדים לומר שיכולים להשאיר את הכסף אצלם, ויש צדדים לומר שצריך להחזיר את הכסף, ומ"מ אף אם יכולים להשאיר את הכסף אצלם, מועיל בזה תפיסה, ולכן באופן שנתנו צ'קים מראש, יכולים לבטל את הצ'קים.

*** הרחבת התשובה: נפל הבית**

שו"ע סימן ש"יב ס"ז, נפל הבית מנכה המשכיר מדמי השכירות את הזמן שנפל הבית. והביאור בזה, כיון שהמשכיר לא סיפק לו את מה שסוכם עמו. ואף שזה באונס, סוף סוף לא קיבל השוכר את הדירה מהזמן שנפל הבית.

ביאור החילוק בין שוכר ללוקח
והקשה החזו"א (בי"ק כ"ג י') מאי שנא שוכר מלוקח, והרי לוקח אף אם יהיה אונס, נאמר לו נסתחפה שדך, ומדוע לא נאמר כן אף לשוכר. ומתוך, שהרי זה כמו שמראש שכר עד הזמן שהבית יפול, וכאילו היה תנאי מראש שהשכירות תשולם רק אם תהיה דירה הראויה לדור.

יש לציין שהחזו"א שם מביא שיטות הראשונים, שבנפל הבית כיון ששכירות ליומא ממכר, השוכר מפסיד, והוא כמו מכר. אלא שמביא שיש ראשונים שחלקו, וכן פסק השו"ע, וע"ז שואל ומתוך את הנ"ל. הרעיון בתרצו של החזו"א הוא, שהמשכיר מחוייב להעמיד את הבית לשוכר, ולא כמו מכר, וזה אף לשיטות ששכירות ליומא ממכר, בלא להכנס לזה ששיטת השי"ך ששכירות ממכר היא רק לגבי אונאה.

האם כשאי אפשר לדור בבית נחשב כנפל הבית
והנה יש לחקור האם נפל הבית הוא דוקא כשהבית נפל ממש, או אפילו אם לא שייך לדור בבית, וכגון ששודדים נעלו את הבית. ומצינו בנתה"מ (סימן ש"י סק"ב) שכתב שנחשב כנפל הבית, ומזלא דמשכיר גרם, כיון שלא שייך לדור בבית, ורק אם השודדים גרים יחד עם השוכר בבית, ומקשים עליו את המגורים, בזה אמרינן מזלא דשוכר גרם, וצריך לשלם את כל השכירות. אמנם המתנה אפרים (שכירות ו') כתב לחלוק על

הנתיבות, שכל זמן שהבית קיים יכול המשכיר לומר לשוכר הא ביתי קמך, ואפילו שאי אפשר לדור בבית, ורק כשהבית נפל מנכה המשכיר מהשכירות. והסברה הפשוטה לכאן היא כנתה"מ. ולכן לאור זה נהגו בתי דינים לפסוק בכל מיני מקרים, וכגון מה שהיה בר"ה שאנשים שכרו דירות בירושלים, והיו עכברים בדירה, ועזבו את הדירה קודם החג, שנחשב כנפל הבית, כיון שסוף סוף לא היה שייך לדור בבית, וכמובן שצריך לדון כל מקרה לגופו לפי ראות עיני הדיין. ואם גרו בדירה אבל בחדר אחד לא היה שייך לדור, וכגון שהיה שם נזילה, הרי חדר זה כאילו נפל, ומורידים דמי השכירות על החדר הזה. ואמנם אם כבר שילם יהיה קשה להוציא ממון, כיון שיוכל אולי לומר קים לי כמחנ"א, אבל אם לא שילם, יכול לא לשלם על זה. כמ"כ בקיץ כששכרו דירות ולא היה מזוג מנכים לפי ראות עיני הדיין ע"פ הנ"ל, שזה גם נחשב כנפל הבית מבחי' מסויימת שלא שייך לדור.

הדין במכת מדינה

הרמ"א שם בסימן ש"יב, כתב דה"ה במכת מדינה אם נשרף כל העיר, מנכה לו מן השכירות, והיינו שנחשב מזל המשכיר, ומחזיר לשוכר את דמי השכירות מכאן ואילך. ולכאן מקשים הסמ"ע והנתה"מ, הרי גם אם נשרף בית זה לחוד אמרינן שמזלא דמשכיר הוא, ומדוע צריך שישרף כל העיר. ומבארים הסמ"ע והנתה"מ (סק"ג) שבנפל הבית המשכיר יכול לומר קים לי ולהשאיר את דמי השכירות אצלו, והטעם כיון שמצינו ברמ"א בסימן של"ד שמביא חולקים באופן של אונס של השוכר, וכתב שהמחזיק יכול לומר קים לי, ולכן אף כאן בנפל הבית יהיה אפשר לומר קים לי, ולהשאיר את דמי השכירות אצלו. ובאמת הוא חידוש, שהיה מקום לחלק בין מת השוכר שהבית קיים, לנפל הבית שהמשכיר לא העמיד לו מקום לדור, עכ"פ כך סוברים הסמ"ע והנתה"מ, ולכן דלינא בנפל הבית, וכ"ש באופן ששודדים נעלו את הבית, אם שילם מראש יהיה קשה להוציא מהמשכיר. וכותב שם הנתה"מ שזה דוקא באופן שהמשכיר התנה את דמי הקדימה כתנאי לשכירות. ומוסיף הנתה"מ, שבמכת מדינה שנשרף כל העיר, בזה לכו"ע מחזיר המשכיר דמי השכירות. והביאור בזה נראה, שבנפל הבית אפשר לומר שזה מזלא דשוכר, שאירע בזמן ששכר, שהרי רק בית זה נפל, אבל בנשרף כל העיר הרי כל הבתים נשרפו, ולכן מנכה המשכיר מדמי השכירות. אמנם כתב המחנה אפרים (שכירות ז'), וביאר דבריו בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן קצ"ט), שכל זה דוקא במכת מדינה שהוא על המשכיר, כגון שגזרו שלא להשכיר בתים, אבל אם זה מכת מדינה גם על המשכיר וגם על השוכר, כגון מגיפה ל"ע, בזה אומרים קים לי אף במכת מדינה, והמשכיר לא צריך להחזיר את דמי הקדימה שקיבל בעבור השכירות. אמנם המנחת פתים (סימן שכ"א) חלק וסבר שבמכת מדינה חייב המשכיר להחזיר את דמי השכירות שקיבל, ואף שזה מכת מדינה בין על המשכיר ובין על השוכר.

* הכרעה בנד"ד

בנד"ד הרי אסור לעשות חתונות, והוא איסור חמור בין על בעלי האולמות לסגור את האולמות ולא לאפשר קיום שמחות בהם, וגם על האנשים המזמינים שלא לעשות חתונות. ולכן יהיה תלוי בהנ"ל, אם בעלי האולם יוכלו להחזיק אצלם את דמי הקדימה או להחזירם. ויצא לנו, א. שבנפל הבית הכרעת הרמ"א לנכות את הדמים. ב. שיטת

הנתיבות שכשאי אפשר להכנס נחשב נפל הבית. ג. ואף שבנפל הבית אפשר לנתיבות לומר קים לי, אבל כאן זה מכת מדינה. אמנם במכת מדינה שהוא מזל של השוכר והמשכיר יש שיטות שהמשכיר לא צריך להחזיר את הכסף שקיבל. ולכן יש להסתפק בזה אם אפשר לומר קים לי, שמסתבר שיהיה קשה להוציא מן המוחזק, אבל אין ספק שההכרעה הפשוטה הנראית היא שצריכים בעלי האולמות להחזיר את הכסף שקיבלו.

עוד יש לצרף להכרעה הנ"ל, ובזה אפשר שלא יוכלו אפילו לומר קים לי בעלי האולמות, שהנתיבות המשפט בסימן ר"ל כתב לחלק, שכל זה דוקא באופן שהשכירות התחילה והפסיקה באמצעה מחמת אונס או מחמת מכת מדינה, אבל באופן של מכת מדינה שהשכירות לא התחילה מראש, וכן מחמת אונס, בזה צריך המשכיר להחזיר את דמי הקדימה שקיבל, כיון שזה אומדנא ברורה שכל שלא התחילה השכירות, לא היה שכירות על דעת זה שלא תתחיל כלל. ועפ"י הורה הגר"ש רוזנברג למעשה, לכל בעלי האולמות, שצריכים להחזיר את דמי הקדימה שקיבלו, כיון שלא נעשתה החתונה כלל. ואף שעשו קנין בשכירות האולם, כל שלא התחילה השכירות, צריכים להחזיר את דמי הקדימה. ושמעתי שכן הורה אף הגר"מ שפרן.

ולפי"ז מה שמצינו ברמ"א בסימן של"ד שמביא מחלוקת בשכירות בית כשמת השוכר באמצע הזמן, ושם מכריע הרמ"א שהמוחזק יחזיק במעות, זה דוקא כשהתחילה כבר השכירות, אבל קודם השכירות, צריך להחזיר את המעות. ויעיין בדברי משפט שמביא צד שכל מה שהמוחזק משאיר את כספו, והיינו שהמשכיר לא צריך להחזיר את הכסף שקיבל, זה רק אם השוכר דר חצי מתקופת השכירות. ועד"ז כתב החכמת שלמה שיש צד לומר שרק אם התחיל לדור.

כל זה כמובן כלפי שכירות האולם, ועל המנות ברור שצריכים להחזיר את הכסף.

כששכרו חנות, הרי אם החוק אומר שאסור למכור, ברור שנחשב כהני"ל, אבל אם אפשר למכור, רק הנוכחות של הקונים זליחה, או שמפחדים למכור, בזה נחשב מזלם דשוכר וצריך לשלם שכירות. וצ"ע אם אפשר למכור בטלפון, ולא בחנות. כששוכרים דירה, בדרך כלל אין זה קשור לזמנינו. ואם שכר דירה קרוב למקום העבודה, וכעת אין עבודה, בזה יש להסתפק כנ"ל.

שאלה דומה שלא נוגעת דוקא לזמן הזה, אבל גם נוגעת למכת מדינה, היתה בשנה שעברה, שחסידות פלונית בירושלים שכרה חצר ע"מ לעשות מדורה בל"ג בעומר. והמטרה אסרה עקב החוס הכבד לעשות את המדורה בחצר הזו, עקב סמיכותה לעצים וכדו'. ונשאלה שאלה האם החסידות צריכה לשלם את דמי השכירות? ובאופן ששילמו, האם מקבלים את דמי השכירות בחזרה? ובהו הנידון כנ"ל, שלנתיבות הרי זה נחשב נפל הבית, שאי אפשר להכנס למגרש ולעשות את המדורה, שלשם כך שכרו את המגרש, ולכא' ההכרעה הסופית היא, שלא נוכל להוציא מיד המוחזק, כיון שלמחנ"א אין זה נחשב נפל הבית, ואף לנתי' הרי יכול לומר קים לי, אלא שדבר זה נחשב מכת מדינה, ואפשר שכאן זה מכת מדינה על השוכר, כיון שמצד המשכיר המגרש יכול לעמוד לשימושים אחרים, ובזה אפשר שיצטרכו לשלם, ומצד שני לנתי' בסי' ר"ל הני"ל כאן עדיין לא התחילו את השכירות. ודנתי בזה עם הגר"ש רוזנברג, והסכים עמי. והוסיף שאם הקהילה

כבר הניחה שם את העצים, אף שלא עשו את המדורה, יצטרכו לשלם חלק מהשכירות, וצ"ע, כי סוף סוף כל מטרתם היתה המדורה בעצמה.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד במצות לא תוסיפו ולא תגרעו

וְעֵתָהּ יִשְׁרָאֵל שָׁמַע אֶל הַחֲקִים וְאֶל הַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ וּבְאֵתָם וַיִּרְשָׁתֶם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם. לֹא תִסְפוּ עַל הַדְּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לְשֹׁמֵר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם. עֵינֵיכֶם הָרְאוּת אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּבַעַל פְּעוֹר כִּי כָל הָאִישׁ אֲשֶׁר הִלֵּךְ אַחֲרָי בְּעַל פְּעוֹר הַשְּׂמִידוֹ ה' אֱלֹקֵינוּ מִקְרָבָן. וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כָּלְכֶם הַיּוֹם (דברים ז, א-ד)

שאלות:

א} יש לשאול אמנם תורת ה' תמימה ואין ספק בשלימות התורה והחכמת התורה, אך עדיין צריך להבין מדוע אסור להוסיף להחמיר על עצמו יותר ממה שהתורה אמרה? ב} מה הטעם שהתורה ממשכה לנמק מדוע אסור להוסיף בזה שעניינם הוראות את אשר עשה ה' להולכים אחרי פעור כיצד נלמד מדבר זה שאסור להוסיף?

תורה חדשה:

לצערנו עדים אנו לתופעות של הרפורמים ותומכיהם אשר רוצים לייצר תורה חדשה המתאימה לעונה ולדור המדע והטכנולוגיה והמתירנות ולזאת רוצים לקעקע את הסטטוס קוו שהיה מהקמת המדינה מתוך חשיבה שהיום הדור יותר נאור וצריכים לפשר ולגשר ולשנות בהתאם לדור ולהיות כבית הלל [כנאמר ע"י הנשיא ריבלין] ולזאת רוצים תחבורה ועבודות ציבוריות בשבת למעוניינים, רוצים כותל לרפורמים, רוצים לשחרר את משמר קדושת עם ישראל ויחוסו ולאפשר את הגיורים בצורה חופשית, ולאפשר לנשים להיות רבניות כאשר פסק בג"ץ, והכל בכדי לגשר ולפשר ולתאם את מצוות התורה שיתאימו ויתקבלו על כל הדעות, אולם לו חכמו ישכילו זאת האדם יש משיהו שעולה על ליבו להחליף את הלב של התורה בלב יותר משובלל ממה שהקב"ה ברא בבריאת העולם לפני חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושבע שנים, כאשר מסופר פעם הגיע מרן הרב ש"ך זצ"ל לבית חולים לבקר ידיד שחלה בליבו, כמובן מרוב התרגשות באו כל סגל הרופאים והפרופסור מנהל המחלקה להשתתף בביקור, והנה לאחר דברי שלום וברכה פנה הרב ש"ך לפרופסור בעל שם עולמי אשר היה אחד המומחים הגדולים במחלות הלב ושאל אותו לאחר כל לימודיו וניסיונותיו וכל פיתוח מחקר והמדע האם הוא חושב שהיה אפשר לשדרג ולייצר את הלב בצורה יותר טובה מהקיים באדם, הפרופסור היה מופתע והמום מהשאלה חשב וחשב ולבסוף השיב אחרי כל לימודיו ומומחיותו ובקיאיותו בכל מחקרי המדע על הלב, נראה לו שלא יכול להיות יותר מושלם מהלב שברא הקב"ה באדם ואין מקום לשום שינוי או שיפור או שדרוג, הרי לך שאפילו הלב שנוצר לפני אלפי שנים מתאים גם לדורנו המשובלל וההיפך כל המשנה ולו בדבר הכי קטן הוא גורע, וכך כל הבריאה מששת ימי בראשית השמש והירח הכוכבים ומזגי האויר וכל היצירה מושלמת בתכלית ומתאימה גם לדורנו למרות כל ההתפתחות של

המדע והטכנולוגיה, היות והקב"ה הוא היוצר והוא הבורא אשר יודע כל אשר יהיה עד סוף כל הדורות וברא את העולם באופן שיתאים עד סוף הבריאה בלי שינוי ותמורה, כאשר הגמרא מוכיחה כי מאז בריאת העולם לא השתנה ממה שכתוב בתורה שיש רק ארבע בעלי חיים שונים שהן הגמל הארנבת והשפן והחזיר שיש להם סימן אחד לעומת יתר בעלי חיים או שאין להם שום סימן או יש שני סמנים ולא השתנה עד ימינו להתווסף או להחסיר מהן, ואם כך בדברים הגשמיים עוד יותר הדבר מוכרח בתורתנו הקדושה היות והיא תורת אלוקים ולא תורה אנושית תורת אמת לכן התורה נצחית לכל הדורות ואין להוסיף או לגרוע ממה שנמסר מסיני כאשר נבאר להלן ובהו נבא לביאור מצוה זו בהקדם כמה תירוצים.

תירוץ ראשון בדומה לשעון:

וכתבו המפרשים כמה תירוצים תירוץ ראשון: **כתב המגיד מדובנא** לבאר הדבר בהמשילו את תרי"ג המצוות, שזה דומה לדבר מורכב כשעון שאינו יכול לעבוד אלא אם כן כל המנגנון מושלם ואם יחסר או יהיה מיותר חלק אחד יגרום הדבר שהשעון לא יעבוד, ולכן גם מצוות התורה בדומה לכך השלימות מדוייקת לא פחות ולא יותר.

תירוץ שני בדומה לאברי האדם:

תירוץ שני: כתב האדרת אליהו שתרי"ג מצות כידוע הן כנגד רמ"ח אברים ושס"ה גידין, ולכן כל תוספת או גירעון כמו שהדבר פוגם ומזיק לגוף אם יחסר אפילו אצבע קטנה ברגלו או מיותרת אצבע קטנה ברגלו מהווה הדבר פגם וחיסרון בגוף האדם, כן הדבר במצוות התורה כל המשנה ידו על התחתונה.

תירוץ שלישי המוסיף גורם למריבה או לירידה:

תירוץ שלישי: כתב העוד יוסף חי שבעצם מספר תרי"ג המצוות מרמז שאם נחסיר או נוסיף הדבר רק יקלקל, שהרי אם נחסיר מצוה ישאר תרי"ב המרמז על מריבה שהדבר יגרום, וכן אם נוסיף מצוה אחת יהיה תרי"ד המרמז על ירידה.

תירוץ רביעי התורה שמוותיו של הקב"ה:

תירוץ רביעי: טעם הדבר כתב הרמב"ן בהקדמתו שכל מה שנמסר למשה רמזו בתורה, ועוד כל התורה שמוותיו של הקב"ה לכן חיסר אות אחת הספר תורה פסול היות ופגם בשמותיו של הקב"ה.

מצוות שמוסיפין עליהם סופן שהם מתות ופוחתות:

עוד הסביר זאת "המגיד מדובנא" בדרך משל נכנס אחד אל שכנו לשאול ממנו כף ולמחרת בא והחזיר לו שתיים, תמה השכן הרי לא השאלתי לך אלא כף אחת בלבד, השיב לו תדע לך שהכף שלך הייתה מעוברת וילדה כף והרי לך שתי כפות, ראה השכן שיש לו עסק עם חסר דעה ונטל ממנו בשמחה את שתי הכפות, וכך חזר הדבר על עצמו כמה פעמים בכל מיני חפצים, לימים בא וביקש לשאול ממנו זוג פמוטי כסף אמר השכן בלבו עכשיו בוודאי יחזיר לי משוגע זה שני זוגות פמוטים ונתן לו את הפמוטים ברצון, חלף יום וחלפו יומיים והלה אינו בא להשיב את הפמוטים, קם השכן והלך אליו בצעקה הייתכן היכן הפמוטים שלי, השיב באנחה הפמוטים שלך מתו לא עלינו, פתח השכן בצעקה משוגע חסר דעת וכי שמעת מימך שהפמוטים שהם חפץ דומם מתים, השיב הלה אם נתקבל על דעתך שתהא כף יולדת וכן חפצים אחרים ונטלת אותם מידי ברצון הרי שיתקבל גם על דעתך שתהא כף מתה ושיהיו פמוטים מתים, וכך יהיה המצב בקיומן של המצוות אם לא תהיו מקפידים על "לא תוסיפו"

על נקלה תהיו עוברים גם על "לא תגרעו" שכן אם בכוחן של מצוות להיות פרות ורבות מתקבל על הדעת שאף יהיו אצלכם ממות ופוחתות.

כל המוסיף גורע:

ויסוד זה נלמד שהוספה מקלקלת מחטא אדה"ר, כן מבואר במסכת סנהדרין דף כט ע"א אמר חזקיה מניין שכל המוסיף גורע, שנאמר אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו. כמבואר בפרשת בראשית פרק ב פסוק (יז) וימעי' הדעת' טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות: ואילו האשה הוסיפה ואמרה לנחש פי"ג (א) והנחש היה ערום מפל חית השדה אשר עשה יקנן אלהים ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מפל עץ הגן: (ב) ותאמר האשה אל הנחש מפני עץ הגן נאכל: (ג) ומפני העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פרתמתיו: (ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונתתה העץ להשפיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל: ופרשיי בראשית פרק ג פסוק ג ולא תגעו בו, הוסיפה על הצווי, לפיכך באה לידי גרעון, הוא שנאמר (משלי ל ו) אל תוסף על דבריו: ובמסכת אבות דרבי נתן פרק א מבואר שאדה"ר הוא שהוסיף איסור נגיעה בגלל שנשים דעתן קלות ורצה להרחיקה מהעבירה. וכן הוא במדרש אגדה פרשת בראשית פרק ג סימן ג. ובגלל הוספה זו דחפה הנחש על העץ ולא מתה ומכך ראתה ולמדה שאין ציווי הקב"ה מדוייק שהרי לא מתה וממילא גם אכלה.

וכל הגורע מפסיד:

מאיך מצונו כל הגורע מפסיד כמסופר על שאול בשמואל א פרק טו (א) ויאמר שמואל אל שאול אתי שלח ה' למשחך למלך על עמו על ישראל ועתה שמע לקול דברי ה': (ב) כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו בדרך בעלתו ומצרים: (ג) אשר לך והיתיה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד אישה מעלל ועד יונק משור ועד שיה מגמל ועד תמור: (ח) ויתפש את אגג מלך עמלק חי ואת כל העם החרים לפי חרב: (ט) ויחמל שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן והבקר והמשנים ועל הכרים ועל כל הטוב ולא אביו החרים וכל המלאכה נמבזה ונמס אתה החרים: (י) ויהי דבר ה' אל שמואל לאמר: (יא) נחמתי כי המלכתי את שאול למלך כי שב מאחרי ואת דברי לא הקים ויחר לשמואל ויצעק אל ה' כל הלילה: (יב) וישכם שמואל לקראת שאול בבקר ויגד לשמואל לאמר בא שאול הפרמלה והנה מציב לו יד וישב ויעבר ויגד הגלגל: (יג) ויבא שמואל אל שאול ויאמר לו שאול ברך אתה ליקנן הקימתי את דבר ה': (יד) ויאמר שמואל ומה קול הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר אכתי שמע: (טו) ויאמר שאול מעמלקי הביאום אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר למען זבח ליקנן אלהיך ואת היותר החרמנו: (טז) ויאמר שמואל אל שאול הרף ואגידה לך את אשר דבר ה' אלי הלילה ויאמרו ויאמר לו דבר: (יז) ויאמר שמואל הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחך ה' למלך על ישראל: (יח) וישלחך ה' בדרך ויאמר לך והחרמתה את החטאים את עמלק ונלחמת בו עד פלותם אתם: (יט) ולמה לא שמעת בקול ה' ותעט אל השלל ותעש הרע בעיני ה': (כ) ויאמר שאול אל שמואל אשר שמעתי בקול ה' ואלך בדרך אשר שלחני ה' ואביא את אגג מלך עמלק ואת

עמלק החרמתי: (כא) ויקח העם מהשלל צאן ופקר ראשית החרם לזבח ליקנן אלהיך בגלגל: (כב) ויאמר שמואל החפץ ליקנן בעלות וזבחים כשמע בקול ה' הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים: (כג) כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר יען מאסת את דבר ה' וימאסך מלך: וכנה הרלבג לבאר בפסוק כיג וז"ל והרצון בזה הוא כי מי שגורע ממצות השם בשיקיי קצתה לבד הנה הוא ממרה את פיו, וכן מי שמוסיף על דברי השם הוא חוטא, ולזה אמר שמואל לשאול על מה שאמר אשר שמעתי בקול ה' וגומר, שאעי"פ שבמה שעשה קיים את דבריו, הנה מרה את פיו במה שלא קיים מצותו להחרים את עמלק בכללו ושללם עכ"ל. הראתה לדעת כי שאול המלך שזכה להיות המלך הראשון לישראל והיה עתיד שתימשך מלכותו לזרעו אחריו, אך הפסיד ואיבד הכל בגלל ששינה מצויו השם לפי הבנתו למרות שהיו לו כוונות טובות עד אשר אמר הרי קיימתי את ציווי הקב"ה, ואינו מרגיש שעבר על ציווי מפורש להשמיד ולהרוג את כולם ולא לחמול לא על הטף ולא צאן ובקר, אלא שעשה פרשנות בציווי השם שאם ישייר לצורך הקרבת קורבנות אינו כלול בציווי, וזה האסון הגדול כאשר האדם סומך על דעתו ועל פרשנותו לגרוע ממצוות השם, ולכן הקב"ה מאס בו והפסיק את מלכותו כי אין שינוי ותמורה לציווי השם יתברך ולא שייך שהאדם יתאם הדבר לפי הבנת שכלו שזה חורבן כל התורה.

חזקיהו המלך כמעט נטרד משני העולמות בגלל שפעל לפי הבנתו:

וכן מתבאר אצל חזקיהו המלך למרות כל צדקותו כמעט נטרד משני העולמות כמסופר במסכת ברכות דף י ע"א שנאמר בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' (צבאות) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו'. מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה, ולא תחיה לעולם הבא. אמר ליה מאי כולי האי? אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה. אמר ליה משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו. אמר ליה בהדי כבשי דרחמנא למה לך? מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד. הראתה לדעת כי חזקיהו המלך כמעט נטרד משני העולמות בגלל ביטול מצוות פריה ורביה למרות שחשבונו לפי רוח קודשו שעדיף העדרן של בניו מהעולם מאשר לידתן בהיות והם עתידים להיות רשעים, ומכך החליט לא להתחתן ולוותר על מצוות התורה לא תוהו בראה, אך למרות זאת שעשה חשבון נפלא היית עליו התביעה כיצד יוכל לבטל מצוה מהתורה בשביל החשבונות שלו בהדי כבשי דרחמנא למה לך אינך יכול לבטל שום מצוה מהתורה בשביל שום חשבון של האדם.

הנימוק מבעל פעור:

אחר כל הדברים האלה עולה מכל התירוצים שנאמרו מחנה משותף בניהם שכל שינוי בין להוסיף וקוי לגרוע רק מזיק ומקלקל ובלתי אפשרי כיון שהיא תורת אלוקים ולא תורת אנוש ואין מושלם ומדוייק יותר מהתורה, ומה שהאדם אינו מסוגל להבין הוא וחושב לשנות לפי הבנת שכלו הוא טועה, מפני שהאדם אינו מסוגל להבין את עומק התורה וצוותיה מפני המגבלות של השגת האדם, ולעניד זאת כוונת התורה שכתבה כנימוק וטעם שלא להוסיף ולא לגרוע מבעל פעור, כוונת התורה הראיה ממעשה של בעל פעור יש ללמוד יסוד זה, הבא נתבונן הרי ישנם סוגים רבים של עבודה זרה וכל

אומה מאמצת לעצמה את האליל שלה, ומשמעות הדבר שכל אומה מתייחסת לאותו אליל כדבר הקדוש והנעלה מכל הבריאה ולכן נוהגים בו כבוד והערכה, והנה אחד מסוגי העבודה זרה זה "פעור" שזה היית העבודה זרה של מדיין, וצורת העבודה לאליל שלהם היית בזה שאדם פוער את אחריו על האליל ועושה עליו צרכיו, ולזאת דור המדבר טעו ונמשכו לעבוד את פעור והלכו שולל אחרי בנות מדיין היות ועשו חשבון לפי השכל נראה לכל אדם שזה נגד ההגיון של כל בר דעת כיצד יתכן שצורת העבודה לאליל הוא על ידי שצריך לעשות צרכיו על העבודה זרה, האם הדבר אשר לכאורה לשיטתם הוא הקדוש ביותר שייך בצורה כזו להשפיל ולבזות אותו, כך שנראה לכל אדם בר דעת שזה לא עבודה זרה אלא ההפך בצורה זו הוא מבזה העבודה זרה, וכל הטעות בגלל שהלכו לפי שכלם האנושי שהוא מוגבל וקצר ראייה, אולם הטעות של בני ישראל היות ולא ירדו לסוף דעתם והשקפת עולמם של אותם עובדי פעור, והוא שבמעשה זה רוצים להביע שאין מושג של אלוקים בעולם כי אפילו האליל צריך לעשות עליו את צרכיו בכדי להחזיר שהאדם חופשי לעשות כטוב בליבו וכל העולה על רוחו כי אין מי יאמר מה תעשה ומה תפעל וחטוף ואכול כי מחר נמות ולזאת יכול האדם להתפקר ככל שירצה וככל העולה על רוחו כיון שזה עצמו צורת העבודה זרה של פעור ולכן נכשלו, ללמדנו גם תוספת שנראה נגד השכל מהווה כישלון, לצערנו כאשר שמעתי על תופעה קשה של כמה מלצני הדור אשר חרטו על דגלם להתלוצץ ולבזות ולהשפיל כל ערך מקודש שיש לעם ישראל ולקרו את ליבותיהם של עם ישראל שאין שום ערך עליון ממש עבודה זרה של פעור רח"ל או לענייני שכך ראות, ומכאן מלמדת אותנו התורה להראות עד כמה שכלו של האדם יכול לטעות ומזה יבוא לכישלון.

משל האלשיך שציוהו המלך לא להתערב:

וכתב לבאר האלשיך על פי משל לבנו של המלך אשר הלך להסתובב במדינות מלכות אביו ולהכירם, והמלך ציוה עליו דבר אחד שלא יתערב בשום אופן עם אף אחד ובעד כל מחיר, והנה מצד שני המלך עשה התערבות שהוא יצליח לגרום לבנו שיהיה ערום לפני כולם תמורת סכום גדול, והנה כאשר בנו הסתובב הגיע לאחת המדינות ושם חיכה לו אותו שהתערב עם המלך ועשו כנס ענק לכבוד בנו של המלך, ובמעמד הכנס לפני כל השרים והרוזנים עמד אותו אחד ואמר שהבן של המלך יש לו גידול מוזר בגופו והוא מוכן להתערב שזה אמת למרות שהבן בטוח בעצמו ניסה לסתור דבריו, אך הלה עמד על דבריו והיה מוכן להתערב על סכום גדול שיוריד את חולצתו ויראה לכולם שאכן אין לו כלום, חשב בן המלך כיון שהוא בטוח בעצמו יכול להתערב ועל דבר כזה לא התכוון אביו ולכן התערב והוריד בגדיו להראות שאינו צודק ואכן הצליח, כמובן הבן שמח שניצח בהתערבות, וגם השני היה שמח שניצח להוריד בגדיו של בן המלך ככל עם ועדה וניצח את המלך כך ששכרו כפול ומכופל ממה שהפסיד. הנמשל מלמדנו כי גם כאשר הדבר נגד שכלנו בטוח שכל שינוי רק נפסיד ונקלקל כי אין שלימות כהתורה הקדושה אשר היא תורת אלוקים ולא מעשה אדם.

המעשה בכפרי עולון שנסע בחורף:

מסופר על הגאון רבי צבי הירש לוי זצ"ל אב בית דין ברלין אשר נשאל פעם מאת דוד פרידלנדר מראשי המשכילים בדורו על כמה מצוות שלדעתו עבר עליהם הכלח חס ושלום והעיז פנים לדבר

בגלוי אני בטוח שאלמלי משה רבינו היה חי בתקופה זו אז בודאי היה כותב בתורה כפי רוח הזמן, **השיבו הרב** לאמר הנך דומה לעגלון טיפש אמשול לך משל סוחר אחד שכר עגלון להובילו עם סחורתו ליום השוק אשר בליפציג והתנה עמו תנאי כפול ובקנין גמור ושלם על פי ההלכה שאם לא יביאוהו למחוז חפצו ליום המוגבל יפסיד העגלון שכר נסיעתו וגם שלם ישלם לסוחר פיצויים מתאימים עבור נזקיו הכספיים, והנה הימים ימי חורף חודש שבט הם יצאו את העיר לא הרחיקו והתחילו מטרות עזו ולאחר מכן ירד ברד ולאחר שעות מעטות החל לרדת שלג כבד מאד ויכס את עין כל הארץ ועקבות המסילה לא נודעו תעה העגלון בדרך ורק בדרך נס הגיע ברוב עמל ויגיעה אל עיר מושב, אולם על כל פנים איחר את המועד של יום המוגבל ליריד הסוחר הפסיד הרבה מדמי סחורתו, העגלון דרש מהסוחר שכר נסיעתו, והלה תבע מהעגלון לשלם לו פיצויים על דמי סחורתו שהפסיד בגלל איחורו, הגישו שניהם את עצומותיהם לפני הרב אב בית דין של העיר ולאחר טענות ומענות של הצדדים הוציא הרב פסק דין אשר בו זיכה את הסוחר בכל תביעותיו וחיבב את העגלון, רגז העגלון ושאל את הרב רבי מדוע חיבתני בדין והרי אנוס רחמנא פטריה שמא אתה דן שוגג כמזיד ואנוס כרצון, הרב השיבו בנחת לא אנכי חיבתני בני אלא תורתנו הקדושה חיבה אותך לשלם נזקו של הסוחר לפי התחיבותך שנעשית על פי ההלכה ואני מה כי תלין עלי, הרהר מעט העגלון ושאל בבקשה ממך רבי אמור לי מתי נתנה תורתנו הקדושה לישראל באיזה זמן ובאיזה חודש, השיבו הרב זיל קרי בי רב חג מתן תורתנו בששה בסיון, מיד החל העגלון לצעוק בששי בסיון הלא הדרך טובה וישרה אין שלג ואין ברד לא סופת סערה ולא רוח קדים עזה בקיץ הייתי נוסע בבטחה ולא הייתי תועה בדרך ולא הייתי מאחר אף רגע, לא רבי המשיך העגלון להתלהב מתורה שנתנה בסניי בירחי הקיץ אי אפשר לפסוק דין ולהוציא משפט כזה בטבת, לדידי ברור הדבר כי אילו היה משה רבינו נותן את התורה בטבת אז בודאי היה כותב לפטור אותי שאז המשפט היה אחר לגמרי כפי רוח הזמן והדין היה לזכותי, ולעגלון הזה נמשל גם אתה דוד בעיני סיים הרב את דבריו בקור רוח ופני דוד פרידלנדר חפו ויצא בחרי אף.

עוד מסופר על הגאון רבי עזריאל הילדסהיימר זצ"ל שפעם נפגש עמו אחד הרבנים הרפורמים והחל הרב הרפורמי להסביר לו בהתלהבות רבה עד כמה נחוץ לעשות תיקונים בדת בתחום של קיום המצוות המעשיות אם רוצים אנו שבנינו אחרינו ישמרו את המצוות העיקריות של התורה, עלינו להקל מעול המצוות ולבטל או לשנות כמה וכמה מצוות שאינן מדברות כיום לליבם של בני הדור הצעיר, **השיב רבי עזריאל לרב הרפורמי בפרשת ואתחנן כתוב ולא תגרעו ממנו לשמור את מצוות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם**, בפסוק זה הורה לנו השם יתברך שאם יטיפו באזנינו שיש לגרוע מן המצוות בנימוק המשכנע שהמטרה היא קדושה ונאצלת כדי לשמור את מצוות ה' אלקיכם, גם אז אסור לנו להתפתות ולקבל את ההצעה לגרוע משהו מן המצוות שניתנו לנו לדורות עולם.

מוסר השכל:

העולה מהדברים שחובת האדם לדעת כי אין יותר שלישות מהתורה שאין לה שינוי ותמורה עד סוף כל הדורות כפי שהשם יצר את גוף האדם בחכמה ובשלימות שלא ניתן לשנות מאומה מאז

בריאית העולם, והגם שנראה לאדם לפי הבנתו שיש מקום לשפר או לשדרג את מצוות התורה אין זה אלא מחוסר בינתו ומקוצר השגתו וטעות היא בידו ואין ספק שרק קלקול יצא מדבר זה גם אם מחשבתו לטובה וקל וחומר לרעה, ולכן כל גדולי ישראל ושלוחיהם נלחמים על ביצור חומת הדת מבלי להתפשר וחפץ השם בידם יצליח, וכן חובת כל אדם לקיים את התורה ומצוותיה כהלכתה ללא שום שינוי ותמורה כלל ועיקר, ובפרט בימים אלו שחל בהן ט"ו באב אשר אמרו חז"ל לא היו לישראל ימים טובים כיום הכיפורים וט"ו באב ואחד הטעמים שבימים הכיפורים ניתנה בו תורה ובט"ו באב מתאריך היום ואפשר להגות יותר בתורתנו הקדושה וזה דווקא כאשר עוסקים בתורת אלוקים ללא שינוי ותמורה כי היא תורת אמת זוכים לנאמר בה כי אורך ימים בימינה, בשמאלה עושר וכבוד אמן ואמן.

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין,

מח"ס 'מי מנוחות', לייקור

בענין תפילה ובטחון

פי מי גוי גדול אָשֶׁר לו אֱלֹקִים קָרְבָּים אֲלוֹי כה' אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קְרָאֵנוּ אֲלוֹי (ד, ז)
איתא במדרש רבה (פרשה ב') ז"ל, **"אמר רב ענן אף שערי תפלה אינן ננעלים לעולם** דכתיב כה' אלהינו בכל קראנו אליו ואין קריאה אלא תפלה כענין שנאמר (ישעיה סה) והיה טרם יקראו ואני אענה איר חייה רבה כתיב (תהלים כז): **"קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'",** **הוי מתפלל וחוזר ומתפלל ויש שעה שיתנו לך** ... מהו בכל קראנו אליו אמרו רבנן **יש תפלה שנענית לארבעים יום**, ממי את למד ממושה דכתיב: **ואתנפל לפני ה' מ' יום וגו' ויש תפלה שנענית לכ' יום**, ממי את למד מדניאל דכתיב (דניאל י'): **לחם חמודות לא אכלתי עד מלאת שלשה שבועים ימים ואח"כ אמר ה' שמעה ה' סלחה וגו' ויש תפלה שנענית לשלשה ימים**, ממי את למד מיונה דכתיב (יונה ב) ויהי יונה במעי הדגה וגו' ואח"כ ויתפלל יונה אל ה' אלהיו ממעי הדגה. **יש תפלה שנענית ליום אחד**, ממי את למד מאלהיו דכתיב (מלכים א') ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו'. **יש תפלה שנענית לעונה**, ממי את למד מדוד דכתיב (תהלים סט) ואני תפילתי לך ה' עת רצון. **יש תפלה שעד שלא יתפלל אותה מפיו הקדוש ברוך הוא יענה**, שנאמר (ישעיה סה) והיה טרם יקראו ואני אענה, ע"כ דברי המדרש.

ומבואר מדברי המדרש, דתפילה הוא ענין של בטחון, שלשון הקרא האמור להתפלל ולחזור ולהתפלל הוא לשון "קוה", וזהו אחד מן העשר לשונות של בטחון שכתב החובת הלבבות¹⁰ (סוף שער הבטחון). וכיון שכן, מי שהתפלל ועדיין לא נענה תפילתו, לעולם אינו מייאש, שהרי עדיין מקוה שהקב"ה יענה תפילתו. אבל מי שאינו בוטח בהשי"ת, אם התפלל ולא נענה, שוב אינו מקוה שיענה תפילתו, ועל כן אינו חוזר ומתפלל.

מהותו של תפילה הוא בטחון

ולבאר הענין נקדים דברי הגאון ר' יצחק בלאזר (כוכבי אור אות ט') כתב לבאר דברי המדרש באיכה (פ"ג אות ט'): "טוב ה' לכל, יכול לכל, תלמוד לומר לנפש תדרשנו", ע"כ. וז"ל, "ידוע כי מיסודי דרכי

עבדת ה' ית"ש הוא הבטחון באלקים ית"ש וכמה כתובים רבו ע"ז לבל יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם כי אם יהיה ה' מבטחו, וברוך הגבר אשר יבטח בה'. והנה בנהוג שבעולם אם נדיב אחד מבטיח לעני לתת לו די סיפוקו, והוא ממלא הבטחתו ונותן לו תמיד די מחסור אשר יחסר לו, היתכן כי בכל יום ויום יחלה העני פני הנדיב כי לא יעזוב את חסדו ממנו, ולא יגרע לחם חוקו, כי אין זה מהנימוס ודרך ארץ כמובן. ולזה הייתי אומר כי כמו כן כאשר **הקב"ה מצוה להאדם לשום מבטחו בו ית"ש ומשביע תמיד לכל חי רצון, מה צריך עוד בקשת רחמים מלפניו ית"ש תמיד?** אכן לא כן הדבר כי הבטחון לבד אינו מספיק **ורצונו ית"ש הוא אשר עם הבטחון יתפלל האדם ויבקש רחמים מלפניו ית"ש תמיד על צרכיו אז יהיו עיניו נשואות אל ה' ית"ש, כי יפק רצון מאתו למלאות משאלות לבבו לטובה**, וכאשר כן קבעו לנו האבות הקדושים להתפלל ג' פעמים בכל יום, זהו מה שאמרו חז"ל במדרש טוב ה' לקויו, יכול לכל היינו גם למי שאינו מתפלל אליו כלל, כי אין צריך רק לקוות אל ה' לבטוח בו ית"ש, ת"ל לנפש תדרשנו, היינו כי עם הבטחון צריך ג"כ לדרוש ולהתפלל לפניו תמיד, וכאשר ידרשנו ימצא לו", עכ"ל. הרי ברור מדבריו, שאין שום מקום לטעות ולומר מאחר שיבטח אדם בהשי"ת אין צורך לתפילה, זהו טעות מוחלטת! שהרי תפילה הוא ג"כ חלק מעבודת בטחון בהשי"ת, ובהמשיך נבאר בעזרה"ת הענין בטו"ט.

תפילה הוא השלכת על ה' יהבך

א] מן היסודות של תפילה הוא להכיר שהקב"ה הוא השליט על כל והוא המשביר לכל הארץ, וכל צרכנו צריכים לבקש אך ורק מהקב"ה. זהו מה שבאר רבינו כאן. וכ"כ להלן בשער חשבון הנפש (פ"ג, חשבון ט) וז"ל, "וראוי לך, אחי, שתדע, כי כוונתנו בתפלה אינה כי אם כלות הנפש אל האלהים וכניעתה לפניו עם רוממותה לבוראה ושבחה והודאתה לשמו והשלכת כל יחביה עליו", עכ"ל. הרי שיסוד של תפילה - הוא ענין של בטחון בהקב"ה. ורק כאשר מגיעים לידי הכרה שאין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים, רק אז יכולים להתפלל כראוי וכנכון, כי אין התכלית של 'תפילה' עבור 'הבקשות', אלא 'השלכת כל היחביה עליו'.

ועי' בהרמח"ל שכתב נמי ע"ז זה (דרך ה' ח"ד, פרק ה') וז"ל, "והנה הכין הבורא יתברך שמו תקון לזה, והוא מה שיקדים האדם ויתקרב ויעמד לפניו יתברך, וממנו ישאל כל צרכיו, ועליו ישלך יחבו, ויהיה זה ראשית כללי ועקרי לכל השתדלותו, עד שכאשר ימשך אחר כך בשאר דרכי ההשתדלות, שהם דרכי ההשתדלות האנושי, לא יקרה שישתבך וישתקע בגופניות וחמירות, כיון שכבר הקדים ותלה הכל בו יתברך, ולא תהיה ירידתו ירידה רבה, אלא תסמך על ידי התקון הזה שקדם לה", עכ"ל.

תפילה הוא חיזוק מדת הבטחון

ב] כתב רבינו אברהם בן הרמב"ם (בספר המספיק לעובדי ה', ע' בטחון) וז"ל, "וכן צריך הבוטח לחזק בטחונו ע"י תפילה ובקשה ותחנה אליו יתעלה, ואמר דוד (תהלים יח, ד): "מהלל אקרא ה' ומן איבי אושע". ועוד אמר (שם, ז): "בצר לי אקרא ה' ואל אלקי אושע, ישמע מהיכלו קולי". ומאמריו בענין זה רבים מעולם, וכו", עכ"ל. הרי שעצם ה'תפילה' הוא חיזוק במידת הבטחון, ש'תפילה' עצמה מביא לידי הכרה במי שאמר והיה העולם.

והמהר"ל (נתיבות עולם, נתיב העבודה פ"ג) האריך בענין וז"ל, "העבודה אל השם יתברך אשר

¹⁰ וז"ל: "ומצאנו ענין הבטחון בלשון הקודש מליצים בעדו בעשר מלות כנגד עשר מדרגות האלה, והם: מבטח, ומשען, ונקוה, ומחסה, ותוחלת, וחוכי, וסמיכה, ושבר, ומסעד וכסל", עכ"ל.

יש לישראל בגלותם שהוא בכל מקום התפלה. ובפיק דתענית (ב, ע"א): תניא לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו זו תפלה, או אינו אלא עבודה תלמוד לומר "בכל לבבכם", איזה עבודה שהיא בלב

הוי אומר זו תפלה. הרי התפלה היא עבודה אל השם יתברך, ומה שנקרא התפלה עבודה כמו שבארנו זה למעלה, כי התפלה שמתפלל האדם אל השם יתברך מורה שהאדם נתלה בו יתברך, וצריך אליו ואין לו קיום זולתו, והנה זהו אלהותו יתברך שכל הנמצאים צריכים אליו, ותלויים בו יתברך עד שהכל אל השם יתברך. ולפיכך התפלה היא עבודה אל השם יתברך, ולא היראה מן השם יתברך שאין זה נקרא עבודה כי אין זה מורה שהאדם נתלה בו יתברך, אבל התפלה מורה שהאדם נתלה בו יתברך, והוא יתברך הכל ברוך הוא וברוך שמו על הכל. שכל ענין התפלה שהוא מתפלל אל השם יתברך, לפי שהוא צריך אל השם יתברך נתלה בו יתברך, ואין קיום בעצמו כי אם בו יתברך, ולכן מתפלל אליו על כל צרכו, וכאשר האדם נתלה בו יתברך כאלו הוא נקרב אליו שכל אשר הוא תולה באחר הוא נקרב נמסר אליו, ולפיכך התפלה היא עבודה גמורה אל השם יתברך, עכ"ל.

בביאור אמאי יועיל תפילה אם הכל כבר נגזר

ג [בספר העיקרים (מאמר ד', פרק י"ח) באר למה יועיל תפילה, שאם כבר נגזר הגזירה על האדם, הרי יקרה הדבר בין אם יתפלל בין אם לא יתפלל. וכתב שאין זה קשה, משום דגזירת ה' הוא רק על האדם במצבו, אבל תפילה מתרומם האדם ממדרגתו, וכשהוא באותו מדרגה גבוהה יותר, לא יקרה לו כל און, ע"ש כל אריכות לשונו.

מ"מ חזינו מדבריו, שייסוד של תפילה אינו רק בקשת צרכים מאת הבורא, אלא הענין הוא להתרומם ולהתעלות מעלה מעלה במדרגת האדם. אך לא נתבאר איך 'תפילה' מתרומם האדם? אלא שהענין הוא, שעצם התפילה כראוי וכנכון, הרי זה עצמה מביא לידי 'בטחון', שהתפילה מתרומם האדם עד שמגיע למדרגת הכרה בבורא עולם "שאיין עוד מלבדו" כמוש"כ הנפש החיים (סוף שער ג'), שהוא מדרגה עילה ביותר.

לכטוח בהשי"ת שיענה תפלתו

ד [רבינו יונה (ברכות ב, ע"ב מדפי הרי"ף) כתב לבאר הא דאמר רבי יוחנן (ברכות ד, ע"ב): "איזהו בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפילה". וז"ל, "י"ל וכי מפני שסומך גאולה לתפלה יש לו שכר כל כך שיהיה בן עוה"ב ... ועוד אמר מורי נר"ו טעם אחר מפני שכשמצריך גאולה ומתפלל, מיד הוא מראה שבוטח בה' בתפלה כיון שמבקש ממנו צרכיו, שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום. וכן נראה באלה שמות רבה בפרשת בא אל פרעה שאומר לשם שכשראו ישראל הנסים והנפלאות שהיה עושה עמהם הבורא שלא כטבעו של עולם בטחו בו ועל זה נאמר (שמות יד, לא): "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' וגו'". וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד, נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו, כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו, ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד, והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה, ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי עולם הבא, עכ"ל.

ומבואר מדבריו ב' יסודות בענין בטחון בתפילה: א. אין 'תפילה' אלא מתוך 'בטחון' בה' ית'. ורק אחר שהאדם מבין בדה ברורה, שאין לו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים, אז יכול להתפלל ויבקש ממנו צרכיו. ב. יבטח בה' שיענה תפלתו. כי

אחר שהאדם מתפלל, צריך לבטוח שהקב"ה שמע והקשיב לתפילתו והוא ית', יענה תפילתו ויעשה מה שטוב לו. וע"ע במש"כ המצודות דוד עה"פ (תהלים פו, ז): "ביום צרתי אקראך כי תענני - בטוח אני שתענה לי", עכ"ל.]

כוונת התפילה להכיר שראוי להתפלל כי אם להשי"ת

ה [ונסיים בדברים המאירים מהמבי"ט (בית אלקים פ"ב) וז"ל, "יבזה יתורץ דבר קשה בענין התפלה. שנראה דבר בלתי הגון ונאה לשאלו שאלה אחת כמה פעמים, כי לפני מלך בשר ודם אם ישאלו ממנו דבר א' פעמים או שלש, יחרה לו על השואל, כי אם היה רוצה המלך להשלים לו שאלתו בפעם הראשונה או השניה היה משלים חפצו, ואם כן ההפצר הוא דבר מותר ומזיק להשאלה, ואנחנו מתפללים לאל בכל יום ערב ובקר וצהרים תפלה א', י"ח ברכות שתקנו, וגם כי אין אנחנו נענים ברובם, אין אנו נמנעים מלאומרם בכל יום. אלא שכוונת התפלה היא להכיר ולהורות, כי אין בעולם למי שראוי להתפלל כי אם לאל ית', שהוא אדון לכל העולם ושנחנו חסרים מכמה דברים המזכירים בתפלה, ואנו זוכרים אותם לפניו, כדי שנכיר שאין מי שיכול לספק צרכינו ולהצילנו מכל צרותינו כי אם האל ית' ועליו אנו משליכים יבנו, ואנחנו יוצאים ידי חובותינו בהתפלל על הכונה הזאת, וה' הטוב בעיניו יעשה, אם לקבל תפלתנו אם היא הגונה אם לאו. וזהו שנאמר בסוף המזמור שנאמר (דברי הימים א' טז, לה) על יד דוד ואספ ואחיו בהציג את הארון בתוך האהל אשר נטה לו דוד אמרו, ואמרו הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך, כי באמרם ואמרו הושיענו, הורו על שיכיר האדם חסרונותיו, ויאמר אותם לפני האל ית', ואמרם אלהי ישענו, הוא לומר כי אנו מכירים שהוא אלהי ישענו, כלומר שאין מי שראוי שיתפללו אליו, אלא הוא, שהוא אלהי ישענו שיכול להושיע ולו נאה התפלה והתחנה, ואמר עוד וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך וכו', להורות כי בזמן שאנו בגלות הוא שאנו מסדרים שבחו של מקום ואנו מתפללים לאל שיושיענו מכל צרותינו, אבל כשיקבץ אותנו ויצילנו מן הגוים, אז לא תהיה תפלתנו אלא שבחים והודאות לאל יתברך, ולא תפלה ותחנה, כי לא יארע לנו שום נזק וצער, לשנתפלל עליו, אלא נשבח ונעריץ אותו ונודה לשמו כמו שהמלאכים עושים שמקדישים ומעריצים את האל ואינם מתפללים, כי אין להם צורך לשום דבר, כך נהיה אנחנו בזמן העתיד במהרה בימינו. ואם כן כשאמרו כעבד שקבל פרס מרבו, הוא שיחשוב בעצמו כאילו כבר קבל הפרס, שאין עושה תפלתו על מנת לקבל פרס, אלא על הכוונה הנזכרת, עכ"ל.

אמירת שירה כדי שישמע תפלתו

והנה מאחר שמבואר מכל הנ"ל שמהותו של תפילה הוא בטחון יש לבאר דברי הבעל הטורים במש"כ על הקרא (ג, כג): "ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר" וז"ל, "ואתחנן. בגימטריא שירה. שאמר לפניו שירה כדי שישמע תפלתו", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו, דאמירת שירה הוא אופן נפלא שישמע השי"ת תפילתו. ואפשר לפרש הענין על פי דברי רש"י על הפסוק (תהלים יח, ד): "מהלל אקרא ה' ומן איבי אושע" וז"ל, "מהולל אקרא ה' - בהלולים אקרא ואתפלל לפניו תמיד כלומר אף לפני התשועה אני מהללו לפי שבוטח אני שאושע מאויבי", עכ"ל. הרי, מי שבוטח בהשי"ת שיענה תפלתו, אומר שירה והלל אפילו קודם הישועה. וכל זה הוא אך

ורק מכח גדול בטחון בהשי"ת שיענה תפילתו. ומי שבוטח בהשי"ת שישמע ויענה תפילתו זהו אופן נפלא שיענה תפילתו עד כדי כך שאומר שירה והלל קודם הישועה.

ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת, ושים חלקינו עמהם לעולם, ולא נבוש כי בך בטחנו, אכ"ר!"

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מפרסד הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרסד יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

תפילת מקוצרת בשעת הנגיף

ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר (ג, כג)

במספר מקומות בעולם התירו הרשויות לפתוח כעת את בתי הכנסת לזמן קצוב לתפילה בשבת והוא כארבעים וחמש דקות, זאת בשביל למנוע את העברת הנגיף. לשיטתם, אם יאפשרו זמן ארוך של התקהלות בקהילה, עלולים להיווצר הדבקות של הנגיף. והשאלה מהם התפילות שעלינו לומר ביחד בציבור בפרק זמן זה.

והגאון הנפלא רבי אלחנן פרינץ שליט"א כתב בזה, וזה לשונו: לפני שאכתוב את סדר התפילה שיש להתפלל במציאות זו, עליכם להיערך בהתאם, על מנת שלא יבזבזו זמן יקר מאוד אשר נועד לתפילה. לכן, יש לקבוע את החזנים מראש, את ספר התורה יש לגלול מראש לפרשת השבוע וכן להכין את ספר ההפטרה.

לגבי סדר התפילה, נראה כי במציאות אשר נכפתה עליכם הדבר הטוב ביותר לעשות הוא, שכל אחד מהמתפללים יתחיל את התפילה בביתו בנחת ובמתינות (קב-הישר פל"ד. שולחן-ערוך נא, ח. משנה-ברורה סק"כ). יאמר את ברכות השחר ופסוקי דזמרה (של שבת) עד ישתבח בביתו. אלא א"כ המזג אוויר והתנאים מאפשרים להתחיל את התפילה בחצר בית הכנסת (בשטח-הפתוח), דאז תתחילו את התפילה על הסדר בחצר, ובשתבח תיכנסו לבית הכנסת.

החזן יתחיל בבית הכנסת את התפילה בישתבח (עיין שולחן-ערוך נג, א) ומשם ואילך תתפללו על הסדר (קריאת-שמע עם ברכותיה). את תפילת שמונה עשרה יתחיל החזן בקול רם עד אחר קדושה^ו (עיין בביאור-הלכה קכד ד"ה 'בלחש'), בכדי לחסוך את זמן החזרה (דהוי כשעת-הדחק, שבאופן זה התיר הרמ"א בסימן קכד, ב). לגבי הציבור, כיוון שכל דקה יקרה והזמן מצומצם, נראה דיתחילו את שמונה עשרה עם החזן מילה במילה (רמ"א שם, וכן המשנה-ברורה סק"ח).

בהוצאת ספר התורה, יקצרו את הדברים המובאים בפתיחה (ידלגו על 'אין כמוד' או 'אתה הוראת'. וכן ידלגו על 'ברוך שמיה'), יאמרו 'ויהי בנסוע', ו'שמע ישראל'. ויקראו את הקריאה בתורה וההפטרה. ולאחר מכן יתפללו מוסף כשבשחרית (בלי חזרת הש"צ). ובמידה ויש להם עוד זמן, יעשו תפילת חזרה.

במידה ויש שתי פרשיות או פרשה ארוכה, ולא ניתן גם לקרוא בתורה וגם להספיק את תפילת מוסף, עדיף שיקראו בציבור בתורה שכן קריאת התורה עדיפה על קריאה בציבור (עיין שו"ת אבני דרדך יד, עא). ואת תפילת מוסף יתפלל כל אחד

^ו דכידוע אין הכהנים נושאים כפים שם בכל שבת.

בביתו ביחיד. שכן קריאת התורה אין היחיד יכול לקרוא בברכה מספר תורה, בעוד תפילת מוסף גם היחיד יכול להתפלל וזהו אף כשאין ציבור בעיר (עיי' שולחן-ערוך רפ"ב). עכ"ל.

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר – 'מאור המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה

מי הם השומרים של היהודי מידי יצרו הרע
כולם בממלכה ידעו שאת השר פטריק המלך היינריך אוהב מכולם, היו כאלו שניסו להסביר זאת משום שבתחילת מלכותו של המלך היה מרד, והשר פטריק גילה על כך את אוזנו של המלך, ובכך הציל אותו מלאבד את כס מלכותו. והיו כאלו שאמרו שהוא חבר ילדות של המלך. ויש שטענו בעוז שאין לזה סיבה מיוחדת, אלא רק התמסרותו הבלתי מתפשרת אל המלך היא הביאה את המלך כה לחבבו. אך בין כך ובין כך כולי עלמא מודי שהמלך אהב את השר פטריק מכל השרים.

יום אחד קורא המלך היינריך לשר לחדרו הפרטי, וכך אמר לו: שמע, אני רוצה להעניק לך מתנה, מתנה כזו שלא תצטרך יותר לעמול לפרנסתך כל ימך, לא אתה ולא בניך - ואם תדעו לשמור – אז גם נכדיך. אך דא עקא, מכיון שגדולה אהבתי אליך, הנני רוצה שתרגיש שהמתנה נגיע לך ביושר, ולא תרגיש כל ימי חיך שאתה אוכל 'לחם חסד', וכבר חשבתי על כך רבות, ועתה חושבני שהשעה ראויה לכך. כפי הידוע לך הנני חתן של המלך דייגו אשר מולך במדינה רחוקה מרחק רב מכאן, ועתה נלקח המלך לבית עולמו, ואת מקומו ירש בנו יחידו – יורש העצר שלו, ומכיון שרעייתי המלכה הינה גם בתו יחידתו, על כן הוא הוריש לה רכוש רב, אך המדינה רחוקה היא מאוד, והדרך להגיע אליה מסוכנת גם כן, על כן הפכתי בדעתי אולי זו היא העת לתת לך את המתנה שאני כה רוצה להעניק לך.

אתה תסע למדינה הרחוקה ההיא, כמובן שתצטרך להתמודד עם קשיים כאלו ואחרים. אני אומר לך, זה לא יהיה דבר קל כלל וכלל, אתה תצטרך לעמוד מול איתני הטבע, מול חיות רעות, מול שודדי דרכים. אך כשתגיע למדינה ההיא תדע שהמאמץ היה כדאי, העושר שתקבל שם יאפיל על כל המאמץ שהיית צריך להשקיע בזה, ותוכל ליהנות מהמתנה בידיעה שהמתנה הגיעה לך ביושר, ובכך ההנאה תהיה מושלמת. אך זכור נא שכאמור, תצטרך להתמודד רבות בדרך, הדרך יכולה לקחת כמה שבועות, ועל כן ראה נא להצטייד כראוי לפני תחילת המסע, לא כל מקום שאתה נוסע הוא מקום ישוב שתוכל לרכוש שם מזון ומחיה, וכלי זין גם הכן שיהיו מוכנים לשעת הצורך, והעיקר תזכור שאתה הולך בשליחותי, וכך יקל עליך כל הקשיים וההתמודדויות. כאן סיים המלך היינריך את דבריו, והשר פטריק יצא מהמלך בקידה ובהשתחויה.

כמובן שהשר פטריק מיהר להתכונן לצאת למסע המדובר, ויותר משרצה לקבל את המתנה רצה הוא לקיים את שליחותו של המלך. הוא שכר לשם כך עגלה מיומנת למסעות ארוכים, ומילא אותה בכל טוב הארץ, מאכלים ומשקאות המסוגלים להתקיים זמן רב גם בתנאי מזג אוויר קשים, כלי זיין – מינים ממינים שונים, חרבות חיצים ושאר כלי משחית כדי שיוכל להתמודד כראוי עם כל הקשיים שייצוצרו בדרך.

ההתארגנות עצמה לקחה זמן רב, כל מה שהיה ניתן לקחת והיה לכך מקום בעגלה, הושם שם. כל בני משפחתו התכוונו ליציאתו למסע, ולפני יציאתו נפרדו ממנו בהתרגשות כל בני ביתו, בידיעה שלא כל כך מהר יפגשו אותו שוב, במקרה הטוב יקח זה שבועות ארוכים, ובמקרה הפחות טוב – חודשים, שלא נפתח פה לשטן שאוליו...

כך עזבה העגלה את העיר, והשר פטריק התחיל במסעו. הימים הראשונים עברו בצורה חלקה, הוא היה עוד נסע בגבולי מדינתו, ועל כן לא היה צריך להשקיע יותר ממאמץ מועט להסיע את העגלה. הימים חולפים ומצטרפים לימים, הוא כבר עבר את הגבול למדינה השכינה, והנה הוא מתקרב לגבול מקום ישוב, שממנו משתרע יער עצום רחב ממדים שמפיל את חיתתו על תושבי הסביבה, שהדרך בה לבד לוקחת ימים מרובים, חיות רעות שורצות בו למרבית, שודדי הדרכים שולטים על הדרכים, ורבים מבאיה לא ישובו. השר פטריק נכנס למעבלי היער בחיל וברעדה, תוך כדי שהוא מזכיר לעצמו בכל אותה העת שהנה הוא הולך בשליחות מלכו האהוב, וכל פסיעה שהוא פוסע ביער בוודאי תגרום למלך נחת רוח מרובה, וכך הוא מחזק את עצמו להמשיך לנסוע עוד קצת ועוד קצת.

לא עובר זמן רב, הוא שומע כבר את קולות חיות הטרף, אך הוא בכל זאת מתחזק להמשיך בנסיעתו. לפתע הוא פוגש את 'ר' בערל', ובמקום לפצוח ב'שלום עליכם' ידידותי הוא מתנכר אליו, ומתקרב אליו בצעדים מאיימים, הדוב הענק פוסע לעומתו, השר פטריק לא מאבד עשתונות, יודע הוא שאם יתממה חיייו יהיו בסכנה. הוא מוציא מתרמילו את הקשת ומתחיל לירות חיצים, החץ הראשון החליק על עורו העבה של הדוב. עתה דרך יותר את הקשת, החץ השתחרר במהירות יותר מהירה, והחץ עבר את העור העבה והצליח לחדור אל תוך בשרו של הדוב, עוד מספר חיצים כאלו והדוב נפל שדוד על הארץ.

השר פטריק מתחזק על עומדו, אוסף הוא את החיצים שנפלו על הארץ, וממשיך בנסיעתו. פה ושם הוא פוגש שוב את 'ר' בערל', או שהוא פוגש את הנמר עז הפנים, והחיצים פועלים את פעולתם, וחיות הטרף נופלים שדודים לפניו. היה גם פעם שהוא פגש את 'ר' לייב', כשהוא פגש אותו זה כבר היה יותר מפחיד, מפגש פנים מול פנים עם אריה זה לא תמיד נחמד, אך גם עם זה הוא התמודד בהצלחה.

כבר כמה ימים שמיודענו נוסע ביער העבות שנראה שאין לו קץ, המים הולכים ואוזלים, הכוחות כבר גם לא בשיא תוקפם, כנראה שהלילות הארוכים על מרומי העצים העבותים, וחלומות הביעותים וקולות החיות שנשמעו בכל העת שלא נתנו לו מדי הרבה להאריך בשנתו, השפיעו עליו, והמה הולכים ואוזלים.

לפתע הוא שומע קולות צחוק רמים מעוררי חלחלה, צעקות של אנשים שלא מן הישוב, הוא נעצר על מקומו, מקווה הוא שאין זה כנופית השודדים הידועה לשמצה. אך תוחלתו נכזבה, מרחוק הוא מבחין בהם, 'זה אכן הם' מהרהר הוא בליבו, עיניו יוצאות מחוריהם מרוב פחד, ולפני שהספיק לחשוב מה לעשות, האיך לקדם את פני הרעה, הנה הוא מוקף עם שודדים.

בתחילה הוא חשב להכניע, לגמור את חייו ברגיעה, מאשר להלחם עד זוב דם, אך הוא ידע שהוא נוסע כאן בשליחות המלך, וכשהמלך מצווה

מנסיים להלחם עד הסוף. הם מתקרבים אליו, הוא מנסה לירות בחיצים, אך השודדים מוכנים היטב לכך ומצוידים במגנים, וגם החרבות שניסה להוציא לא עזר רבות, הוא הצליח לפצוע שודד אחד, אך הוא ידע שבמוקדם או במאוחר יקיץ עליו הסוף, הם רבים והוא יחיד, כאן זה המגרש שלהם והוא רק אורח כאן, הם מיומנים במלחמה והוא לא, 'אך לנסות חייבים' נמלך בדעתו.

השר כבר הספיק להפצע באי אילו חלקים בגוף, והנה תיכף הם עומדים לסגור עליו, 'אין מה לעשות, אני את שלי עשיתי' חולף המחשבה במוחו, הוא כבר עוצם את העיניים באימה, הוא לא רוצה לראות את המוות מתקרב. בפתאומיות נפלטה מפיו הצווחה 'אוי המלך היינריך, הבטחתי לך שאני יביא את האוצר', מיד בהשמיעו את הצווחה הלזו, הנה הוא שומע צהלת סוסים, שאגות קרב, וקולות מלחמה, הוא פותח בחרדה את העיניים 'אולי הגיעו שודדים נוספים לעזור', אך הנה הוא רואה איך שחיילי המלך היינריך נלחמים בעוז מול השודדים, כמובן שהקרב הוכרע תוך דקות מועטות לטובת חיילי המלך המושפעים בכלי זיין ומיומנים למלחמה.

השר פטריק נשם לרווחה, 'איך הגעת לכאן' שאל אותם לאחר מעשה, 'איך הופעתם פתאום כאן' לא הבין השר. 'שמע נא אדוני השר, המלך בגודל אהבתו אליך, וביודעו את גודל הסכנה שלח אותנו כדי שנשמור עליך, וכיון שאין המלך חפץ במיתך אלא ביגיעתך, על כן כל זמן שיכלת לבדך לא התערבנו, כיון שהמלך רצה את העמל והטורח האישיים שלך, אך בעת שראינו שאין בריחה, ונתת שאגה 'המלך היינריך' מיד חשנו לעזרתך להצילך מיד מבקשי רעתך.

*

כתב החינוך במצות תפילין (מצוה תכ"א), 'משרשי המצוה: לפי שהאדם בהיותו בעל חומר ימשך בהכרח אחר התאוות, כי כן טבע החומר לבקש כל הנאות אליו והערב כסוס כפרד אין הבין, אם לא שהנפש שחננו האל תמנענו לפי כחה מן החטא. ומאשר [-] ומכיון שהנפש [תשכון בגבולו] [של הגוף] [שהיא הארץ, ורחוקה מאד מגבולה שהיא השמים, לא תוכל לו ויגבר כחו] [של הגוף] [עליה תמיד, לכן היא צריכה על כל פנים להרבה שומרים לשומרה משכנה הרע, פן יקום עליה ויהרגנה, אחר היותה בגבולו ותחת ידו. ורצה המקום לזכותנו אנחנו עם הקודש, וציוונו להעמיד שומרים גבורים סביב לה, והם: שנצטוונו לבל נפסיק דברי תורה מפניו יומם ולילה, ושניתן ארבע ציציות בארבע כנפות כסותנו, ומזווה בפתחינו, והתפילין בידנו ובראשינו, והכל להזכירנו: למען נחלל מעושק ידינו, ולא נתור אחרי עינינו, ואחרי יצר מחשבות לבנו. ומפני כן אמרו זכרונם לברכה [זבחים י"ט ע"א] שהכהנים והלוים בשעת עבודה פטורין מהן. ובהיות מיסוד התפילין מה שזכרנו נצטוונו עליהם לבל נסיח מהן דעתנו. ועתה בני ראה גם ראה כמה כח גופנו גדול על נפשנו, כי על [אף] כל אלה יעלה לפעמים ופרץ גדרינו, האל ברחמיו יהי בעזרנו וישמרנו ממנו.'

וכן כתב במצוה קריאת שמע (מצוה תכ) 'משרשי המצוה, שרצה השם לזכות עמו שיקבלו עליהם מלכותו ויחודו בכל יום ולילה כל הימים שהם חיים, כי בהיות האדם בעל חומר נפתה אחר הבלי העולם ונמשך לתאוותיו, צריך על כל פנים זכרון תמידי במלכות שמים לשמרו מן החטא. על כן היה מחסדו לזכותנו, וצונו לזכרו שני העתים האלה בקבע ובכוונה גמורה, אחת ביום להועיל לכל

מעשינו שביים, כי בהיות האדם זוכר בבוקר אחדות השם ומלכותו וכי השגחתו ויכולתו על הכל, ויתן אל לבו: כי עיניו פקוחות על כל דרכיו, וכל צעדיו יספור, לא יתעלם ממנו דבר מכל דבריו, ולא יוכל ממנו להתביא אחת מכל מחשבותיו, הלא יהיה לו למשמר מחשבתו זאת, והודאת פיו בדבר הזה כל היום ההוא, ויהיה לו הודאת הלילה בזה גם כן למשמר כל הלילה. ומפני שיסוד המצוה מה שזכרנו, חייבנו זכרונם לברכה בה בכוונת הלב, ואמרו שאם לא כיוון לבו בה לא יצא ידי חובתו, שאין אדם נזכר בשום דבר אלא אם כן ישם כוונתו בו, וזה שאמרו זכרונם לברכה בברכות פרק היה קורא (ברכות י"ג ע"ב), תנו רבנן, שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, עד כאן צריכה כוונת הלב. והצריכנו להאריך באחד, וכדתניא התם סומכוס בן יוסף אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו, ואמר רב אחא בר יעקב ובבב"ל, אמר רב אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. ואמרו שם, עד כמה יהיה אריכות זה, והיתה התשובה עד כדי שתמליכהו בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם, כלומר שתכוין שממשלתו בכל היא ואין כל דבר נעלם ממנו, ובחפצו קיום כל הדברים!.

*

אחר דבריו של רבנו בעל החינוך אין להוסיף עוד. ובדרך צחות אפשר לומר, שמפני כן קוראים פרשה זו בימי בין הזמנים, שמכיון שבמשך הזמן הבחורים והאברכים יושבים בבית המדרש, ומטבע הדברים היצר הרע יש לו פחות שליטה עליהם, ומקרא מלא אמרו חז"ל (סוכה נב ע"ב) 'תנא דבי רבי ישמעאל, אם פגע בך מנוול זה - משכהו לבית המדרש. אם אבן הוא - נימוח, אם ברזל הוא - מתפוצץ'. אכן בימי בין הזמנים שפחות נמצאים בבית המדרש, פחות לומדים, נמצאים יותר מחוץ לבית המדרש, ועל כן אנו נצרכים לשומרים האחרים.

בימי בין הזמנים עלינו להקפיד ביתר שאת וביתר עוז, שלא להפסיד רח"ל קריאת שמע בזמנה, להקפיד על השומרים שמנה רבינו החינוך, וכל המצוות הללו יהיו נעשים אכן בכוונה ראויה ומיוחדת.

שנלבש את הציצית נזכור שאנו עבדי המלך, וכמו עבדי המלך שיש להם חותם מיוחד לאות ראייה שהם עבדיו, כך הציצית הם אות וראיה שאנו עבדיו של מלך מלכי המלכים, ועל ידי כך יזכור את כל מצוות ה', [ויודע בזה שיטת הב"ח שאינו יוצא מצות ציצית בלא כוונה זו, ואדרבה מבטל בזה מצות עשה של ד' כנפות בלא ציצית].

וכן התפילין יכוון בהנחתם את מה שאנו אומרים ב'לשם יחוד' שלפני הנחת תפילין, שעיקר הענין לומר זאת הוא משום שעל ידי כך יחשוב ויכוון במה שהוא אומר, ואילו הוא רק אומר זאת ולא מכיון בליבו לא עשה ולא כלום. ויתירה מזו, אם הניח תפילין ולא כיון את הכוונה הראויה לכיון בהם, הוא לא שיעבד את המח והלב לבורא העולם לא קיים באותו יום מצוות תפילין, וכמו שהם מונחים בכיסם, שהרי כך נפק בשולחן ערוך הלכות תפילין (סימן כה סעיף ה) 'יכוין בהנחתם שצונו הקדוש ברוך הוא להניח ארבע פרשיות וכו' וישעבד להקב"ה הנשמה שהיא במוח, וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות, ובזה יזכור הבורא וימעט הנאותיו'. ותנאי זה בהנחת תפילין הוא לא פחות מאשר הרצועות שצריכים להיות שחורות, או הקשרים שצריכים להיות בו.

וכשיהודי יקיים את מצוות אלו בצורה ראויה כמו שצריך, הרי יעזרו ה' שנוכל לעבוד את ימי החופש הגדול והנורא ללא נזקים, וכשנשוב לשיבה או לכולל בתחילת זמן קיץ, נוכל שוב לחזור לספסל הלימודים ביתר שאת וביתר עוז.

*

ובכאן אבוא בהצעה אישית שתשדרג לכם את החופש עשרת מונים, בואו ותנסו, אתם מוזמנים לומר לנו אם אכן הוא שידרג לכם את החופש.

ימי בין הזמנים אשר אנו עומדים בפתחם, מטבע הדברים אנו פחות לומדים, כי כך טבע הבריאה שבעת שהאדם יש לו מסגרת הרי הוא לומד יותר, וכשהוא יוצא מהמסגרת הוא לומד פחות. ואין אנו דנים כאן לגופם של דברים, ואין אנו מוסמכים לענות על זה – האם זה רצוי או לא? כמה? מתי? כל אלו שאלות המסורים לגדולי ישראל. אך לאחר שהענין קיים בא נראה איך נוכל לשדרג אותם.

גם על כמות הלימוד לא באנו לדבר, ישנם כאלו שאדרבה בבין הזמנים הם פורחים, בכלל או בשיבה המסגרת מגבילה אותם, וכעת שהם יוצאים קצת מהמסגרת 'השמים הם הגבול', כל היום תראו אותם בבית המדרש יושבים ולומדים, משעת בוקר מוקדמת עד השעות הקטנות של הלילה הם יושבים ועוסקים בתורה. מאידך ישנם כאלו שבקושי פותחים את הגמ', הם חושבים שאם אין משגיח אסור ללמוד. ובתוכם ביניהם נמצאים כל האלו שקובעים עיתים לתורה. ולא כאלו נאמר כמו על עוד דברים רבים 'אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין ליבו לשמים', כל אחד צריך לשער בליבו, לפי איך שהוא מכיר את עצמו, האם הלימוד בבין הזמנים יוסיף לו או יגרע ממנו בזמן החדש, ואין בזה כללים ברורים, וגם אצל האדם עצמו תלוי כל 'בין הזמנים' לגופו של ענין ולגופו של זמן.

ההצעה שלנו מתמקדת באיכות הלימוד: אם באמצע הזמן מגיע אלינו היצר הרע, אנו יודעים מה לעשות, 'משכהו לבית המדרש', אנו נמצאים בשיבה ליד הגמרא, ברגע שהוא מגיע, מיד מושיבים אותו ליד הגמ', ואז מעסיקים את המוח את דברי הגמ' הקדושה והוא מיד בורח.

אך בבין הזמנים לא תמיד נמצאים לבית המדרש, לא תמיד מספיקים להגיע לבית המדרש הקרוב לפני שהוא מושך אותו אליך, אזי מהו העיצה היעוצה!!

אנחנו יכולים לעשות את המח שלנו 'בית המדרש', אך הכיצד!! הרי אנו לא נמצאים בבית המדרש.

הנה ידוע שהמח שלנו כל הזמן חושב, אין זמן שאנו לא חושבים במח שלנו, ומאידך גיסא – המח אינו יכול להרהר יותר ממחשבה אחת. על כן אם אנו נשכיל להעסיק את המח שלנו בדברי תורה, המח שלנו לא ישוטט בחוסר מעש, ובכך אף אם נמצאים באמצע הרחוב, או באמצע טיול, ולפתע בא אלינו היצר הרע, מיד נסיע את המח לדברי תורה, ובכך המחשבות המשוטטות יברחו.

ואם ישאל השואל: שמענו על תלמידי חכמים גדולים שהיו מהרהרים בדברי תורה כל העת, אך כיצד אנו אברכים או בחורים פשוטים נגיע למדרגה זו!!

אך אין זה קשה כל כך, עתה בימים אלו שאין אנו עסוקים כל כך במסגרות השונות, עתה העת לפתח את החלק האישי בתורה, כמו שאמרו 'ותן חלקנו בתורתך' שכלל אחד מישראל ישנו את חלק התורה שקשור אליו דווקא. אברך ׀ בחור יכול לבחור

סוגיא שמדברת אליו, לאו דווקא מהגמ' הנלמדות בישיבות, וללבן אותו מתחילתו ועד סופו. ברגע שזהו סוגיא שהוא בחר ללמוד באופן אישי, היא מדברת אליו יותר, כמו שאמרו חכמינו ז"ל 'אין אדם לומד אלא במקום שליבו חפץ', הוא יותר מחובר לה, הוא מרגיש שזהו הסוגיא שלו, ועל כן הוא יכול יותר להעמיק בה. לפעמים שהוא הולך ברחוב, הוא יכול 'בטעות' לחשוב עליה, לבדוק האם התירוץ שאמרנו על הקושיא היא נכונה, האם הראיה למהלך שבנינו הוא אכן נכון. זה נראה יומרני, זה נראה גבוה, אבל תשאלו כל בחור או אברך שהיה צריך להגיד חבורה או שיעור, כל השבוע ההוא הוא לא ראה אנשים ברחוב, הוא ראה רק את הרשב"א ואת הריטב"א שאליהם הוא הולך לדבר.

ולפעמים, בחור לא הגיע עד כדי כך שהוא לא יכול לבנות סוגיא לבד, הוא עדיין צריך מגיד שיעור שיתווה לו את הדרך, אל יאוש, יש גם שבבילך פתרון. ישנם ספרים שנתחברו על ידי גדולי ישראל במרוצת הדורות הכשרים למשימה זו, ניתן לקבוע חברותא ללמוד בספר 'שב שמעתא' או בספר 'מנחת חינוך', הלימוד בספרים אלו מעשיר את הידיעות באופן מפליא, מה גם שניתן די בקלות לצלול לעומקא של סוגיא.

'בראתי יצר הרע – בראתי תורה תבלין', שמענו פעמים רבות הכוונה במאמר חז"ל זה, שהתורה יכולה לתת את הטעם המקודש והמעודן של התורה בכל עיני העולם הזה. כמדומני, שבחור או אברך שיקבע לעצמו מדי יום לימוד לעומקא של סוגיא, שוב, זה יכול להיות אפילו חצי שעה ביום, אבל באותה חצי שעה צריך אכן להיות שקוע כל כולו בעומקא של הלכה, הרי הבין הזמנים שלו יראה אחרת, ההתמודדות שלו יהיו פחותות לאין שיעור, כי תמיד יש לו להיכן לברוח, והבית מדרש שוכן אצלו במח.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת

יוסף – אשדוד, עורך ספרי מן הגר"ש רוזנבסקי זצ"ל

על מה אבדה הארץ? - ויאמר השם על עזבם את תורתך

החסידי יעבץ בספרו אור החיים, אחרי שעבר את גירוש ספרד ופורטוגל, הקשה לשאול בספרו, על מה אבדה הארץ? וכתב שכמו שאחרי החורבן שאלו לחכמים ולנביאים ולמלאכים ולא פירשוהו, עד שפירשה הקדוש ברוך הוא בעצמו, כך גם אחרי גירוש ספרד ופורטוגל, צריך לשאול ולדעת, על מה אבדה הארץ. וכתב שם שהתשובה היא על עזבם את תורתך... כלומר מפני שאנשים לא עמלו בתורה ובקיום מצוותיה מספיק, על כן הגיעה הרעה הזאת. והנה אף אנו עוברים היום תקופה קשה שעדיין לא הסתיימה, וזקוקים לרחמי שמים מרובים, כדי לשרוד, בזמן שהדברים שהיו עד לא מכבר כל כך פשוטים, הפכו לבלתי אפשריים ממש, תפלות בבתי כנסת מלאים ברוב עם, הרי הן בגדר סכנה לכל המשתתף בהם, וכן שיעורים של רבותינו שעוד נשארו לפליטה, בצוק העתים לא יתכן לקיימם כתיקנם. וחלק גדול ממה שעשינו קודם לכן, הריהו בגדר משימה בלתי אפשרית.

ונשאלת השאלה על מה אבדה הארץ ניצתה כמדבר מבלי יושב. וכפי הנראה התשובה תהיה אותה תשובה, ויאמר השם על עזבם את תורתך. כי מי חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא.

אמנם בשונה ממה שהיה בזמן שחרב הבית, ובזמן גירוש ספרד, ששם הרי מה שהיה נחרב לבלי שוב, כי בית המקדש חרב ועם ישראל יצא כבר לגלות, וכן בגירוש ספרד כבר גלו אחינו שמספרד, ואילו עכשיו בגזירה של דורינו, דומה שהקדוש ברוך הוא ממתין לנו לראות אם נשוב יחזירנו אליו. וכאן השאלה חזקה בהרבה, על מה אבדה הארץ ובמה תשוב אלנו בקרוב.

ויאמר השם על עזוב את תורתו. שלא בירכו בתורה תחילה שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך.

ולא רחוק לחשוב שאם אך נעשה תיקון ותשובת המשקל על חטא שחטאנו בפריקת עול בעזיבת עמל התורה, ותהיה התורה חשובה אצלנו כאשר היא, הקדוש ברוך ישוב ירחמינו במהרה בימינו. וכאשר לקינו בכפלים נתנחם בכפלים, ותחזנה עינינו בשוב השם לציון וירושלים.

נשכימה לכרמים / הרב גרשון יהודה וינטרוב, מח"ס זכרון פנחס, ראש כולל 'ערה' במושב יערה

מדוע לא נכנס משה לארץ ויתעבר - נתמלא חימה.

צלה"ב מדוע משתמש בניין התפעל במילה ויתעבר? עוד יש להבין מדוע נתמלא חמה? עוד יש להבין את המילה למענכם, דלכאו' יותר מתאים בגללכם.

ויש לבאר שאלה אחרונה לפי פי' האוה"ח הק' בפסוק המקביל בפ' דברים - 'ום בי התאנף ה' בגללכם' וגו'. פסוק זה מופיע לאחר חטא המרגלים, ומשמע שהעס הוא בגלל חטא המרגלים, ובגלל זה לא נכנס לארץ, וזה לא מצאנו. ומסביר האוה"ח עפ"י מה שאמרו חז"ל על 'ויבכו בלילה ההוא', שהיה ליל ת"ב, ואמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חיים ואני אקבע לכם בכיה לדורות, בחורבן בית המקדש. עוד אמרו שאם היה משה נכנס לארץ, והיה בונה את בית המקדש, לא היה נחרב. עוד אמרו על המזמור מזמור לאסף שהקב"ה שפך חמתו על עצים ואבנים. יוצא איפוא, שאם משה היה בונה את בית המקדש, ועם ישראל היה חוטא, לא היתה לו תקומה ח"ו, משום שלא שייך להחריב את הבית, ואין שפך חמתו על עצים ואבנים. לכן נגזר על משה שלא יכנס לארץ כדי להציל את עמ"י. לפי זה מובנת גם המילה למענכם, שבאמת זה היה לטובת עמ"י.

ועדיין צלה"ב דאי"כ זה לא משום מי מריבה, אלא בגלל חטא המרגלים, ובתורה לא כתוב כך. המלבי"ם בפ' חוקת שם מסביר שעבר זמן רב בין חטא המרגלים למי מריבה, והיו יכולים בינתיים להתחזק ולתקן את החטא, ואז היה משה יכול להכנס ולבנות את בית המקדש והיה מגיע לתיקון השלם. אמנם מאחר שרבו את ה' במי מריבה, גילו את קלונם ברבים, שעדיין לא ראוים לתיקון השלם, וממילא משה לא יכול להכנס לארץ. אמנם עדיין לא מתיישב עם מה שכתוב בתורה שמה שחטא במי מריבה, ולכן לא נכנס. האוה"ח עצמו מסביר שאם משה היה מדבר אל הסלע היה נגרם כזה קידוש ה' גדול שהיה מתקן את הכל, והיה יכול להכנס לארץ, וגם זה לא מובן.

ונראה לבאר עניין זה עפ"י מה שביאר הרמח"ל בדעת תבונות שישנן שתי הנהגות בהם מנהיג הקב"ה את עולמו - הנהגת המשפט, והנהגת היחוד. הנהגת המשפט היא ההנהגה הגלויה, הנהגת שר

ועונש לפי מעשי בני האדם. הנהגת היחוד היא הנהגה נעלמת ונסתרת, שבה הקב"ה מוביל את העולם לתכליתו ולתיקון השלם, על אף מעשי בני האדם. לעיתים הקב"ה רוצה לפעול פעולה מסוימת בהנהגת היחוד, אמנם, כדי שזה לא יסתור לגמרי את מידת המשפט הוא מוצא איזו סיבה, שנקראת גם עלילה, שיש לזה מקום גם במידת המשפט.

לדוגמא, הנהגת היחוד מחייבת שיעקב ובניו ירדו למצרים. אמנם, כדי שלא יסתור לגמרי את הנהגת המשפט, מצא סיבה כלשהי, אף שאינה מידתית, או בשאלת אברהם במה אדע, או בדיבורו של יוסף על אחיו. בחטאו של משה במי מריבה נתחבטו מאד ראשונים ואחרונים, ונאמרו פירושים רבים, ועדיין לא נחה הדעת. ונראה שזה בדיק העניין, אין בזה הסבר מניח את הדעת, וזו רק עלילה, כדי שלא יכנס לארץ, לתועלת עמ"י כמו שהוסבר לעיל. ונראה לבאר גם את הלשונות ויתעבר, וכן התאנף, בבניין התפעל, שבאמת הקב"ה לא כעס על משה, שכן הוא לא היה אשם, אלא, שלצורך עמ"י פעל הקב"ה בעצמו כביכול, להתמלא כעס על משה, ולגזור עליו שלא יכנס לארץ, לתועלת עמ"י.

ויש לשאול עוד ממה שרמז הקב"ה למשה בסוף פ' שמות "עתה תראה" - אומר רש"י - העשוי לפרעה תראה, ולא תראה העשוי למלכי שבעה אומות. וזה פלא גדול, שהרי לא בגלל התלונה של משה לא נכנס לארץ, אלא בגלל חטא המרגלים, וכדלעיל, ומה מקום לרומזו כאן. וע' במגיד מדובנא שם שביאר עפ"י דרכו.

אולי י"ל בדרך דרוש קצת, עפ"י מה שכתוב בהמשך "וארא אל ... באל שדי, ושמי הויה לא נודעתי להם". ונראה לבאר, שהקב"ה אמר למשה - האבות לא רהרו על מעשי ולא שאלו שאלות, ולכן גליתי להם רק את הנהגת המשפט משם אל שדי, אבל אתה שואל שאלות, אז אני צריך לגלות לך שיש הנהגה נוספת משם הויה, שהיא הנהגת היחוד, ובה אני משתמש עכשיו. מפני שגילה לו הנהגה מחודשת זו, רמז לו שמפני אותה הנהגה יסובב בהמשך שגם לא יוכל להכנס לארץ

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק בטעם מנהיג ישראל שלא להישבע אפילו על אמת ובשמו תישבע (ו, יג)

נהגו ישראל בכל הדורות להימנע משבועה ואפילו על אמת, והדברים מוזכרים במשנה בריש פרק המפקיד "שילם ולא רצה לישבע", ומבואר שישנם אנשים המעדיפים לשלם ממון שאינם חייבים ובלבד שלא להישבע ואפילו על אמת.

בפשטות הטעם משום יראת חטא וזהירות ובפשטות הטעם למנהג זה הוא משום חומר איסור שבועת שקר ועונשו החמור, שנודעזע העולם בשעה שאמר הקב"ה "לא תישא.. כי לא ינקת ד' את אשר ישא את שמו לשוא", ולכן נהגו יראי ד' להרחיק עצמם מכל קירבה ושיכות לאיסור זה פן יכשלו בו.

ויתכן עוד שחששו שמא בשגגה או בשכחה ואונס לא ידייקו כ"כ בדבריהם ויענשו ח"ו, כמובא בגיטין ל"ה. "מעשה באדם אחד שהפקיד דינר זהב אצל אלמנה אחת והניחתו בכד של קמח ואפאתו בפת ונתנתו לעני, לימים בא בעל הדינר ואמר לה הבי לי דינר, אמרה לו יהנה סם המות באחד מבניה של אותה אשה אם נהנית מדינרך כלום, אמרו לא היו ימים מועטים עד שמת אחד מבניה, וכששמעו

חכמים כך אמרו מה מי שנשבע באמת כך, בשקר על אחת כמה וכמה".

ומכל זה לכאו' נראה שמנהג זה אינו אלא מידת חסידות ויראת חטא, ואין לו מקור מצד הדין.

דעת השו"ע נראה שאסור מן הדין

אמנם בשו"ע^א כתב "ויזהר מלהישבע אפילו באמת, שאלף^ב עיירות היו לינאי המלך וכולם נחרבו בשביל שהיו נשבעין שבועות אעפ"י שהיו מקיימים אותם", והנה אין דרך השו"ע להביא הנהגות מידת חסידות כהנהגה לכלל, ובע"כ צריך לפרש שדין זה הוא הלכה פסוקה.

וכן יש להוכיח מהמעשה שהביא השו"ע באלף עיירות של ינאי המלך שחרבו כולן על שנשבעו וקיימו, והנה בלשון השו"ע [ומקורו במדרש] מפורש שקיימו שבועתו, ואפילו אם נדחוק שבשגגה ואונס נכשלו [כמעשה דאלמנה] לא מסתבר שכולם נכשלו באונס בשבועת שקר, אלא העונש היה על עצם השבועה שנשבעו על אמת, ומ"מ קיבלו ע"ז עונש חמור כ"כ, ומבואר שהוא איסור חמור מצד עצמו להישבע על אמת, וצ"ע מה טעם ומקור איסור זה.

ומצאתי בשערי תשובה לרבינו יונה ז"ל^א שכתב "ומי שהוא יודע שאם ישבע יחשדוהו בני אדם על שבועתו, יש לו להימנע ולחשוך נפשו מן השבועה לכבוד שמים גם כי האמת איתו", [וביאור דבריו לכאו' ששבועה בשם הוא ענין של כבוד שמים, ואם בעיני בני אדם נראה שנשבע בשם ד' לשקר נתחלל שם שמים בעיניהם], ואולי מקור דבריו מהמשנה "שילם ולא רצה לישבע" שלא רצה שיחשדוהו בשקר.

אמנם קשה לפרש שזהו מקור דברי השו"ע הנ"ל שהזהיר מלהשבע על אמת, ומשמעות דבריו אף באופן שלא יחשדוהו, וגם בעיירות של ינאי המלך דחוק לפרש שהיה שם הנדון משום חשד, וגם צ"ע אם על חשד יש עונש חמור כ"כ, [ואולי הוא כחילול ד' וא' שוגג וא' מזיד בחילול ד', וצ"ע].

מי שאינו ירא ד' אסור מן התורה להשבע

והנראה שהוא איסור מדינא ממש, וכלשון רש"י בפרשה על הפסוק את ד' א' תירא ואותו תעבוד ובשמו תשבע, ופירש "אם יש בך כל המידות האלו שאותה ירא את שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע, ואם לאו לא תשבע", והרמב"ן^א הביא לשון מדרש ר' תנחומא^ב " אמר להן הקב"ה לישראל לא תהיו סבורים שהותר לכם להישבע בשמי אפילו באמת אין אתם רשאים להשבע בשמי, אלא אם יהיה בך כל המדות הללו את ד"א תירא שתהיו כאותן שנקראו יראי א', אברהם יוסף איוב..", ומפורש שכל מי שאינו ירא ד' ועובד אותו, אסור מן התורה להשבע אפילו על אמת, וצ"ל שחסידיים ואנשי מעשה חששו על עצמן שמא אינם יראים כראוי ויעברו על דרגה איסור גמור, [ובפשטות מסתבר שהמדובר על דרגה גבוהה מאד ביראת ד' ועבודתו, שהרי המדרש מתנה שיהיו יראים כאברהם יוסף ואיוב, וצ"ע].

ולפי"ז מובן היטב המעשה באלף עיירות דינאי המלך שנענשו אעפ"י שנשבעו על אמת, דשמה לא היו בדרגת יראת ד' ועבודתו ברמה הנדרשת לשבועה ולכך נענשו, ולכך הביא השו"ע דין זה

^א א"ח סימן קנ"ו
^ב במדרש רבה ריש פ' מסות הגירסא ב' אלפים.
^ג שער ג' אות מ"ה בסדר
^ד בספר המצוות עש"ז
^ה פ' מסות

להלכה הנוגעת לרוב העם מעיקר הדין, כי מי יאמר זיכיתי לבבי ליראת ד' ועבודתו.

מחלוקת הראשונים באיסור זה

ונראה שנחלקו בזה הראשונים, דהנה הרמב"ם¹⁰ מנה למצוות עשה שישבע מי שנתחייב שבועה בבי"ד שנ' ובשמו תשבע זו מצות עשה, שהשבועה בשמו הגדול והקדוש מדרכי העבודה היא, והידור וקידוש גדול הוא להשבע בשמו.

אמנם הרמב"ן בס' המצוות השיג עליו וכתב שאין השבועה בשם ד' חובה ומצוות עשה אלא רשות, וביאר הפסוק "ובשמו תשבע" שהוא לאו הבא מכלל עשה "ובשמו תשבע" – לא תלכו אחרי אלהים אחרים", דהיינו שלא ישבע בשם ע"ז ורשות להשבע בשם ד', והוכיח ממדרש ר' תנחומא " אמר להן הקב"ה לישראל לא תהיו סבורים שהותר לכם להישבע בשמי אפילו באמת אין אתם רשאים להשבע בשמי, אלא אם יהיה בך כל המדות הללו את ד"א תירא שתהיו אבותן שנקראו יראי א', אברהם יוסף איוב... ומבואר שאין השבועה מצוה אלא רשות להשבע בשמו בתנאים אלו.

ובמגילת אסתר דחה את הוכחת הרמב"ן ממדרש תנחומא, דיש לומר דהיינו דווקא כשאין צורך להשבע כ"כ אלא ששבע הוא לחבירו לעשות דבר אחד והוא אינו מבקש ממנו שישבע, והוכיח כן מהמדרש רבה¹⁰ שהובא ג"כ דרשה זו, והוסיף "מעשה בינאי המלך שהיו לו ב' אלפים עיירות וכולם נחרבו על שבועת אמת, כיצד אומר אדם לחבירו בשבועה שאני הולך ואוכל כך וכך במקום פלוני ואשתה כך וכך במקום פלוני והיו הולכין ומקיימין שבועתם ונחרבו", ומשמע שהחסרון במעשיהם היה שהיו נשבעין על דברים קלים ללא צורך, אבל באופן שיש צורך אמיתי בשבועה מצוה להשבע בשם ד'.

[ודברי המגילת אסתר טעונים ביאור, דממ"נ אם יש צורך בשבועה הרי מצוה להשבע, ובע"כ שדברי המדרש שחילק בין יראי ד' לאחרים הוא באופן שאין צורך, וקצת צ"ב מדוע ליראי ד' מותר להשבע ללא צורך, וצ"ע.]

ולולי דבריו היה אפשר לומר בנוסח דומה, לחלק בין מושבע מפי עצמו שאסור במי שאינו ירא ד', למושבע מפי בי"ד שמוותר לכל אדם, משום שלקפוץ ולהשבע בשם ד' צריך להיות ראוי, ואולי לזה כונתו.]

ואולי י"ל באופן אחר בדעת הרמב"ם שמי שיש בו כל מדות אלו יש מצוה "ובשמו תשבע", ואם לאו אין מצוה אך אינו איסור, וצ"ע.

ועכ"פ מבואר שלדעת הרמב"ן אסור למי שאינו ירא ד' להשבע ואפילו על אמת, ולדעת המגילת אסתר [בדעת הרמב"ם] האיסור דוקא להשבע ללא צורך, אבל שבועה לצורך מותר ומצוה גם למי שאינו ירא ד', וקצת משמע כן בדברי רבינו יונה בשערי תשובה שכתב שבאופן שיבא לידי חשד ראוי להמנע משבועה על אמת, ומשמע שבלא חשד אין טעם להמנע משבועה על אמת, [וע"כ שפירש דברי המדרש כהמגילת אסתר שהמדובר באופן שאין צורך בשבועה].

והנה דברי השו"ע שכתב שיזהר מלהשבע אפילו על אמת [והוכיח דבריו מעיירות דינאי המלך], יש לפרש בב' דרכים, או כהרמב"ן שהאיסור בכל שבועה, או כהמגילת אסתר שלא ישבע ללא צורך, ולכן כתב השו"ע לעוסקים במי"מ ששכיח שנשבעים

¹⁰ בס' המצוות עש"ן ז' ובפ"א מהל' שבועות ה"א ריש פ' מסות

על דברים שאין בהם צורך, שיזהרו מלהשבע ואפילו על אמת, ונפק"מ אם יכולים להשבע לצורך.

איך נהגו בי"ד להשביע כל אדם

ויש לעיין, איך נהגו בית דין להשביע כל אדם [שאינו חשוד על השבועה], אף שמסתבר שרבים אינם בכלל יראי ד' כאברהם יוסף ואיוב, ובשלמא לדעת המגילת אסתר לא קשה, משום שאיסור זה הוא רק בשבועה שלא לצורך, אבל בשבועה לצורך כשבועת בי"ד מותר, אמנם לדעת הרמב"ן שהאיסור בכל שבועה למי שאינו ירא ד', צ"ע איך נהגו להשביע, ואולי כיון שיראת ד' הם מהדברים המסורים בלב ואין מכיר בהם, אין ביד בי"ד לקבוע מי ראוי לשבועה ומי לא, וצ"ע.

ונראה לומר דגם לרמב"ן שאסור להשבע על אמת למי שאינו ירא ד', הוא דוקא בנשבע מעצמו ואפילו לצורך, אבל בהשביעוהו בי"ד שעושה כן מחמת הבי"ד ומחויב לעשות כן לבירור המת, אין איסור¹⁰. [ואולי בזה יפרש כונת המדרש רבה שהיו אנשי עיירות של ינאי המלך נשבעים שאוכל ואשתה, הכוונה שנשבעו מעצמם, ולא שהשביעים בי"ד שזה מותר].

דעת החתם סופר במקור האיסור להשבע על אמת

ומצאתי בפתחי תשובה¹⁰ שהביא תשו' חתם סופר שנשאל מנא הא מילתא דרגיל על לשונינו דאפילו שבועות אמת עבירה היא והיכא רמיזה, וכתב דנאמנים עלינו דברי חז"ל וליכא מידי דלא רמיזא באוריתא, וכתב דמפורש בדברי קבלה (קהלת ט) "הכל כאשר לכל מקרה א' לצדיק...הנשבע כאשר שבועה ירא", דפשוטו של מקרא דירא משבועה אפי' באמת מטעם יראת כבוד ד', ומטעם שלא ירגיל לישבע ויבא ח"ו למעול בשבועה.

ובזה יישב החת"ס מה שאומרים כשמשביעים בבי"ד, "סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלו", איך מחליטים שניהם לרשעים... וע"כ משום דהיה לו מ"מ להשוות ולהפסיד משלו ולא לישבע אפי' על אמת.

לתגובות – yehudit2761@gmail.com

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמאן, מח"ס בדמך חיי, שבילי דירחא, ושא"ס שְמוֹר וְזָכוֹר בְּדַבַּר אֲחֵד זְכוֹר וּשְמוֹר

עשרת הדיברות נכתבו בתורה פעמיים. בפרשת יתרו נאמר זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (שמות כ, ח), ובפרשת ואתחנן נאמר שְמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (דברים ה, יב). ואומרת הגמרא זְכוֹר וּשְמוֹר בְּדַבַּר אֶחָד נֶאמְרוּ, מה שאין יכול הפה לדבר ומה שאין האוזן יכול לשמוע (רי"ה כז, א. שבועות כ, ב. הובא ברש"י דברים שם).

זְכוֹר וּשְמוֹר הוֹלְכִים בַּיַּחַד, בְּדֶרֶךְ הַפֶּשֶׁט לְמַדְנוּ מִכָּאן שְנֵשִׁים חַיִּיבוֹת בְּקִידוּשׁ, לְמִרְוֹת שְׂזָה מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהֵזֵמְנוּ גֵרְמָא, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ חַיִּיבוֹת בְּמִצְוֹת שְמוֹר שֶׁהָיוּ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה.

¹⁰ ולפ"ז לשלם משלו ולא להשבע הוא מידת חסידות גם לדעת הרמב"ן ואינו ח"וב. ולפ"ז נמצא ג' דרגות:

א. שבועה ללא צורך כלל – לכו"ע אסור למי שאינו ירא ד'.

ב. שבועה מעצמו לצורך – לרמב"ן אסור למי שאינו ירא ד' ולמגילת אסתר מותר.

ג. השביעוהו בי"ד – לכו"ע מותר גם אם אינו ירא ד' ומידת חסידות גם בזה לשלם ולא להשבע.

¹⁰ חז"ל ס"י פ"ז סקכ"ב

אפשר לפרש גם שזכירה טובה לא תהיה בלי שמירה, וכמו כן לא נגיע אל שמירה נכונה בלי זכירה. ידוע שהזכירה היא מצות קידוש (ע"פ שבועות שם) ומצטרף אליו גם סעודת שבת ועונג שבת, והשמירה היא דקדוק בהלכות שבת, מצות לא תעשה (עפ"י הגמרא שם ורמב"ן על התורה שמות שם).

וממילא, לא נוכל להגיע לקדושת השבת ולרוממות של השבת בלי שמירה אמיתית על כל פרטיה ודקדוקיה, ומצד שני בלי קידוש וסעודה, השמירה על הלכות שבת תיראה כמו בית סוהר, לא נרגיש את האוירה הנכונה. הנשמה היתירה צריכה גם את השמירה וגם את הזכירה, וכך נגיע אל מעלת השבת.

בדיבור אחד

בפרשת יתרו הארכתי בדברי העקידת יצחק (שער נה פרשת ויקהל) ששני הציורים הללו תלויים אחד בשני, זכור ושמור. מרגוע לא יהיה בלי ביטול מלאכה, וביטול מלאכה כשלעצמו לא יגיע אל תכליתו בלי המרגוע המתבקש. הדברים משלימים זה את זה, אלמלא הציורי לא היינו שומרים על דיני שבת, ובלי לשמור על דיני שבת לא היינו מגיעים לנופש ומרגוע.

כי לפי שהמרגוע והנופש אשר תרשמוהו מלת זכור, והביטול והמניעה מהמלאכה אשר תרשמוהו מלת שמור, אינם נפרדים זה מזה, ואינם נמצאים זה זולת זה. כי בביטול המלאכה ימצא המרגוע, ובהמצא המרגוע תבטל המלאכה, וכאילו הם אחד בנושא ושנים במאמר. לזה אמרו חז"ל זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו...

כל מלאכתך עשוי

נמחיש את דבריו הקדושים עם כמה משלים וסיפורים.

ילדי חיידר זקוקים ל'טיול שנת'. חלק מהחוייה, שמושכת אותם כל ימי הלימודים, היא הציפיה לטיול המשותף של הכיתה. בשל אילוצים טכניים, הטיול נקבע יום לפני בחינות הכניסה לשיבות, והלחץ של הנערים בהתאם. המלמד יודע שהילדים צריכים את הטיול כאויר לנשימה, הוא רואה את המתח בעיניים שלהם, ומרגיש זאת ברמת ההקשבה בשיעור. כיצד הוא יוכל לדאוג לכך שבמשך הטיול הם אכן יוציאו את המרץ, ולא ישקיעו את הזמן לחזרות לקראת הבחינות. למרות שאין לזלזל במצות ובלכתך בדרך, זו לא המטרה שלו כעת.

אפשר לדאוג לכך שרוב הטיול יהיה 'רטוב', כך שאי אפשר לקחת גמרות. שאופן ההליכה ידרוש 'ארבע רגלים', להיתמך ולתפוס עם הידיים בשביל לא ליפול. וזה יגרום לילדים להיות שקועים בטיול ולהוציא את המרץ.

להתחבר לרוחניות

לפני שבויעים הבאתי את דברי הרב אורי וייסבלום שליט"א הנשמה היתירה היא כלי רוחני כה עדין ודק, שאפילו הרהור במלאכה אוטם אפשרות גילוייה ויציאתה מהכח אל הפועל. לכן דרשו חז"ל מהאדם שירגיש כאילו הכל עשוי, הכל קנוי, הכל בנוי - לא מוטל עליו כלום... (הארת התפילה שבת עמ' שלט).

הניתוק מדברי החולין הוא הלכה מפורשת, ואי אפשר להתייחס אליו רק בתור אמצעי - זו המצוה של שמור. אבל המטרה היא לא רק להתנתק מהחולין, המטרה היא להתחבר לרוחניות, להתרומם אל הנשמה היתירה.

מעשה שהיה בכמה בחורים בישיבת מיר, שקצת נדחקו הצידה בדיבוק החברים של בית המדרש.

זכות היתה לי לשוחח על כך עם מו"ר ראש הישיבה רבי נתן צבי פינקל זצ"ל, והצבעתי לו על מקומם בקמפ של הישיבה, כדי להשאיר את אותם בחורים בתוך ה'דיבוק חברים' של בית המדרש.

בטיול השנתי, חלק מהמטרה המוצהרת של הצוות הינה גיבוש חברתי שיועיל להמשך הלימודים. הצוות מסתכל על ילדים בודדים בחברה, ומשתדל 'לערבב' אותם עם החברים, על ידי הצמדת בני זוג או סידור המקומות באוטובוס. אפילו אחרי שהתנתקנו מענייני החולין, אנחנו צריכים להרגיש את הנשמה היתירה. וכיצד נרגיש אותה, על ידי זכור, על ידי קידוש וסעודת שבת.

עונג שבת

שבת קודש שייכת למושגים רוחניים, מעין עולם הבא, האלף השביעי (עפ"י רמב"ן בראשית ב, ג). אבל אנחנו לא מבינים את המושגים הרוחניים, הם לא מדברים בשפה ובמושגים שלנו. כיצד נתחבר אל יום השבת - על ידי עונג שבת, על ידי מעשים השייכים לעולם הזה, כאשר הם נעשים לשם מצווה ובאופן הראוי, כך נוכל להרגיש את הנשמה היתירה, ולזכות ל-שמוך נזכור פְּדוּר אֶתְד. זאת נבין על פי ההסבר הידוע של הרמב"ם על ילד קטן שלומד בשביל הממתק (פיה"מ בהקדמה לפרק חלק בסנהדרין, הבאתיו לפני שנתיים פרשת עקב).

לפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ושמעתתא דספיקות'

הערות בענייני תפילין וקְשֵׁי הַתָּמָּה לְאוֹת עַל יְדֵי וְהֵי לְטֻטָּתָּ בֵּין עֵינַיךְ (ו), (ח)

א. בספר תוספת שבת הקשה אמאי מילה דוחה שבת, הא מילה היא אות, ושבת נמי אות היא, וא"כ כמו שפטורים מתפילין בשבת כיון שתפילין הם אות, ה"נ מילה, ויש לתרץ קושיא זו עפ"י מש"כ התרומת הדשן שכל אדם צריך ב' אותות, וע"כ בחול יש מילה ותפילין, ובשבת יש מילה ושבת, וא"כ אדרבה הדברים הולכים זב"ז דבעי ב' אותות [ונבתרומת הדשן חידש דמי שמתו אחיו מחמת מילה, שאינו מהול כדין, מחויב בתפילין בשבת, כיון שצריך ב' אותות] וראיתי מי שהקשה אמאי כתבו הפוסקים שאבי הבן יניח תפילין בשעת המילה, כיון שהתפילין הם אות והמילה היא אות, והא לכא' אדרבה שהרי הטעם שלא מניחים תפילין בשבת, הוא כיון שתפילין הם אות, ושבת היא אות, וי"ל שיש לחלק דבמילה האות של המילה היא בן, והתפילין הם על האב, משא"כ בתפילין בשבת, אדרבה התפילין והשבת הם באותו אדם, ודו"ק.

ב. בבאיור הלכה ריש סי' ל"ז כתב לדון בגדר מצוות הנחת תפילין, האם מעיקרא החיוב הוא כל היום, או דלמא שאין חיוב להניח כל היום, וי שטענו דא"כ מני"ל שיש חיוב להניח בכל יום, ואלי החיוב הוא להניח פעם אחת בחיים, ויש לציין שהגרי"ז זצ"ל [הובא בעובדות והנהגות] אמר שאין להקפיד על הנחת תפילין בחוה"מ, כיון שאין ענין להניח בכל יום, ויכול להניח זמן כפול בשבעה ימים שאחר החג, ויש להעיר בכ"ז מדברי הגמ' בכתובות [פ"ב] שכופין על המצוות נאמר כשאנו רוצה להניח תפילין, ולא מסתבר שיכפו אותו על מצוה שיכול לקיים אף בחלק זמן מהחיים, גם משום שאפשר שקיים זאת בעבר, [ובשונה מיום אחד, ששייך להעיד שלא הניח באותו יום], וכן גדולה מזה לכא', ותי' הגרמ"ד שא"י מצוות הבן,

משום שיכול להניח בעוד זמן רב, [וג"כ בשונה מיום אחד, שחייב להניח עד השקיעה].

ג. יש המאחרונים שהוכיחו שדעת רש"י שמניחים תפילין בחוה"מ מהא דכתב רש"י בסוכה (מ"ו, א') "אין מעבירין על המצוות - היו לפניו מצוות הרבה כגון סוכה לולב ציצית ותפילין" ומוכח דדעת רש"י שמניחים תפילין בחוה"מ (ע"י רעק"א (ברכות י"ז, א') ומהר"ץ חיות (סוכה שם) שהוכיחו כן) ושמעתי שיש דוחים שדברי רש"י מתחלקים לשניים דסוכה ולולב בנפרד, וציצית ותפילין בנפרד, דבאמת צ"ב מה השייכות בין סוכה ולולב לציצית ותפילין, אולם זה אינו דא"כ אמאי כתב רש"י "היו לפניו מצוות הרבה" ועוד שבסוף דבריו כתב רש"י כל המצוות כולם ומוכח שכוונת רש"י לכל הארבע מצוות.

ד. כתבו הפוסקים [שו"ת אור לציון ח"ב ועוד] דבחור לא יניח תפילין דר"ת, משום שאינו בדרגת הקדושה הראויה מחמת הרהורים, ויש להקשות דממ"נ דאם תפילין דר"ת אמת הם, א"כ מחויב לכופו עצמו ולשמור על עצמו בקדושה יתירה, ואם לאו הרי הם רצועות בעלמא, ולא בעי' קדושה יתירה, וידעתי מש"כ המקובלים דשני התפילין אמת ובשו"ת מן השמים כתב דהקב"ה מניח תפילין דר"ת ופמליא של מעלה מניחים תפילין של רש"י, אולם לפי הפשט לכא' אין לזה מקום דודאי כשהתורה ציותה להניח תפילין ושיהיו כסדרן, כוונת התורה לתפילין מסוימות, וצ"ע.

[ושמעתי להקשות היאך התחילה מחלוקת רש"י ור"ת, הלא היו יכולים לבדוק התפילין מלפני כמה דורות היאך נעשו, וראיתי מי שמבאר דמאורייתא שניהם כשרות, ומדרבנן בעי' כסדרן וע"ז נחלקו בכסדרן שמחויבים מדרבנן, וד"ז צריך מקור דמאורייתא שניהם כשירות, ובפרט שכתבו הפוסקים שצריך לכיון שהתפילין השניות הם רצועות בעלמא, וכדי לא לעבור בבל תוספי, ולענ"ד נראה לומר בפשיטות דר"ת למד את הסוגיא והגיע למסקנא שהסופרים טעו והניחו לא נכון את הפרשיות, ומכיון שדבר זה הוא בסתר ל"ש ע"ז מנהג, וע"כ א"א לבדוק תפילין מכמה דורות קודמים, שלדעת ר"ת גם הם בכלל הטעות, ומה שמצאו תפילין דר"ת בקבר יחזקאל, שמעתי בשם החזו"א שאמר שמכיון שהיו פסולות ע"כ גנוזים, וצ"ל שהיו שם רק תפילין של יד, שהלא אם מיירי בתפילין של ראש אפשר להחליף את הפרשיות שמחולקות כל פרשה בנפרד.]

והאמת היא דתפילין דר"ת פסולות לדעת ר"ת גופי', לדעת הב"ח שכתב שלדעת ר"ת בעי' שפרשיות התפילין יהיו שוכבות, וכמ"ש לגבי מוזה, ויש לציין דהגר"ח פ' שיינברג זצ"ל שהיה נוהג להניח תפילין במשך כל היום, היה מניח תפילין דר"ת מזמן השקיעה דידן עד זמן ר"ת, ולפמ"שנ"ת הכא, בלא"ה אין התפילין דר"ת לדעת ר"ת גופי', אלא לשיטתו בתפילין בלבד וסיעתו, כהראב"ד והמקור הוא בירושלמי במנחות.

שמועות רבותינו - שמועות ועיונים בדברי רבותינו גדולי ראשי הישיבות רבותינו לבית בריסק [עפ"י הבנת הכותב]

א. מטו בי מדרשא משמ' דהגרמ"ד הלוי סולוביציץ שליט"א שהקשה מדוע לא נכתב "הגדת לבנד" במתני' בקידושין [כט, א] במצוות הבן על האב, שהרי אין לך מצוות הבן על האב גדולה מזה לכא', ותי' הגרמ"ד שא"י מצוות הבן,

אלא דין באב לקיים בבו, והבן הוא "אובייקט" בלבד בקיום מצות סיפור יצי"מ, ולפ"ז נפק"מ באב שהוא בן חו"ל, והבן הוא בן אר"י, שהאב מחויב בסיפור יצי"מ, [ונבחות יאיר כתב שאף בתינוק בן יומו איכא מצות סיפור יצי"מ, והיינו שלמרות שהבן אינו מבין, מ"מ האב מקיים בבו את המצווה, מכיון שהבן הוא אובייקט], ולפ"ז יל"ד במה שנתפרסם בציבור בשם מרנן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א והגר"ש כהן שליט"א, שהשנה עקב נגיף הקורונה אפשר לקיים מצות סיפור יצי"מ ע"י מכתב, שהאב יכתוב קודם הפסח, והבן יקרא את הדברים בליל הסדר, ולענ"ד יש לדון בזה, שלכא' אין מקום לומר שיקיימו מצות סיפור יצי"מ ע"י מכתב, שהרי האב מקיים את המצוה בליל הסדר, שהרי אין המצוה בבו אלא באב, והגע בעצמך אטו אם האב נמצא במקום מעבר לקו התאריך ואצלו ליל י"ד [לדעת החזו"א], יוכל לספר דרך הטלפון סיפור יצי"מ לבנו, ובפרט אי נימא דכתיבה כדיבור, וא"כ נחשב שסיפר קודם הזמן, אמנם שמעתי לדון דדמי לעדות בכתב בב"ד, שרק שתי שקוראים את העדות, אז נחשבת האמירה של האדם הכותב, אולם יש לחלק בזה.

ב. מעשה שהי' בירושלים שנוגד תינוק לבני חו"ל והי' מילה שלא בזמנה ביו"ט שני, ואם היו ההורים בחו"ל פשיטא דהמילה הייתה נדחית למחרת, וכמו דבשבת לא מלים מילה שלא בזמנה, אולם כעת שנמצאים באר"י יל"ע נאם האם ימולו ע"י מוהל בן א"י, והגרי"ש אלישיב זצ"ל פסק דלתינוק אין דין בן חו"ל, וע"כ מחויב במילה כעת, וימולו אותו ע"י מוהל בן א"י, [וי"ל דלפ"ז אם התינוק הי' נולד בחו"ל והיו מביאים אותו ארצה, והיתה דעת הוריו להחזירו לחו"ל, דלדעת הגרי"ש לא ימולו ביו"ט שני]. והגר"מ סולוביציץ זצ"ל אמר דכיון שהתינוק נמצא באר"י, וההורים מנועים מלמול את בנם, א"כ הו"ל כאילו שאין אב, וא"כ בי"ד מחויבים למולו, [וי"ל דלפ"ז דהיינו טעמא משום שיש גם חובת מילה על הבן, אולם אם ננקוט דעיקר החיוב הוא על האב, אפשר דלא חשיב כאילו האב בבית האסורים, אלא דהוי ההפקעה מהמצוה, ומעולם לא שמענו שיהי' ענין להעביר מחו"ל ארצה תינוק שמילתו שלב"ז, כדי למולו ביו"ט שני]. וכשדברתי בזה עם הגר"א גרבוז שליט"א אמר דודאי שרי שהאב ימנה שליח מוהל בן אר"י, אולם זה תלוי המחלוקת אחרונים האם מותר לבן חו"ל לצוות לבן אר"י שיעשה מלאכה בשבילו, ותליא בטעמים של אמירה לעכו"ם, ואכמ"ל.

ג. כתב בשיעורי הגרמ"ד הלוי (תמורה ה, א) הקשה אמאי לוי שהקדים כהן בשיבולים חשיב שהפסיד לכהן, הא ע"י שהלוי קיבל קודם הוא קיבל טפי ממה שהיה אמור לקבל, וא"כ התרומת מעשר נמי גודלת, וא"כ אם הכהן מפסיד.

ולכא' כשנכנס לחשבון נראה לא כן, דהנה אם יש לפנינו מאה כור, והלוי הקדים וקיבל עשרה כור, והכהן קיבל שני אחוזים מתשעים כור שהם 1.8 כור, ואילו לא שהלוי היה מקדים היה מקבל שני כור [בעין בינונית], וא"כ הכהן הפסיד 0.2 כור, ואילו התרו"מ מעשר גדלה רק ב-0.1 כור שגדלו מחמת שהלוי קיבל עשרה כור, ולא 9.8, וא"כ הכהן עדיין הפסיד 0.1 כור.

אולם נראה לבאר בקושיית הגרמ"ד דהקשה לדעת תוס' בגיטין (כד, א) דאין הלוי נחסר ממה שהכהן מקבל שני כור, משום דמדאורייתא חיטה

אחת פוטרת את הכרי, וא"כ הלוי מקבל עשרה כור, וא"כ התרו"מ היא כור שלם, ואמנם אם הכהן היה מקדים היה מקבל בסה"כ 2.98, משום ששניים מקבל בתרומה ועוד 0.98 תרומת מעשר, אולם מכיוון שבסוגיא בתמורה משמע דהקנס הוא דאורייתא, וא"כ בחלק של הדאורייתא הכהן לא הפסיד עקב התרו"מ שגדלה, ומדאורייתא הכהן תמיד מקבל רק חיטה אחת.

ד. כתבו הפוסקים דאין מברכים ברכת הרואה אלא על נר שהוא בר חיובא, ולא נר שהודלק מפני החשד, ולא נר של קטן, ואחי הרב יהודה שיחי' הקשה דא"כ היאך מברכים על נר שתם הא הוי ספק שהודלק מפני החשד ואין לומר דאיכא רוב, דהא הוי קבוע.

ונראה ליישב דהנה במרדכי בחולין [סי' תקצג] הקשה היאך שייך רוב בדיינים הא הוי קבוע, ותי' המרדכי דהדיבור שפורש מהדיינים הו"ל פריש, וכן מבו' בגליוני הש"ס [ברכות יט, ב] ליישב דברי הגמ' התם "היינו מדלגין ע"ג ארונות" [של מתים], ומקש' והיא איכא טומאת מת, ומשני דרוב ארונות יש בהם חלל טפח, וא"כ אין הטומאה בוקעת ועולה, ומקשה הצ"ח שם דעדיין הו"ל קבוע, ותי' בגליוני הש"ס עפ"י הסיפרי [פרשת חוקת] עה"פ "והנוגע במת יטמא" דמת עצמו אינו טמא, אלא הטומאה פורחת ממנו, וא"כ שפיר הוי פריש, וא"כ ה"נ הכא, שכידוע האדם אינו רואה את האור, אלא קרני האור מגיעים אליו, וא"כ שפיר חשיב פריש, וכ"כ המגן אברהם [סי' רח"צ ס"ק י"ג] כתב כן לגבי נר של הבדלה, שאסור לברך על נר של ע"ז, ואם רואה מרחוק נר ואינו יודע אם הוא נר של ע"ז יכול לברך משום דאזלי' בתר רובא, והקשה דהא הוי קבוע, ותי' כמשנ"ל כאן דהאור הוא פריש, ובפנינים מהגר"א גנחובסקי זצ"ל [תנוכה תש"פ] כתב דיש שחילוק בין נר תנוכה לנר הבדלה, דבבדלה הדין הוא באור, משא"כ בנר תנוכה שהוא דין בנר, וע"כ הוי קבוע, וסיים ואנכי בער לא ידע.

[איברא דדברי המרדכי צ"ב שמדוע שפריש התלוי בקבוע יחשב כפריש, ואטו אם יש לפניו עשר חתיכות מעשר חנויות שונות, וכתוב על כל חתיכה מאיזה חנות היא, אטו יחשב כפריש, הלא הספק הוא על החנות ולא על החתיכות, וצ"ע].

וכשדברתי בענין זה עם הגרא"י סולובייצק שליט"א אמר ליישב דבכה"ג אינו נחשב תערוכות, וע"כ לא הוי קבוע, והקשתי לו דהא איכא מיעוט קטנים בעולם, וא"כ אי"ז חידוש צד לחוש לקטן, ואמר הגרא"י דאפשר דאיה"נ, ולאותם פוסקים הרואה מחויב לברר קודם שהוא מברך, האם הנר של קטן או של חשד, ואמר דאינו בטוח דנחשב תערוכות. [ולאחמ"כ עלה בדעתי לומר שבד"כ היכא שיש נר של קטן איכא נמי נר של אביו, וא"כ אפשר לברך, ונר של חשד אינו מצוי כ"כ, וכן נר של חשד י"ל דאין נר שהוא מחויב יותר מהנר השני, שהרי אפשר"ל שהנר הראשון הוא החשד, והשני הוא מעיקר הדין, ולפ"ז שרי לברך אף להדיא על שני הנרות, וזאת בב' אנשים כמובן, דהו"ל כב' שבילין, ע"י סוגיא דפסחים י"א, ושבויעות י"ט, א].

ה. בחוה"מ סוכות תשע"ט שמעתי מהגרא"י הלוי סולובייצק שליט"א להקשות על דברי הגמ' בסוכה [לג, ב] דאמר רב נחמן שיעור הדס ה' טפחים, ואמר רבה שרא ליה מראה לרב נחמן, והרי אף ג' טפחים אינו מוצאים, ואיך נמצא הדס של חמישה טפחים, ותמה שהרי שיעורים הם הלכה

למשה מסיני, וא"כ אם דעת רב נחמן בעינן חמיה טפחים, היינו דכך נמסרה לו ההלכה, ומאי שייך לומר שרא ליה מריה, מכיוון שאינו מוצאים.

ו. בחוה"מ פסח תשע"ח זכיתי לבקר אצל הגרמ"ד סולובייצק שליט"א ושאל אחד הנוכחים את הגרמ"ד, האם הקפידו בבריסק על שתיית יין לד' כוסות, ואמר הגרמ"ד דלא הקפידו אבל שתו יין, ושאל השואל אמאי לא הקפידו הא בעינן יין המשמח, ואמר הגרמ"ד דלא בעינן יין המשמח, והקשה השואל ממעשה דרב יהודה שהיה חובש את ראשו עד עצרת מכובד היין, ואי נימא דיוצאים יד"ח במיץ ענבים מדוע לא שתה מיץ ענבים, ואמר הגרמ"ד הרי גם ביין של היום לא כואב הראש עד שבועות, וא"כ מי אמר דבמיץ ענבים של תקופתם ג"כ לא נחלש הראש עד שבועות, [וברדך אגב, שמעתי מהגר"ר ישראל אדלשטיין שליט"א תירוצו לקושיא מדוע לא שתה ר"י מיץ ענבים, ואמר שהגר"ש רוזובסקי זצ"ל שמכיוון ובזמנם לא היה אמצעי קירור א"כ לא היה אפשרות לשמור מיץ ענבים עד הקיץ, משא"כ יין] והקשיתי דהא בירושלמי בפסחים (פ"ח ה"ב) מבו' בגלל המעשה דרב יהודה התיירו ד' כוסות ביין מבושל, וחזי' דר"י שתה יין חזק, אמנם המתבונן יראה דאי"ז ירושלמי להדיא, אלא הקרבן העדה מבאר שע"כ נסמך המעשה דר"י לדינא דין מבושל, והגרמ"ד שליט"א לא ס"ל הכי.

ז. שמעתי מהגר"ר נפתלי קופשיץ שליט"א דבדידי' הוה עובדא שבהיותו בגיל בר מצוה הלך ביו"ט ראשון של סוכות עם אביו הגר"ר משה זצ"ל לבית הגרמ"ד סולובייצק זצ"ל ליטול את לולבו, והגרמ"ד לא הסכים להקנות את לולבו להגר"ר משום דשמא אין לו ב' שערות, וחשיב כגדול רק משום חזקה דרבה, ולא רצה לסמוך ע"ז בדאורייתא, וע"כ הגה רעיון שיקנה לבנו הגרא"י שליט"א במתנה ע"מ להחזיר, ויקנה הגרא"י להגר"ר, וממ"ע אין חשש, דעל הצד שהגר"ר גדול שפיר מקנה לו חזרה, ועל הצד שהגר"ר קטן, א"כ הגרא"י לא החזיר והקנין להגרא"י לא חל, עכ"ד.

ויש להקשות דהא אמרי' דהאב נאמן לומר על בנו שהוא גדול (קידושין סג, ב) וא"כ הא הגר"ר קופשיץ היה שם והעיד שבנו גדול, וכשהצעתי תמיהה זו בפני הגר"ר שליט"א ואמר דאביו לא ידע האם יש לו ב' שערות, ושוב תמהתי דלכא' נאמנות האב אינה צריכה לב' שערות דא"כ אמאי בעי' לאב, תיפ"ל מצד עדות, [ומשום "הוחזק" וכו'] ואמר הגר"ר דהא שערות בלי שנים גם אינו מועיל, וע"כ בעי' לנאמנות האב לגבי השנים, ודו"ק.

[אלא דיש להקשות שיעשה פתרון יותר פשוט, שיקנה הגרמ"ד להגר"ר במתנה ע"מ להחזיר, וממילא ממה נפשך אם הגר"ר גדול הרי שיכול להחזיר, ואם הגר"ר קטן הרי שאינו יכול להחזיר וא"כ לא קנה הגר"ר, וצ"ע].

ח. מסופר על גאונותו של הגר"ח הלוי בילדותו, שנשאל הגר"ח שישנה הלכה שלא לשדך גויים, כדי שלא להרבות גויים בעולם, ונשאל הגר"ח האם מותר לשדך גוי עקר עם גויה עקרה, שהרי אין חשש להרבות גויים, ואמר הגר"ח שאדרבה עדיף שגוי עקר יתחתן עם גויה שיכולה להביא ילדים, וגויה עקרה שתתחתן עם גוי שיכול להוליד ילדים, וכך יהיו שתי משפחות של גויים בלי ילדים, והדברים נפלאים, אמנם יש להעיר שאין דין למנוע מהם להביא ילדים, אלא רק שלא לעשות בקום ועשה לגרום שיהיה ילדים.

ט. בספר דחזיתיה לרבי מאיר [ח"ב עמ' 300] כתב דהגר"מ סולובייצק זצ"ל הסתפק האם בכהן אחד שאין חיוב ברכת כהנים מדאורייתא, יש "ואני אברכס", וכמ"ש החזו"א [שבועות סי' כ"ה ס"ק י"ח] דאף בזה"ז דשמיטה דרבנן, מ"מ יש את הברכה ש"וציויתי את ברכת", ודלא כהסמ"ע [וברדך אגב, באילת השחר עה"ת פרשת בהר הקשה שהרי במציאות רואים ניסים וכדברי החזו"א, ותי' דהיינו משום ברכת החזו"א] אולם לענ"ד יש לחלק טובא, דהא דדוקא בשמיטה שאדם משמט קרקעותיו, ושאלת "מה נאכל" בעינה עומדת, שייך ברכה, וכדברי החזו"א שם, ומה לי אם משמט מחמת דין שמיטה, או מחמת דין "לא תסור", אולם בברכת כהנים ל"ש דין זה, [ומסתבר שהטעם שרבנן תיקנו לחייב ברכת כהנים אף בכהן אחד, היינו משום שהיו כפרים שהיה בהם רק כהן אחד, וכדי שלא תשתכח תורת ברכת כהנים מישראל] אולם לענ"ד יש לומר בזה דבר נוסף, דאף בכהן אחד איכא קיום מדאורייתא, אלא שאין חיוב מדאורייתא, וע"כ בלא"ה איכא "ואני אברכס", וראי' לדברינו ממה שהקשה הביאור הלכה [סי' קכ"ח] היאך כהנים מברכים בנ"א בלשון ברכת כהנים, והא הו"ל ברכה שלא בשעת התפילה, וצ"ב דהא סו"ס הוי כהן אחד, ואין קיום מצוה בכך, ולדברינו א"ש שאף בכהן אחד איכא קיום מדאורייתא.

י. בספר דחזיתיה לרבי מאיר הביא קושיא שהגר"מ סולובייצק אמר שהיא קושיא טובה, שמחד גיטא אמרי' דיש כיבוד אב אף לאחר מיתה, ומאידך גיטא אמר אביו "אשרי מי שלא חמאן", והיינו שאביו היה יתום, וע"כ לא נכשל בכיבוד אב, והנה באמת יליע האם מחויב לכבד את אביו אם נפטר קודם לידתו, כיון שלא היה בעולם יחד עם אביו, ולומר קדיש ודאי מועיל, כמובא במדרש על ר"ע שראה את אותו אדם שחב פחמים, והלך ולימד את בנו לומר קדיש, אולם י"ל באופן אחר שמכיון והחיוב לכבד לאחר מיתה הוא קטן יותר, ע"כ אמר אביו "אשרי מי שלא חמאן".

יא. מטו בי מדרשא, מעשה שהיה בתלמיד של הגרא"י סולובייצק שליט"א שפדה את בנו, ושאלו הגרא"י האם חשש לפדותו שוב פעם אצל כהן מיוחס, ושאלו התלמיד אם צריך לחוש שמא הכהן שפדה את בנו אינו כהן, מדוע שהגרא"י שהוא בכור והוא לוי לא יחוש לפדות את עצמו, ועפ"י השמועה נהנה הגרא"י מטענה זו, אולם לענ"ד יליד בזה, מאחר והגרא"י הוא בחזקת פטור, בעוד בנו הבכור של התלמיד הוא בחזקת חיוב, ועוד שהישראל יכול לחוש שמא הכהן אינו כהן, ואילו הכהן והלוי אינם יכלים לחוש שמא אינם כהנים ולויים, כדי שלא להוציא לעז על הוריהם ויחוסם, [ולכא' יש מקום לחלק בין חשש שאינו כהן לחשש שאינו לוי, שבחשש שאינו כהן ישנה אפשרות לביטול חזקת הכהונה ע"י זה שהוא בן גרושה וחלוצה, וא"כ מוציא לעז על אחד מזקניו שאולי נשא גרושה באיסור, משא"כ יחוס של לוי, אינו נשלל בשום אופן, וא"כ כל החש הוא שמא מעולם לא היה משבט לוי, ול"ש בזה לעז כ"כ] ועוד יליד בזה עפ"י המעשה שהיה עם הגרמ"ד הלוי זצ"ל שהגיע לחזו"א עם אתרוגים, ושאלו החזו"א האם הופרש מעשר ראשון, וענה לו הגרמ"ד שהוא לוי ואינו צריך להפריש מעשר ראשון, ואמר לו החזו"א שהרי קי"ל שכל מה שמחזיקים בזה"ז כהנים ולויים היינו לגבי דרבנן ולא לגבי דאורייתא, ואמר ע"ז הגרמ"ד שכי"ז היינו דווקא ביחס של הישראל לכהן וללוי, אבל ביחס של הכהן

והלוי כלפי עצמם, דנים את עצמם ככהנים ולויים אף לגבי דאורייתא, [נע' קובץ ישורון ח"ח עמ' קס"ח, שהביא את פרטי המעשה], ויש שגרסו במעשה זה שהגרי"ז אמר שמדן המוציא מחבירו עליו הראיה אינו מחויב להפריש מעשר ראשון, ולפי"ז תליא במה שדנו האחרונים האם דבר שהוא שלו מחמת משפטי הממון, נחשב "לכס" ואכמ"ל בזה, ועכ"פ חזי' שיש הבדל גדול בין לוי שאינו מחויב אפי' מצד חומרא לפדות את עצמו.

יב. מכות י,א מנין שדברי תורה קולטין, ומבו' בגמ' שד"ת מצילים מפני גואל הדם, ושמעתי מהגר"ד פיינשטיין שליט"א להקשות בזה דהא בכל חיוב גלות איכא ב' דינים חדא הצלה מגואל הדם ותו דין כפרה, וזה גם אם אין גואל אדם או שהוא מוגן מפניו ע"י שומרים וכדו', וא"כ מאי מקש' אח"כ אמאי הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו, ואמאי הד"ת לא יצילוהו, ומאי קושיא הא איכא נמי חיוב כפרה, וצ"ע.

יג. הנה מבו' דהטעם שפרה אדומה מטהרת טמאי מתים, ומשום דתבוא האם וקנה צואת בנה דהיינו מעשה העגל, וצ"ע דא"כ אמאי אמרי' בר"ה דקרבן של פרה פסול לשופר משום דאין קטגור נעשה סניגור, וצ"ע מדוע במקו"א אמרי' דאדרבה זה תפקידה של פרה לתקן את חטא העגל ומאי דן גיסא הוי סניגור.

ואפשר לומר בזה בכמה אופנים : א', דשאני שופר דהוי זיכרון, וא"כ לא מזכירים את חטא העגל ב'. אפשר דבפרה אדומה באמת הוי לתיקון, כיוון שאילולא חטא העגול לא היו מתים, כמבו' בע"ז ה,א, ג' שמעתי מהגר"ח פיינשטיין שליט"א לבאר באופ"א דבפרה מכיון שיש דין בפרה שתהא בת ג' שנים א"כ אי"ז "עגל" אלא בגדר "אם", משא"כ בשופר שאין דין של שנים א"כ הר"ז כמעשה העגל, ואין לומר דא"כ מדוע הפסול גם בקרבן של פרה בת כמה שנים, דכל כמה שבשופר אין חלות דין של "כפרה", א"כ הכל שייך למערכת של "עגל".

יד. "וקדשתו כי את לחם אלוקיד הוא מקריב", ושמעתי מהגר"ח פיינשטיין שליט"א לתמוה שהרי ההקרה אינה מעכבת, וא"כ מדוע התורה מדגישה את ענין ההקרה, וביאר דאדרבה מכיוון שההקרה אינה מעכבת, א"כ אינה נצרכת להם לצורך אכילת בשר הקרבן, וא"כ אדרבה ההקרה היא לשם שמים.

טו. כתובות פ,א תפילין ואינו מניח לולב ואינו נוטל מכין אותו עד שתצא נפשו והיינו דכופין על קיום המצוות, ולא רק לאפרושי מאיסורא, ויש להקשות דאימתי תעשה כפיה זו, דאם יבואו הבי"ד בבוקר ויאמרו לו להניח תפילין, הא עוד היום גדול ויכול להניח עד השקיעה, ואם יבואו רגע לפני השקיעה הא כל כמה שאחרי הכפיה עד יוכל להניח דלמה גם אלולא הכפיה היה מניח תפילין, ואפי' אם אתמול לא הניח מהיכ"ת שהיום לא ניח, ודוחק לומר דמייירי באדם שנוסע למקום שאין בו תפילין וכדו', ואין לומר דמייירי שהאדם אומר שאינו מתכוון להניח תפילין, שהרי ודאי שכשיבואו הבי"ד להלקותו יאמר שחזר בו, ומ"מ אינו מחויב להניח כעת.

והצעתי קו' זו בפני הגר"ח פיינשטיין שליט"א ואמר דכפיה זו אינה בגדר עונש, אלא כח בי"ד להעמדת הדת על תילה, וממילא לפי ראות עיני הדיינים, יכולים להכות אדם שנראה שאינו עומד להניח תפילין אלולא הכפיה.

אולם יש להקשות דאם ירצה אותו רשע להמשיך להמנע מעשיית המצוות, יוכל לעשות קונם על התפילין, ואף אם אין לו תפילין של אדם אחר שלא יוכל לאסרם, יוכל לומר קונם ידי בהנחת תפילין, ובכה"ג מועיל נדר לבטל את המצוה, [נע"ל נדרים טז,א], ועוד יוכל לומר שמכיון כוונה הפכית שלא לצאת יד"ח, וא"כ לא יצא יד"ח ולא הועילו חכמים בתקנתם, ושמא על קושיא זו י"ל שאין הבי"ד מתחשבים בזה, שלא יהי' חוטא נשכר, ועל הבי"ד להכות אותו עד שיאמר שכיון לשם מצוה, ואף שאונסים אותו לכך יצא יד"ח, משום דבעי' כוונה ולא רצון, וכדאמרי' בר"ה [כח,א] כפאוהו פרסים לאכול מצה יצא.

טז. שמעתי מהגר"ח פיינשטיין שליט"א להקשות היאך יצחק אכל משחיטת עשו, הא קי"ל [קידושין יח,א] דעשו ישראל מומר היה, ושחיטת מומר פסולה, ואע"ג שיצחק לא ידע שעשו מומר, הא אמרי' בגיטין [ז,א] דאין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים, וכן הקשה הגר"י אדלשטיין בקונטרס ישא מדברותיך עה"ת.

ונראה ליישב דבשחיטת מומר איכא ב' פסולים, חדא, דהוה כעין קנס, וכעין הדין דמחלל שבת בפרהסיא יינו יין נסך, אע"ג דאינו חשוד כלל על ע"ז, ודין זה ל"ש כלל קודם מתן תורה, ואף שקיימו האבות כל התורה עד שלא ניתנה, מ"מ הוי דין בעשו ולא ביצחק, ואיכא דין נוסף דשחיטת מומר פסולה, משום דאין לו נאמנות ששחט כדן, וע"ז צ"ל דבאותה שחיטה ששחט ליצחק השחיטה היתה כשרה, דהא אין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים, והצעתי תירוץ לפני הגר"ח פיינשטיין שליט"א והגר"י אדלשטיין שליט"א והסכימו עמדי.

[וי"ל"ע בכל האי עניינא דקיימו האבות את כל התורה עד שלא ניתנה, האם הקיום היה דוקא במצוות, או דלמא שהייתה ג"כ מערכת של "דינים" ו"חלויות", ודוגמא לדבר במה שהבאנו הקושיא אמאי בגוי איכא יחס, הא בילפותא ד"שבו לכם פה עם החמור" עם הדומה לחמור, נאמר אף על ישמעאל ולא רק על אליעזר, והתירוץ הוא שלישמעאל היה נמי דין עבד, משום שהגר חזרה לבית אברהם, וככל הנראה אף ישמעאל חזר לדניו הקודם, ובהא תליא לדון ההאם היה גם דינים קודם מתן תורה, או דלמא דהיו מצוות, אך לא דינים, כלומר היאך היה מוטל על האבות שקיימו את התורה לדון את הסובבים, והאם למשל ה' דין סתם יינם, או דלמא שמכיון שלא חלו דינים על האחרים, אף למקיימי המצוות לא היה בכך מצוה, ודו"ק בזה].

יז. שמעתי בליל ש"ק פרשת מצורע תשע"ט מהגר"ח פיינשטיין שליט"א לבאר דברי הגמ' בהוריות [י,ב] "כי תבוא אל הארץ" בענין נגעי בתים, דבשורה היא להם, שימצאו את המטמונים, ותמה דמה הביאור בדבר האם נגעי בתים הוי עונש, או בשורה, ותיירץ דלכולם הוי בשורה, ואילו לאותו אדם הוי עונש, כיון שאינו זוכה במטמונים אלו בקנין חצר, כמבו' בתוס' בב"מ [כו,א ד"ה דשתיך] דלא קונה בקנין חצר, היכא דלא היה אמור לגלות דבר זה, ועוד שנכנסו לבית קודם שקנו את הנכסים מדין כיבוש מלחמה, וא"כ באיסורא אתי ליד', וע"כ רק האחרים יכולים לקחת, והדברים נפלאים עד מאוד, ויש להעיר דמנ"ל שבעכו"ם יהיה דין באיסורא אתא ליד', שהרי בעכו"ם ליכא חיוב השבה, ועוד יש להקשות דאמנם אינו קונה בקנין חצר כשהכסף נמצא בכתלי הבית, אולם כשמפרק

את הבית, והכסף נמצא בחצרו, יכול לקנות את הכסף מדין קנין חצר, ועוד יש להקשות דמכיון ולא קנה את הכסף בקנין חצר, ע"כ אמאי יחשב כבאיסורא אתא לידיה, ועוד התעוררתי עקב זה להקשות בכל דברי הגמ' דהוי בשורה דהא אמרי' בסנהדרין [עא,א] דבית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות, וצ"ע.

יח. בענין דברי האמונת שמואל [ח"א סי' י"ד] דליכא לפני'ע היכא דהנכשל אינו מצווה בלאו זה, והנה בתוס' בב"מ [י,ב] לכאו' מבו' להדיא לא כן, שהרי כתב שישאל המקדש לכהן גרושה עובר בלפני'ע, והיינו אע"ג דישאל אינו מצווה באיסור גרושה, ויעוי' באגרות משה [ני"ד ח"א סי' ג'] שהביא תירוץ נפלא מאחינו הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל שביאר עפ"י היסוד הנודע בכל לפני'ע איכא שני דינים, גם בין אדם למקום וגם בין אדם לחברו, [ושמעתי מהגר"ר שלמה פישר שליט"א שאע"ג שבכל המקומות בתורה אינו מסכים לומר דהוי שני דינים, אולם כאן ודאי הוי ב' דינים] וא"כ דברי האמונת שמואל נאמרו רק לגבי הדין שבין אדם למקום, ואילו דברי תוס' נאמרו רק לגבי הדין שבין אדם לחברו, ומ"מ הדין שבין אדם לחברו אינו הופך את השליח לבר חיובא, כיון שאינו בגוף הדבר, ויש להוסיף שדברי האמונת שמואל לא נאמרו לגבי הדין שבין אדם לחברו, כיון שמייירי בעכו"ם, ובעכו"ם ליכא הדין שבין אדם לחברו, כמבו' בחינוך [מצוה רל"ב]. [והסתפקתי בדברי האמונת שמואל, האם יהיה אסור לזיז להכשיל כהן בטומאת כהנים מדין לפני'ע, והיינו שלמרות לא מצווה בדיני הכהונה, מ"מ מצווה באיסור טומאת מת, ומסתברא שאינו אסור מדין לפני'ע, כיון שדברי האמונת שמואל תליא באיסור עצמו, ודו"ק].

לתגובות: Zx0527103930@gmail.com

פנימיות הפרשה / הרב ישראל מאיר גלינסקי,

ר"מ בישיבת מאירת עיניים, ירושלים

תפילות 'שאינן' מתקבלות

וְאֶתְחַנֵּן אֶל ה' בְּעַת הַהוּא לְאִמֹר (ג, כג)

בתחילת הפרשה, משה רבינו מספר על הרצון החזק שלו להיכנס לארץ ישראל, ועל גודל התפילות שהתפלל בשביל כך. וסוף דבר הוא שתפילתו לא התקבלה והוא לא נכנס לארץ ישראל, אלא יהושע תלמידו ועם ישראל.

וצריך להבין מדוע נכתב כל זה בפרשת ואתחנן, ולא כהמשך לפרשת דברים. וגם מה רצה לספר להם בזה, האם בא להחליש דעתם ולהראות להם שהתפילות אינם מתקבלות ח"ו. אלא בוודאי בא ללמד להם יסוד נחוץ מאד, שהוא הקדמה לקבלת התורה ולכל המצוות - שמתחיל בפרשה זו ובפרשיות שאחרי, וכדלהלן.

הקושיות

א. בפסוק הראשון: א. 'ואתחנן אל ה' - מהו הלשון הזה, ומדוע דווקא בלשון הזה. ב. 'בעת ההיא' - על איה עת הכוונה, ומדוע דווקא באותה עת. ג. 'לאמר' - לכאורה אינו שייך לכאן. כי מי צריך 'לאמר' ולמי.

ב. בפסוק השני: א. 'א-דני אלקים' - מהו הלשון הזה בדווקא. ב. 'אתה החילות להראות את עבדך' - מה כוונתו לומר בזה.

ג. 'אעברה נא ואראה את הארץ הטוב' - מדוע חפץ כל כך להיכנס לארץ ישראל, ומדוע נקט הלשון 'ראיה'.

ד. 'ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי', לכאורה די בזה, ומדוע ממשך ואומר 'רב לך אל תוסף דבר אלי עוד'.

ה. 'עלה ראש הפסגה' - האם זה שייך לתפילתו, ואם כן, האם תפילתו התקבלה.

ו. 'וצו את יהושע וגו' כי הוא יעבור' - מפני מה בכל פעם שמזכיר שמשח לא ייכנס לארץ ישראל, מזכיר את יהושע שהוא כן ייכנס.

ז. עיקר השאלה הוא - מה התכלית שמספר להם כל זה. בשלמא כל מה שסיפר להם עד כה, היה נוגע אליהם, אבל כאן הוא מספר על עצמו, ואיזה נפקא מינה יש בזה עבורם.

ביאור הפשט

א. **ואתחנן:** הוא מלשון תחנונים ומתנת חיים (רש"י, רמב"ן ואור החיים), לרש"י - משום שהצדיקים אינם מבקשים בזכות עצמם אלא במתנת חיים. הרמב"ן - מבאר על פי דרך האמת. והאור החיים מבאר - שזאת צורת התפילה הראויה לכל אחד וכדלהלן.

ב. **בעת ההיא:** לרש"י - כשכבש ארץ סיחון ועוג. כי קודם לכן סבר שהוא גזר דין עם שבועה, ולא יועיל תפילה. אבל כעת סבר שהותרה השבועה ואם כן אינו אלא גזר דין בלי שבועה ויועיל תפילה. להרמב"ן - בעת שנגזרה הגזירה. ולהאור החיים - בכל עת שהיה נדמה לו עת רצון, התפלל על זה. הן בשעת הגזירה, הן לאחר מכן, והן כשכבש סיחון ועוג.

ג. **לאמר:** רש"י מבאר שביקש מהשם יתברך שיאמר לו אם הוא מקבל בקשתו. וצריך להבין מפני מה דווקא כאן ביקש זאת. והאור החיים מבאר - שאמנם התפלל על עצמו, אבל התכוון על ידי זה להמשיך עוד 'לאמר' ולהתפלל על כל ישראל, שייכנסו לארץ ישראל.

ד. **'אדני-אלוקים':** רש"י פירש 'רחום בדין', והרמב"ן פירש 'אדון ברחמים'. והאור החיים מפרש שרש"י אינו נחלק על הרמב"ן, ופירש רק את השם 'אלוקים' שנכתב 'הויה' ונקרא 'אלוקים' - ועל זה פירש שהוא 'רחום בדין', ולא התייחס לתיבת 'אדני'. ומבאר, ששם 'הויה' הזכיר על עצמו, ושם 'אלוקים' הזכיר על עם ישראל.

ה. **אתה החילות:** בפשטות יש בזה הדרכה איך להתפלל, דהיינו להתחיל בשבח ואחר כך לבקש צרכיו (ברכות לב.). והאור החיים הקדוש מבאר, שלימד אותם בזאת ארבע יסודות באופן התפילה: שצריך להתפלל בלשון תחנונים, להתפלל למקור הרחמים, להתפלל בעת רצון, ולפרט בקשתו כראוי. וכל זה מרומז בפסוקים אלו. ומבאר עוד שבלשון 'החילות' מרומז שלשה עניינים: לשון תפילה, לשון תחילה, ולשון הפרת נדר.

ו. **אעברה נא ואראה:** בפסוק זה מבואר גודל הרצון של משה להיכנס לארץ ישראל, ובאור החיים הקדוש מבאר שהסכים להיכנס אפילו כאחד מבני ישראל ולא כמנהיג, ושלא הוא יבנה את בית המקדש, אלא רק 'יראה'. וצריך להבין מה גודל העניין, וכמו שאמרו חז"ל 'וכי לאכול מפריה הוא צריך' [נעונו על כך, שרצה לקיים המצוות התלויות בארץ. אמנם במקום אחר מבואר שביקש להיכנס אפילו כציפור, ואם כן לא יוכל לקיים המצוות].

ז. **ויתעבר ה':** רש"י מבאר 'למענכם' בגללכם. וצריך להבין מדוע נקט הלשון 'למענכם' שנשמע להיפך. 'רב לך' פירש רש"י בשני אופנים, הראשון - לשון 'די', שביקש ממנו שלא ירבה להתפלל עוד. והשני מלשון 'רבנות וגדולה', שאמר לו 'הרבה מזה שמור לך'. והם לכאורה שתי פירושים הפוכים.

ובאור החיים הקדוש ביאר כל הפסוק בדרך כפילות - שיש בזה תשובה על שתי הדברים שביקש; על עצמו ועל עם ישראל.

ח. **עלה ראש הפסגה:** רש"י מבאר שחלק מתפילתו התקבלה, ואמנם לא נכנס לארץ ישראל אבל קיבל רשות לראות אותה. ובאור החיים הוסיף שיש כאן נס, שיוכל לראות כל מה שביקש לראות - אפילו ירושלים והר המוריה, שאי אפשר לראות אותם בדרך הטבע משם.

ט. **וצו את יהושע:** בפשטות יש כאן הבטחה, שאמנם משה לא ייכנס אבל יהושע בוודאי ייכנס, כדי שלא יחששו ישראל שיארע לו כפי שארע למשה. ועוד לאלוה מילין.

י. **המטרה:** בפשטות הוא דברי תוכחה, שבגללם לא התקבלה תפילתו ואינו נכנס לארץ ישראל, כמבואר בדברי רש"י והרמב"ן. והרמב"ן מבאר עוד, שבא לבאר מה שאמר להם בסוף הפרשה הקודם 'ואת יהושע ציוויתי', ועל זה ממשיך ואומר מדוע צריך לצוות את יהושע, כי הוא בעצמו אינו יכול להיכנס. ולפי שני הפירושים צריך להבין מדוע נכתב כאן ולא בפרשת דברים.

ביאור הפנימיות

במעשה זה רצה משה רבינו לבאר להם כמה יסודות. הראשון - הוא מעלת ארץ ישראל, וכמה הוא משתוקק אליה. השני - צורת התפילה, איך עושים אותה כראוי. והשלישי, והוא העיקר - מה קורה כשהתפילה אינה מתקבלת, וכפי שיתבאר.

א. גילוי האמונה

האמונה הוא דבר מאד חלש ושבירי. כי היא נדרשת במקומות ובזמנים שבהם לא רואים, לא מבינים ולא מרגישים. כשאדם רואה את האמת בעיניו - אין זה אמונה אלא דעת. וכן שהוא מבין או מרגיש את מציאות ה' ואת נוכחותו בעולם.

האמונה, היא במקום שאין אחד מכל אלו. וזה התכלית של בריאת העולם. נקודת התמצית של התכלית היא האמונה, וכל שאר הדברים שיש בעולם - שכל, הבריות, ידיעות, והרגשות, הכל הוא רק כדי להביא לאמונה. ובאמת אי אפשר להגיע לזה אלא על ידי הצדיקים, שהם מחברים שמים וארץ, ומאירים כאן בארץ את מה שהם משיגים בשמים. זהו אם כן, התפקיד של משה רבינו - הוא הוציא אותנו ממצרים, נתן לנו את התורה, פעל עבורנו מן באר וענן, והכל בשביל תכלית אחת: להאיר בנו את אור האמונה. והתכלית הזו מתמלא אך ורק בארץ ישראל, כי שם הוא המקום שבו מתחברים ה'ארץ' עם 'ישראל', תכלית הגשמיות וההסתרה, עם נקודת האמת והאמונה.

כי ארץ ישראל הוא מקום גשמי לכאורה, שצריך לחרוש ולזרוע בו, ולעשות כל ה"ט מלאכות - ולא כמו במדבר שהכל היה מן המוכן. ומצד שני, אין שום אפשרות להתקיים בו בדרך הטבע, כי הגשמים אינם יכולים לרדת בארץ ישראל בשום אופן, ובלי גשמים אין חיים.

ולכן, אי אפשר להתקיים בארץ ישראל אלא על ידי אמונה, ועל ידי אמונה מתגלה שעיקר ההשגחה הוא בארץ ישראל, כמו שכתוב 'תמיד עיני ה' אלוקיך בה', ועיקר השפע מגיע דווקא לארץ ישראל, וכל העולם אינו שותה אלא מהתמצית של ארץ ישראל. ולכן, רצה משה כל כך להיכנס לארץ ישראל - ששם הוא התכלית שאליו הוא מכוון בכל חייו ותפקידו.

ב. צורת התפילה

כיון שהתכלית של ארץ ישראל הוא האמונה - האופן לזכות לזה הוא על ידי תפילה. התפילה היא

הכלי העיקרי של האמונה, כי בפעולת התפילה - מתגלה שאנו מאמינים שיש מחדש, שמנהיג את העולם כרצונו. ואם אנו צריכים איזה דבר, אנו פונים רק אליו, כי רק הוא יכול לתת לנו את זה. ועל ידי התפילה, נבנה האמונה כראוי.

והנה בתפילה יש הרבה אופנים, ויש בה עשר לשונות, שכל אחד שייך לזמן אחר. יש זמנים של גדלות, וזמנים של רצון, וכיוצא בזה. אבל מוכרח להיות שהתפילה היא דבר ששייך לכל אחד ובכל זמן, ולא ייתכן בשום אופן מציאות שיש זמן בו אדם אינו יכול להתפלל.

ולכן, אחד מהלשונות של תפילה הוא 'ואתחנן', שהוא מלשון חניס. והלשון הזו היא התפילה ששייך לכל אחד ובכל עת. כי גם מי שאינו ראוי, ואינו עומד בעת רצון, וגם אינו מצליח לכוון דעתו כראוי - עדיין יכול להתחנן, ולבקש בפשיטות: ריבונו של עולם, לא מגיע לי כלום, ואני גם לא יכול להתפלל כראוי, אבל תן לי במתנת חיים'.

וזה מה שלימד אותנו משה רבינו כאן, שבכל עת צריך להתפלל ויהי מה, כי כיון שמוכרחים את האמונה ואי אפשר בלעדיה, ואת האמונה מוכרחים לבנות על ידי תפילה - מוכרח להיות שבכל עת ומצב יכולים להתפלל. וזאת על ידי 'ואתחנן', שעל ידי זה יכול להתפלל 'בעת ההיא' דהיינו באותו הרגע והמצב והמקום שעומד בו. כי בכל מצב יכול 'לאמר', לפחות לומר את התיבות, גם בלי כוונה ובלי עומק.

ג. תפילה שאינה מתקבלת

וכאן מגיע היסוד השלישי והעיקרי. משה רבינו מספר על גודל מעלת ארץ ישראל, וכמה הוא משתוקק אליה. וגם מספר איך צריך להתפלל, הן לכתחילה - על ידי סדר התפילה הנלמד מפסוקים אלו, והן בדיעבד - בדרך תחנונים, ששייך בכל עת ובכל זמן. ולמרות כל זה, הוא מספר שתפילתו לא התקבלה והוא לא נכנס לארץ ישראל.

וכאן הוא עיקר הנסיון באמונה. כי לכאורה מקובל בידנו שאין תפילה השווה ריקס, וכל תפילה מתקבלת. ובפרט כשאדם מתפלל על דבר רוחני, וכל שכן כשהוא מתפלל על האמונה בעצמה - שאז בוודאי מן הראוי שתפילתו תתקבל ויזכה לאמונה. ואם בכל זאת, התפילה אינה מתקבלת, אם כן מניין יקח כח של אמונה.

אך דווקא כאן מתגלה עומק עומק יסוד האמונה. משה רבינו מספר שעשה כל מה שצריך כדי שתפילתו תתקבל, והתשובה על זה הוא 'רב לך'. שפירושו, כפי שנאמר לו על קושיא אחרת: 'שתוק, כך עלה במחשבה'. כלומר, הקושיא שלך נכונה ואי אפשר לענות עליה, רק על ידי שתיקה. כי אין לזה הסבר ב'דיבור' אלא רק ב'מחשבה' שבו יכולים לתפוס 'מרחוק' שיש דברים עליונים שאינם מובנים.

אכן, אדם מתפלל ורוצה שתפילתו תתקבל. אבל מהלך כזה, הוא מהלך ברור ומוגדר מראש: אני מבקש דבר פלוני ומקבל אותו. יש אבל מהלך יותר עמוק ופנימי, שרוצים להביא אותו על ידי התפילה - לא רק להכיר שיוכל לבקש ולקבל, אלא להביא לחיבור עוד יותר פנימי, ובשביל זה לפעמים התפילה דווקא אינה נענית, ויש בזה ציווי לאדם: שתוק. כלומר, עצור כאן, אל תתבלבל ואל תברח, תעמוד כאן, ותדע שיש כאן דברים עצומים שאתה לא מבין.

ד. פעולה גדולה יותר

והנה, תוך כדי שמשח רבינו מצווה 'רב לך, אל תוסף', הוא מקבל הוראה 'עלה ראש הפסגה וראה

בעיניך', כלומר, אמנם תפילתך לא התקבלה, אבל היא כן התקבלה. כי אמנם אינך נכנס לארץ ישראל, אבל אתה עומד לזכות ל'תוכן' של ארץ ישראל - על ידי הראיה שתראה את ארץ ישראל, ויותר מזה, שבכך תפעל שכל עם ישראל יוכלו לקבל קדושת ארץ ישראל.

ולכן תיכף ומיד ממשיך ואומר 'צו את יהושע', כלומר, מאחר שהתפללת על זה - פעלת שיהושע יוכל להכניס את עם ישראל לשם. כי באמת יהושע לא היה לו את הכח הזה, ובוודאי לא עם ישראל, אלא הכל היה מכוחו של משה, ומכח התפילות האלו שלו. כלומר, מה שנראה לעין כאילו לא התקבל, הוא באמת מה שעמד מאחורי כל מה שכן קרה.

וכל זה רמוז באותם תיבות עצמם 'רב לך', שפירושו הפשוט הוא 'די', אין על מה לדבר. אבל בנימימות הכוונה 'רב לך' - פעלת הרבה יותר ממה שרצית. רצית לפעול כניסה לארץ ישראל והארת האמונה בדרגה פשוטה, ופעלת הרבה יותר מכך. ואם כן 'אל תוסף' - אין עוד צורך להוסיף תפילות, כי כבר פעלת די והותר.

ולכן, דווקא על התפילה הזאת ביקש משה רבינו 'לאמר' - שישפר לו אם קיבל תפילתו. כי בכל תפילה הוא יודע בבירור שהיא מתקבלת. אבל כאן יש תפילה שלכאורה אינה מתקבלת, והוא מבקש שהשם יתברך יראה לו שהיא כן התקבלה למרות שנדמה לא כך.

וממשיך לומר 'אדני-אלוקים', כלומר, בתפלה הזאת עומד להתגלות שגם במצב של דין לכאורה, שהתפילה אינה מקובלת - אין כן האמת, אלא טמון בזה ישועה עוד יותר גדולה. והואפן להתחזק במצב זה הוא לזכור 'אתה החילות להראות את עבדך' - הרי ראית כל כך הרבה פעמים שהשם יתברך כן ענה לך, ואם כן, אל תטעה לחשוב שהפעם הוא לא ענה, אלא שהוא ענה בצורה אחרת.

והתכלית של כל זה, הוא הקדמה לקבלת התורה. לאמר, התכלית של קבלת התורה הוא להגיע לאמונה, ובשביל זה צריך להרבות בתפילה, אבל יחד עם זה לדעת איך להתפלל, ואיך להתייחס למצב שבו נדמה כאילו לא התקבל. ולכן נאמר בתחילת פרשת ואתחנן, תיכף ומיד לפרשת קבלת התורה.

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל

מגיש בכולל תורת מרדכי

עבדו מאהבה - אהבת ה'

ואהבת את ה' אלקיך (ו, ה)

סיפר הר"ק רבי שמואל מסלונים זצוק"ל: בעיר סלונים חיתן שואב המים את בתו לבחור. בחור פשוט שאת כל ימיו בילה בעבודות חקלאות ומעבר לכך לא ידע כלום, אף לא קרוא וכתוב.

לאחר החתונה חמיו החליט ללמד אותו א - ב, לפחות שידע להתפלל מתוך סידור. לאט לאט הוא לימד אותו אותיות, ואף התחיל כבר לקרוא משפטים שלמים.

החזון המסור התחיל ללמד אותו פסוק שמע ישראל, ופירש לו את משמעות המשפט הנצחי: הבורא הינו היה הווה ויהיה, שליט בעולמות העליונים והתחתונים, הוא מסבב כל מה שקורה בעולם וכו'. אח"כ המשיכו ללמוד פרשת ואהבת את ה' אלוקיד, כשחמיו מסביר לו את משמעות

המילים, הקב"ה מצווה אותנו לאהוב אותו מכל הלב, מתוך מסירות נפש וכו'.

כאן עוצר החזון ודורש הסבר על המשפט התמוה, איך ייתכן שהבורא הגדול ששולט בכל העולמות, האחראי הישיר לכל מה שקיים וקורה בכל העולמות ובכל המרחבים האין סופיים, הדואג בכל רגע נתון לקיומם ומחיתם של מיליארדי אנשים ובעלי חיים, הוא יבקש ממני האדם הקטן והפשוט שאני יאהב אותו? וכי הוא זקוק שאני יאהב אותו???

החזון מנסה להסביר שאמנם כן, כך מצווה עליו הבורא. אך החזון בשלו, 'אינני מסוגל להבין שהבורא הענק והאדיר זקוק לאהבתי, לא ייתכן דבר כזה'. החליטו להגיע לאדמו"ר מסלונים לשאול אותו את השאלה כבדת המשקל.

אכן הגיעו שניהם לרבי עם השאלה המעיקה על החזון הצעיר והוויכוח ביניהם.

כשמוע האדמו"ר את דבריהם, פסק בבירור שהצדק עם החזון, אמנם כן הבורא מצווה עליו לאהוב אותו.

כשמוע זאת החזון, ענה ואמר ברגש רב 'אם כן, שבאמת הבורא רוצה שנאהב אותו, הרי חייב להיות רוצה מפני שהוא מאד מאד אוהב אותנו, לכן הוא רוצה שגם אנו נאהב אותו ונחזיר לו אהבה'. כאן הוא כבר ממש לא יכל להתאפק וזעק מרוב התרגשות 'אם הבורא הגדול כל כך אוהב אותי, אז אני באמת גם אוהב אותו... איזו הרגשה נפלאה ומרוממת'.

כשמוע האדמו"ר את דבריו המרגשים של החזון, ענה ואמר 'אכן זוהי הדרגה האמיתית באהבת ה'.

ספרי החסידות מסבירים בכך את ברכת האהבה רבה', הסמוכה לשמע ישראל, שאנו אומרים כל בוקר בתפילת שחרית. במשך כל הברכה אנו מפרטים באריכות עד כמה הקב"ה אוהב אותנו וחומל עלינו, ואנו מסיימים את גודל אהבתו אלינו 'הבוחר בעמו ישראל באהבה'. כל זה הינו הקדמה לקריאת שמע. כי רק כאשר נפנים עד כמה גדולה אהבתו אלינו, תתעורר בקרבנו אהבה חוזרת גדולה ועצומה. רק אז אנו יכולים לקבל עליו עול מלכות שמים בקריאת שמע, ולהמשיך 'ואהבת את ה' בכל לבבך'. זה הקשר בין ברכת האהבה רבה לשמע ישראל.

הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע בספרו 'קדושת לוי', מסביר שישנם שתי דרגות באהבת ה'. ישנם כאלו שאוהבים את הקב"ה כאשר הם מתבוננים כמה הוא מעניק להם מידו המלאה והרחבה, נותן להם חיים טובים, גוף בריא, בית לגור בו, אישה וילדים, פרנסה וכדו'.

בכל דבר אפשר להרחיב לפרטי פרטים עד כמה הוא נותן ונותן. גם מי שאין לו את כל מה שהיה רוצה, יבדוק ויגלה שמה שהוא מקבל הוא הרבה מאד. הרי כל טיפת חמצן שאנו יכולים לנשום בכוחות עצמנו הינו נס ופלא עצום שעליו להודות עליו מכל הלב, כדברי המדרש בפסוק 'כל הנשמה תהלל י-ה' - על כל נשימה ונשימה תהלל י-ה. שלא לדבר על כך שהוא בחר רק בנו להיות עם סגולתו, וכי נתן לנו את ההזדמנות לחיות חיי נצח, לקיים מצוות בעולם הזה ולקבל שכר רב לעולם הבא בגן עדן. כאשר נבין עד כמה הבורא נותן ונותן הרי ברור שתתעורר בלבנו אהבה עזה אליו.

אבל ישנה דרגה גבוהה יותר, כאשר אדם אוהב את הבורא גם אם הוא לא היה נותן לנו שום דבר, אלא בגין עצם הדבר שהוא אוהב אותנו, זה גורם לאדם לרגש חזר של אהבה חזקה אליו.

בל נטעה לחשוב שאהבת ה' הינה דרגה הגדולה עליו, המתאימה רק לאנשים רוחניים מורמים מעם. ממש לא, אהבת ה' היא מדה שכל יהודי יכול להגיע לכך כמובא בספר שפת אמת: בנקודה הפנימית של כל יהודי טמון ניצוץ של אהבת ה', עליו רק לחשוף אותו ולטפח את הנקודה, על ידי מחשבה והתבוננות בכל הטוב והשפע שהבורא שמעניק, מתוך אהבה שהוא אוהב אותנו. אז באופן טבעי תפרוץ להבה של אש קודש שתבעיר בלבו אהבה גדולה ועצומה לבורא כל הנשמות ריבון כל המעשים.

צידה לחיים: כל יהודי יכול להגיע לאהבת ה' אמיתית. כאשר נתבונן ונפנים את האהבה הגדולה שהקב"ה אוהב אותנו והשפע שהוא מעניק לנו, תתעורר גם בנו אהבה חוזרת אליו.

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרן' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס

אלעד

כיבוד אב ואם - כבודם מלא עולם

כָּבוֹד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ פְּאֵרֶךְ צִוְּתָהּ ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יָאֲרִיכְךָ יְמֵיךָ וְלִמְעַן יֵיטֵב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ (ו, טז)

נא' בפסוק "כבד את אביך ואת אמך וכו' למען יאריך ימך ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה' אלוקיד נותן לך" (ה', ט"ז).

ידועים דברי החינוך [מצוה ל"ג], שביאר את שורש המצוה "שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני ה' ואנשים, ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כבוד וכל תועלת שיוכל, עכ"ל. ומבואר לך בדברי החינוך שחיוב כיבוד אב ואם הוא מכח הבנה שכלית, וחובת הכרת הטוב שהולידו אותו ודאגו לו לכל מחסורו עד אשר גדל ונעשה לאיש.

וביאר המפרשים לפי"ז את המעשה המובא בגמ' קידושין (לא). עם דמא בן נתינה שוויתר על ממונו רב כדי לא להעיר את אביו וכו', וזכה שנולדה אצלו פרה אדומה, ויש להקשות מדוע זכה מהשמים דווקא לזכה שכר של פרה אדומה, וביאר המפרשים שרמזו לו מהשמים שיש בכחו להדר במצוות כיבוד אב ואם, כי היא מצוה "שכלית" של הכרת הטוב למי שהולידו ודאג לו לכל צרכו וכו' וכמשנ"ל בחינוך, אולם מצוות ללא טעם והגיון אין בכוחו לקיים וכמו פרה אדומה שאמר עליה החכם מכל אדם "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני".

ויש להוסיף שהקב"ה משלם שכר המצוה שניתן לצידה, הוא מידה כנגד מידה, כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך, ע"י שמכבד את אביו ואמו ודואג להם לנחת עיניו, גורם להם אריכות ימים ושנים, ומידה כנגד מידה הקב"ה יאריך ימיו שנא' "למען יאריך ימך".

אלא שיש להקשות על פסק החיי אדם [חלק א' ס"ז, ג'] [שהביא את ספר החרדים [ט', ל"ב] שחיוב כיבוד אב ואם הוא גם "במחשבה" שיחשוב

בליבו שהם גדולי ונכבדי הארץ, וקשה כיצד אפשר לקיים מ"ע של כיבוד הורים במחשבה, לכן שהוריו פשוטים ורחוקים מאוד מהמושג של "גדולי ונכבדי ארץ", וכן בן שאביו רשע או שיכור כיצד יוכל לקיים את מ"ע של כיבוד אב ואם ע"י מחשבה, וצ"ב.

ויש ליישב שבכל אדם אפי' פשוט שבישראל יש מעלה מיוחדת בעבודת ה' שבה הוא מוגדר "מגדולי ונכבדי ארץ" יותר מכל האדם עד שהוא חד בדרא במעלה הזו, וכגון יהודי שעוסק לפרנסת ביתו מבוקר עד ערב, אולם בבוקר מקפיד לשמוע כמה וכמה פעמים בכמה מניינים ברכת כהנים שהקב"ה מגיע לברך אותנו ע"י הכהנים, שאצלו החשיבות והערך לברכת כהנים הוא ערך עליון, ובוזה הוא "גדול", שהרי יש הרבה ת"ח גדולים שאצלם ברכת הכהנים היא עוד קטע מנוסח התפילה, ולא מעריכים ומחשיבים כזאת מסירות והערכה גדולה כמו אותו יהודי פשוט.

וסיפרו בימי השבעה על אבי צ"ל, שבנה ביהכ"נ בת"א לפני חמישים שנה במסירות נפש עצומה, שעד היום הוא בית גדול לאלוקים לתורה ולתפילה, וכאשר המנין היה בתחילה בבית ישן וחרב, הוציאו העירייה צו הריסה, וכשהגיע הטרקטור להרוס את כתלי ביהכ"נ, נשכב מתחת לגלגלי הטרקטור ואמר "אתה דורס אותי ולא את ביהכ"נ", ובמעלת המסירו"ן הזכה והטהורה הזאת למען ה' יתברך הרי הוא "גדול" יותר מכל האדם, וכן חמי צ"ל היה מקפיד כל חייו להיות מעשרה ראשונים בתפילות ובכל המצבים ואפי' שהיה חולה, ולא וויתר על תפילה מיד עם הנץ החמה בקביעות מיוחדת למעלה משמונים שנה, שבזה הוא "גדול" ומנכבדי ארץ וכהנה רבות.

ומצינו בתורה שחיוב כיבוד אב ואם הוא בגופו ממש ולא ע"י שליח, דמצוה בו יותר מבשלוחו, וכמבואר בפרשת ויגש אצל יוסף הצדיק שנא' "ויאסור יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל גושנה", שיוסף בכבודו ובעצמו קשר את המרכבה לסוסים, ואע"פ שהיו לו אלפי עבדים ומשרתים לפניו, בכ"ז הזדרז בקיום מ"ע של כיבוד הורים בידיו ולא ע"י עבדיו, וכדאמרין בקידושין (לא): שלאבימי היו חמישה בנים ובכל זאת לא נתן לבניו לכבד את אביו אלא הוא בעצמו רץ לכבד את אביו.

ושמעתי מעשה נפלא עד כמה אדם חייב להזדרז בכיבוד אב ואם, שהיה מעשה על סבא שבא לבקר את נכדיו, וראה כיצד ביתו מבקשת מאחד הנכדים שירוך לקנות מהמכולת, והבן סירב בטענה שיש עוד אחים ואחיות בבית ולמה דווקא אותי את מצווה.

וסיפר להם הסבא על עצמו, שבזמן השואה הנאצים ימ"ש העמידו אותנו לסלקציה המצמררת, וכשהגיע תור משפחתי הפנו את אבי לרכבת מצד ימין, שהובלו למחנות עבודה, ואת אימי והבנים הקטנים שלא יכלו לעבוד שלחו שמאלה לרכבת המובילה למחנות ההשמדה. אך באותו הזמן אף אחד לא ידע מה יעד הרכבת מצד ימין או מצד שמאל. ולפתע ראתה אימי את התפילין של אבי באחת המזוודות, וביקשה ממני לרוץ לרכבת של אבא ולמסור לו את התפילין, ומיד רצתי בכל כוח לאבי, נדחקתי ברכבת עד שפגשתי את אבא, אך מיד הרכבת התחילה לנסוע כשאני ואבי עליה וכך ניצלתי. ואמר לנכדיו, תארו לעצמכם שהייתי מסרב לאימי ומפנה את הבקשה לאח אחר וכו', לא הייתי חי וקיים ולא מקים משפחה וכו', וממעשה זה יש ללמוד מוסר השכל עד כמה מחובתנו להזדרז מאוד בקיום מצות כיבוד אב ואם.

ואיתא בגמ' קידושין (ל): "שלושה שותפין הן באדם הקב"ה אביו ואמו, בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני", והנה לא מצינו בשאר המצוות ביטוי כ"כ חזק "כאילו דרתי ביניהם וכבדוני", וצ"ב מה המיוחד במצוות כיבוד אב ואם משאר המצוות, וצ"ב.

ונראה לבאר ששורש חיוב כיבוד אב ואם הוא מאותו שורש של כיבוד הקב"ה, וכמש"נ בתחילת הענין בדברי החינוך שהוא מחיוב הכרת הטוב, שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה וכו', ושורש מצוה זו שייכת גם כלפי הקב"ה שדואג ומפרנס את כל העולם כולו, וכאשר אדם מחדד לעצמו את מידת הכרת הטוב כלפי ההורים, מתחזק בחיוב הכרת הטוב כלפי בוראו לקיים את התורה והמצוות ביתר שאת וביתר עוז.

וכדאיתא בגמ' בברכות (נח). אורח טוב מה הוא אומר שכל מה שטרח בעה"ב לא טרח אלא בשבילי הכין בשר, דגים ושאר מאכלות ומשקאות הרי הם בשבילי, ומאידיך אורח רע מה הוא אומר שכל מה שטרח בעל הבית אינו טורח אלא בשבילי ובשביל בני משפחתי, אלא כיון שבאתי הוסיף עוד קצת מאכל ומשקה, עת"ד הגמ'.

ויש להקשות מדוע האורח רע נקרא אורח רע, הרי הוא טען את הטענה האמיתית, שהרי בעה"ב יש לו מנין בנים וכו', ובודאי שיעקר הקניות וההוצאות היו לצורכו ולבני ביתו, אלא כיון שהגיע האורח הוסיף עוד קצת עבור האורח. ובעיקר קשה מדוע האורח טוב נקרא אורח טוב, שהרי אומר דברי שקר שהרי את כל הקניות עשה לצורך בני ביתו, ומדוע קראו לו חכמים אורח טוב, וצ"ב.

אלא מונח בדברי חז"ל הללו את הנקודה העיקרית, שהוא חיוב התחושה וההרגשה שכל מה שטרח בעה"ב לא טרח אלא בשבילי "בלבד", והנה כולנו אורחים בעה"ב כגודל חיוב ההכרה "להרגיש" שכל החיות, הבריאות, הממון והטוב שיש לנו בחיים הוא מבורא עולם, שברא את "כל" עולמו בשבילי, וכמאמר חז"ל שלעולם יאמר האדם שכל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא בשבילי, וממילא יגדיל את חובת הכרת הטוב כלפי הקב"ה שישתדל לקיים את התורה והמצוות ביתר שאת וביתר עוז.

והנה מצוות כיבוד הורים מנחה את האדם ברוב שנות חייו, וכיון שיש הרבה פרטים בהלכות הללו, א"כ חוסר ידיעת גדרי ההלכה הצרופה עלולה לגרום לאדם לזלזל בדברים שהם מעיקר הדין, ומאידיך גיסא לתת משקל יתר לדברים שאינם מחויבים באופן הפוגע במצוות אחרות, ובפרט בדור האחרון שחוצפה יסגה, וכמו שאמרו בלשון הלצה שהתורה אמרה "כבד את אביך ואמך למען יאריכון ימך", ובדור שלנו אומרים "כבד את בנך ובנותך למען לא יקצרו ימך".

ואשר על כן מחובתנו לברר ולשנן היטב את כל הלכות כיבוד אב ואם, ולקבעו עיתים לשינון הדינים וההלכות, שכתבו הראשונים שכיבוד אב ואם מצוה "גדולה" היא ויש כמה מובנים לביטוי זה, ולכן נדרש מאתנו ללמוד לימוד יסודי ומעמיק כדי לשמור ולקיים מצוה גדולה זו, על כל פרטיה ודקדוקיה.

ושהיו דברי הסבא מקלם נר לרגלינו בכלל, ובהלכות כיבוד אב ואם בפרט, ששאל מה ההבדל בין צדיק גדול לאדם פשוט, וכן בין צדיק לרשע הרי כולם מאמינים, מקיימים מצוות וכו', אלא שאצל הצדיק "חד וברור" לו מה המעלה של כל פעולה וכל

מעשה שאדם פועל בעוה"ז, וכן לצד השלילה שכל פעולה קטנה שלא לרצון הקב"ה הוא גיהינום ממש, ומאידיך אצל האדם הפשוט הידיעה הפשוטה הזאת, לא ברורה וחדה לו כמו שאצל הצדיק.

ועד כמה שנחדד בדעתנו שמצוות כיבוד אב ואם גדולה היא עד מאוד, ושכל פעולה קטנה שאנו מתמסרים לענין כיבוד אב ואם, שכרה לאין ערוך בעוה"ב, ונזכה לאכול פירותיה בעוה"ז, וכמו שהזכרתי בתחילה שמצוה זו היא מידה כנגד מידה, כשם שע"י כיבוד אב ואם מאריכים ימיהם של ההורים בטוב ובנעימים, כך ה' יאריך ימינו לחיים טובים וכל טוב, ורואים בחוש את הנהגת ה' בכל משפחה ומשפחה, של מידה כנגד מידה זה שכיבד את ההורים זכה שהיו לו בנים טובים שיגרמו לו נחת, ואותם שזלזלו בכיבוד הורים לא רווח נחת, וע"י שנכבד את הורינו בזה מכבדים את הקב"ה נזכה למאמר חז"ל "מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני" שכבודם מלא עולם, ומידה כנגד מידה הקב"ה ישפיע עלינו נחת, בריאות והצלחה כל הימים, אמן.

*

יום ט"ו באב והנפק"מ לדינא

מצינו כמה דינים והלכות שנאמרו בפוסקים לגבי יום ט"ו באב לגבי ריבוי לימוד תורה, שאין נופלים על פניהם, צידוק הדין וכו', ובס"ד נבררם אחת לאחת.

הגמ' בתענית (ל): וכן בב"ב (קכא). הביאה על האי דינא דמתני' (כו): אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיה"פ, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין שלא לבייש את מי שאין לו וכל הכלים טעונים טבילה, ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים וכו'. ומקשינן בגמ' בשלמא יוה"כ משום דאית ביה סליחה ומחילה, ויום שנתנו בו לוחות האחרונות, אלא ט"ו באב מאי היא, רבה ורב יוסף דאמרי תרוויהו יום שפסקו מלכרות עצים למערכה, דתניא רבי אליעזר הגדול אומר מחמשה עשר באב ואילך תש כוחה של חמה ולא היו כורתים עצים למערכה לפי שאינן יבשין, אמר רב מנשיא וקרו ליה יום תבר מגל, מכאן ואילך דמוסיף יוסף, ודלא מוסיף יאסף, מאי יאסף, אמר רב יוסף תקבריה אימיה ופרש"י ימות בלא עתו, עת"ד הגמ'.

וביאר הר' גרשום בב"ב (שם) וז"ל, ולפי שעה שהיו עסוקים לכרות עצים למערכה היו מתבטלין בתלמוד תורה, אבל אותו יום פסקו ועשאוהו "יום טוב", שמכאן ואילך היו עוסקין בתורה, עכ"ל, וכך ביאר הר' גרשום בתענית (שם) ומכאן ואילך מוסיפין לעסוק בתורה, עכ"ל.

ומבואר בדברי הר' גרשום יסוד גדול מאוד, מהו הערך העצום של עוד קצת ריבוי בעסק התורה, שהרי מדובר על קומץ וקבוצה קטנה של אנשים שהיו הולכים לכרות עצי המערכה, ובשביל שפסקו מלכרות עצי המערכה והוסיפו קומץ בנ"א ללמוד ונגרם עי"ז ריבוי תורה, נקבע יום זה לשעה ולדורות "ליום טוב" ממש.

ולדינא הביא הרמ"א בהל' ת"ת [יור"ד סי' רמ"ו] סעיף כ"ג [ז"ל], ויש לאדם להתחיל ללמוד בלילה מט"ו באב ואילך ומאן דלא מוסיף יסף, עכ"ל. אלא שיש להקשות מדוע הטור והשו"ע השמיטו דין זה דהוי סוגיא ערוכה ובפרט בעונש כזה גדול.

ועוד תיקשי דהנה השו"ע (אור"ח סי' רל"ח סעיף א') פסק "צריך לזיזה בלימוד הלילה יותר מבשל יום והמבטלו עונשו מרובה" עכ"ל. וציין הגר"א (שם) שהמקור לשו"ע הוא הסוגיא בסוף תענית דאמרין

התם מאי יאסף, אמר רב יוסף תקבריה אימיה, ופרשיי שימות בלא עיתו, וא"כ קשה כיון שהמקור של השו"ע הוא מהסוגיא של ט"ו באב, אי"כ מדוע השמיט השו"ע את עיקר דינא דגמ' על ט"ו באב. ויש ליישב ע"פ מה שנחלקו הראשונים בביאור המתני' באבות פ"א, "ודלא מוסיף יסף", רש"י ביאר דקאי על הלילות שמו"ט באב ואילך, ומאיידך הר' יונה, הרע"ב, התוס' י"ו והתפארת ישראל, ביארו דקאי על כל לילות השנה, שהאדם צריך להוסיף על לימודו, וכיון שבכל השנה צריך ללמוד בלילה לרוב הראשונים והמפרשים על המתני' דאבות, לכן השו"ע באור"ח (שם) פסק שצריך להזהר בלימוד הלילה יותר ממשל יום והמבטלו עונשו מרובה, ולא ציין את ליל ט"ו באב ואילך, משום שהוא דין על כל לילה ולילה, ודו"ק.

ועל דרך הדרש יש לבאר את הפסוק "ואתם הדבקים בה' אלוכם חיים כולכם היום", שלהדבק בהקב"ה שייך ע"י תורה וכדאיתא בחז"ל קב"ה וישראל ואורייתא חד הוא, ועד כמה שדבקים בהקב"ה ע"י תורה מתקיים המשך הפסוק "חיים" כולכם היום, ואם ח"ו יש העדר הדבקות בהקב"ה אי"כ ממעט את "החיים" כולכם היום, שהרי הקב"ה הוא מלך חי וקיים וממנו מקור חיים, ועד כמה שקשורים לתורה כך קשורים "לחיות" הנובעת מהקב"ה שנא' "כי עמך מקור חיים באורך נראה אור".

ואכתי צריך ביאור בדת הגר"א שביאר שכל דברי חז"ל תקבריה אימיה מוסב רק כלפי לימוד התניוקות, דהנה פסק השו"ע (יו"ד סי' רמ"ו סכ"ד), יושב ומלמד כל היום וקצת מהלילה כדי לחנוכ ללמוד ביום ובלילה, והביא הגר"א (שם) כמו שאמרו

בסוף תענית ובב"ב (קכא:): דמוסיף וכו', "ולשון תקבריה אימיה לא שייך אלא בתניוקות" והיינו דנקט שכל האי דינא דגמ' שייך רק בתניוקות. ומאיידך באור"ח (שם) ציין שהמקור לשו"ע שבכל לילה צריך להזהר לא לבטל הלימוד, שהוא דין על כל אחד ואחד, הוא מהסוגיא של תקבריה אימיה, וצ"ב.

ועוד נפק"מ לדינא מתבאר בראשונים שביארו אחרת מדברי הר' גרשום את הסוגיא בתענית ובב"ב (שם), שכתב ברשב"ם בב"ב (שם) וז"ל, ואותו היום שפסקו היו שמחין, לפי שאותו יום היו משלימים מצוה גדולה כזאת, עכ"ל. ומכאן למדו הפוסקים שהמסכים מצוה וכן לימוד מסכתא, מצוה שישמח ויעשה סעודה ונקראת סעודת מצוה [וע"ע ברמ"א יור"ד סי' רמ"ו סכ"ו, וביאור הגר"א (שם)].

ופסק השו"ע (אור"ח סי' קל"א סעיף ו') "נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב", והביא המשנ"ב (שם ס"ק ל'), בדגמרא איתא שהיה יו"ט גדול בזמן המקדש. וע"ע בב"י (שם) שהביא בשם ספר הרוקח (סי' שיי"ב) שבט"ו באב נופלים בתחנונים וכן נוהגים, לפי שבטלה מגילת תענית, אולם ציין (שם) "ועכשיו נהגו העולם שלא ליפול על פניהם בו".

ולגבי צידוק הדין נחלקו השו"ע והרמ"א [סי' ת"כ סעיף ב'] [האם לומר צידוק הדין בר"ח, השו"ע פסק וז"ל, אומרים צידוק הדין וקדיש, וברמ"א (שם) ואין נוהגים כן, ועיין ביור"ד סי' ת"א סעיף ו' בהגהה, וכן בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון וכו'. והביא המשנ"ב (שם) בס"ק ד' בשם הט"ז שמותר לומר צידוק הדין על אדם גדול שמת אפי' בימים שאין אומרים בהם תחנון, כמו ל"ג בעומר או ט"ו באב וט"ו שבט וכדומה שאינם מועד, אבל לא

בר"ח חנוכה ופורים דאלו נזכרו בתלמוד שלא לומר בהם הספד וכו', עכ"ל.

עכ"פ מבואר לן בדת השו"ע (שם) שאומרים צידוק הדין בר"ח, וכ"ש בט"ו באב כיון שאינו כמובן שהרי לא נאמר בש"ס להדיא שלא לומר בו הספד וכו'. ולדת הרמ"א (שם) בר"ח לא אומרים, וכן אין אומרים בט"ו באב, וט"ו שבט ול"ג בעומר, ורק על אדם גדול אומרים צידוק הדין באותם ימים.

והעולה לן, א. יש חיוב להרבות בלימוד בלילה מט"ו באב, ובעצם חיוב זה חל גם על כל לילה ולילה מלילות השנה וכדפסק השו"ע (אור"ח רל"ח סעיף א'), וכך פירשו הרבה מהמפרשים על המתני' באבות ודלא יוסיף יסף דמוסב על כל לילה ולילה בכל ימות השנה. ב. הגר"א חידש שכל האי דינא דגמ' תקבריה אימיה שימות בלא עיתו נאמר רק על לימוד התניוקות. ג. מדברי הר' גרשום בב"ב ובתענית, מתבאר מהו גודל והערך העצום של עוד קצת לימוד תורה, שהרי כורתי עצי המערכה היו קומץ בני"א וכבר נקבע "ליו"ט" לשעה ולדורות. ד. וברשב"ם (שם) מתבאר שיש להרבות בשמחה בגמר מצוה, וכן בסיום מסכת נהגו לעשות סעודה והוי סעודת מצוה. ה. צידוק הדין בר"ח לדעת השו"ע [סי' ת"כ סעיף ב'] [אומרים, ולדת הרמ"א אין אומרים. ו. צידוק הדין בט"ו באב לדעת השו"ע אומרים, שהרי ט"ו באב אין לו מקור בש"ס שלא מספידים וכו'. ועוד שהרי השו"ע פסק שבר"ח אומרים צידוק הדין אי"כ כ"ש שאומרים ביום ט"ו באב, ולדת הרמ"א רק על אדם גדול מותר לומר צידוק הדין וכמש"נ בדברי הט"ז (שם).

פינת ההלכה מאת מרן הראש"צ בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנטקי

נישואין ושהחיינו בימי' בין המצרים' האם מותר לערוך נישואין מי"ז בתמוז עד אחרי תשעה באב? | האם בני עדות המזרח רשאים להחמיר בין י"ז בתמוז לראש חודש אב? | כיצד ינהגו הבאים לארץ ישראל מחו"ל? | האם מותר לברך 'שהחיינו' על פרי חדש או על בגד חדש בימים אלו? | ומה הדין בשבתות?

*** שאלה:** האם מותר לערוך נישואין בימי' בין המצרים' – מי"ז בתמוז עד אחר תשעה באב, או שיש להחמיר בכך?

המנהגים מי"ז בתמוז ומר"ח אב תשובה: מרן בשולחן ערוך (סי' תקנ"א ס"ב) פסק שאין נושאים נשים מיום ראש חודש אב עד לאחר תשעה באב. ומקור דבריו מהמבואר במשנה (תענית כו ע"ב): "משנכנס אב ממעיטין בשמחה", וכתב הבית יוסף שאף על פי שרבינו האי גאון כתב שלא אסרו נישואין אלא למי שקיים מצוות פו"ר, כלומר שיש לו בן ובת, אבל מי שעדיין לא קיים מצוות פו"ר, מותר לו להינשא אפילו לאחר ראש חודש אב (והביאו דבריו הר"ן והמאירי תענית יד ע"א), מכל מקום נהגו העולם שבכל אופן אין נושאים לאחר ראש חודש אב, לפי שאין זה סימן טוב לישא אשה בימים אלה, ימי אבל עם ישראל על חורבן בית המקדש. והרמ"א הביא מנהג מדינות אשכנז שנוהגים להחמיר שאין עורכים נישואין החל כבר מיום י"ז בתמוז והלאה עד לאחר תשעה באב. ומקור דברי הרמ"א הוא מספר מנהגים, וכן כתב

רבינו מאיר המעילי בספר המאורות (תענית עמ' שי).

ואמנם אחינו האשכנזים היוצאים ביד רמ"א נוהגים כן להחמיר שלא לערוך חופה וקידושין מיום י"ז בתמוז עד לאחר ט' באב, אולם מנהג הספרדים ועדות המזרח בארץ ישראל להתיר עריכת נישואין גם לאחר י"ז בתמוז עד ליל ראש חודש אב, ולא עד בכלל, כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו, וכמו שכתב כן הגאון הראשון לציון רבי מיוחס בכר שמואל בספרו פרי האדמה (ח"ד דף ח). ומכל שכן בחור רווק שעדיין לא קיים פו"ר, שמעיקר ההלכה מותר לו לישא אשה גם לאחר ראש חודש אב, ורק משום שאין זה סימן יפה, נהגו להימנע מנישואין בימים אלה, אבל אין להוסיף להחמיר מי"ז בתמוז עד לראש חודש אב.

המחמיר מי"ז בתמוז - יוצא שכרו בהפסדו
ואף על פי שישנם עדות יוצאי ארצות המזרח שנהגו להחמיר כדברי הרמ"א, כמו שכתב בכנסת הגדולה (סי' תקנ"א) שכן מנהג עירו, מכל מקום בניהם הנמצאים בארץ, רשאים להקל בזה, ואין מנהג הוריהם שבחוץ לארץ מחייבם. ובספר זכרנו לחיים (ח"א מע' בין המצרים אות א) הביא כמה מעשים בעירו בנישואין אחר י"ז בתמוז. ולכן גם עדות שבאו לארץ ישראל מחו"ל להשתקע, עליהם לנהוג כמנהג ארץ ישראל. ומכל שכן הבאים ממקום אשר לא נודע מנהגם בזה, או ממקום שיש המקפידים מי"ז בתמוז ויש שאין חוששין ונושאים עד ר"ח אב, מותר גם לבני המחמירים לנהוג להקל, וכמו שכתב כיו"ב הגאון רבי יוסף שטיינהארט בשו"ת זכרון יוסף (יו"ד סי' יד) שאין הבנים חייבים לנהוג בחומרת אבותיהם, אלא אם כן הבנים עצמם נהגו להחמיר אחר שעמדו על דעתם. וכן הסכים בשו"ת מהר"ם שיק (אור"ח סי' רמ"ט) ובשו"ת רב פעלים (ח"ב יו"ד סי' כג).

ובפרט בזמנינו שעל פי הרוב החופות נערכות באולמות שמחה, וכאשר הנישואין נידחים עד לאחר תשעה באב, אין להשיג אולם בנקל, והחופה נדחית מספר חדשים, והרהורי עבירה קשים מעבירה (יומא כט ע"א). וכיוצא בזה כתב בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' ק) שאע"פ שהדין הוא במי שמתה אשתו שאסור לו לישא אשה אחרת עד שיעברו עליו שלש רגלים לאחר מותה (שו"ע יו"ד סי' שצ"ב ובט"ז סק"ב), נהגו עכשיו להקל בזה מפני שהדור פרוץ, ולכן טוב יותר שלא לאחר להם הנישואין כדי להצילם מן החטא, ואין לרבנים לעכב סידור הקידושין והנישואין עד שיעברו שלשה רגלים, אלא להקדים ככל האפשר. וכן הסכים הגאון רבי חיים פלאגי' בשו"ת חיים ביד (סי' קיב), וכן כתב בשו"ת יד יצחק (סי' רס"א) ובשו"ת שואל ונשאל (סי' קפ"ב). הילכך עדיף לנהוג כדעת מרן וגאוני ירושלים, ואין להמנע מנישואין אלא מר"ח אב עד התענית. וכל שכן בזמנינו שהפריצות רבה והמחמיר בזה יוצא שכרו בהפסדו.

בני אשכנז במקום הצורך
ויש להוסיף כי אף לאחינו האשכנזים יש מקום להקל כאשר יש הכרח וצורך בדבר, והכל כפי ראות עיני הרב רושם הנישואין, וכמו שפסק בערוך השלחן (סי' תקנ"א ס"ז) שאם הדבר מוכרח לישא בימים אלו יש להתיר. ובפרט בארץ ישראל שעיקר המנהג היה להקל. ובאמת לא כתב מרן דלא מסמנא מלתא אלא על נישואין שאחר ראש חודש אב, שאז נמצא שורש דין זה מהש"ס, שממעטים בשמחה, ולהכי גם כשלא קיים פו"ר לא מסמנא מילתא, אבל קודם ר"ח אב אף שיש שנהגו להחמיר, יש לומר

שאל לא קיים פו"ר ויש צדדים להתיר, גם לדידהו שרי. וכן כתב בשו"ת אהל משה (צוויג, ח"ג עמ' קסח). אבל לבני עדות המזרח יש להקל בפשיטות כדברי מרן להתיר עריכת נישואין גם לאחר י"ז בתמוז עד ליל ראש חודש אב, ולא עד בכלל. וכבר אמרו בגמרא (פסחים ק"ע"ב) דמאן דלא קפיד - לא קפדי בהדיה, ו'שומר מצוה לא ידע דבר רע' (קהלת ח ה). וכן כתבו כיוצא בזה בשו"ת משפטי עוזיאל (ח"מ ס' ל"ט) ובשו"ת אגרות משה (אה"ע"ז ס' ד).

ברכת 'שהחינו' בימי בין המצרים

בענין ברכת 'שהחינו' על פרי חדש או על בגד חדש בימי בין המצרים. המקור למניעת ברכת 'שהחינו' בימי בין המצרים הוא בספר חסידים (ס' תתמ) שכתב: "יש מהחסידיים הראשונים שלא היו אוכלים פרי חדש בין י"ז בתמוז לתשעה באב, כי אמרו, איך נבדל 'שהחינו' וקיימנו והגיענו לזמן הזה', והוא זמן פורענות", והוסיף בספר חסידים שם כי יש המברכים על פרי חדש בשבתות שבין י"ז בתמוז לתשעה באב. ובשו"ת בנימין זאב (ס' קסג) כתב בשם הכל בו כי יש המסתפקים אם לברך 'שהחינו' על פרי חדש בימי בין המצרים, שכן החסידים אינם רוצים לאכול פרי חדש בימים אלו, כי אינם רוצים לומר בימי אבל וצער 'שהחינו' והגיענו לזמן הזה".

הגאון רבי ישראל איסרלן בעל תרומת הדשן, היה נוהג לברך 'שהחינו' בימי בין המצרים, משום שאין מעבירין על המצוות, וכמו שדרשו חז"ל (מכילתא פרשת בא) על הפסוק (שמות יב יז) 'ושמרתם את המצוות' - אל תקרי 'מצוות' אלא 'מִצְוֹת' - כדרך שאין מחמיצין את המצה, כך 'מִצְוָה' הבאה לידך אל תחמיצה", והובאו דבריו בס' לקט יושר (עמ' קז). ומרן בשולחן ערוך (ס' תקנא ס"ז) כתב בזה הלשון: "טוב להזהר מלומר 'שהחינו' בימי בין המצרים על בגד חדש או על פרי חדש, אבל על פדיון הבן מברך 'שהחינו' ולא יחמיץ המצוה שבאה לידו". וכתב על זה הט"ז (ס' תקנא ס"ק י"ז) שלפי מה שהתיר הרמ"א לברך 'שהחינו' בימי בין המצרים על פרי חדש שלא ימצא לאחר תשעה באב, מטעם זה עצמו יש להתיר לברך 'שהחינו' על פרי חדש אף בכל יום בימי בין המצרים, דשמא ימות ח"ו קודם שיקיים מצוה זו, וכמבואר בגמרא (גיטין כח ע"א) ד"שמא ימות - חישינן". וכיוצא בזה כתב הבית יוסף (ס' תקמה).

הגר"א בביאוריו כתב על דברי השו"ע שחומרא יתירה היא, שאין ימים אלו חמורים יותר מאבל ביום המיתה, ואמרו בגמרא (ברכות נט ע"ב) ובשו"ע (ס' רכג ס"ב): אמרו לו מת אביו, והיה לו ממון ליורשו, ואין לו אחים, מברך 'שהחינו'. והמגן אברהם (שם ס"ק מב וס' תקנא ס"ק כא) כתב שהטעם שלא לברך 'שהחינו' בימי בין המצרים לפי שהוא זמן פורענות, ואין ראוי לברך 'שהחינו' וקיימנו והגיענו לזמן הזה, אבל אין הטעם משום אבילות, שהרי לא מצינו שהאבל יהיה אסור לומר 'שהחינו'.

'שהחינו' בשבתות שבימי בין המצרים

ובשער הכוונות (דף פט ע"ב) כתב מרבינו הארי"י ז"ל שאסור לאכול פרי חדש או ללבוש בגד חדש בבין המצרים כדי שלא יצטרך לברך עליהם 'שהחינו', ואפילו בשבתות שבימי בין המצרים יש להחמיר. וכן פסק בשו"ת בית דוד (או"ח ס' שכה) להחמיר גם בשבתות שבימים אלו. וכן כתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (ס' כד).

אולם בספר מטה משה (ס' תרצז) כתב שהמיקל לברך 'שהחינו' בשבתות שבימי 'בין המצרים' לא הפסיד. וכן כתב להקל בספר הלבוש. וכן דעת הרב בעל אליה רבה, (אך כתב לחלק בזה, שדוקא בפרי חדש יש להקל, אבל במלבוש חדש שיש בו שמחה יתירה, אין להקל, ולכן אסור ללבוש בגד חדש בשבתות שבימי 'בין המצרים'). והגאון רבי יוסף יוזפא בספר יוסף אומץ (ס' תתסא) כתב שנראה לו שמצוה להקל בזה לברך 'שהחינו' אפילו בתשעה באב שחל בשבת, שהרי אמרו חז"ל (תענית כט ע"ב) 'תשעה באב שחל בשבת - אוכל בשר ושותה יין ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעת מלכותו', וכן פסק בשו"ע (ס' תקנב ס"י), הרי שאין לנהוג שום ענין של אבילות בשבת, ולכן גם ברכת 'שהחינו' מותר לברך בשבתות שבין י"ז בתמוז לתשעה באב. וכן פסק להקל מרן החב"ב בעל כנסת הדולדה בספרו שו"ת בעי חיי (ח"ב ס' ט), וכן פסק בשו"ת כתב סופר (ס' קג) וכן פסק המשנה ברורה (ס' תקנא ס"ק צח).

הלכה למעשה

ולענין הלכה למעשה נראה שבהיות שאין דבר זה אסור מדין התלמוד, אלא שחסידיים הקדמונים היו נמנעים מזה, כמו שכתבו בספר חסידים והכל בו, וגם מרן השולחן ערוך כתב זאת בלשון 'טוב להזהר' ולא בלשון אסור, ומשמע שדעתו שאין בזה אלא חומרא בעלמא, לכן אין להחמיר בזה בשבתות שבתוך ימי בין המצרים. והשו"ת יתפוך לנו את ימי בין המצרים לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

חולי ה'קורונה' בתשעה באב

מי הם החייבים ומי הם הפטורים מן התענית? | מי שחולה באב, האם צריך לאכול פחות מכשיעור? | האם נכון לגזור תענית-ציבור בעת מגיפה? | כיצד ינהג חולי ונשאי נגיף ה'קורונה'? | ומהו החילוק בין נשאים הסובלים מתסמינים לבין נשאים החשים בטוב?

שאלה: מי הם החייבים להתענות בתשעה באב ומי הם הפטורים, ובפרט בשנה זו, לאור התפשטות נגיף ה'קורונה'?

האבל על חורבן ירושלים

תשובה: בגמרא (פסחים נד ע"ב) אמרו: 'תשעה באב אסור באכילה ושתיה, והכל חייבים להתענות בתשעה באב, ואסור לפרוץ גדר', ובגמרא (תענית ל ע"ב) אמרו, שכל האוכל ושותה בתשעה באב, לא יזכה לראות בשמחת ירושלים, וכל המתאבל על ירושלים - זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר (ישעיה סו י) 'שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה, שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה'.

צום עוברות ומניקות

צום תשעה באב חמור יותר מ"ז תמוז ועשרה בטבת וצום גדליה, שבשאר צומות עוברות ומניקות פטורות מלהתענות, ואילו בצום תשעה באב עוברות ומניקות מתענות ומשלימות, כדין יום הכיפורים, מערב עד ערב, כמבואר בשו"ע (שו"ע ס' תקנד ס"ב ורמ"א ס' תקנ ס"א). אך עוברות ומניקות שיש להן איזה חולי, אפילו חולי שאין בו סכנה, בזה מורים להן שלא להתענות בתשעה באב, ואמנם הוא חמור יותר משאר צומות, ואין אנו מקילים בסתם, מכל מקום כיון שסוף סוף תשעה באב הוא צום דרבנן ואינו כיום הכיפורים שהוא מדאורייתא, לכן אומרים שבמקום חולי לא גזרו רבנן. הגאון רבי צדקה חוצין זצ"ל בהיותו רבה של בגדאד (בשנות תקג-תקלג) תיקן לעירו כמה תקנות

טובות, ומהן, שעוברות ומניקות לא יתענו בתשעה באב, כי ראה שמרוב החוסר השורר שם, באות כמעט לידי סכנה (הקדמת ספר צדקה ומשפט). ובשו"ת אבן ישראל - להגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל (ח"ט ס' סב אות י) כתב שבזמן הזה אסור למעוברות להתענות בתשעה באב. ובמחילה מכבוד תורתו הפריז על המידה להקל להן מלהתענות ביום תשעה באב, אף בסתם עוברות, כיון שלא באות לידי סכנה ואינו חולי-שאיין-בו-סכנה, ואין כן דעת השו"ע שאר האחרונים, ורק במקום איזה חולי יכולות להקל. וכן כתב הגה"ק מקלוזינבורג זצ"ל בשו"ת דברי יציב (ס' רלב) שרק מעוברת חולנית מותרת לאכול בתשעה באב.

וכמו כן מינקת צריכה להתענות בתשעה באב, אף אם היא מניקה בפועל. וכל שכן אם פסקה. אלא אם כן יש לה חולשה יתירה, או אם התינוק חולה קצת והרופא אומר שהתענית יגרום לילד נזק, מותר לה לאכול בשביל התינוק. וכל שכן אם יש חשש שעל ידי תעניתה יופסק החלב לגמרי, כי פעמים שינוי בין חלב-אם לתחליפים שונים גורם לחולי לתינוק, ויש לה לאכול שלא יחסר חלב האם, וכמו שכתב מרן החיד"א בברכי יוסף (ס' תקנד סק"ה).

ויולדת לאחר שלושים יום דינה ככל אדם וצריכה לצום, ואף אם מניקה בפועל כאמור. ומכל מקום אם עדיין לא נתרפאה לגמרי, והיא חלשה וצריכה לאכול, דינה כחולה-שאיין-בו-סכנה שעדיין לא נתרפא לגמרי ופטורה מהתענית.

מי שחותר באכילה, האם צריך לאכול פחות מכשיעור?

בשו"ת מעשה נסים - להגאון רבי נסים הכהן (ח"ג ס' קח) כתב שמינקת הצריכה לאכול בתשעה באב, תאכל פחות פחות מכשיעור, דהיינו פחות משיעור כזית, ותשהה חצי שעה בין אכילה לאכילה. אולם בספר מזבח אדמה (ס' תקנד) כתב שחולה בתשעה באב אין צריך לאכול פחות פחות מכשיעור, כי במקום חולי לא גזרו חכמים, ואין בכלל את גזירת התענית. וכן כתב מרן החיד"א (מחז"ב בקונטרס אחרון ס' תקנד) ובשו"ת שערי דעה (ח"ב ס' רנב) שבארבע צומות דרבנן שומות לחולה-שאיין-בו-סכנה לאכול, לא מצאנו שיצטרך לאכול פחות פחות מכשיעור בשהיית יותר מכדי אכילת פרס, וגדול אחד אמר שרק בחולה-שיש-בו-סכנה האוכל ביום הכיפורים הצריכו לעשות כן, לאכול פחות פחות מכשיעור, אבל חולה-שאיין-בו-סכנה שאוכל בד' צומות דרבנן, וכן בתשעה באב, אין לנהוג כן, שאולי אכילה בשהיית יותר מכדי אכילת פרס, יכולה להזיק לו, ולכן יאכל כרגיל, והיא השערה נכונה על פי חכמת הרפואה.

גם הגר"ש ואזנר זצ"ל בשו"ת שבט הלוי (ח"ד ס' נו) כתב שסתירת הפוסקים (ס' תקנד) כמפורש שבמקום חולי לא גזרו חכמים להתענות כלל ואין כאן חומרת חצי שיעור, ואילו היה צריך לאכול רק פחות פחות מכשיעור לא היו שותקים מלהזכיר יסוד גדול כזה השיך בכל חולה האוכל בתשעה באב, וביאר כי מה שכתב בביאור הלכה (ס' תקנד ס"ו) בשם פתחי עולם (סק"י) שבמקום מחלת המגפה חוליער יאכל פחות פחות מככותבת בכדי אכילת פרס, וכן בשתיה עפ"י השיעורים הנזכרים בהל' יו"כ (ס' תריח ס"ז-ח), לא כתב כן אלא במקום מחלה הנ"ל, שכידוע היה נעקר כל התענית לגמרי על ידי שהתירו לכל הקהל לאכול ביום תשעה באב ואם כן יש עקירת תענית חמורה, ובכדי לעשות היכר שלא תשתכח תורת צום תשעה באב לגמרי, יעץ לאכול רק ביותר מכדי אכילת פרס,

ועוד שהרי עדיין אינם חולים כלל, והעצה לאכול היא רק מפני שמניעת האכילה יכול להמשיך המחלה עליו, לכן החמירו בזה, לא כן שכבר נחלה במחלה, אפילו אין בו סכנה, אוכל כרגיל, לפי שבמקום חולי לא גזרו רבנן.

וכן כתב הגאון רבי יחיאל מיכל אפשטיין זצ"ל בערוך השולחן (סי' תקנ"ד סוף סק"ז) דבתשעה באב שהוא צום דרבנן לא שייך להחמיר שיאכל החולה פחות פחות מכשיעור. וכן כתב הגרא"ד הורוביץ – מגדולי רבני העדה החרדית י-ם' בשו"ת קנין תורה (ח"א סי' קיח). ואמנם בשו"ת מרחשת (ח"א סי' יד) כתב שכאשר היה חולה בתשעה באב החמיר על עצמו לאכול פחות פחות מכשיעור, אולם זו מידת חסידות היא לגברא רבה כמותו, אך אין זו מידת כל אדם, ודברבנן שומעים להקל. וגם המיניקת שאוכלת כדי שלא יחסר לה חלב, יכולה לאכול כרגיל, ואין צורך לאכול פחות פחות מכשיעור.

זמל והמתנה בין אכילה לאכילה

ובכזו למנה שכתב בשו"ת מעשה נסים הנ"ל להצריך לשהות בין אכילה לאכילה חצי שעה, אינו נכון, כי אפילו לחולה-שיש-בו-סכנה ביום הכיפורים או נוהגים להורות להמתין בין אכילה לאכילה עשר דקות ולא יותר. וכן כתב בשו"ת חתם סופר (ח"ו סי' טז). גם בספר דינים והנהגות החזון איש (עמ' קג) כתב שהשייה ביותר מכדי אכילת פרס לחולה ביום הכיפורים, די בתשע דקות. ומכל שכן בצומות דרבנן שאף להחמיר לאכול פחות פחות מכשיעור, מה שאינו מחוור, אין צורך לשהות בין אכילה לאכילה יותר מעשר דקות.

תענית הציבור בעת מגיפה

המגן אברהם (סי' תקעו סק"ב) כתב על דברי המשנה (תענית יט ע"א, וש"י ע"ג) לענין גזירת תענית בעיר שיש בה מכת 'דְבָר', והוא שיש שלושה מתים בשלושה ימים זה אחר זה מכל חמש מאות איש בעיר אחת, שכיום אין מתענים בשעת ה'דְבָר', שאם הוא חלש ואינו אוכל ושותה, קולט ח"ו שינוי האויר. וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקעו סק"ד) בשם הראש"ל ורבה של ירושלים מהר"ם בן חביב (בתשובה כת"י, מהדורת חכמת שלמה סי' עה) שכתב שהאינדא אין גוזרים תענית צבור על הדבר, וכן אמרו משם האר"י ז"ל. וכן כתבו עוד אחרונים. והמדובר הוא על צום שרוצים לגזור על הציבור בשל הצרה, ובה כתבו שאין מצערים קהל בשעת מגיפה.

בשו"ת חתם סופר (ח"א או"ח סי' קב) נשאל מרבה של קראקא, אודות מה שאירע בעירו שהוכתה במגיפת החולירע, שבחודש כסלו נכסה הירח, ויען כי בעוונות הרבים חולי הקאלרא שלט שם בעת ההיא וכבר אירע כן בחודש כסלו שנת תקצ"א גם כן, בשליטת החולי ההיא, ולא טוב היה אחריתו אז, על כן זחלו ורעדו ונצטערו הרבה בכיסויי הלבנה, ובליל ט"ו, אחרי חצי כ"ט יום וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים (ע"י סי' תכו ס"ג) נראית קצת, והרבה אנשים התחילו לברך ברכת החודש, ולא עלתה בידם כי חזרה ונתכסה בעבים, ויען כי נצטערו ההמון מאוד על סימנא מילתא, וידוע כי הרופאים מזהירים מאד בזמן המגפה בכלל ובפרט בחולי הנ"ל שלא יצטערו ולא יתנו על לב שום דאגה (וע"י רמ"א יו"ד סוף סי' שעד ושצו ס"ג), על כן התחכם הרב להשקיט לב הדואגים להורות להם כי עוד יש תקוה גם בליל ט"ז לחודש ולא יצטערו, וכך היה שבליל ט"ז היה בהיר בשחקים וראו את הירח, ובירכו כמה מאות ברכת החודש ושמוח שמחה

גדולה, וסמך על הפוסקים שגם ט"ז בכלל הכשר ברכת הלבנה, ושאל האם עשה כהוגן, שהרי לא מברכים על לבנה בליל ט"ז בחודש, שהלבנה הולכת ומתמעטת. והשיב לו החתם סופר כי יען בזמן המגיפה שהצער מסוכן להם, ומשום הכי אין גוזרין בו תענית, לכן יש לומר שהורה כהלכה ולא יאונה לצדיק כל און. ונלמד מכאן את חומרת התענית בשעת המגיפה.

חיוב התענית לחולי ונשאי נגיף ה'קורונה'

ואמנם כיום בזמנינו עדיין אין זה בגדר ה'דְבָר' עליה כתבו הפוסקים, והרחיב בזה בשו"ת חוות יאיר (סימן קצ"ז). ברם, ישנו רופא שומר התורה והמצוות, מנהל מחלקת מיון בביה"ח 'אסף הרופא', ולדבריו בזמנינו זה, בעת נגיף ה'קורונה', גם אל שאין להם חוס וכל מיני תסמינים שונים, ישנה סכנת קרישיות יתר בשל התייבשות. ולכן יש מאד להיות זהירים בדבר זה, כי מחד, ליתן היתר גורף לכל מי שנדבק בנגיף ה'קורונה' ולכל המבודדים שלא יתענו בתשעה באב, זהו בלתי אפשרי, שכן צום תשעה באב אינו כשאר הצומות אלא חמור יותר. מה שכן, מי שיש לו חוס, הרי זה בגדר 'חולה' ובמקום חולי לא גזרו רבנן ומותר לו לאכול. וכמו כן מי שיש לו כאבים בפרקים ובשרירים, ושיעולים רבים, גם זה בגדר חולה שפטרוהו מלצום ויאכל כרגיל.

אולם שאר הנדבקים בנגיף, אם חשים הם בטוב ואין להם חולשה גדולה, חוס ושיעולים וכיו"ב, יתחילו להתענות, ואם במשך יום תשעה באב ירגישו חולשה מיוחדת, מה שלא היתה להם בצומות הקודמים, יש לחוש לדברי הרופא הנ"ל בדבר קרישיות יתר בדם, ופטור הוא מן התענית. אלא שבמצב זה כדאי להחמיר לאכול פחות פחות מכשיעור ולשתות פחות פחות מכשיעור, כיון שאינו ממש בגדר 'חולה', אלא אנו רק חוששים אולי הוא חולה, לכן אנו מקילים ואומרים שיאכל פחות פחות מכשיעור.

אך נשא הנגיף אשר הוא חש בטוב, אין לו חוס וכאבי פרקים ושיעולים, ונח כל העת, ויכול לעבור את הצום ללא חולשה יתירה, עדיף יותר, כי אף שנדבק בנגיף, עדיין אין זה אומר שהוא בגדר חולה-שאינו-בו-סכנה שנותנים לו היתר גורף לאכול ולא לצום כלל.

'לששון ולשמחה'

שהקב"ה יסיר המגיפה והחולי מעם ישראל בכל מקום שהוא, וזכה לשמוע בשורות טובות, ושיבוא במהרה משיח צדקינו, ויבנה בית המקדש, יהפך הצום הזה לששון ולשמחה במהרה בימינו אמן ויאמן.

* דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שיש, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפסח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

דור דור מנהיגו ומנהיגו

'עבר הווה ועתיד' משמשים בערבוביה. עד תשעה באב מברכים ומתאבלים על חורבנו. בתום ימי האבל מתנערים, קמים ומכריזים 'נחנו נחמו עמי', זכירת העבר תוך שעיטה לקראת העתיד עם התמקדות בהווה.

'ערבוביה' זו, העמדת 'הווה כשר' על אדני מסורת העבר תוך ראיית העתיד, היא בין המשימות

המורכבות בעיצוב הדור, ולכל דור ה'ערבוביה' מתחדשת ומאתגרת. בכל תחומי החיים יש דילמות חינוכיות היושבות על ציר זה - הרצון העז לשמר ניחוחות העבר, אך ההווה דורש את שלו, וכאשר יודעים למגזר ביניהן, בין 'המורשת' לבין ה'התפתחות', נזכה גם בעתיד שתישארו לנו "הווה יהודי אותנטי" ויפתרו גם אז את קשייו.

'האם לאפשר לאוטומובילים' להיכנס לעירייתנו?'

בשאלה זו דנו תושבי ה'שטעטל' לפני 120 שנה. הסכנות רבות. סוסים נבהלים. הרעש מחריד. שמעו כי בערים הגדולות יש 'לפגעי תאונות דרכים'. חכמי העיר קבעו 'לאו מוחלט'. הציבו שלטים 'הכניסה ברכב ממונע אסורה'. התושבים נאלצו להתחייב בפני פקידי 'הוועדה' כי ינועו רק בעזרת בעלי חיים. העמידו מחסומים ומיני פקחים. המשיכו אנשי העיירה להוביל סחורות ליריד האזורי בעגלות רתומות לבעלי חיים. בבואם, התאכזבו לראות כי איחרו. כל האחרים באו מוקדם, במהירות, בכלי רכב ממונעים... מדינתם מתקינה לכל עיריותיה מערכות מים וביוב, חוטי חשמל וטלגרמה נמתחים, אך תושבי עיירה זו דוחים את ה'קידמה'. אין כניסה למשאיות הצינורות, אופנוע הדואר לא מורשה להיכנס, אין אספקת מוצרי יסוד, מאכל ורפואה. נכון, אין תאונות דרכים! אך בעצם - אין כלום...

תיכף לאחר החורבן התנשא רבן יוחנן בן זכאי וחידיש תקנות, להשוות אורחות החיים ל'מצב החדש'. גדולי התורה 'עיני העדה' המה, כי רק הם, בכלם לחזות בראייה רחבה את מצב ה'הווה' בין העבר לעתיד, ובאספקלריא תורנית לגשר בין 'חזון' לבין 'נחמו'. כאשר יסודו גדולי הדור את 'אגודת ישראל', הצהירו שמטרתו היא 'לפתור ברוח התורה והמצוה את כל השאלות שתעלינה יום יום על הפרק בחיי עם ישראל'.

שמעת כי אחד מגדולי ישראל שליט"א בא לנחם משפחה מתאבלת לאחר טרגדיה קשה, שהותירה הורים שכולים ויתומים רכים, משפחה שחוותה ל'ע שבר על שבר על שבר. בתוך דבריו אמר ברוח חוכמתו "החיים הם כנסיעה ברכב. על הנהג להביט קדימה. אכן מחובתנו 'להעיף מבט' מדי פעם במראות, לראות הקורה מאחור. אך התמקדות במראות האחוריות מבלי להביט קדימה, מסוכנת: העיניים והלב - קדימה!

ספרי החסידות והמחשבה מייחסים חשיבות גדולה לנא' בפרשתנו ו'ידעת' היום ו'השבת' אֶל לְבַבְךָ פִּי ה' הוא הַאֲלֵקִים... אֵין עוֹד. לדעת רבינו 'בעל התניא' ועוד - זו מצווה דאורייתא! 'לדעת', להשכיל בייחוד האלקות בעולם. אך חלק 'מובנה' במצוה זו הוא מילת-ההמשך, ו'ידעת' הַיּוֹם, כי לכל יום - ידיעה מחודשת ומיוחדת!

אמת: ללא מכוניות אין תאונות דרכים. ללא אש אין שריפות. ללא מזון אין חנק. ללא ילודה אין קשוי חינוך. המרגלים חטאו בטענתם 'נישאר במדבר, נאכל מן ונחיה ברוחניות. למה להיכנס לארץ? בשביל חקלאות וגשמיות?'. במשנה תורה מכין משה רבינו את עם ישראל, כן תהיו עובדי אדמה, אך תחיו טפח מעליה. איד כן לנהוג ברכב - ללא תאונות. איד כן להכניס אש הביתה - מבלי לשרוף את הגוף ואת הנשמה.

בהצלחה הגוף ואת הנשמה! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת ואתחנן

מי האיש החפץ חיים?

אם תרצו להיות לה' ראויים

היו לתלמידי חכמים מצויים

ובקשׂו במצוות להיות תלויים

על יונק יקונו בָּזֶמַן טִיבָחָה

כִּן לִנְיָ יַעֲשֶׂה לְעֵת שִׁכְחָה

חֲשֵׁשׁ מַרְעָה בּוֹרַח מִהַפְּכָה

יְצַרְעֵת עוֹלָם עַל לֹקַח מִנְחָה

תְּקִיעַה בְּשַׁבָּרִים יִפְסְלָהוּ

טוֹב הוּא, יַעֲזֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ

כּוֹלֵל אֶת פֶּלֶם, יִשְׁפַּחְהוּ

כְּשֶׁבֵלֵב טוֹב יִשְׁרָה יְדְרִיכָהוּ

גּוֹאֵל, בְּנַעֲרֹת בְּקֶשֶׁה לְאִמֶּה

כְּשֶׁבֵאֲהֶבָה סִרְבָּה חֶסֶד לְגִמְרָה

אִישׁ כְּלָפִי אֲשֵׁתוֹ לְשֹׁמֵר

לְהַבְדִּיל מִשְׁלַל בֵּן הַחֲמוֹר

פולמוס

פולמוס / הרב משה מלוביצקי – מו"צ בקרית גת

ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב משה מלוביצקי, רב ומו"צ בקרית גת

מיקום הפסקת עליית הכהן בפרשת דברים

שלום רב לאוהבי תורתך, מחזיקי מגן ורומח

לוחמי מלחמתה של תורה.

הנה בכל החומשים הנדפסים מקדמת דנא

מצוינת עליית השני בפרשייתנו, פרשת דברים, לפני

הפסוק המתחיל 'איכה אשא', ואילו חדשים מקרוב

באו [בעשרות השנים האחרונות] לשנות את

המיקום מפני שאין מתחילים בדבר רע.

ואני כשלעצמי יש איתי דברים בזה הצדיק

המנהג הישן ולשול את החדש, ועכ"פ לצווה שלא

יפסיק הראשון אחר 'כוכבי השמים לרוב', אולם

בטרם כל אציע הנידון בפני אלופי התורה שליט"א.

וידעתי גם ידעתי שכבר רווח המנהג החדש

בעשרות השנים האחרונות, אכן על זה גופא

קאתינא, להחזיר עטרה ליושנה.

בכבוד רב,

משה מלוביצקי.

[צורף מאמר בנידון, ומובא להלן בתוספת אחר

הערות הרבנים והדברים שנתחדשו].

*** תשובות ותגובות:**

...

סיפור

סיפור / הרב חנוך חיים ויינשטוק

אם תאהב את הילדה – יהיו לך שני ילדים

בריאים!

קובי (שם בדוי) יהודי מסורתי שחי באשדוד ורוב

עיסוקו היה עם הציבור החרדי. הייתה לו תנות

שנתנה שירותי מזון לא הרחק מהישוב החרדי, כדי

למשוך את קהל הלקוחות החרדיים נטל את הכשר

מהודר מאת הגאון רבי פנחס שרייבר רבה של

הקהילה החרדית אשדוד. הגינתו הרבה ומאור פניו

הביאו, כי רבים מבני הקהילה החרדית נמנו על

קהל לקוחותיו.

כה טרוד היה בעסקיו הרחבים, עד שלא מצא

לעצמו זמן להקים בית בישראל. וכשהיו ידידיו ואף

לקוחותיו מנסים לשכנעו שהגיע הזמן לבנות בית,

היה מעלה חיוך רחב ואומר: מה אתם לחוצים כל

כך? אני עדיין אדם צעיר מאד, כל החיים עומדים

לפני, למה לי כבר עתה להיכנס לעול של מחויבות?

ולאלו שהיו מנסים לדבר על לבו, כי לא טוב היות

האדם לבדו, גלגל הזמן נוסע קדימה, וחבל להשאיר

פגל גוף. היה מרצין פניו תוך שפולט אנחה: מה

אתם כל כך מוטרדים ממני? עוד תראו אותי מקיים

בית בישראל עם בת זוג הגונה.

לאחר שנות רווקות רבות, כשגילו התקדם ועבר

את הארבעים החליט שהגיע אכן הזמן להקים את

ביתו בישראל. משמים זימנו לו למצוא אשה הגונה

שהייתה מעט צעירה ממנו. כשנודעה הבשורה

ברבים, כי קובי החליט להקים בית, שמחו בני

הקהילה מאד. הוא התחבב על הציבור החרדי שידע

כי הוא אדם הגון שמקפיד לתת כשרות מהודרת,

שירות מעולה ובמחירים סבירים, ותמיד החיוך על

פניו ויודע הוא להיות סבלן אף לטרדנים, ועתה

שמחתו היא שמחתם.

כשנפקד לאחר תקופת זמן לא היה קץ לשמחתו,

ב"ה יש לו המשך. ברם השמחה הגדולה לא החזיקה

מעמד זמן רב, כשהאחות באה לבשר כי התינוקת

שנולדה היא בעלת תסמונת. קובי שתמיד שפע

שמחת חיים ועליצות, הפך באחת לשבר כלי, הוא

לא פסק מלמרר בבכי על מר גורלו, כל עתידו

התרסק מול עיניו.

מגיע הרגע שהיולדת צריכה להשתחרר מבית

החולים, יושבים להם בני הזוג ומתחבטים בשאלה

הקשה: מה עושים עם התינוקת. האם ייקחו אותה

לבית ויגדלו אותה, או שימסרו אותה לאימוץ.

לאחר דיונים קשים החליטו בני הזוג, כי המטלה

הזאת קשה מידי עבורם. ובלב כואב החליטו לעשות

את אשר לא ייעשה – לוותר על הזכות הגדולה

לגדל את הילדה.

אחד מבני הקהילה החרדית שהיה קרוב מאד

לקובי החליט להיכנס לעובי הקורה, הוא דיבר על

לבו וניסה לסבר את אוזנו עד כמה החלטה זאת

אינה יהודית. זו לא תלות אלא זכות לגדל נשמה

מיוחדת זאת שירדה לעולם כדי לעשות תיקון

מסוים. אתה זה שנבחרת להיות השומר על הפיקדון

המיוחד הזה, ניסה להגדיל את ערך הניסיון בעיניו.

אבל קובי שגדל כאדם חילוני ראה בזה עונש

ויסורים קרים. הוא פרץ בבכי רב כשניסה להבהיר

לו כי חלילה אינו אכזר, אבל קשה לו ולרעייתו

להתמודד עם המשימה הזאת.

אני מבין אותך מאד, אמר לו הידיד, אבל יש לי

עצה טובה בשבילך. אתה הרי מכיר את הרב

שרייבר רב הקהילה, נוהג אתה לקחת ממנו את

ההכשר, דע לך כי הוא אינו סתם איזה רב, אלא

צדיק גדול מאד ואיש תבונות שידוע ליעץ ויש לו

את הכוח לברך. למה שלא תיכנס אליו ותזכיר את

עצמך, אתה תראה שעוד תצא ממנו מעודד ותקבל

ממנו ברכה.

לאחר מסע שכנועים הסכים קובי להיכנס עמו אל

הרב. בטרם נכנסו לבית הרב אמר האברך לקובי:

אני מבקש ממך בכל לשון של בקשה, אל תיכנס אל

הרב בלי לקבל על עצמך כי תשמע בקולו לכל אשר

יאמר לך. כוח הברכה יכול לחול רק אם מקבלים

כפיפות והכנעה.

קובי קבל על עצמו בלב כבד מאד, לשמוע לכל

אשר יאמר הרב.

הם נכנסים לחדר ורואים את הרב יושב רכון

כדרכו על גבי הגמרא הגדולה, כשקולו מתנגן, כולו

שקוע בתוך הסוגיא. הם נעמדו מולו בחרדת קודש

מצפים לרגע שיבחין בהם. הרב מרים את עיניו

המאירות שמלטפות ונוסכות רוגע מתוך הגמרא

הקדושה, הוא רומז לקובי לספר מה מעיק על לבו.

בקול שבור ומריר החל קובי לספר ולגולל בפני הרב

את כל המאורעות שחוה באחרונה, כשאינו מסתיר

את ההחלטה הקשה שקיבל.

הרב מטה אליו את אוזנו ברוב קשב, כולו

אמפתיה והשתתפות בצעריו.

כשגמר את דבריו, אמר לו הרב תשובה חדה

שאינה משתמעת לשתי פנים.

עליכם לקחת את הילדה אליכם ולגדלה באהבה

גמורה, נשמה גדולה היא, וזהו תפקידכם שהוטל

עליכם משמים.

קובי אינו יכול לכבוש את רוב צערו, זעקה מרה

נשמעה בחדר.

איך.... איך... נוכל להעניק לה אהבה? אין זו

תינוקת רגילה שנקשרים אליה, סבל איום ונורא

מצפה ממנה בעת גידולה, קולו נחנק כשפלט את

המשפט הבא: איך אוכל להחזיק אותה בתוך חיקי

ולהשתעשע עמה באהבה כתינוקת רגילה.... היתכן

הדבר!?! שאל, כולו נסער.

והרב, לב רחום ואוהב, עונה כנגדו: אני מבטיח

לך, כי תאהב אותה, ולא זו בלבד, אלא היא תהיה

עיקר חייך!!!

המילים הממו את קובי, הרב אומר לו עתה כי

הבת תהיה הנחת שלהם בחיים!?! איך יתכנו

הדברים??

אוי ואבוי... עם הנחת הזו אשאר? דמעות רבות

הציפו את עיניו, קולו נחנק והמילים יצאו מרוסקות

מפיו: כבוד הרב אינני צעיר לימים, גילי נושק ל-45

ואשתי אף היא קרובה לגילי, חושש אני כי לא יהיו

לנו ילדים נוספים וכל החיים נצטרך להתמודד

איתה, והרב אומר שהיא תהיה הנחת הגדולה של

חיינו...היתכן???

והרב מעודד ומבטיח שלא כדרכו.

אם תיקחו אותה לביתכם, אני מבטיח לכם זאת

כי בעוד שנה יולד לכם ילד נוסף.

פני קובי מביעות השתאות וכמעט חוסר אמון,

הדברים נשמעים לו תלושים מהמציאות.

הרב רואה את היסוסו, הוא מוציא מפיו הקדוש

הבטחה: ואם תרצה, יהיה לך עוד ילד! אבל...

אותה תאהב יותר!!

וכפי שאמר הרב כן היה, מקץ שנה נולד לו ילד

אחד ולאחר שנה נוספת חבקו בן נוסף.

לימים פגשו אחד מבני הקהילה מטייל בחברת

שלושת ילדיו, התינוקות בעגלה, והילדה בעלת

התסמונת בידי. כשראהו אמר לו, רואה אתה את

התינוקות שבעגלה? אלו נולדו מברכות רבכם. הוא

הבטיח לי, כי אם אוהב את הילדה מאד יולדו לי

שתי תינוקות. ואכן, למרות שיש לי שני ילדים

בריאים ושלמים, אהבתי האמיתית נתונה לילדה

הזאת, אמר כשכולו אושר.

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק

בומרנג

ג'ורג' בראון ישב ליד המכתבה. עיניו בוהות

באוויר במבט מזווג שאינו רואה מאומה.

הוא היה מאובן. דמו - כך נדמה היה לו - חדל

לזרום בעורקיו. לבו פעם ככל הנראה. הוא הרגיש

תקתוקים משונים הולמים בבית חזהו, אי שם

בכלוב הצלעות שלו. אבל לא היו אלו פעימות לב רגילות אלא רשרוש מונוטוני שמתנהל בכוח האינרציה.

המכתב היה מונח לפניו על השולחן. שני דפים בסך הכול. הדף הראשון היה דין וחשבון רגיל על מצב החברה ששאוילי בחר משום מה להניח אותו לפני המכתב האישי שלו. הדין וחשבון הזה על התזרים הפיננסי של חברת בראון היה בדרך כלל עולמו. שאוילי היה לא רק בן בכור מצטיין בכל דבר אלא גם שותפו הראשי בחברת עסקי הייבוא שלו.

אבל כעת עניין אותו הדף הראשון כקליפת השום. הדף השני זה שהיה מקופל ומוחבא בצניעות חשודה בין קפלי של הדו"ח החודשי.

הוא כבר קרא את השורות הספורות האלו שבע פעמים, אולי שמונה. הן פילחו את לבו כמדקרות חרב.

"אבא היקר.

רציתי לבשר לך את הבשורה, כל כך חיכיתי לרגע הזה, אבל כשהוא הגיע איני מסוגל להוציא את המילים לא מהפה ואפילו לא מן העט.

אני מחכה כבר תשעה חודשים לומר לך 'נהיית אבא', ואתה אבא היקר שלי הפכת לסבא. אבל כשזה קרה, קבלתי את האגרוף ישר בפרצוף, בצורה הכי כואבת.

היום בבוקר נולד לי בני הבכור, ואתה אבא'לה היקר והאהוב שלי הפכת לסבא. אבל לא, לא הפכת לסבא.

אני לא מתכוון לחזור על המשגה שלך אבא. אני לא אלך בדרך. לא ארסק את חיי ואת חיי בני המשפחה שעוד יבואו בעתיד בעזרת ה'. נפש אחת אינה דוחה עשר נפשות אחרות.

כבר היום אתעניין ואשאל מה אני צריך לעשות. זה לא פשוט. אני קרוע מבפנים, אבל אינני מוכן שהילדים הבאים שלי יסבלו כמו שאני סבלתי.

מזל טוב!)

בנך האוהב

שאוילי"

מכתב כל כך קצר שהיה אמור לעשות אותו המאושר באדם. הוא היה צריך לטוס עכשיו לחנות המשקאות של "הפי דרינק" ולהביא לבית הכנסת 'תיקון' כזה שהעולם עוד לא ראה. הקלה בעיניכם? נחמיה (הנקרא בשפת המדינה 'ג'ורג') בראון נהיה סבא!

אבל במקום שהיום הזה יהיה היום המאושר בחייו - הוא הפך ליום האומלל בחייו. האם כל מה שעשה היה טעות גדולה? הוא טעה לכל אורך הדרך?

*

אמיתית שמעודדת אותו תמיד, מאמינה בו ודוחפת אותו ללא הרף לעוד הצלחה ועוד אחת. קלרה ילדה לו את בנו הבכור שאול, ואחריו שתי בנות שכל אחת מהן הייתה פרח של ילדה.

הבית היה מלא עליצות ושמחת חיים. שאול היה ילד שובב ופיקח דומה בחיצוניות לאביו ובתכונותיו לאמו. הוא היה חד עין, מהיר תפיסה, מעמיק חשיבה ועולמו הפנימי מלא וגדוש. יכול היה לקרוא ספר ואחר כך לשקוע בהרהורים שעה ארוכה על מה שהספר רוצה לומר. הוא הצטיין בכושר ניתוח מעמיק ואבחון אנליטי. אחיותיו ירשו מהוריהן את כל הטוב שבהם. הן היו שופעות צחוק, בדיחות וחיודי לשון. היה זה בית שמח שכולם קנאו בו.

ואז הגיע דייוד.

הוא היה הילד הרביעי במשפחה. הילד שמרגע לידתו ביתה של משפחת בראון השתנה ללא הכר. התרסק לרסיסים.

שאוילי עוד זוכר את הטלפון מצלצל במטבח. הוא יושב עם בטי (ברכה) ופניני. הם אוכלים ארוחת ערב. אמא נעלמה בבוקר באופן חשוד מהבית. גם אבא לא חזר מהעבודה. אחר כך נכנסה הדודה ליזי ואמרה להם שאבא ואמא בבית חולים ובקרוב יהיו חדות משמחות.

הם חיכו במתח ואז צלצל הטלפון. זה היה טלפון בצבע תכלת. עשוי פלסטיק קשיח ושואל אהב את החוגה המסתובבת שבצידה הפנימי של השפופרת הרחבה. הוא היה ילד בן 11. הבוגר שבין הילדים. הרים את השפופרת ושאל:

דדי?

הוא היה בטוח שזה אבא וציפה לשמוע את קולו המתרוגן "מזל טוב!".

אבל במקום זה היה קרקור מרוסק באפרכסת. "שאוילי, נולד לך אח קטן".

שאוילי כבר התחיל לצרוח מזל טוב כאשר שמע את קולו המתייפח של אבא. שאול היה בהלם. 'ג'ורג' היה אדם קשוח שלא ידע לבכות. הוא רצה לחשוב שאביו מתרגש מאד, אבל ההבנה החריפה שלו לחשה לו על משהו כואב. הוא המתין.

ההמשך הגיע: "שאוילי, נולד לך אח קטן, אבל הוא לא ילד רגיל. הוא ילד מיוחד. לא תוכלי לעשות איתו בדיחות כמו שאתם אוהבים".

קולו של 'ג'ורג' נקטע שוב וכשניסה לדבר נחנק בדמעות. הוא ניתק את השיחה.

שאוילי ניסה להסביר לאחיותיו. בטי בת השמונה הבינה משהו ופניה התרכמו. פניני בת החמש דחפה את אגודלה לפה והחלה למצוץ אותו כמו שעשתה תמיד כשהייתה עייפה.

ההמשך היה חלום בלהות.

לאחר מעמד ברית עצוב חזרו אמא והתינוק הביתה. הילדים ראו את דייוד והבינו הכל. לא היה צורך להסביר להם שום דבר. הפנים המעוותות דיברו בעד עצמם. זו לא הייתה תסמונת דאון אלא סוג של פגם גנטי נדיר שמעוות את הפנים ופוגע בכל מערכות הגוף, המוח גם נכלל בהגדרה מערכות גוף...

רבנים ויועצים סוציאליים נכנסו לתמונה. היו הרבה שיחות והסתודדויות בחדר השינה. אבא ואמא דיבר בקולות מהוסים. היו טלפונים לא מובנים ואחת התמונות שתיכנס לאוצר זיכרונותיו של הילד שאוילי בראון היא זאת שבה אבא אומר לטלפון בפנים קרות בנימה נחרצת וכעושה גם יחד: כך החלטתי ואין על מה לדבר. דייוד לא ייצא מהבית!

*

דייוד הפך למרכז החיים של משפחת בראון. יותר נכון של 'ג'ורג' בראון. מנוע עיקש שיכול היה לגרום אחריו 100 קרונות רכבת הניע אותו יום אחר יום. שנה אחר שנה. דייוד היה כל עולמו של 'ג'ורג'. הוא היה אומר בסנטר נחוש. הן שלי לא ייזרק למוסד וייקרב שם עד שימות. דייוד שלי יפרח בבית ובזכות הטיפול המסור שלי ושל קלרה הוא יהיה ילד רגיל לגמרי!

שאוילי ואחיותיו שילמו את המחיר. הם הוסטו הצידה מן הפוקוס המשפחתי. במרכז עולמם ועל ראש דאגתם ושמחתם של 'ג'ורג' וקלרה בראון עמד בן הזקונים שלהם, הילד המיוחד דייוד בראון. כל בדל חיוך שלו גרר צהלות אושר. חצי מילה הייתה עולם שלם בשבילם. מילה שלמה לא מרוסקת - התמצית המזוקקת של פסגת האושר!

"הוא אמר אבא" רקד 'ג'ורג' בשמחה עם דייוד בזרועותיו ונישק אותו ללא הרף. "הוא אמר אבא".

שאוילי בטי ופניני מעולם לא זכרו את אבא ואמא כל כך שמחים ומתגאים בהם כשהם אמרו משפטים שלמים, אפילו משחקי מילים מתוחכמים שהיו תחביבם של ילדי משפחת בראון לא קצרו רבע מן התשואות שגרפו חיוביו ורסק מילותיו של דייוד. הם היו קטנים מדי להבין את ההבדל אבל בוגרים למדי להיפגע עד עמקי נשמתם מחוסר הענין שהוריהם האוהבים החלו מקרינים בצעד זוחל אבל בטוח.

למראית עין הכל המשיך להתנהל כרגיל. שולחנות השבת היו יפים ומפוארים. 'ג'ורג' היה מארח למופת ואז היה גם אבא למופת. שאוילי קיבל את תשומת הלב החסרה בעיקר בשבתות, כאשר האורחים מילאו בנוכחותם את הבית ועינים זרות בלשו אחר כל ניואנס של התנהגות חריגה.

כשהאורחים הסתלקו מיד חזר דייוד אל קדמת הבמה והפנט בנוכחותו את זוג הוריו למרבה דאבון הלב של אחיו ואחיותיו. שום דבר לא היה חשוב לידו. הכל התגמד.

חצי שנה לאחר בר המצווה המפוארת שלו הלך שאוילי לשיבה קטנה. הוא בעצם לא הלך. הוא נסע. למרחקים. הוא היה בחור צעיר ורוב חבריו למדו בשיבות קטנות קרוב לבית ההורים, אבל שאוילי חיפש את השיבה המרוחקת ביותר ששכנה במרחק שש שעות נסיעה מבית ההורים. בטי ופניני למדו בבית יעקב בשכונת מגוריהם ולא יכלו לברוח כל כך רחוק, אבל במקום מרחק פיזי התרומם קיר חיץ נפשי בינו ובין הוריהן. 'ג'ורג' וקלרה היו בטוחים ומשוכנעים עד מעמקי לבם כי הם יצליחו לשנות את עתידו של בנם הפגוע. הם באמת הצליחו בכך מבחינה מסוימת. חוות דעת רפואיות של בכירי הרופאים קבעו כי דייוד הצליח להתפתח במאות אחוזים יותר משאר הילדים הלוקים באותו פגם גנטי.

אבל ההצלחה הכבירה של ההורים המאושרים הייתה על חשבונם של שלושת ילדיהם האחרים שהפכו להיות סרח העודף מבלי שימת לב וללא שום כוונה רעה. פניני הייתה ילדת סנדוויץ' אמיתית, על כל המשממע מכך. כל מטלה נפלה על כתפיה. כל עול הבית היה עליה ואם לא די בכך, היא גם הייתה צריכה לטפל שעות ארוכות בדייוד כאשר ההורים לא היו בבית. גם בטי הממורמרת פרקה עליה את מטען תסכוליה מדי פעם, גם היא לא מתוך שום כוונה זדון אלא כי פניני הייתה ילדה רכה טובת לב ושק חבטות נוח.

*

עיניו של ג'ורג' בראון היו מצועפות. שאולי בנו מחמדו השתדל ומשתדל להיות בן טוב ככל האפשר. לאחר נישואיו הפך להיות שותף בעסקי הרהיטים שלו בראונו כיצד אביו אינו מצליח להתמודד לבדו ועוד מעט לא ישרוד בעולם העסקים ההופך להיות מזמן לזמן יותר תחרותי וקשה, ולמרות שמטבעו נתברך בכישרון אנליטי שהיה ממצב אותו בעמדה של אנליסט מן השורה הראשונה לא הילך בגדולות ובנפלאות והתייצב לימין אביו. תודות לתושיות ומרצו הצליח להזניק קדימה את מחזור העסקים שקפא בשנים האחרונות ואף החל מתדרדר והולך. לאחרונה הסתובב ופניו לא היו לו עוד. ג'ורג' הרגיש שמשוה עובר על בנו. הוא ידע כי שמחה משפחתית ממשמשת לבוא ולא הבין מה פשר המבט המוטרד בעיניו של בנו מדי פעם כשהגיע מעירו המרוחקת כדי לגלגל עמו שיחה מסחרית. ניסה לדובב אותו ונתקל בחומה בצורה. שאולי סתם את פיו והשתדל להחביא את המבט העצוב שלו.

המכתב שנחת כרגע על המכתבה והגיע על ידי שליח מיוחד הכה אותו בתדהמה. עיגולים אדומים ושחורים החלו צפים מול עיניו. "עוד פעם זה חוזר על עצמו" לחש בשפתיים מלבינות. "עוד פעם!" זיכרונותיו נשאו אותו אל ימי נערותו בבית אביו הר"ר דוד בראון ז"ל.

הר"ר דוד בראון היה מיקרי תושבי שכונת 'לואר' איסט סייד' במנהטן. יהודי תלמיד חכם יודע ספר וקובע עיתים לתורה. את חנות המכולת ה"גרוער" שלו הכירו היטב בשכונה, בעיקר כל מקרי הסעד הקשים שבשכונה ואילו היו רבים. לאחר שחילק ללא הרף מצרכים ללא תשלום פשט את הרגל ונאלץ לסגור את המכולת. בתום תקופת התאוששות קצרה פתח חנות רהיטים בעצת רבני השכונה שנחלצו לעזרתו, ובהכירם את לבו הרך כחמאה כיוונו אותו למסחר ברהיטים. הם ידעו כי שולחנות וכסאות, לא יוכל ר' דוד לחלק מכל הבא ליד...

ביתו של ר' דוד היה בית חסד, הכנסת אורחים היתה מיסודות הנהגת ביתו. אבל כשנולד לו בן פגוע ומעוות צורה, שנה וחצי לאחר הולדת בנו נחמיה, לא ידע את נפשו מרוב צער ויגון. הוא לא ידע כיצד להתמודד עם הבעיה ועשה כל שביכולתו להקל על ברוך, הילד הפגוע. הילד גדל ועם עליית הגיל החלו השתוללויות איומות בבית ושבירת כל כלי וכל רהיט אפשרי. הטיפול בו נעשה קשה יותר ויותר. ר' דוד ורעייתו שיינדל ראו בעיניים כלות כיצד כל ביתם הולך ונהרס כאשר תשומת הלב נודדת מן האחים והאחיות הנורמאליים אל האח החריג. 12 שנה עשו הכל כדי להעניק לו את מיטב היחס אבל בסופו של דבר הרימו ידיים. ברוך גדל ובעיותיו רק גדלו והחריפו.

ר' דוד בראון היה לא רק איש טוב ובעל חסד, אלא גם יהודי חכם ופרקטי. הוא ישב וחשב בינו לבין עצמו ובינו לבית רעייתו מה ניתן לעשות, וכאשר הגיע למסקנה כי ילד פגוע אחד הורס לו את חינוכם של ששה ילדים תקינים, החליט לעשות מעשה שעלה לו בדם לבו.

הוא בירר אודות מוסד לילדים פגועים אי שם בברוקלין ושלאחר ששם את ברוך לשם. באותו יום עמדו ר' דוד וברוך על מדרגות הבית. ר' דוד החזיק את המזוודה הגדולה והמיושנת וחיבק את כתפיו של ברוך. ברוך ניסה לחייך לעבר המצלמה של השכן קלמן ברודי שהנציח את רגע הפרדה במצלמה שהייתה אז מצרך נדיר למדי אבל

במקום צחוק פרצה מגרונו יבבה. הוא הבין שמרחיקים אותו מהבית.

"אני רוצה להישאר כאן" לחשו עיניו בתחינה אילמת.

ר' דוד הביט בו לרגע ואז סובב את ראשו הצידה. הוא החניק בכי ואז חזר וסובב את ראשו לעבר ברוך כשחיוך מלאכותי מרוח על פניו. "תיסע עם נחמיה ויהיה לך טוב" לחש לאוזנו של ברוך ותקע לידו סוכריית שוקולד משובחת. כוחותיו לא עמדו לו לנסוע עם ברוך ולהפקיד-להפקיר אותו בידי אנשים זרים. הוא הטיל את המשימה על כתפיו של נחמיה שהיה בסך הכל "בר מצווה בחור'ל" וליווה אותם לתחנת הרכבת התחתית ה"סאבווי".

ברוך ישב מצונף בתוך עצמו לאורך כל הנסיעה ולא רצה להרים את ראשו לעבר פיו של נחמיה שידבר אליו דברי ניחומים ללא הרף. דונט וורי, אל תדאג, יהיה לך שם טוב. בררנו עליהם והם אנשים נפלאים.

ככל שהתקרבה הרכבת התחתית לעבר תחנת היעד גבר הרעד בגופו של ברוך והוא נעשה חיזור יותר ויותר. אם אי פעם פקפק נחמיה ברמת תבונתו של אחיו כעת ידע את האמת. ברוך היה פגוע בגופו ובכושר הביטוי שלו אבל מוחו תפקד ללא דופי. הוא הבין הכל, אולי עוד יותר מילד רגיל. ברגליים פקות נגרא אחרי נחמיה בדרך אל המוסד - מבנה אפרורי קודר ומאורך שהשרה רושם מוזנח קשות.

מנהל המוסד, יהודי חבוש כיפה קטנה וזקן סנטר מרובע לבן הושיט יד לחה לעבר נחמיה, אחז במזוודה האפורה והאיץ בהם למהר. "תגיד לו שלום יפה" דחק בנחמיה. "הוא מפסיד את ארוחת הצהריים. דווקא היום יש קציצות עוף טעימות ברוטב עגבניות".

נחמיה חיבק את כתפיו הרועדות של ברוך והלה סירב להתנתק ממנו. הוא אחז בו כבצבת. "נו, נו" נזף בו המנהל, "קאם איהר". הוא ניסה לתפוס בידו הרוטטת של ברוך אבל זה משך את ידו בכל כוחו, ושוב כבש את פניו בחיקו של אחיו. נחמיה ליטף את ראשו ממושכות וחש אובד עצות לחלוטין.

לפנת הרים ברוך את ראשו והביט בנחמיה בעינים מלאות דמעות. "דו נוט ליב מיי" (אל תעזוב אותי).

נחמיה קפא. ברוך דיבר! אלו היו המילים הראשונות שהוציא מפיו אי פעם בימי חייו.

הוא עמד הלום רעם. ברוך יודע לדבר! שמעת מה שהוא אמר? פנה בצרחה פראית אל המנהל. "אני חוזר איתו הביתה, הוא יודע לדבר!" אל תבלבל את המוח! הדף אותו המנהל בגסות. תקציב הסעד שלו גדל על כל ראש והוא לא התכוון לטרף להישמט מפיו. ביד קשוחה החל גורר את ברוך במעלה המדרגות ונבלע בפתח המסדרון האפלול.

נחמיה הביט בהם בעינים רטובות. האם אוזניו הטעו אותו או שהוא אכן שמע את הזעקה הנוראה מפיו של ברוך "אני רוצה הביתה".

הוא ייבב כל הדרך חזרה וחש רגשי אשמה נוראים. עשיתי עוול נוראי, לחש לעצמו, ברוך היה צריך לחזור איתי הביתה.

כשהגיע אל בית הוריו היה סר וזעף ולא רצה לענות לאף שאלה. את אביו סקר במבט כועס עד להשחית. "הפקרת את הבן שלך" לחש ללא קול. אבא ואמא נסעו לבקר את ברוך מדי חודש.

אבל הם לא נסעו הרבה. לאחר ששה חודשים הגיעה הידיעה הנוראה מהנהלת המוסד: ברוך נפטר מדלקת ריאות. סיבוב אופייני למחלתו.

לאחר השבעה היה זה נחמיה שנסע שוב את כל הדרך חזרה אל המוסד והביא משם את בגדיו של ברוך במזוודה האפורה הישנה. פניו העגומות אמרו את הכל לנוסעי הרכבת האחרים. הטרגדיה הנוראה חרצה קוים עגמומיים בפניו. "לעולם לא עוד" לחש לעצמו. "אני לא אעשה דבר כזה לאף אדם בעולם!" עם אביו לא יכול היה לדבר תקופה ממושכת לאחר מכן. מבטו המאשים רדף את ר' דוד וחורר אותו בקטרוג אילם: הפקרת את ברוך ולכן הוא מת!

לעולם לא ישכח את הלילה הראשון לאחר קבורתו של ברוך. הוא לא יכול היה לשאת את האוירה הנוראה בבית. את המועקה בלבבות. הוא חש כעס נורא על כולם. בשקט חמק מן הבית, אל הרחוב הקפוא. והחל מתרחק בצעדים איטיים. הקרח עצר אותו לאחר כחמישים מטרים. הוא החליק ומעד על כל צעד וידע כי עוד כמה צעדים כאלו עם נעלי הספורט, הנעליים אותן מותר לנעול בימי האבל, הוא יחליק ועלול לשבור יד או רגל.

פתאום מצא את עצמו שטוח על הארץ. צלעותיו דואבות מן המכה המייסרת. לאטו התנער מפירורי הקרח. ניסה לקום ולא הצליח.

עיניו מלאות הדמעות של ברוך עמדו מולו במלוא שקיפות. "דו נוט ליב מיי" לחשו שפתיו.

הוא התיישב על המדרכה הקפואה. ראשו כבוש בין ברכיו ובכה שעתיים רצופות. "סלח לי ברוך שלא לקחתי אותך הביתה, לא יכולתי" חזר ואמר שוב ושוב כמו הייתה זו תפילה עתיקה שיש לאומרה מאות פעמים. הוא הרגיש הקלה לאחר כל פעם שאמר את המילים.

ברוך עמד לידו, ברור וחי. "אל תבכה נחמיה, ככה נגזר ממרומים, ככה רצה ה' יתברך. עכשיו טוב לי, אני נמצא ליד כסא הכבוד ונהנה מזיו השכינה, אל תצטער בגללי".

הוא נמוג באוויר ודמותו התמוססה אט אט. פורחת דואמה אל השמים האינוסופיים.

נחמיה התמוטט וגופו הקפוא השתרע על המדרכה הקפואה.

כשהתעורר מצא את עצמו בבית קודח מחוס. "דלקת ריאות" קבעו הרופאים. "הילד הצטנן ברחוב הקר, תשמרו עליו".

אבא ואמא עשו הכל להחלימו. הוא קיבל את מיטב התרופות. המחלה ששלחה את אחיו לעולם האמת לא תשלח לשם עוד בן.

אבל גופו היה חסון יותר מגופו השברירי של ברוך ולאחר שלושה ימים בהם קדח ולהט בחוס גבוה ניצח את המחלה ויכול לה.

כשהתחתן לקח עמו בין חפציו האישיים את המזוודה האפורה הישנה, גלעד לזכר אחיו האהוב ברוך. היא הייתה מקור ההשראה שלו כאשר החליט בכוחות נפש אדירים לא להוציא את דייויד הפגוע מהבית. היא תמיד הייתה שם כעדות אילמת לרגע המייסר ההוא שנחרט בלבו כמכות אש צורבת לעד ונצח נצחים.

היום - מכל הימים - חל יום היארצייט של אביו ר' דוד. ג'ורג' בראון התכוון ללכת לבית הכנסת להתפלל שם לעילוי נשמת אביו כאשר לפתע נשמעה דפיקה על דלת החדר והשליח, אברך אדום זקן

מיהר למסור לידי את המעטפה לא לפני שוידא כי הוא אכן אביו של ר' שאול בראון.
המילים צנחו על ראשו כסלעים ענקיים. המכה חזרה לבית בראון בפעם השלישית. אותו פגם גנטי, אותו עיוות מוזר שאין לו תקנה. מחלה חשוכת מרפא.
אני לא רציתי להפקיר את בני בגלל אחי החולה, זלגו עיניו דמעות דם, אז בא בני שאול ומחזיר לי את הנהגתו של אבא בדלת הקדמית. הוא קרא שוב ושוב את המילים הנוראות:
"אני לא מתכוון לחזור על המשגה שלך - אבא.
אני לא אלך בדרכך. לא ארסק את חיי ואת חיי כל בני המשפחה שעוד יבואו בעתיד בעזרת ה'. נפש אחת אינה דוחה עשר נפשות אחרות.
כבר היום אתעניין ואשאל מה אני צריך לעשות. זה לא פשוט. אני קרוע מבפנים, אבל אינני מוכן שהילדים הבאים שלי יסבלו כמו שאני סבלתי.
ברוך חזר אליו במכת בומרנג!
בשארית כוחותיו עטף את עצמו בטלית והתפלל במשרדו. כוחו לא עמד לו ללכת לבית הכנסת. את הקדיש יאמר בתפילת מנחה. את התיקון ייתן מחר בבית הכנסת. הוא יספר לכולם שנעשה סבא. לא יסתיר את הילד מאף אחד.
הוא גם ידע מה יעשה אחר כך. שאולי מחפש מוסד עבור בנו הטרי. הבית שלו יהיה המוסד. הוא יגדל את הילד (אולי יקראו לו ברוך?) וזאת תהיה כפרתו על כך שהפקיר את ברוך בפתח המוסד.
"מזל טוב לך שאולי" לחשו שפתיו ואצבעותיו מיששו את עליו הירוקים של הפילודנדרון מאחורי כסאו המרופד. "סבא לא יפקיר את נכדו. אני מתמודד עם דייוד ואתמודד גם עם הנכד שלי. דור שלישי פגוע. אל תדאג שאולי, הבן שלך לא ילך למוסד. הבן שלך יחזור הביתה".